

MAGYAR
REGÉNYÍRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

20

KEMÉNY ZS.
ZORD IDŐ

MAGYAR REGÉNYÍRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkesztette és bevezetésekkel ellátta

MIKSZÁTH KÁLMÁN

20. KÖTET

ZORD IDŐ

Írta

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

II.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1911

ZORD IDŐ

REGÉNY HÁROM RÉSZBEN

IRTA

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

MÁSODIK KÖTET

TULL ÖDÖN RAJZAIVAL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1911

PH
3176
M3
Köt. 20

Minden jog fentartva.

Franklin-Társulat nyomdája.

MÁSODIK RÉSZ.

IX.

A börtön csendes álommal ajándékozta meg vendégeit; de a királyi palota e részben fukar volt a legkecsesebb nő iránt, ki két koronát hordott: a szépségét és hatalomét.

Izabella a mult éjjel azért nem aludt, mert fiának a szultán sátorába kellett menni; ma épen azért van ébren, mert fia a sátorból még nem jött vissza.

Szűve mély aggodalmából délután öt órakor meghitt embereinek egyikét drága családi ékszerekkel a török táborban levő lengyel követhez küldé, kéréstván őt, vinné az ajándékot Rusztán basának, Szolimán kedvencz vejének és feleségének Mirmah szultánnőnek s venné rá a magyarok iránt különben sem rossz indulatú basát, hogy a csecsemő királynak mielőbbi visszaküldését sürgesse.

Éjjeli egy órakor megérkezett a hintó a csecsemővel, a női személyzettel és a belső tanácsosok és a főrendűek közül Markossal, a legcsekélyebb igényű hivatalnokkal.

Az udvarmesternő merész képzelőtehetségét, melyet a renegát nejének ravasz hitegetései is tápláltak, teljességgel nem elégítette ki sem a szultán

sátorának fénye, sem bőkezűségének mértéke. A keleti bibort és szöveteket sokkal szebbeknek, a keleti fényűzést és pazarlást sokkal általánosabbnak s a keleti gyémántokat sokkal nagyobbaknak hitte, mint a minőknek találta, kivált a szultántól nyert ajándékoknál. Épen azt szeretete volna a királynénak bebizonyítani, hogy a madridi udvar egyetlen termében több látnivaló van, mint a császári sátorban és V. Károly nemcsak az illem szabályaiban, de a katonai erényekben is mestere lehetne Szolimánnak, kinek gyalogsága egyenes sort sem tud formálni, lovassága pedig apró lovakon nyargal szanaszét; épen azt akarta említeni, hogy az ebéd is leginkább juhhusból és rizsből állott, a nagy ezüst kannákban csupa víz vala s azon ötágú villával kellett enni, melyet az ember nem hagyhat el magától, ha feledékeny is; aztán berekesztésként, épen azt akarta megjegyezni, hogy Bajazid herczegfi Zsigmondot úgy csókolta meg, mintha harapna s hogy az asszonyok nadrágot viselnek s arcaik helyett körmeiket és szemöldеiket festik: de fájdalom! a királyné miután gyermekén szemeit legeltette, könnyezni kezdett s a szokás ellenére a szegény udvarmesternőt még szóhoz jutni sem engedte. Tudakolás és fecsegés helyett összeszedette a legszebb kelméket, miket csak valaha a külföldi udvaroktól kapott, előhozatta a fegyvertárból a legértékesebb dísz- és emlékfegyvereket, melyek annyi dúlás közt még el nem pusztultak, kivétet a szekrényekből ara-pártáján kívül a többi drága ékszereket s midőn egy csoport basa és háremhölgy

számára fejedelmi ajándék volt egybehordva, érzékeny, de tapintatos és nyomatékkal teljes latin levelet írt a szultánhoz, melyben tanácsosai visszaküldését kívánta s a veszélyeket rajzoló, melyeknek az ország ki volna téve, ha a szultán ígéreteibe vetett hit egyszerre megszűnván, a török véduralom gyűlöltebbé válnék a meghódíttatás és szolgáltság legmegalázóbb nemeinél is.

E levél átadását, valamint az ajándékok kézbesítését Markosra bízta, ki korán reggel volt elindulandó.

Izabella tanácsosai neki többnyire csak keserűséget okoztak.

Eddig azt mondhatták, hogy politikájuk a körülmények teljes ismeretére támaszkodik és biztos alapú s ennélfogva a királynénak a mindent koronázó sikerért föl kell áldoznia nemcsak nézeteit, hanem érdekeit is.

Most azonban e politika a kudarc és meghazudtoltság szélén állott.

A királyné ezért belső elégtételt érezhetett volna, mert ő a közelgő válságot előre látta és sokszor megjósolá.

Heves nő lévén, nemcsak gyakran neheztelt tanácsosaira, hanem bosszúvágygyal is telve volt, kivált Martinuzzi ellen. Azonban most, midőn zsarnokai bukását a haza nagy veszélye követte volna, nem tapasztalt keblében más érzést a száналmon és segítői vágyon kívül.

Eddig gyakran monda, hogy minden vércseppje lengyel és olasz s hogy a ráerőszakolt uralkodást

a száműzetés egy nemének tartja; most azonban mélyen érzé a viszony erejét, mely a magyar hazához kapcsolja, érzé a szeretetet e véráztatott föld iránt s kezdé becset tulajdonstani még a trónnak is, melyről lelépni hőbb óhajtásai közé tartozott.

Mi alakította kedélyét így át? talán csak nem az a könnyecsepp, melyet a tegnap éji értekezlet alatt Frangepán Orbán szemében látott?

*

Turgovics Miklós, Buda város főbírája, nem tudta megmondani, hogy miért van a török táborban. Néha fogolynak képzelte magát: de a szomorú helyzetet meg látszott czáfolni az a tény, hogy míg az országtanácsosok és főurak fegyveres őrizettel vétettek körül, neki szabadon lehetett kimenni sátorából. Máskor hinni akarta, hogy ő szabad, de ezen édes reményt megint hamar eloszlatta a tapasztalat, mely, midőn sátorától messzebb akarna menni, valami janicsár vagy spahi alakjában előlépett s visszakergeté a tábor központján bizonyos szűk területre, melyből, mint megbúvölt az elébe írt varázskörből, sehogy sem bírt kimenekedni.

A csecsemő király visszautazása utáni reggel azonban a rejtelmes homály, mely Turgovics helyzetét körülfogta, oszlani kezdett, mint midőn végre a sűrű ködön egy sugár tör át. Vajon e sugár a megtért szerencse napjának hajnalpírjából, vagy alkonyának utolsó csillámából tévedt-e hozzá — elhatározni nehéz volt.

A csauz tudniillik reggel hat órakor sátorába lépve mondá: — A kegyelem mindig buzgó forrása szétáradott a te városodra is, oh kadi! A hatalmas padisah megkegyelmezett azon raboknak és rabnőeknek, kik a német tábornokkal szőtt czimboráskodás miatt mint bűnösök vagy túszerdek a mi táborunkba küldettek.

— No tehát megvigasztalhatom Bornemiszát is, kinek nejét és leányát György frater ide hurczoltatta, gondolá Turgovics s gyorsan kezdett öltözni. Ha elvesztettem vagyonomat, legalább szabad vagyok és láthatom feleségemet s két kedves gyermekemet. A fecske, ha elrontják fészkrét, újra építi. Iparkodom s megint vagyonossá leszek. Mint fog örvideni az én kedves nőm, látom az elragadtatás könnyeit szemében.

Körülbelül ezeket gondolta Turgovics, mfg szájjával így szólt: — Nagy a világhódító szultán kegyelme s kiapadhatatlan, mint a tenger. Legyen Allah irgalma is oly mérhetetlen és határnélküli iránta.

A csauz hallgatott, várván, mfg öltözködését Turgovics tovább folytatá, s azután így szólt: — A szultán kegyelme nagy és béketűrése hosszú ugyan mint az üstökös serénye; de a te eszed, érdemes kadi! oly rövid, mint a kutya elvágott farka.

— Miért hiszed ezt, igen tisztelt csauzom?

— Mert felöltél magadra egy mellértes dolmányt, melynek színe nem jól választott, s melyen hiányzik az arany zsinór és ékkő. Öved ruhaszek-

rényedben maradt, nem is említve süvegeden a kócsag-forgót, közepén a nagy smaragddal.

— Oh csauzom! az én kedves nőm szebbnek tartja ezen egyszerű dolmányt, ha rajtam látja, mint máson a királyi bíbort. Övem az ő átölelő karjai lesznek s ha szemembe tekint, nem fogja meglátni, hogy süveg forgóján kavics van-e vagy drágakő.

— Bölcs kadim! honnan tudod, hogy nőd ez életben valaha téged látni, s ha látand, örvendeni fog rajta?

— Hiszen te mondád, hogy szabadok vagyunk, — szólt Turgovics megütközéssel.

— Rólad nem beszéltem, kadi. Te öltözzél fényes ruhába, állj a táborpiacz közepére, várd, hogy mi történik ott veled.

Ezzel a csauz távozott, de a mint a sátorfüggönyt kinyitá, Turgovics két felállított őrt látott.

— Veszve vagyok! engem szemeltek ki áldozatul, s díszruhában kívánják, hogy meghaljak, — sóhajtá Turgovics, s dermesztő hideg nyargalt át teste minden szén.

Őrei a piacra vezették.

Itt voltak felállítva a Buda ostroma alatt a vezérek által a szultánnak ajándékozott foglyok, fegyveres janicsároktól körülfogva.

Turgovicsnak az anatóli basa mellett, ki mint látszott, parancsnoki szerepet visz, kellett helyet foglalnia.

— Hányjátok kardra e hitvány gyaurokat — szólt a basa a foglyokra mutatva, s elkezdődött az

irtózatos mészárlás az «allah!» kiáltásával, a sebesültek jajgatásával, a haldoklók nyöszörgésével, az elmetszett tagokkal, a gyilkosok bösz és a legyilkoltak szívszaggató arczkifejezésével, a földet megáztató s a vert sebekből messze kifecskendő vérrel. Néhány csepp Turgovics ruhájára, és egy égető, letörölhetetlen, az ő sápadt arczára esett.

A végrehajtott munka után a janicsárok fele a holtakat takarította el, másik fele sorakozott.

Az anatóli basa magyarul mondá: — A budai bíró lépjen a sort formált janicsárok élére, vezesse őket a várba, s foglalja el számokra azt a szultán nevében. A janicsár aga a városbíró baloldalán megy vele.

Turgovics előbb megkísérté, hogy látja-e a janicsárokat? S csakugyan látott holmi phantastikus alakokat, mintha lebegnének megnyujtva, megrövidítve, foszlányokká osztva magokat. Aztán megkísértette: vajon mozognak-e lábai? S úgy találta, hogy mereven és előre lépnek, de mintha fából volnának készítve. Nagy mesterség volt figyelemmel kilesnie: vajjon a lábmozgatás vakmerész próbája közt, feje elő vagy hátra akar-e esni? azonban rendre sikerült az egyensúlyozást kitalálni. S ő valóban ment Buda felé, s ez nem lehetett csalódás, nem az érzékek káprázolása, nem a forró láz álma, . . . nem, az száraz és elvitathatlan tény volt. Mintha ittas volna, hozzá közelítettek a házak. . . . azonban csálhatatlanul ő ment azok felé. Néha úgy rémlett, mintha a magas épületek levetették volna fedeleiket, mint szokta az ember fejéről

kalapját, ha nevezetes férfúval találkozik; azonban Turgovics utóbb ennek is ellenkezőjéről győződött meg, tapasztalván, hogy az út fordulatai miatt tűnik el némely ház teteje. Az ő vizsgáló elméje, fájdalom! mindinkább kezdé jogait visszanyerni, mind gyérebbé lettek a tünetek, mind sivábbá a való. Már nem kétkedett többé, hogy az emberek előle nyargalnak, zárják be kapuikat, és az ablakon véletlenül kitekintő arcok őt látva válnak kővé. Még csak egy visiója volt, midőn a viziváros kapujának első lépcsőjére tette lábát, felesége halottas ágyban feküdt, kezét görcsösen szorítva szívéhez, mely egy nagy fájdalom miatt egyszerre megszakadt... Oh, de ez talán még sem pusztá látomás, ez a meg nem hamisított való és oly tény, melyről kétkedni semmi tagadó bölcsélet nem tud.

Turgovicsnak egy könny hullott ki szeméből, s arca szögletére tévedve lemosott valamit azon vércseppből, mely vitriolként égette, midőn a török őt eszközévé avatá.

A mi ezentúl történt, röviden meg van írva a krónikában.

Turgovics Miklóstól vezetve, felmentek a jani csárok Budavárba, a vizivárosi kaputól a Szent-György teréig, hol hozzájuk csatlakozának a Budára tegnap csak mulatni indult bajtársak is. Néhány percz mulva deli arab ménen s fényes törzstiszteitől kísérve megjelent az anatóli basa, a renegát Szolimán is. Ez Turgovicstól a szultán nevében átveszi a várost; midőn aztán a basa magasra

emelvén a nagyúr zászlóját, janicsáraival minden utcát és kaput megszállat. S most egyszerre az utcákon kikiáltatik, hogy valaki a városban van, nemes, katona eltakarodjék. Estig végrehajtatott a parancs, s a meglepetett, vezérek nélkül bolygó őrség tétlenül nézte az ármányt. Most két sátor emelkedik a Szent-György téren; egyik Szolimán basáé, a másik a janicsár agáé.

A következő nap kihirdettetett, hogy a polgárok s a köznép fegyvereiket, bármineműek legyenek, még a késeket is, fejök és jószágok vesztése alatt a Szent-György terére hozzák. A városi nép a szerint cselekedett. Izabellát fölhívta a janicsár aga, nyitná meg a királyi várak kapuit Szolimán hadai előtt. A várak a szultáné, válaszolá Izabella, kérve az agát, csak addig ne eresztené be senkit, míg belőle ki nem költözik.

A janicsárok egy álló hétig az utcán tanyáztak, s a lakosoknak meghagyatott, húznák meg magokat házaikban. Az anatóli basa ugyanis zendüléstől tartott, mely a féltett kincset megint kiúthetné kezéből. Még utóbb is, midőn úr szabású, nemes vagy szolgáló embert láttak az utcákon a janicsárok, nyomban kiűzték a városból, melyben csak polgárt, pórt és zsidót akartak tűrni.

A nándorfehérvári basa s az Izabellától elpártolt s most Szolimán császár táborába hurczolt erdélyi vajda, Majláth, régibb feladásaiból a török ország-nagyok még nem szüntek meg azon gyanút táplálni, hogy György frater, bár nyiltan a magyar-török szövetségnek nagy barátja, titkon muzulmán

foglyokat sanyargat az állam börtöneiben. Ennél fogva az anatóli basa rendeletet kapott a budai fogházak feltörésére. Berontottak tehát a janicsárok a várpalota földalatti tömlöczébe, hol várakozásuk ellenére egyetlen török sem vala elzárva. Ezen kedvetlen tapasztalás boszantá a basát.

— Ki kell kutatni a városi börtönt is — parancsolá.

A porkoláb reszkető kezekkel nyitogatta a vaspántos ajtókat; de sehol egy láb török sem vala fölfedezhető.

— S nincs több fogház? — kérdé egy janicsár tiszt, ki két nappal előbb az Ötvös-utczában figyelmezteté renegát tizedesét, hogy szemén tartsa Barnabás diákok.

— Nincs, uram!

— Hogy merészelsz hazudni, gyaurlak? mintha nem kísértem volna tegnapelőtt a városházig néhány lázstót, kik korcsmákban izgattak a világhódító szultán ellen fegyveres fölkelésre.

— Van ugyan, de nem az igazi börtönben, három letartóztatott úr; de a kiket csak a közzavar miatt feledtünk ott, mert ma délben már szabadon kellett volna bocsátanunk.

— Hozzátok ide a rabokat! — parancsolá a tiszt.

Tizenkét janicsár fegyver közé fogva vezette el Elemért, Barnabást és a külváros legelőrelátóbb politikusát, János diákok.

A Szent-Györgytérre vitettek az anatóli basa sátora elébe.

A janicsár tiszt bement értekezni.

— Érdekessé kezd válni e kaland, — szólt Elemér azon nyugalommal, mely a veszélyek közt sajátja volt.

Barnabás diák szemei vadul forogtak, mintha ökökre akarná hívni a sorsot, mely kajánul vetett ismét tört vagy az emelkedés vagy a bosszú elébe.

— Talán a szultán ő felsége katonái nem élnek azon balhiedelemben, mintha a magyar nemes fölött nekik törvényes bíraskodási joguk volna? — kérdé és sóhajta János diák nagy rettegéstől környezve.

A sátorba bement janicsár tiszt helyett kijött egy óriás szerecsen, hanzsárral övében s idomtalan termetéhez nem illő fürge mozdulatokkal.

Tetőtől talpig megnézte Elemért, s nógatta fejét, mi helybenhagyást jelentett.

— Ezek vásárra visznek minket, — mondá a sokat tapasztalt lantos.

Barnabás rőffenő hangot adott száján, s arcza inkább dühöt, mint félelmet fejezett ki.

János diák térde reszketett.

Az óriás pedig valódi kéjjel legelteté szemeit a visszatetsző alakú, de erős alkotású Barnabáson, s ismét nógatá fejét.

Midőn pedig János diákhoz ért, látván, hogy az rövid is, vékony is, sovány is, tapsolt kezével.

Erre a rabkisérő janicsárok közül egy nyakon ragadta János diákot, s lábát hátuijával oly erős érintkezésbe hozta, hogy a szegény előrelátó politikus bukfenozet vetve a földre esett, honnan hal-

kan fölemelte fejét s körülnézett, mintha kérdené: látták-e ezt elégséges és szavabevehető tanuk, s miután, fájdalom, a nép bezárkózva vala, s a janicsárok hittelt pecsételt vallomásaira sem sokat építhetett, nagy hirtelen fölszedve magát, s fővegét is ott feledve, hihetetlen gyorsasággal nyargalt ki a vízi kapun s meg sem állott saját lakásáig, hol rögtön magára zárta az ajtót.

Elemért és Barnabást pedig a janicsárok a török táborba vitték.

*

Másnap a diván arról tanácskozott: mit kelljen tenni a királynéval, annak fiával, s az őrizet alá helyezett urakkal. Az anatóli basának az volt véleménye, hogy mindnyájan Konstantinápolyba küldessenek s az ország egy Budán hagyandó basa kormányja alá tétessék. A belgrádi kormányzó ellenben méltatlannak mondá egy siró asszony kedvéért s védelmére minduntalan költséges hadjáratot intézni: küldje vissza a szultán a királynét atyjához Lengyelországba; a királyúrfit neveltesse Konstantinápolyban; az urakat ölesse meg, várait foglalja el, s az országot tegye török tartománynya.

— Hát a szultánt, ki a királynénak és János király trónutódjának védelmet, pártfogást ígért, szöszegéssel vádolhassák-e a keresztyének? — mondá Rusztán basa, kinél a királyné ajándékal által megnyert Mirmah szultánnőnek közbenjárása sem maradt hatás nélkül.

A padisah vejének véleményét felkarolta néhány a többinél szelidebb indulatú, s Izabellától lekötöztetett basa.

S meg kell vallani, hogy a csauz-basa is, ki szavazattal nem, de annál jelentékenyebb befolyással bírt, s ki Izabella szépségének a rajongásig volt bámulója, minden követ megmozdított a paradicsom huriinál is tökéletesebb alakú lény megmentésére.

Szolimán császár, ki elébe a diván megoszló véleménye fölterjesztetett, vejének tanácsára hajlott, s kimondá akaratját, hogy Budavár s a Duna melletti vidék a Tiszáig török tartománynyá legyen; a királyné fiával és annak gyámjaival Lippára költözzék, s a Tiszán túl és Erdélyben uralkodjék; Török Bálint pedig, minthogy a mfg Ferdinánd pártján volt, sok kárt tön a töröknek, Konstantinápolyba fogságba vitessék; Werbőczy Budán maradjon, mint az új török tartomány főbírája.

Ezzel György frater s a többi urak, Török Bálintot kivéve, szabadon bocsáttattak, meghagyatván nekik, hogy a királynéval Lippára vonuljanak. A csauz-basa Izabellához küldetett, hogy megvigye neki az aranyos és kék betűkkel arab nvelven írt okiratot, melyben a szultán esküvel ígérte, hogy a királynét és fiát kijelelt országában védendi, s mihelyt ez nagykorúvá nő, neki Budát is visszaadja.

Az anatóli basa Szolimán pedig budai főbasává neveztetett ki, s hatalma alá rendeltetett az egész új tartomány.

X.

A kereskedő, kinek gazdag árúkkal terhelt hajói, melyektől házának fénye s nevének hitele függ, a tengervihar áldozatául estek, még vigasztalhatja magát azzal, hogy szegénysége és hitelvesztett neve a véletlen műve és az igazságos birák által bűnül nem rovathatik föl.

De a tönkre jutott államférfiak, kik ellen saját politikájok iránya lép föl, s kik épen a győzedelemben találják bukásukat, hasztalan remélnék elnézést akár a közvélemény, akár a történelem törvényszéke előtt; mert a mit mentségül hozhatnak föl, hogy ők ezt nem gondolták volna, s hogy a véletlen fordulattól meg vannak lepelve, tehetetlenségöket és botor elbizottságukat még élesebben tüntetné föl.

A szultán sátorából hazatért tanácsosok néhány nap alatt évek szenvedésein estek át, s bármiben kerestek volna vigasztalást vagy mentséget, s álkoskodásaiknak bármint hitt volna a közönség, az önbecsülésből, befolyásuk mértéke szerint, kellett vesztetniök.

Petrovics duzzogott, György frater sötét és zárkozó vala, Werbőczy István pedig meggörbedt, és szemlátomást vénebbé lett.

De az iszonyu esemény a három vezéregyéniség kedélyhangulatát, a közös bukás mellett is, egészen másként hatotta át.

Petrovics oly formán neheztelt, mint fogna most egy kormányzó tábornok, ha elkövetett vétségért

fontos állomásról csekélyebbre tétetnék át. Szívéből sajnálta ugyan a haza veszedelmét, azonban vigasztalásul gondolta magában, hogy neki soha szakja nem volt a politika, s katonai tekintetben semmi gáncs nem hárulhat rá, mert a török az új tartományt nem fegyverrel, hanem ravaszsággal nyerte. Hogy kipótolhatatlan kár Budavárnak idegen kézre jutása, erről ő, mint hű magyar és okos tábornok nem kétkedett; de ha Ferdinánd foglalta volna el, akkor szintén nem maradt volna az Izabella kezében, s még a magyar katonai dicsőség is új csorbát szenved vala. Mi végre kedves rokonának, a királynénak helyzetét illeti, erre nézve Petrovics bánatát enyhítette az, hogy Erdély és Magyarország a Tiszáig még elég nagy akár egy királyi trón számára, akár pedig arra, hogy a váradi béke kötményei szerint Zápolya magánbirtokaival, s az Izabellának ígért többi várakkal és harminczadi jóvelmekkel kicseréltessek.

György barát rejtélyes czéljaira álutakat is kereső, de kimeríthetetlen segélyforrásokkal bíró jelleme, azon percztől kezdve, midőn a tanácsosok a divánból kivitetvén, őrizet alá vettek, romba dőlt politikai tervei helyébe új építményhez fogott. Ha egy földingás tönkre juttatta volna a várost, melyben neki háza volt: ő lenne az első, ki a közbódulás alatt sem veszve el lélekjelenlétét, a düledékekből kiválasztaná a használható anyagokat, örvendene minden kódarabnak, melylyel a rögtön megkezdett munkásságot folytathatná s az alap letételekor már gyönyörködnék a vörös sza-

lagú koszorúban, melyet a fedél bevégzésével ki fog tűzni. Ha mint tudós harmincz évig dolgozott volna egy munkán, mely a befejezéskor elégne: tüstént asztalához ülne, leírná az első sort, s kétőzött szorgalommal haladva tovább, a szerencse különös kedvezésének tekintené, ha a láng marta-lékává vált ivenk közt találná néhány épebb lapra, melyből egész sorokat írhatna át. Ha a váradi püspökség helyett oly országban öltött vala szerzetes ruhát, melyben az izlám véres harczok közt irtotta ki a keresztyén hitet: ő volna az első, ki az utolsó katolikus vezeklésekor kezébe venné a keresztet, hogy e jel alá az átpártoltak közül visszatértsen egyet, s midőn a kezdet sikere megtenné hatását, viszont ő volna, ki a katakombákba vonulva apostoli buzgósággal prédikálna, nem rettenve vissza hívei kevés számától, s nem hagyva föl a reménynyel, hogy idővel az egész országban visszaállittatik a tan, s azon oltár, mely le volt rombolva.

Jelleme e szívvósságát átvitte a politikába is.

Szent-István koronájának területét egy fő alatt egyesíteni: ez volt törekvése.

Ha a vallási villongások, ha a német birodalom zilált helyzete, s ha a francia politika iránya nem tette volna aránylag gyengébbé Ferdinándot, mint Zápolyát, kit a nemzeti párt rokonszenve és a török császár véduralma támogatott: akkor György barát csalhatatlanul Ferdinánd részére állott volna.

Így azonban a Zápolya-család ügyét pártolta, s a törököt, melynek védhatalma alatt Magyarországot visszaállítani remélé. — Elhatározott lévén

e célra nézve, nem volt válogatós az eszközökben.

Az álút, a tettetés, a ravaszság, a jól játszott ingadozás bizonyos pontig csak annyi értékkel bírtak az ő politikájában, mint e vétkekkel szembevetett erények.

Az ó-budai sátorban Szolimán császár levetette álarczát, s a védúrból hódítóvá lett, még pedig az az álnokság oly fegyvereivel, melyeket a maga helyén Martinuzzi sem vetett volna meg.

Midőn tehát ő a szultán eljárását észrevette, azon érzés szállotta meg, a mit jól kifejez, az egyszeri katona fölkiáltása: Törököt fogtam, de visz magával.

Ezen segíteni kell: volt a közvetlen gondolat, mely György barátba fölébredt.

Buda és a Duna-köz idegen kézre jutása a legerősebb akadály Magyarország egységének, s a török annyira bárgyu soha sem fog lenni, hogy ígéretét teljesítve, a megszállt részeket visszaadja a teljes korra jutott Zápolya Zsigmondnak. Tehát le kell a trónról léptetni a Zápolya-családot a váradi szerződés végrehajtása által, s Ferdinándhoz vonva az egész nemzetet, kell Magyarország egységét létesíteni.

Ez volt az új politikai épület, melyet a földingása által ledöntött régi helyébe emelni akart Martinuzzi.

Látni való, hogy mostani, bár mélyen rejtett terve ugyanaz volt, melyért Budavár ostromakor a Ferdinánddal egyezkedni akaró Izabellát bezárással

fenyegette, melyért Atádit kivégeztette, Bornemisza házáat földülatta, Turgovicsot megsarcoltatá, s melyért Podmaniczky jónak találtá a szultán ó-budai táborában meg nem jelenni és paraszt ruhában puttonnal hátán Palota várába menekülni.

A mi a harmadik főszereplőnek, Werbőczy István-
nak érzéseit illeti, azok igen egyszerűek és természetesek voltak. Kedélye össze volt zúzva, mert Szolimánban csalatkozott. Magáról sokat tartva, állhatatosan hitte, hogy az egész török-magyar politika az ő vállain nyugodott, s ennél fogva a vallott kudarcz kizárólag őt terheli. Szégyellé Izabella színe elé lépni, s még inkább átallta volna e nőnek, ki az eredményt előre megjósolá, valaha tanácsot adni. Elfogadta tehát a György barátja által — ki tőle, mint ideologtól, menekülni akart — adott tanácsot, hogy vállaljon a török tartományban főbírótságot, s miután ott minden egyéb veszve van, tartsa fenn legalább a magánjogot, a magyar perrendszert és igazságszolgáltatást. Werbőczy talpig becsületes ember, s a rajongás határáig valóságos érzésű lévén, új hivatalát egyszersmind vezeklésnek tekintette, melylyel politikai tévedéseiért lakolni kész. E tévedései közé nem számította be a legnagyobbat, hogy a mohácsi veszedelem előtt, népszerűségének hosszú pályája alatt, mint az ország leghatásosabb szónoka és izgatója az elbizottság maszlagával tartotta jól a nemzetet, még pedig oly korszakban, midőn ezt nyomorúságának érzetére és bűnbánó magábaszállásra kellett volna bírnia. Ő, mint egyik legkitűnőbb történetfrónk

helyesen jegyzi meg, botor volt elhinni, hogy a nehézkedési súlyt kénye-kedve szerint a nemzet egyik osztályáról a másikra helyezheti, s hogy a kormányt az urak elkerülésével, az urak ellenére első sorban vagy épen kizárólag a nemességgel vitetheti, azon nemességgel, mely politikai erkölcsiség dolgában kevéssel volt tisztesebb az uraknál, s politikai belátás dolgában még valamivel rövidlátóbb volt, mint maga Werbőczy.

A csodálatos hatású szónok és nagy törvénytudós semmi vallásos megdöbbenést nem érzett azon, hogy a mohácsi vész előidézésében egyik főtényező volt; de Buda elfoglalásáért vezekleri akart.

Azt minden rossz következményeivel együtt fölfogta, hogy egy emberben, de azt már átérteni nem volt képes, hogy egy elvben csalódott.

Izabella királyné tanácsosai ily érzésektől áthatva érkeztek Budavárosába, mely már akkor a janicsárok kezében volt, s megaláztatásából csak a félhold hiányzott még.

Ott állott a kereszt a templomok tornyain; de a könnyekbe lábadt szemek máris ingadozni látták, s minden átmenő rettegett, hogy fejére hull.

*

A várban az útra készülődés nagyban foly; mert a budai basa a szultánt akarja elfogadni s az új birtokos kedvéért sürgeti a réginek kitakarodását.

A királyné mentül érzékenyebben volt sértve, annál több erélylyel intézte a drágább bútoroktól kezdve minden értékesebb, s kivált a művészi becsessel bíró tárgyak tovább szállítását.

Kifáradhatatlan volt, mint az ideges nők szoktak lenni ily körülmények közt.

Leendő udvartartása iránt is szükség volt megállapodni.

A csekélyebb terjedelmű ország, mely még hatalma alatt volt, megtakarításokat sürgetett a kiadásokban; de Izabella nem akart cselédjeinek elbocsátásával pénzt kimélni.

Legtöbb ellenszenve volt udvarmesternője iránt, ki Martinuzzi által eszközül engedé magát használtatni, s néha majdnem a kém szerepéig süllyedt. Azonban Izabella nagylelkű volt, s maga szólítá föl az udvarmesternőt hivatala folytatására.

E nő megfukarkodott kevés tőkéjén kívül semmire sem támaszkodhatott; mert még egy nemesi várad tulajdonosa is nehezen fogadta volna szolgálatába. De ily tekintet nem tartóztatta vissza attól, hogy a madridi, nápolyi, lissaboni, s minden más udvarok fényéről ne tartson hosszas értekezést; megemlítve, hogy neki roppant egybeköttetései vannak, s hogy Mária 11-dik Lajos özvegye, s most Németalföld regensnője többször szólította nénémasszonynak, Eleonora főhercegné pedig tőle tanulta meg a «királynévsz» titkát. Csak midőn eléggé kitünteté, hogy az ő személye mekkora nyereség Izabellára nézve, szállott le azon nyilatkozatra, hogy hűségének bebizonyításául kész ő

felsége parancsának engedelmeskedni, s követni fogja királynéját a birodalom legtávolabbi várába is.

— Lehet, hogy az nem lesz vár vagy palota, — szólt méla mosolylyal a királyné.

— Az a város, melyet felséged királyi székhelylyé emel, kétségkívül fényes építményekkel fog birni, — válaszoló hűledezve az udvarmesternő.

— Megtörténhetik, hogy nem mindenik háza lesz fából vagy vályogból.

E nyilatkozat borzadással tölté el az udvarmesternőt, s a palotahölgyek közé menvén, titokban el is beszélte, hogy a királyné már vagy vályog- vagy faházban fog lakni; de a rémképek, melyek a jövő ködéből fenyegetőleg tekintettek rá, mégsem birták az udvarmesternői állomástól visszariasztani, akkora volt — mint mondá — hűsége.

Izabella udvarának személyzete közül soknak birtoka most már a török hódoltságba esett és több palotahölgy, kamarás és apród lett volna kénytelen szüleitől, rokonaitól s minden viszonyaitól elszakadni, ha az udvarral tova költözik; de a magas szenvedő iránti részvét és szeretet akkora vala, hogy a férfiak közül, a ki kénytelen volt érdekeit vágyainak föl nem áldozni, oly levertnek mutatkozott, mintha ragaszkodása minden tárgyát egyszerre temetné el, s a következő napok számára a remény helyett csak a viasztovábbadás maradna fenn.

Izabella, midőn a haza nagy vesztesége a kőszívűeket is megrendíthetné, nem vala oly hiú, hogy az arcvonalokban mélyen fekvő bánatból valamit

magának, valamit az elválás közelgő percének, s a már-már szétszakadt viszonyok sajgásának tulajdonítsa: de bár az egymásra következett csapások miatt érzései kifáradtak, s a fájdalmak iránt is kevés fogékonyságot mutattak, mégis lehetetlen volt megindulását titkolnia, midőn palotahölgyei és az egész nőszemélyzet a renegátné vezérlete alatt megjelentek s térdre borulva, könnyező szemekkel kérték: ne taszítaná el őket magától, s vinné el, a hová csak a viszontagságok fogják vezetni.

— Te is kísérni akarsz száműzetésemben? — kérde a királyné a renegát nejét. Hisz egy szavadtól függ, hogy e márványpalota a tiéd legyen, s hogy a régi királyi udvar zárt kapui föltáruljanak számodra.

— Hogy mernék én, felséges asszonyom, én, a szegény nemes leány ott parancsolgatni, hol felséged, hol a Habsburg Mária és az aragoniai Beatrix lakott? Vagy tán Zsigmond császár palotájába vonuljak, hol nagy Lajos leánya töltötte fényben és bánatban napjait? Nem oly malacz orrára való, mint én, az arany perecz, — szólt a renegát neje könnyezve és nevetve. — Aztán — tévé hozzá csattanósabb hangon — az én férjem élemedett férfi létére is velem versenyzett a nyelvességben s nem hiszem, hogy a mióta elfogták s rendre törökké, basává és szerdárrá tették, sokat szelídült volna. Sem a szerájljt, sem a háremet nem képzelem a jámbor magaviselet iskolájának. S ha ő, ki felségedet üldözté, az által, hogy pogány lett, úgy megjavult is, mintha pogányból

keresztelkedett volna ki, ugyan hogy tudnék én békességben élni öt vetélytárssal, kiknek minden körmömre egy kivájni való szemök van? Inkább maradok örökre szalma-özvegy, mint beszélgetnem hatodik feleségnek. És vegye azt is felség kegyelmesen szívére, hogy ő budai basa ugyan és sok fegyveresnek parancsol, de ha a szultán vétségéből csak akkora zsineget küldene neki, mint az én térdszalagom, már kénytelen volna magát azzal megfojtani. S mi történnék akkor a sok feleséggel? Az új basa még zsákba varratna minket, és mint-hogy tengerünk nincs, bevettetne a Dunába; már pedig én a halat megenni sem szeretem, s annál kevésbbé szívelném, ha a hal enne meg engemet.

— De a basa téged visszakövetelt.

— Úgy van. S az hízelgett is egy kevésbé hiúságomnak, meggondolván, hogy háremében az egész világból kiválogatott szépségek vannak; orrom körül pedig néhány nyári szeplő látható és teremtem valamivel teltebb, mint óhajtanám. Azonban megizentem neki, hogy a nyolcz éves özvegység alatt borzasztó szeszélyekhez szoktam, hogy közel sem ereszteném, míg pogány maradna, hogy csak ötven éves asszonyokat túrnék a várban, hogy különben, ha csak egy vaskanálnyi szénre tennék szert, fölgyújtanám a házat, s hogy távolléte alatt oly méreg készítését tanultam meg, melynek semmi tulajdon íze és színe sincs, s mégis csálhatatlanul öl, még pedig minden megismertető jel nélkül. Én ugyan nem azt értettem, felséges asszonyom! hogy ily méreg nálam, hanem hogy bennem van. De ő

csalhatatlanul külső méregnek képzelem, s rettegni fog hozzám csak közelíteni is. Aztán, miután még a szultán itt van, nem fogna elég vakmerő lenni, hogy felséged kíséretét oly asszonyért megtámadja, kivel négy egész évig élt házasságban.

Izabella a jó indulatú, de dévaj nőt, mint az udvari hideg szabályosság ellentétét, csak a változatosság kedvéért is szerette. Örömmel tartá tehát magánál. De bármely vigasztalásul szolgált, hogy az egész nőszemélyzet kész megválni családjától, összeköttetéseitől, s a viszontagságok útján követni őt; mégis érzé, hogy kötelességei vannak ez áldozatkész lények irányában, kik érette még szerencsétlenné is akarják magokat tenni.

Tudta, hogy egyik oly ifjú hajlamát birja, ki azért nem vehette el, mert a Ferdinánd pártjához ragaszkodó apa nem akart várába a Zápolyákhoz szító családból menyet fogadni be. E pártgyűlöleten, Izabella hite szerint, segített Szolimán mostani eljárása. Tudta, hogy vannak palotahölgyei közt kisasszonyok, kiknek szülei az új török tartományban laktak, de most Ferdinánd megyéibe fognak költözni, s nagy fájdalommal értesülnének arról, hogy leányaik tőlök elszakadnak. Erkölcslátnak hitte Izabella ez eljárást. Kérte, parancsolta, hogy menjenek vissza az apai házba. Ellenállott a könnyeknek, a zokogásnak, a búcsúzás szívreható fájdalmainak, s első gondja volt, hogy biztos kíséretéről intézkedjék hazaszállításukra.

A többieket pedig kivétel nélkül magánál tartotta.

Most már tanácsosait akarta elfogadni.

A mint a kitűzött óra közeledett, mind nyugtalanabbá lett.

Az éjjeli értekezlet óta a mai találkozásig ropant hézag támadt, melybe az események, a megaláztatások és a tönkre jutott remények egész tengere tódult be, s különválasztá Izabellát azoktól, kiknek véleményeit saját romlásával kellett követnie.

Szemrehányást nem akart tenni; erre el volt tökéelve.

De tudta, hogy személye maga, - némán is, szóló vád.

Érzé, miként tanácsosai közül némelynek már ezentúl idegenkednie kell tőle, mert a hallgatás nagylelkűségét rejtett neheztelésnek s az elnézést lenézésnek tekinthetnék.

S neki már kötelessége azon befolyás ellenében, mely kudarcozzal végződik, korlátokat teremteni. Ámde Petrovics képtelen Martinuzzi szándékait ellensúlyozni. Ki legyen hát a hatalmas államférfi vetélytársa?

Izabella, midőn Frangepánra számft, őszintén hiszi, hogy ez a királyné gondolatja, kinek egyébiránt a trón nyugtot, a korona örömet nem ad — s nem az asszonyé, ki egy könnycseppre még mindig élénken emlékezik.

Ah! a jövő óra határozó fontossággal bírhat.

S minden percz — bár nem tudja miért — nyugtalanabbá teszi Izabellát, a huszonkét éves és ragyogó szépségű nőt, kinek sok bámulója volt Krakkóban s egy férje Budán; de a szerelmet,

Ariosto kalandos meséin kívül, leginkább csak Dido történetéből és Petrarca verseiből ismeri.

XI.

Werbőczy ma fog legutoljára kormánytanácsban megjelenni, s pár nap múlva új hivatalához kell fognia.

Ő a török tartomány keresztyén népességének főbírája.

De vajjon melyik megye vagy kulcsos város fogja hozzá felebbezni a pert?

Nem valószínűbb-e, hogy még minden falu is maga intézi el ügyeit, a mint épen tudja?

S ha nem akad tárgy, melyről ítéletet lehessen hozni, akkor mit használ az egész megmentett magyar törvénykönyv, mely leginkább az ő rendező kezének és tudományának köszöni létét?

És hol vannak az ügyvédek, hol a bíráskodásra alkalmas emberek?

A janicsárok kihajtottak a városból minden főurat, minden nemest s általában minden fegyverviselő embert; tehát az akkori műveltség őszletét, igen kevés kivétellel.

Csak a polgári rend és a pórnép maradhatott Budán.

Ezek által kellett Werbőczinek megmenteni büszke művét.

A belvárosban két magyar, két német és két zsidó utoza volt.

Innen remélt a magyar igazságszolgáltatás

— Talán alkalmatlan időben jöttem, — szólt Werbőczy.

számára néhány ujonczot toborzani; mert a vizi-
városban alkalmas egyén nem vala az előrelátó
János diákon kívül, ki a nemesek sorából egyetlen
példányként maradt fenn s kit a janicsárok, a római
törvényben sem lévén jártasok, arczcsapás helyett
lábrúgással manumittáltak a fogságból.

Tagadhatatlanul Buda legeszesebb polgára a
Werbőczitől kedvelt Turgovics volt.

Még a kormánytanács összejövedele előtt tehát
hozzá sietett.

Turgovics neje szobájában volt, a vendég érke-
zésére lábujjhegyen jött ki, vörös szemhéjai könnyek
és virasztás nyomait árulták el.

Hidegen, hanyagul, apathikus közönnyel kö-
szönt Werbőczinek, s kezével egy karszékre mu-
tatva, maga leereszkedett a másikba s álmos ögyel-
géssel nézett a padlózatán egy pontra, mintha
ott valami levakarni, lesurolni, kiégetni való volna.

— Talán alkalmatlan időben jöttem, — szólt
Werbőczy, bánatos arczát rosszul sikerült nyájas-
ságra erőltetvén.

— Azt gondolom, hogy az idő alkalmatlan lesz
nekem, mfg egészen el nem fogy; belőle csak a
végpercz érhet valamit. S nagyságod még mind
él, . . . akarám mondani, mindig egészséges?

— Morzsolom a napokat, kedves barátom! Tru-
ditur dies die! . . . Talán beteg?

— A nőm az.

— Remélem csak egy kevés hülés miatt?

— Fagy miatt, nagyságos uram! Jéggé vált min-
den vércseppje, midőn engem meglátott. S hol

van az a tudomány, mely a lélek betegségeit gyógyítani tudná? A hitet említi nagyságod! De ő nem akar többé hinni és imádkozni, mióta engem látott elől, s utánam a janicsárokat.

Werbőczy eltakarta szemeit.

Turgovics pedig folytatá: — Martinuzzi sarczul viteté el vagyonomat, mert a töröknek nem voltam eléggé hű szolgája. Ezentúl tehát hű és engedelmes leszek, miután szégyenlek koldulni, s hivatalomra szorultam: ezt gondolám. De van határa a szolgálaiasságnak is, s tán nagysád sem ellenzi, ha állítom, hogy voltak vértanúk mindig, midőn az emberektől olyat követeltek, a mit teljesítve, ha nem oktan állat, akkor ördög. Átok idegeimre! A borzasztó mészárlás, a fülsiketítő zaj és hörgés, az elmetszett reszkető tagok, a ruhámra fecskendett agyvelő és vér, nem az én izgékony képzelődésemnek való dolgok. Ha engem fenyegettek volna golyóval, úgy hiszem, ellen tudtam volna állani. De kétezer szétszakgatott test, kétezer halál szemem előtt! ez elbódított, s összezúzta lélek-erőmet. S már késő bánkódni gyöngeségünkön.

Werbőczyt nyilvesszőként sebzette Turgovics minden szava, mert kénytelen volt Buda elvesztésénél magát vétkesebbnek tartani, mint őt, ki csak esz-
köz volt.

— De Budát, kedves barátom! a törökök Turgovics Miklós nélkül csak úgy elfoglalhatták volna, — szólt Werbőczy vigasztalva.

— Kétségtávol, azonban, ha a halálra ítéltet okvetlenül kivégzik is, következik-e belőle, hogy én

legyek a bakó? S ha engem bakónak tartanak, mit használ, ha másokra hárítják az okot, melyért a pallos kezembe adatott?

— Mit tegyek én akkor, midőn barátom uram oly kegyetlenül ítéli el magát? — szólt Werbőczy legmélyebb megindulással.

— Nagyságod eljárása nem fordult saját családjá ellen; de az én nőm életveszélyben van az iszonyú hatás miatt, melyet visszajöve telem módja okozott. Ha terítőn látott volna, az emberi nem közsorsa vígasztalná; oh! midőn janicsárok élén szemlélt, egy tekintet elég volt, hogy szívéát át-szúrja. Nagyságod mondhatja, az Isten a mellet csontból és húsból alkotta átlátszó üveg helyett, s ennél fogva lehetetlen a kebel titkaiba tekinteni. S ki tudhatta volna, hogy a török császár okvet-lenül csal, s nem hitte-e egy egész nagy párt épen az ellenkezőjét? Oly helyen, hol a nép goly-vás, sánta vagy vak, nem szégyenli a pap, ha a prédikáció közt vonít, a katona, ha a parádén biozeg, a pandur, ha rövidlátó s a zsványt nem veszi észre. De én nem lehettem kétségben az iránt, a mit parancsoltak s a mit végrehajtottam.

— Borzasztó vígasztalás, — sóhajt Werbőczy.

— Nagyságod, ha politikájáért akkora vádsúlyt hordana is kebelében mint én, hozzám képest szerencsésnek mondhatja magát, mert buzgó katho-likus, s imádság, gyónás és vezeklés által foly-vást közelebb juthat e földön a léleknyugalomhoz, a mennyekben az üdvességhez. De reám korunk val-lásos kételyei befolyást gyakoroltak. Küzdöttem az

eszmékkel, hol Rómára függesztve szememet, hol Wittenbergre, s míg a régi tanok iránt ellenvéleményeim támadtak, az újból épen azt rosszallom, a mire egyedül volna szükségem, hogy tudniillik a hit csak magában üdvezst, s nem a jó cselekedetek által.

— Az Istenért, — esdeklék Werbőczy, — irtsa ki kebléből az eretnokség csiráit. Velem szemben a legjámborabb szerzetesek laknak; én is ott szoktam imádkozni és tisztulni lelki szennyeimtől. Tartsunk együtt a bűnbánat gyakorlatában és a mi időnk fenmarad, fordítsuk annak, a mi megmenthető, a magyar magánjognak életben tartására. Ezzel vívjuk ki hazafi társaink közbecsülését.

— Megtehetem, nagyságos uram, mihelyt parancsolja, szólt Turgovics vállát vonítva — ha boldogtalan nőm áldozatul esik is, leányaimnak ruha és táplálék kell, mit nem lehet csak úgy szedni, mint a földről az epret, vagy a fáról a boglyót. De meg kell jegyezmem, hogy ez esetben szintén nagyságod lesz a szerencsés, nem pedig én. Mert nagyságod kedélyét termékenyíteni fogja az áhítat, mint a szántóföldet az eső; de attól tartok, hogy én szikla vagyok, melyről a fellegszakadás is nyom nélkül csorog le. Nagyságod, ha minden százezer helyett, melyet hivékenyen a török kezére játszott, megtakarított filléreivel kiválthatna a hét-toronyból egy foglyot, legalább néhány napig boldognak fogná magát érezni; ellenben én oly rossz természettel bírok, hogy mikor házam elégne, nem tudnék azon örvideni, ha egyik ablakráját meg-

menthetném. Nagyságodnak vígasztalásul szolgálna a magyar magánjog megmentése, de én e vívmánynak sem fontosságát, sem lehetőségét nem látom át. Meg vagyok győződve, mi leszünk a meghódított tartomány utolsó magyar bírái, s nyomunkba lép a kadi, az erőszak, a fejetlenség. Nagyságod még kívívni reméli hazafi társai közbecsülését bölcs ítéletei s talán meleg szónoklatai által is. De én úgy hiszem, hogy mi a török hódoltságban annyira el vagyunk különítve a magyar nemzettől, mintha egy pusztaszigeten lalnánk, melynek partjaihoz a mi igazi hazánkban egy ladik sem téved, hogy nagyságod beszédeinek s tetteinek hírt elvihesse, akár Izabella, akár Ferdinánd országaiba. Minden jó és rossz vélemény tehát csak Budavárára szorítkozik, s határain túl elhal. Megengedem, hogy nagyságod egy város kedvező véleményében is elég kárpótlást talál. De én azt hiszem, hogy a ki nem gyalázhat, az nem is dicsérhet. Nőm rosszüléte miatt orvos után kellett mennem. Megvallom, reméltem, hogy a nép szét fog tépni. Iszonyú csalódás vala ez is. A vizivároson át majdnem Hévizig mentem, hol egy tapasztalt zsidó orvos lakik s onnan szintén vissza kellett jönnöm. A hosszú út alatt a nép még csak görbe tekintetet sem vetett rám. Az utczán lézengők — mint a bogarak, ha a falrepedésből a szobába találtak kimászni és neszt hallanak — élénken siettek rejtekeikbe vissza, hogy észre se vétessenek. Ily város, mely magát őrzi a láttatástól, nem fogja észrevenni még nagyságod érdemeit sem. Budának lelkét, életét kiűz-

ték a janicsárok. Mi egy holt tetemben élünk. A rothadás táplál minket egy darabig, de annak is végtére kiszáradnak nedvadó részei, s egész élestárunk száraz porrá omlik össze, melyet csak a bibliai kígyó ehet meg.

A kétségbeesett városbőrő e zord eszméj, mint az őszi köd a ruhát, egészen átjárták Werbőczit.

Soha oly szerencsétlennek, oly elhagyottnak, oly zavartnak nem érezte magát. Alig lelte meg az ajtót, melyen bejött és szemei könnyel teltek, midőn — a mit eddig észre sem vett — a máskor népes utczákon alig talált élő lényre. Nem csak a kard, a csótáros mén, a gazdag úri kocsik, s a törvény és tudomány embereinek sürge, élénk hullámozása hiányzottak; hanem a kereskedés, üzlet, a henye kíváncsiság, s a napokba kényelmes beleélés sem mutatkozott sehol. A vidék nem hozott be semmit eladni, s nem jött semmit bevásárolni. Az iskolák és a nagyobb tanintézetek pusztán állottak.

A gyerekek már haza oszlának még az ostrom előtt, s a tanítók, midőn a janicsár a piaczon sátort vert, kezökbe vették a vándorbotot.

A halott város még csak a kiköltözni akaró udvar és a bevont török katonaság által folytatá látszatos életét, minden szívdobogás, minden vérkeringés, mozgás, érzés és törekvés nélkül.

Kikkel Werbőczy találkozott, kórházból kibuvó betegként, féltek a légtől, a szabadtól, az észrevétetéstől, s arczokat lesütve, ruháikat összevonva kerültek fedél és védhely alá.

Senki sem köszönt neki, senki se látszott ismerni, tisztelni vagy gyűlölni őt.

— Boldog lsten! gondolá, hisz e város hasonlított a beszakadt bányához, melynek munkásai a nyílást fedő kövek és a föld által örökre el vannak zárva a világtól, s bizonyosan tudják, hogy a pislogó mécsessel együtt életök ki fog aludni és senki sem fogja megmondhatni: meddig szenvedtek, mikor haliak meg?

Werbőczy még azt is meggondolhatta volna, hogy ha Budán többé az államférfiú nem hathat, s a bíró igazságos ítélete nem kelendő; akkor még kevésbbé van szükség a szónoklatra, mely sem oly hasznos, mint a belátás, sem oly igaz, mint a részrehajlatlan ítélet.

Budán ezentúl csak a dervis szónokol, midőn a toronyban az órát harang helyett elkiáltja, és az örült, ki a törökök közt szentnek tartatván, jövődőlési szabadítékkal bír.

Werbőczynek, midőn a királyi palotába ért, még akkor se jutott eszébe új helyzetének e hátránya; pedig épen a királynétől kellett egy meghatározó szónoklattal örökre elbúcsúznia. S ime, az, kinek legkönnyebb volt szépen és kedélyrázólag beszélni, most először tapasztalja, hogy gondolatai elapadtak, s a szavak hiánya miatt nehéz a közönséges eszméket összefűznie.

— Felséges asszonyom! — rebegé könnyel áztatott arcczal, — nem tudom, az elválás búcsúperceit bocsánatkéréssel kezdjem-e, esdekelve, hogy ne ítéljen felséged szigorúan a ballépések

felett, melyekre Szolimán becsületessége iránti kába hitem vett rá; vagy pedig emlékeztessen János király özvegyét, hogy a szerencsétlen öreg Werbőczy volt az, ki míg fiatal erejét meg nem törték a viszontagságok s míg mellette egy lelkes és eszmeinek diadalában bizó párt küzdött, a Zápolya-család ügyét nem csak felkarolta, hanem az idegen uralkodók zsoldjába szegődött pártütők ellenére keresztül is tudta vinni, hogy a magyar trónra magyar üljön, kit a nemzet bizodalma szabadválasztás által emel a polgári társaság élére. Nem tudom, felséges asszonyom, hogy midőn száműzetve, tönkre jutva és a halál közelségén kívül minden más reménytől megfosztva a Zápolya-családtól örökre el kell válnom, mentegetőzzem-e közelebbi nagy botlásomért, vagy régi, bár tartozó hűségből folyó érdemeimet hozzam emlékezetbe, mely szintén a mentegetőzésnek egy másik neme volna?

Itt a bevezetéssel küzdő szónokot zokogása gátolá a tovább folytatásban.

Izabella pedig e szünetet felhasználva, kegyteljesen mondá: — Uram! nem volna igazságtalanabb, mint a bekövetkezett nagy és leverő fordulat miatt vádat emelni, s nem volna feleslegesebb, mint mentegetőzni. Mindnyájan hibáztunk, s hogy kinek volt a tévedése veszélyesebb, azt csak az eredmények kifejlődése után fogja a részrehajlatlan történetírás eldönteni. Egyébiránt úgy hiszem, hogy olykor a dolgok erősebbek mint az egyének, s ennél fogva feloldozzák a vád alól azt,

ki bűnösnek, s megfosztják a babértól azt, ki dicsőnek képzei magát. Én csak annyit tudok, hogy a Zápolya-család legtöbbet Werbőczy Istvánnak köszönhet, s legyünk bár körülvéve a hatalom dicsőrével, vagy takarjon el a világ szeme elől a szenvedés és lemondás magánya, mind a két esetben én és fiam hálásan fogunk emlékezni kegyelmedre, s örömeink és bánataink közt mindig fog imádságainkba vegyülni egy fohász a jámbor s nemes lelkű öreg iránt, kitől midőn a végzet a Zápolya-családot elszakította, úgy látszik, mintha jövődjé ellen nyilatkoznék. Megvallom, számomra rosszabb előjel nem lehet, mint az, hogy kegyelmed nélkül indulok a vándorútra és a kegyetlen sorsot, mely házunktól arczát elfordítá, az által remélleném leginkább kiengesztelhetőnek, ha alkalmam nyilnék oly szolgálatot tehetni uraságodnak, mely az elfogadót nagy haszonban részelteti, az adományozónak pedig nagy, de örömmel elvállalt áldozatba kerülne. Hajlamom jeléül és készségemre emlékeztetésül fogadja el egy szerencsétlen, de a halhatatlan érdemek iránti lelkesedésről soha le nem mondó nő arczképét.

A vén Werbőczy reszketett a megindulástól, midőn a királyné mellfátyola alól arczképét kivonta s átadá.

Megfoghataatlan volt előtte a bántottnak vélt asszony e rendkívüli kegye, s midőn kezét megcsókolta, gyorsan omlottak könnyei.

Izabella maga sem tudna számot adni a rögtönzött szónoklat okáról; mert azt csak nem teheté

föl, hogy Frangepán Orbán rá függesztett szemei delejes befolyással birhattak volna. Kevés szünet után többi tanácsosaihoz fordulva, ekként szólott:

— A királyi árva két gyámja — mert a harmadikat a török császár letartóztatta — kísérni fog Lippára, hol addig szándéksom mulatni, míg tanácsom az ország leendő fővárosa iránt határozni fog. Szívem leghőbb vágya teljesednék, ha azok, kiknek tapasztalt hűségére és ritka belátására eddig támaszkodni szerencsém volt, közreműködésüket továbbra sem vonnák meg; de kénytelen vagyok a körülmények parancsoló befolyását elismerni, s nem érzem jogosultnak követelni, hogy azok, kiknek birtokai a szultán foglalása következtében országomon kívül fekszenek, rendkívüli áldozatot hozzanak ügyemért. Midőn tehát a tőlem távozni akarókat esküjök alól föloldom s kijelentem, hogy azon viszony emléke, mely hozzájuk csatolt, örökre kedves leend előttem, — egyszersmind nem hallgathatom el az elismerés és lekötelezettség legmagasb fokát, melylyel viseltetnem kellene azok iránt, kik szolgálataikkal II. Zsigmondnak, Zápolya fiának, a magyar nemzet gyermekének érdekeit pártolni és elősegíteni önérdekeik hátrátételével is hajlandók volnának. Egy bujdosó királyné fényes ígéretekkel, uradalmak adományozásával nem hathat a képzelődésre, hogy az ingadozó meggyőződésnek kilátások által nyujtson támaszt; de van a helyzetnek is olykor rábeszélő ereje, mely habár a nagyravágyást csodálatos álmokba nem ringathatja, mély hatást gyakorolhat a kedélyre. Midőn

tehát Budavárát talán egy névtelen várdával vagy mezővárossal cserélem föl; midőn Mátyás király márvány palotájából talán egy elhagyott kolostorba menekülök, melyet ezentúl kell előbb lakhatóvá, s aztán királyi lakká tennem, legyen szabad, uraim! kérdezni kegyelmetektől: kik szánták rá magokat a Zápolya-családot követni a megaláztatás vagy dicsőség bizonytalan útján, mely csak egyről biztosíthat mindenkit . . . a sorstól most üldözött Izabella halájáról?

A királyné indulattól hev aroczzal beszélt, és szépsége soha igézőbb nem vala.

Werbőczy ámulatan csüngött szemeivel a szózatoss ajkakon, melyek eddig az ország dolgait inkább csak társalgási modorban és mellékesen szokták volt tárgyalni; ellenben György frater többször felvonta s leereszté vastag szemöldeit, mintha próbálgatná, melyik aroczfintorítás vezethetné őt azon talányhoz, hogy a királyné miért akarja a megapadt kincstárt a hivatalnokok marasztgatásával kimeríteni.

A bel- és kültanácsosok közül kettő Podmaniczky naszádján menekült a «török világból»; kettőt pedig a janicsárok a többi urakkal együtt üzték ki Budáról.

A kik a királynénál megjelentek, nem számítottak ugyan a marasztalásra, sőt a nagy részének érdeke ellen is volt; de a magyar nemzet lelkesedési hajlamától ragadtatva, fölkiáltának, hogy a királynéval együtt akarnak élni és halni. Némelyike ugyan pár heti haladékot kért a készülődésre;

de inkább birtokairól, mint a távozásról mondott volna le.

Csak Frangepán Orbán hallgatott.

A királyné arca sápatag lőn, s feszült vonalain sajátságos figyelem összpontosult, vegyülve a döbbenéshez hasonlító kinyomattal.

Ha György frater most reá tekintett volna, a találgatások széles tere nyílnék föl előtte.

S viszont ha a királyné kincstárnokára fordítná szemeit, azon boszus hüledezést fedezné fel rajta, mely akkor szokott nála jelentkezni, midőn véletlenül nagy pénzösszegetől kell megválni, vagy biztosan várt bevételek kimaradoznak, s e miatt tetemes zavar állhat be.

— Hát az ifjú segniai, vegliai és modrusi gróf nem határozta még el magát? — kérde Martinnuzzi, tudtán kívül mentve meg a királynét a legalkalmatlanabb helyzetből.

— Felséges asszonyom! szólt Frangepán lesütött szemmel és hangján észrevehető reszketegséggel. Életem legbüszkébb percze volt, midőn felséged színe elébe bocsátani kegyeskedett, s legszerencsétlenebb a mostani. A Zápolyák trónjáért küzdve reméltem dicsőséget kötni nevemhez, s felséged színtét hordva még a homály és feledtetés is több varázsszal birt volna, mint más zászló alatt a diadalmenet s a köztaps. De azon négy nap, melyet a szultán táborában tölték, levíthatlan undort gerjesztett bennem. A kegyetlenség és álnokság vérfagylaló jelenetei képtelenné tettek arra, hogy a törökök iránt a gyűlöleten kívül más érzést keb-

lembe befogadhasak, mint a megvetést és csömört, mely minden idegembe bevette magát, s lelkemet beteggé teszi. Ha felséged paranssolná, tétovázás nélkül fognám felölteni azt a koldusruhát, melyet egy pestisben meghalt emberről a halálra ítélt gonosztevő sem merne levonni; de hogy a szultán védpalástjának csak árnyéke is közelítsen hozzám, azt nemcsak a halálnál tartanám rosszabbnak, hanem a kőnpad minden kigondolható eszközeinél is.

Izabella ajkairól sóhaj röppent el: György frater pedig kedvetlen arczkifejezés nélkül kérdé: — Tehát nagyságod Ferdinánd táborában fogja keresni az alkalmat, hogy törökgyűlöletét kielégíthesse?

— Uraim! én a királynénak vagyok alattvalója, — szólt Frangepán fönséggel arczán.

— Hűségi esküje alól a gróf föl van oldva, — mondá Izabella elnyomott s a suttogáshoz hasonló hangon.

Frangepán szemében társa csillant fel azon könnynek, mely rejtelmes és bodító hatású lehetett, s most is összeszorítá Izabella szívét, mint egykor.

— Engedje felséged, — szólt kérőleg Frangepán, hogy hűségi esküm siromig kísérhessen.

— Tehát a gróf, — jegyzé meg György frater, kit az ifjú politikai iránya különösen látszott érdekelni, — tehát a gróf nálunk marad, s csak arra kívánna hatni, hogy eljárásunk egészen megváltozzék és a váradi béke alapján Ferdinánddal egyesüljünk a török ellen?

— A királyné ő felsége érdekében nem állhat ez egyesülés, s Magyarországot sem mentené meg a fenyegető veszélytől, — sóhajtja Frangepán.

György frater indulatosan kérdé:

— Mit akar hát tulajdonkép?

— Szőrruhát akarok öltetni, s a theatiniak szigorú rendjébe lépni, melyet Thiene Kajetán és a csüggedetlen jellemű Caraffa Péter állítottak fel.

Izabella törzsuráshoz hasonló fájdalmat érzett szívében; ellenben Werbőczy feledve saját szerencsétlenségét, bátorító, lelkesítő tekintetet vetett a magyar birodalom csaknem leghatalmasabb családjának tagjára, ki Olaszországban szándékozik betegeket ápolni, és az utczán prédikálni.

György frater ujjait olvasóján élénken jártatva, szólt:

— Gróf uram, vajjon mit mondana erre Frangepán Kristóf, Magyarország főkapitánya s Slavonia és Horvátország bánja? mit mondanának a koporsójokban nyugvó többi Frangepánok, kik annyi fényes győzedelmeket vívtak ki? S vajjon gróf úr, Anicius, kitől kegyelmetek családja ered, haruspex volt-e, vagy tán a régi Róma harczias patriciusainak egyike?

Izabella erős felindulása mellett is különösnek találta, hogy Martinuzzi ekkora hévvel törekszik visszatartóztatni Frangepánt. Minő czéljai lehetnek vele? E kérdés benne, a nőn kívül már a királynét is kezdé érdekelni.

— Családom őse Anicius kétségkívül nem pazarlá idejét a madarak röptéből vagy föltagolt

belsejéből jóslásra; azonban szabad hinnem, hogy a váradi püspök egy keresztyén szerzet tagjának vallásos kötelességeit nem fogja egyenlőnek tartani azon szereppel, melyet Anicius mint haruspex vihetett volna.

— Magam is szerzetes vagyok, — szólt Martinuzzi, — s vallásom iránti buzgóságomat az egész ország ismeri. Ellenségeim fegyverül használják azt ellenem, s ő szentsége III-ik Pál nem tartotta méltatlannak a megdicsérésre. De a gróf úr, midőn hősi bátorsággal tört át a német táboron, vajjon hol talált engemet? Tán a czellában elmélkedtem az eredendő bűn természete és az igazolás vitakérdései felől? Nem, gróf úr! kard volt a kezemben, golyók füttyöltek el fülem mellett, s egy bombaforgács lovamat verte le. Az ellenség már fogolynak képzelt, s én a pap, sebeket osztva, vitézségemmel hártám el magamról a veszélyt, s vezérszavam futamíttatá meg a vakmerész ellenséget. S gondolja-e a gróf, hogy a magyar főpapságba én hoztam be először e szokást? Nem, uram! a püspöki zászlók a haza minden csatáin magason lobogtak, s a nagy ütközetek évnapjait a megürült püspöki székek nyomták legmélyebben a nép emlékezetébe. A magyar királyok gazdag adományozásait a papság buzgó imájával és derék kardjával érdemelte meg. No, már gróf uram, ha minket, az oltár embereit birtokaink nemcsak a szellem, hanem a harcz mezején is küzdésre szólítanak fel, s ha szolgáljuk a közügyet mint gyónatók, mint misemondók, mint prédikátorok, mint

országtanácsosok, mint birák, mint főispánok, mint csapatvezérek s a királyi adományozások összekötik nálunk a szellemi tér minden foglalkozásait, a fegyverviselés minden terhével és veszélyeivel: vajjon akkor nem kell-e eszembe jutni, hogy III-ik Béla Frangepán Bertalannak Modrus megyét adományozta, II-ik András Frangepán Jerindónak a vinodoli grófságot, IV-ik Béla Frangepán Bertalan roppant birtokait a segninai grófsággal toldotta meg, és Mátyás király Frangepán Dömének régi uradalmaihoz még Stunyát, Ostroviczát, Novigrádot és Ledeniczát csatolta? S vajjon ezen adományozások emléke nem jogosít-e fel engem azt hinni, hogy a Frangepán-család is köteles e meghasonlott hazában pártállást foglalni, midőn most véráldozatra van szükség, vagy Ferdinánd vagy Izabella ügyét karddal és életkockáztatással védeni? Ha kegyelmed, gróf uram, gyűlöli a törököt, küzdjön ellene; ha pedig törökgyűlöletét a Zápolya-család jogai iránti meggyőződés ellensúlyozhatja, akkor tartsa kötelességének királynénkat követni Lippára s védelmezni a trónt Magyarország legutolsó falvában szintűgy, mint midőn Budán volt felállítva.

— Ah! Martinuzzi számftott Frangepánra, szintűgy mint én — gondolá Izabella. Alkalmasint ellem akarta őt felhasználni szintűgy, mint én ő ellene.

S ebben a királynénak igaza lehet, de azon különbséggel, hogy a mi nála Frangepán visszatartóztatására csak ürűgy, az Martinuzzinál valóságos politikai ok vala.

— A püspök úr, — szólt Frangepán, — család-
dom uradalmait hozza fel ellenem, ki a szegény-
ség esküje által a világi javaknak hasznát úgy sem
fognám venni. A püspök úr azt mondja, hogy e
meghasonlott hazában mindenkinek pártállást kell
foglalnia. Igaza van. De helyzetemben a válságot
nem épen az idézi-e elő, hogy ha becsülettel le-
hetne is, hajlamom szerint soha sem tudnék más
mint a királyné ő felsége zászlója alatt szolgálni;
míg ellenben a királyné Magyarország megsemmi-
sítése nélkül nem léphet föl a török ellen, s épen
a keresztyénség érdekében kénytelen a szultán
véduralma alatt élni?

György barát gúnyosan mosolygott, de óvako-
dott politikája új irányát feleselgetés által lelep-
lezni.

— Felséges asszonyom! — folytatá Frangepán, —
lehetnek, kik a török hitszegő eljárása után a váradi
béke pontjainak végrehajtását tanácsolhatnák. Nem
hiszem, hogy felséged a legmagasabb polczon, a
trónon ne érezte volna azt, mit minden utas ta-
pasztal, hogy tudniillik a fény nem melegít eléggé,
mihelyt igen emelkedett pontra árasztja világítását.
A hegy, melyen a nap [sugara égni látszik, hide-
gebb, mint a homályos völgy. Alkalmasint nincs
Európa uralkodói között egy is, ki oly könnyen
mondhatna le a hatalomról, mint felséged, kivált
ha szívének vonzása a szétszaggatott Magyarország
egyesítésének eszméjét elősegíthetné. De e század-
ban fájdalom! épen hazánk egysége lehetetlen, s
minden kísérlet csak új török hódításokra vezetne.

Nem az a baj, mert a török rendkívül erős, hanem mert Európa rendkívül gyöngé. Vallási villogások apasztják erejét, nincs összetartó eszméje, az érdekközösség mély érzése nem törhet magának utat, a régi alá van ásva, az új készületlen, s inkább csak homályos törekvés mint kitűzött cél. V-ik Károly roppant birodalom ura, s mégis képtelen volna Szolimán ellen komoly háborút folytatni; néhány hitújító pap és tudós vitája igénybe veszi minden idejét, s Németországot már csak egy kérdés bonyolíthatja a véres és évekig tartó küzdelmekbe; azonban e kérdés nem az ozmán hatalom, hanem a római szent birodalom erejének megtörésére vonatkozik. Ferdinánd király aligha lehet mostanság oly állapotban, hogy Budát elfoglalhassa és Magyarországot királyi pálczája alatt egyesíthesse. Nemzedékek fognak sírba szállani a nélkül, hogy a váradi béke végrehajthatassék, s a nélkül, hogy minden erre célzó kísérlet egyebet idézne elő, mint a török hódítás terjedését hazánkban. A végzet tehát mintegy maga írja felséged elébe a török védelem alatti maradást, még pedig utógondolatok nélkül. Ha felséged oly szilárdul ragaszkodik fia jogaihoz, mint a legmakacsabb porlekedő nemes avitcalis igényeihez: akkor szerencsétlen viszonyaink közt az egyedül lehető politikát követte, mely egyszersmind bölcsőbb a lángeszű államférfiak bármely indítványánál. Igaz, majdnem szét kell szakadni a magyar szívének, látva, hogy hazája szét van darabolva, s lesz talán századokig. De a gondviselés kegyelme gyakran rejt

a keserűbe is valami vigasztalót, hogy ne szokjunk el sem a reménytől, sem a szeretettől, s a szét-darabolt magyar föld részei teljesíthetnek külön oly hivatást, melyet együtt bizonyos korszakban képtelenek volnának betölteni. Buda és a török hódoltság folyvást izgatni fogja a nemzetet a törökgyűlölet erélyére, az egyesülés vágyára, az elpuhulástól való félelemre, s készülődésre az idővel bekövetkező nagy csatákra. Ferdinánd királysága Nyugat-Európával szorosb összeköttetéseinket tarthatja fenn, s a katolikus hit megoltalmazására vezethet. Felsőged országrésze pedig, ha a török udvart pártütések vagy titkos szövetkezések által gyanakodóvá nem teszi, s ha Ferdinánddal oly háborúba nem keveredik, melyek török segílyt vonjanak be, sokáig lehet a nemzetiség védelmezője s a magyar alkotmányos élet egyedüli főtartója... Most engedje felsőged, — szólott Fransepán kitörő könnyekkel, — örökre búcsút venni felsőgedtől, s mindazon szerencsétől és boldogságtól, mely a világtól végkép elszakadt és a szenvedő emberiség lelki és testi sebeinek gyógyításáért élő, de önmagát halottnak tekinthető theatinai szerzetest többé nem illetheti meg. Virágozzék felsőged családja, s kerülje ki mind a nagyravágyás merész álmait, mind a tétlen elégtelenség és a viszonyokba hallgatag beleélés satnyító álmokorságát. Védje felsőged a földi koronát mindazon eszközökkel, melyekkel az élet koronáját nem kockáztatja, s hű maradhat szívéhez, mely páratlanul nemes, s uralkodói kötelességéhez, mely páratlanul nehéz.

Ezzel Frangepán féltérdre hajolva csókolá meg a királyné átnyújtott kezét, s Izabella forróbbnak tartá e csókot, mind a hideg tisztelet kiszabta, s reszketőbbnek az ajkat, mint a leendő remete életmegvetése követeli.

Összpontosított lélekerővel lépett egy állványhoz, honnan igen egyszerű kötésű kisedet könyvet vett el, s Frangepánhoz sietvén, mondá: — Ebből szoktam tizenkét éves korom óta imádkozni. Fogadja emlékül, s ha valaha a magas látomásoktól, melyek a kegyességet az éggel hozzák állandó összeköttetésbe, szemei a földre és a mulékony lét tárgyaira letévedhetnek, ... a gyöngeség e percében jusson eszébe Izabella királyné is. Imádkozni érette talán öntagadás volna ... tehát egyszerűen csak jusson eszébe.

A királyné a többiekhez még néhány közönyös vagy útbaigazító szót intézve visszavonult.

György frater, ki nem örömet vált el Frangepántól és saját eszméitől, melyekre már szilárd terveket épített, a teremből távozott ifjut karon fogta. — Én a németországi egyházi szakadást nem tekintem oly fontos következményűnek, mint kegyelmed, gróf uram! Kitűnő egyházi tekintélyeink, egy Contarini bibornok és a nagy tudományú Bucer valószínűnek tartják a kiegyenlítést. Maga a pápa is szentsége sem hagyott föl a remény-nyel; mert különben bele sem egyezett volna, hogy a regensburgi gyűlésbe fölhatalmazottat küldjön. De a rosszabb esetben is, midőn sem a római szék primátusának elismerésére, sem a sacramentu-

mokra nézve a regensburgi tanácskozás vagy egy általános zsinat eredményre nem vezetne: vajjon mi okunk lehet Luther forradalmát veszélyesebbnek tartani, mint a husszitáké volt? S a husszita zavarok alkalmával az egyház szigora és a világi hatalmak erélyes eljárása nem gátolta-e meg a polgárháború terjedését, nem taposta-e szét az eretnokség kigyójának fejét? Sajnálatraméltó viszályok törttek ki ugyan a Hussz tanai miatt; de nem okoztak-e többször a római császár pártütő hűbérnökei akkora, sőt nagyobb zavarokat, mint a prágai predikátor miatt támadt küzdelem? Szintén az a vége lesz Luther izgatásainak is. Filep tartományi grófnál sokkal hatalmasabb hűbéreseket büntettek meg V-ik Károly eszével és erejével távolról sem mérkőzhető római császárok; s ha kegyelmed a töröknek Európából kiűzetését csak a fenyegető vallásháborúk miatt tartja lehetetlennek, akkor engem igen megvigasztalt.

— Adná az ég, hogy sejtelmeim hamisak legyenek! — mondá Frangepán szórakozottan, s a váradi püspök beszédjére alig figyelve.

— Ha sejtelmei nem is hamisak, de mindenestre túlságosan setét színezetűek, gróf úr! Semmi sem könnyebb, mint képzelődésünket rémképekhez szoktatni. Hány egyén nem jósolta meg a világ végének óráját és az Antikrisztus országlásának kezdetét? míg ellenben kevés számmal akadnak olyanok, kik egy kellemetlen baj kikerülésére vagy orvoslása módjára a maga idejében felhívnák a figyelmet. Nem azért mondom ezt, mintha a gróf

uramat megtéríteni akarnám. Ez lehetetlen, s a királyné által választandó politikáról ejtett nézetei után már többé érdekemben sincs. Csak arra kívántam figyelmeztetni, hogy ha Európa csakugyan oly zilált és mállott, mint ön hiszi, s oly szakadások és belháborúk elébe néz: még akkor is könnyebb lesz e beteg és magával meghasonlott földrésztől alkalom szerint egy kevés pénzt vagy katonai segílyt eszközölni ki Magyarország számára a törökök ellen, mint oly nagy egyesítő eszmét találni ki s elfogadtatni, mely Európát újjászülve, s friss és egészséges vérrel ellátva, képessé tegye a török hatalom teljes megdöntésére. S valóban, ha már az Isten törököt teremtet és kardot adott kezébe, én nem is azon törném fejemet, hogy e pogány fajt megsemmisítsem. Megelégedném az-
 zal, ha Magyarországot megmenthetem tőle, vagy legalább biztosb helyzetbe hozhatom hitszegései és zsarnoksága ellenében. A Frangepánok szerencsés házasságok által királyi és fejedelmi családokkal jöttek szorosabb viszonyba. Az arragoniai, luxemburgi és estei uralkodó házak vére vegyült a vegliai grófokéba. Nem kétkedem tehát, hogy kegyelmed, ha betegápoló szerzetessé is lesz, eldöntőleg folyhat be a politikába. Találjon ki tehát összetartó eszméket, vagy az egyház belső reformjai által buktassa meg a protestánsokat, s a forradalom jelszavaival zárja be a forradalmat; de e tervek mellett ne feledje el III-dik Pál pápától időnként egy kevés pénzt vagy buzdítást koldulni a törökök ellen, s ha néhány gályát szerelhet fel,

néhány száz önkénytest gyűjthet, ha befolyhat arra, hogy a franczia király elhidegüljön Szolimán császár iránt, s hogy a velencei köztársaság összekocczanjon vele: már akkor gróf úr nagy szolgálatot tett nekünk, nagy szolgálatot a katolikus érdekeknek is, s emlékezetessé tette nevét a történelemben, ha mindjárt ki sem találta volna az Európát összeforrasztó nagy eszmét, s ha épen semmit sem hathatott a katolikus egyházi főpapoktól is sürgetett belreformjára.

A gyakorlati nézeteknek mindig nagy előnyök van az eszményi irányokkal szemben, s ha Frangepán török-elleni undorát, mely a szultán hitszegésén kívül a német foglyok vérfagylaló lemészárlása miatt fejlődött ki oly gyorsan, ájulttá, s pusztán szenvedőlegessé nem tette volna az a körülmény, hogy ő erkölcsi lehetetlenségnek tartotta Izabellától Ferdinándhoz pártolni; míg viszont a Zápolyák trónjára nézve a legnagyobb mértékben veszélyesnek hitte Izabellát törökellenes politikába sodorni: ha ily tekintetek nem jöttek volna közbe, akkor az ifju bajnok a had mezején talán Frangepán Kristóf hírért is elhomályosíthatta volna, s a királyné tanácsában alkalmasint Martinuzzi politikáját viszi keresztül.

De így lehetetlen volt bizonyos bosszankodással nem hallgatnia György frater okoskodását. S e bosszankodás annál nagyobb fokra hágott, mert érzé, hogy a világról lemondása sem a világ szeme, sem saját maga előtt nincs eléggé indokolva, s hogy küzdő és szenvedélyes szívet akar az oltárhoz

vinni, még pedig nem azon czélból, hogy megszenteltessék, hanem hogy föl legyen áldozva.

Rövid és fás feleletekkel igyekezett tehát Martinuzzitól menekülni, s midőn ez sikerült, magányába sietett, s ott forró könnyeit ontá, csókolta az emlékül nyert imakönyvet és elgondolá magában, hogy Buda városa végtelenül szerencsétlen ugyan, és meggyalázott falai közt kevés lehet, ki a halált ne óhajtáná és az élethez ragaszkodni tudna; de összehasonlítva a szenvedéseket, a sötét kilátásokat s a kétségbeesés indokait, van egy egyén, ki irigyelheti a többiek sorsát, és azt az egyént Frangepán Orbánnak hívják.

— Miért jöttem Budára, miért láttam őt? — sóhajtá.

De, hogy ki ez az ő, azt ajkai soha sem gyónták meg. Egy titkot a theatinai szerzetes koporsójába vitt.

I.

Werbőczy István a Turgovicscsal folytatott beszéd és kivált a királyi teremből távozása óta új hivatását tartá a vezeklés legerősebb nemének, s mint lelkiismeretes férfiú és buzgó katolikus nem mulasztá el az önkínzás e próbáját egészen kimeríteni.

Turgovics után a második alkalmas egyén, kit a magyar magánjog megmentésére a használható jogtudósok nagy hiánya mellett megnyerni szükségesnek tartott, a vízivárosban lakó János diák volt.

Sietett tehát őt személyesen fölkeresni.

Soha oly magas helyzetű uraság még nem lépett abba a kis szobába, melynek csak egy utczára néző ablaka volt, s néhány festett faszékből, egy szerény nyoszolyából, egy széles és a körülmények szerint ágyat is helyettesítő lóczából, egy falfogasból, hol a nemesi kard és néhány ruhadarab függött, s az oklevél- és könyvtárnak alkalmazott alacsony és füstös padlásgerendákból állott minden ékessége.

János diák, a külváros legbelátóbb politikusa, nagyravágyása legbüszkébb perceiben sem mert volna számítani ekkora megtiszteltetésre.

S midőn Werbőczy a lóczán helyet foglalt, elveszté minden keserűségét azon emlék, mely eddig János diákot nyugodni nem engedte, s mely a *partis primae titulus nonusának* az ő hátulsó részére alkalmazott égrekiáltó megsértésére vonatkozott.

Most már belátta, hogy vannak kivételes helyzetek, melyek benyomásait nem szükség zokon venni.

S mihelyt a nagy Werbőczy közölte terveit vele, nemcsak hálásan fogadta el a tett ajánlatot, de lelkét egészen megszállotta a kiengesztelődés szelleme is.

Elgondolá magában, hogy ha Buda városa kereszttyén és zsidó népességét a magyar magán és büntető törvények kötelezik, akkor az osztó igazság szerint a város új polgárait, a törököket, szintén saját törvényeik szerint kell elítélni. Megtörténhetnék azonban, hogy midőn a magyar és a török közt verekedés támadna s ebből panasz, akkor az osztó igazság szerint vegyes bírósnak vagy bizottságnak kellene a vizsgálatot megtenni, és a tényállást tisztába hozni. Miből viszont önként foly, hogy ha az óriás szerecsen, ki őt a janicár aga sátora előtt megrugta, budai lakos találna lenni, s e rugdosási szenvedélyét valamely magyar polgáron gyakorolná, akkor alkalmasint János diák is a vizsgáló vegyes bizottság tagja

volna. Kérdés tehát, — gondolá magában — vajon János diákot a kiállott szenvedés és szégyen eltántorítaná-e arra, hogy új polgártársa, a goromba szerecsen ellen, részrehajlással és bosszuvágygyal hajtsa végre a vizsgálatot? A felelet az volt: nem. S ezen eredmény meggyőzte őt, hogy Werbőczy István nála sem igazságosabb, sem szakértőbb bírót nem választhatott volna.

Az önelégültség teljes mértéke a különben sem szótolan házigazdát őszintévé, beszédessé tette. Elmesélte tehát Elemér és Barnabás kalandját, még pedig a részrehajlatlan történetíró egész hűségével. Csak azon részletet tartá némi homályban, hogy a lábrugás az ő testének minő pontjára volt irányozva, mely egyébiránt sem bírt döntő fontossággal, legalább az előadásnál nem.

Werbőczynek könnyű volt meggyőződni, hogy a török fogságba hurczoltak egyike az általa kiváltott ifju. Mélyen felingerült az elkövetett erőszakoskodás miatt, de vigasztalá az, hogy a janicsárok néhány órával előbb ejtették rabul Elemért, mintsem ő, Werbőczy, a hódoltság főbirájává neveztetett volna ki, s ennélfogva a fenforgó eset a nemzetközi jogok goromba megsértése, sőt valódi rablás; azonban végtére is Izabella királynén, kitől egész tartomány raboltatott el, nem pedig rajta ejtett személyes bántalom.

Miből ismét lehetetlen volt azt nem következtetnie, hogy Elemér megmentésére nem a tiltakozás vezet, hanem a pénz.

De épen a pénzhiány volt Werbőczy háztartá-

sának gyöngye oldala. Jövedelmeivel annyira nem tudott gazdálkodni, hogy szerencsésebb körülményei közt is úgyszólván egy napról a másikkra élt.

Azonban nem kételkedett, hogy ha Elemért visszakövetelni nem sikerülhet, akkor keresztyéni kötelességből is okvetetlenül ki kell váltania.

E kötelességet sürgető s minden áldozatokkal daczoló teendővé varázsolta át azon gondolat, hogy miután a törökkel neki folytonos viszonyt kell fenntartani, okvetetlenül oly titkárra van szüksége, ki az erre szükséges tulajdonok mellett még a török nyelvet is jól érti.

Minden mást hátratéve haza sietett tehát előintézkedések végett.

Midőn bérlakának, melyet még el nem hagyhatott, küszöbéhez ért, egy pórruhába öltözött agg férfiura talált, kinek ismeretes vonásai régi boldog időkre emlékeztették.

Mennyire nem hasonlítanak e vén ember vonásai azon irsai délczeg fiatal nemeshez, ki a Rákos mezején tábort ütött, s a helyett, hogy, mint született törvényhozóhoz illik, tanácskoznék, Werbőczit kortestársaival együtt vállra emelte, s meghordozván a lealázott főurak előtt, nádorrá kiáltatá ki, s mindaddig tiltakozott a zsarnokság ellen, míg Báthori a közakaratnak engedni volt kénytelen, s hivataláról lemondott.

Werbőcz addig kereste a ragyogó mult egyik tényezője és a pórruhás közt a hasonlatosságot, míg ez megszólítá: Személyesen akartam átadni

nagyságodnak Deák István és Dániel uraimék egy levelét, mely kézről-kézre vándorolván, tegnap érkezett hozzám, s hogy a kutya törökök föl ne tartóztassanak, paraszt subába kellett öltöznöm. S nem ismer-e rám, nagyságod?

Werbőczy egészen földerült arccal nevezte meg őt. A vén kortes könnyei folytak, midőn a volt nádor szegényes bérszobájában egy ócska, de kényelmes karszékbe ült.

Sokat beszélgettek a tudós államférfiu és az együgyü nemes a régi jó időről, mely már hátok mögött volt, s a jövődőről, mely sem Budán, sem Irsán nem látszik többé jót ígérni.

A kortes elpanaszlá birtokai elzálogosításának történetét, s az államférfiu az ország zálog vagy örökvásár útján idegen kézbe szállásának eseteit. Az irsai történetből Werbőczy azt a tanuságot vonta, hogy az ő kortesvezére nem a leghelebbebben gazdálkodott. De hogy mit vont ki az országos történetekből az irsai nemes, az nem jött szóba. Azonban a hasonlatosság nem volt oly elütő, mint a mennyire Werbőczy óhajtaná, s nem lehetetlen, hogy a nagy férfiu vendége saját tönkretutásának történetét vélte másodszor elbeszéltnék, s Buda helyett állandóan Irsára gondolt.

De bármint lett legyen, Werbőczy érzékenyen búcsúzott el a kortestől, sokáig olvasá és újra olvasta erdélyi rokonainak levelét, s midőn a levelet szekrényébe zárta, hideg borzadás futott át gerinczén, azon sejtelemről gerjesztett félelem, hogy talán most zárult be a «holt városnak» utolsó egybe-

köttetése a világgal, s már ezentúl a nagy czip-teremben neki egyedül kell lakni, sárkövek és azokra tűzött gyászlobogók közt.

*

A királyné az országtanács végső ülése után, félbeszakítva az utrakészülődést, órákig volt bezárkózva.

Senkit sem bocsátott magához, még a janicsár agát sem, ki a költözést különböző ürügyek alatt folyvást sürgetvén, most azt a hírt volt közlendő, hogy másnap a szultán Budára akar jönni, s a királyi palotába fog beszállani.

Miért volt Izabellának szüksége a magányra? ez iránt udvari személyzete két pártra oszlott.

A renegát neje, ki mióta férje budai főbasává emeltetett, az udvarmesternőnél is magasabb rangú és befolyású egyéniségnek tartatott, határozottan állítá, hogy ő felsége a sok virrasztás és feszített munka után pihen, mi nem is csoda, mert megfoghatatlan volt a rendkívüli élenkség és kitartás, melyet a költözködésre felügyelésnél napok óta tanusított.

Ellenben az udvarmesternő közbenjött kedvetlenségnek tulajdonítá a zárkózást.

Egyik fél fölhozta, hogy a királyné kimerültsége arczán még tegnap volt látható; a másik mély bánat nyomait vélte ez arczon borongani, kívált a mai értekezlet óta.

Voltak semleges palotahölgyek, kik sem a rene-

gát nejét, sem az udvarmesternőt nem hitték czél-szerűnek határozottan pártolni.

Ezek nem tagadták el a kimerültség jeleit Izabellánál, de a mély fájdalomét is megengedték, s ezt természetesnek állíták a fővárosból távozás s annyi hű tanácsostól vett búcsú miatt, míg amazt szintén önként érthetőnek tartották csak azon körülményből is, mert ők magok alig birnak lábokon állani, holott a királyné mind a virrasztásban, mind a foglalkozásban rajtok túltett.

A renegát neje saját nézetei mellett még fölhozta, hogy a legmélyebb csend van a királyné szobájában, de az udvarmesternő többször vélt oly hangokat hallani, melyek zokogáshoz hasonlítottak.

Mind a két értesítés egyezett a pártállást nem foglalt hölgyek nézetével, de azért nem szűnt meg a renegát neje és az udvarmesternő felekezete közti versengés.

Látszik, hogy vannak nők, kik a fölkelő, s vannak, kik a lemenő napnak hódolnak. Egyik fejébe vette a válság közelségét, mely a renegát nejét emeli az udvar élére; a másik fél még biztosnak hitte a Madridban, Bécsben és Nápolyban szerepelt vén asszony helyzetét.

Midőn a királyné legalább négy órai visszavonulás után ismét látható lett, sápadt arczán sem kimerültség, sem bánat nem volt észrevehető, de vonásai élesebbek voltak, tekintete parancsolóbb, s a behatóbb szeműek ijedve vették észre, mintha egy kevésbé vénült, és virító szépsége közé a

hervadás lehe tévedt volna be... egy őszi csipős szellő a tavasz rózsá- és liliomágyába.

— Kamarásunk adja tudtul az agának, hogy holnap reggel nyolcz órakor el fogunk indulni. Erről értesíttessenek tanácsosaink és többi kíséretünk is.

A királyné e rendelete volt az utolsó Mátyás király palotájában.

Martinuzzi, ki eddig mindig csekélységben rendező szerepet vitt, fontos dolgok miatt akart volna Izabellával értekezni, de nem fogadtatott el.

Petrovics szintén mellőzhetetlennek tartá ő felségével, a rokonnal, találkozni, azonban lehetetlen volt.

Minden kéz, minden fő, minden láb igénybe vétetett a költözködésnél, s Izabella figyelme a legcsekélyebbekre is kiterjedt.

Nem annyira munkának, mint önkínzásnak látszott az egész.

A budai polgárok szeretett uralkodónőjüktől óhajtottak volna búcsút venni; a magistratus küldöttség által meg is jelenhetett, s Turgovics családi fájdalma miatt — mert neje már a halállal küzd — Bornemisza szónokolt, a nagy megindulás következtében eléggé érthetetlenül és zavartan, de magát a polgárságot illetőleg, a budai basa gánccsokkodó modora lehetetlenné tett minden részvétnyilvánítást.

Most száguldoztak legelőbb az utcán török lovasok, még pedig kivont szablyával; most jelentek meg török rendőrök ostorral kezökben.

Minden ácsorgó számíthatott vagy ostonra, vagy kardlapra.

Kiki még szigorúbban zárkózott szobájába, s a kapukat is becsukta. Legfőlebb a felső emeletekről merészelt egy-egy fő kitekinteni részvétből vagy ujságvágyból, de aztán hamar visszahuzódott, félvén a rakoncátlan spahiktól.

Korán reggel pedig az egész török várórség föl volt állítva a Szent-György térre, a vízikapuhoz vezető kanyarulatra, s a külvárosnak a révhez vivő utozájára. Ez, mint a janicsár aga mondá, a hatalmas szultán szövetségesének, János Zsigmond királynak és a fölséges özvegynek tiszteletére történik.

Több basa jött be a táborból fényes ruhában, s a dísz és pompa nem hiányzott.

Ágyúdörejek jelezték az elindulás percét. Egész hajóraj lepte el a Dunát.

A királyné számára kijelölt hajó egy kioszk minden kigondolható ékítményével tündökölt, s bár a szultáné volt, a friss reggeli szélben büszkén lengteté a magyar lobogót.

A matrózoknak utasításul volt adva bizonyos nagy távolság, a hová kikötni kellett, s hogy ez a királynénak alkalmatlanságot ne okozzon, a hajó nemcsak bársony pamlagokkal, de süteményekkel, frissítőkkel s a legritkább gyümölcsökkel is el volt látva.

E díszes járműben az uralkodó családon kívül csak az udvarmesternek, a szolgálattelvő kamarásnak, Petrovicsnak és a palotahölgyeknek volt hely rendelve.

A hajóraj pedig a tanácsosokat, a kíséretet, a pogyászokat, az udvari fogatokat vette föl, míg ötven magyar lovas, mely a fedezetet alkotá, a kijelölt első állomásra küldetett, hogy a gyors tovább utazhatásra minden szükségest rendezzen.

Midőn a királyné a neki mélyen tisztelgő török sorok közt a Duna révéhez érkezett, oly hideg és nyugodt kifejezésű volt, mintha a művész márványból véste volna ki; míg a palotahölgyek arcán a leeresztett fátyol az idegenek figyelme elől csak kisírt és sűrű szemeket takart el.

A hintóból leszálló magas úrnőt és fiát, a királyt, megint hizelgő kifejezésekkel fogadták a basák, kik közt a szultán tapintatos és gyöngéd intézkedésénél fogva nem volt jelen a budai főbasa.

Válaszolni kellett a török urak czifra és mézes szavaira, s ezt Izabella kimért és illedelmes modorban tévé, a nélkül, hogy a megindulás legcsekélyebb jelét is adta volna.

A basák távozása után még néhány percz kellett, míg a palotahölgyek fogataikról leszállva, a díszhajóba bemehetének.

S a renegát neje, ki a királyné rendeletéből őt legelől követte a hajóba, midőn a partról a padlóra lépett, halk sikoltást tett, mintha megbotlott volna. A királyné visszatekint.

— A férjem; — e suttogó szót hallá.

Szemei a renegát neje szemeinek irányát követték, s egy közönséges magyar ruhába öltözött, karcsú termetű, hosszúdad és ideges arcú férfiúra tévedtek, kinek göndör fekete szakállá már szür-

külni kezd, s ki rendkívül kicsiny és finom kezében fegyver helyett vékony nádpálczát tartott.

Ez emberen látszott bizonyos határozatlanság és önmagával küzdés; látszott nagy fekete szemének összpontosított tüzeiben valami fenyegetés, vagy talán csak feszült figyelem.

A renegát neje most valósággal elbotlott a padlón, s alig bírta súlyegyenhez jutni.

Ellenben a királyné tekintete hidegen pihent régi, bár személyesen eddig nem ismert ellenségének, az anatóli s most budai basának és a magyar királyi palota új tulajdonosának küzdő vonásain.

Ez pedig kezét, fövegéhez emelé, mélyen köszönt, s azzal megfordult és hátrahúzódott.

— Ne higgye felséged, hogy féltem, csak határtalan szemtelensége zavart meg. Még kész lett volna felséged útját föltartóztatni, — súgá a renegátné nyugtalan hangon.

— Nem látszott oly szándékkal lenni.

— A ki annyi feleséget tart, az nem fél sem az isteni, sem az emberi törvényektől, — válaszolta már most sírásra hajló arczczal a renegát neje, s minthogy a nagy gyász közt csekély küzdelmekre senki sem figyelt, fölemelte fátyolát s lopvást arra tekintetett, hol egykori férje a Dunaparton fölfelé haladt, egyedül lassan, álruhában, s vékony pálczájával az utozaköveket ütögetve. Midőn pedig már a gyűlölt, a bűnös, a félelmet okozó alak eltűnt, nagy könnyekkel teltek el a renegátné szemei, s aztán nevetni akart, vőg volt,

s az udvarmesternőnek kellett figyelmeztetnie, hogy ily gyászos napon a királyné kíséretében senkinek sem szabad könnyelműnek lenni, s vihogni, mintha bálba készülődnének.

A hajó végre megindult, s midőn az evezőrudak csapdosni kezdték a hullámokat, Izabella hallá, hogy a szegény öreg Werbőczy szeretett volna a janicsárok során áttörni, de nem sikerült, s csak fővegét forgatta a levegőben, míg végtére a kamarás azt észrevevé s búcsuüdvözlését kendője lobogtatásával viszonzá.

A pesti parton sokáig lehetett egy alakot szemlélni, ki a hajó menetét követi, de a távolság miatt nehéz volt a ráismerés.

Egyik hölgy Kanisait gondolta, a másik Révait, bár nem foghatták meg, hogyan vetődhetek ide? Volt olyan is, ki az ifju vegliai és modrusi grófnak képzelte.

Izabella végpillantást vetett Buda kékelő hegyormaira s visszavonult a földélzetről.

II.

— Megérkeztünk egy állomásra, mely sem arra nem való, hogy benne kipihenjünk, sem arra, hogy egyenes utat mutasson oda, a hová meg kell érkeznünk. Sőt tulajdonkép hová törekszünk mi? Történetek-e előintézkedések ekkora kíséret eltartására? Harambasák rajlanak az ország alsóbb vidékein. Az utasok megtámadtatnak, kifosztatnak, még a kulcsos városok kapui előtt is. S felséged köl-

tözködésének híre hamar szét fog terjedni, és a vagyonszomjasoknak csalóka kilátást nyit már csak az a látvány is, hogy hetven vagy nyolcozvan szerker húzódik felséged hintója után. Hát még ha tudnák: költözésünknel mennyire uralkodó szempont volt a finom arany- és ezüstművek, csodatevő ereklyék, becses emlékek és irígyelt műkincesek megmentése! Felségedet oly nagy mértékben tartá elfoglalva a rakosgatás, hogy nem méltóztatott kegyes engedélyt adni nekem az út iránti intézkedésekre. Most tehát van egy halmaz vinni valónk; de nem tudjuk, hogy hová vigyük. Van útban háromszáz száj, mely a beszélgetésre szükséges anyagokkal jól el van látva, de hogy étvágyát szintén ki fogja-e elégíteni, az homályos és az én csekély fölfogásommal át nem hatható talány. A mozaikművek és olajfestvények a szellemi ízlésnek adhatnak bő táplálékot; de még csak az én gyomromat sem elégítik ki, pedig szegény és asketa barát vagyok.

E zsémbes szavakba tört ki György fráter, midőn a hajók terhőket a partra rakták, s kevés szünet után tovább kelle utazni.

— A püspök uram, — szólt Izabella, — a zsiványok megtámadásától tart. Holnap már ki lehetünk erre téve. De hoztunk magunkkal fegyvereket. A veszély egyébiránt alig hasonlítható ahhoz, melyet Buda ostroma alatt kiállottunk, s ha kegyelmed akkor kardot kötött és vezérelt, reméllem most sem fog hittani vagy politikai elmélkedésekbe merülni, midőn magunkat védeni kell. Mondja püspök

úr, hogy nem lesz enni valónk. Igaz, nem hozhatunk varázsvesszőt, mely a légben megforgatva, terített asztalokat állítson elő; de részemről inkább szeretek egy ízetlen étket, melyet a püspök úr által gúnyolt kellemes társalgás fűszerez, mint a finom lakomát, melyben mindent a szakácsmesterségnek köszönhetünk és semmit magunknak. Hogy hová megyünk? kérdi tőlem a püspök úr, mintha elfeledte volna a szultán óhajtását, mely Lippát jelölte ki.

— Nem hittem, felséges asszonyom, hogy Buda elfoglalójának óhajtása iránt akkora kegyelettel viseltessék.

— Miután tanácsosaim elémozdították Szolimán azon nagy és hő óhajtását, hogy Budára beülhesen, nem látom át, hogy egy csekély kívánságát miért tagadjam meg.

— S residentiáját, felséged, Lippára fogja áttenni?

— Egy gyarló asszonytól, ki a politikai tekintetekre nem emelkedhetik föl, ez a szándék is elég volna. Azonban Erdélybe fogok költözni.

Izabella a végszavakra oly súlyt helyezett, hogy Martinuzzi megdöbbenéssel kérdé: — Tehát az ország egy részét, a legtermékenyebb magyar megyéket fölládozzuk?

— Alkalmasint. De van eset, midőn a hajóból drága kincseket vetnek ki, az egész megmentéseért. Úgy hiszem, Erdély egy nagy védmű, melyet a természet azért alkotott, hogy tulajdonosa egyenetlen erő ellenében is sikerrel védelmezhesse magát.

A történelem még csak ezentúl fogja e hitemet a legfényesebb tanúságaival megerősíteni.

— S a töröktől akarja felséged magát védelmezni?

— Nem. A váradi békétől.

— Ez egészen a vegliai és a modrusi gróf javaslatára szerint hangzik, — szólt alig elfojtható dühvel Martinuzzi.

— Téved a püspök úr. Én kegyelmed politikájára tértem át.

— Felséged talán megfeledkezni méltóztatott arról, hogy Majláth egész Erdélyt Ferdinánd részére vont, s a pártfőnök elfogatása még nem oltotta ki a pártszenvédeleyeket.

— A lázadást vagy kegyelmünkkel fegyverezzük le, vagy győzedelmeinkkel. Rokonom Petrovics és püspök uram derék vezérek.

— Csak azt nem tudom bizonyosan, hogy negyvenkilenc vagy ötven emberből áll-e seregünk létszáma, — szólt gúnyosan Martinuzzi.

— Kiséretünk éppen ötven lovasból áll, — válaszolá komolyan Izabella.

— Alkalmasint mind ozenaurok, kiknek alakjuk már páni félelmet okoz.

— Kettő közülök beteges, három, mint gyanfom, rosszul üli a lovat. A többi legfőlebb kevés csatában forgott.

— Mind megannyi kecsegtető tulajdonok, — jegyzé meg Martinuzzi.

— Parancsomra a várak, a szászokén kívül, kinyitják kapuikat, s vannak a magyar megyéken

számos hazafiak és lovagias jellemű bajnokok, kik egy szerencsétlen nőt védnének akkor is, ha az a nemzeti uralkodást nem képviselné. A székeltyeket eszélyes bánásmóddal egészen részünkre lehet hajlítani, s ha elhagyatva volnék is, állapotom az Endre királyéhoz volna hasonló, ki egy vesszővel ment a lázadók táborába és győzött, épen az erő hiánya és a jog érzete által.

Oly határozott volt Izabella minden szava, hogy Martinuzzi az ámulás miatt alig tudott magához jönni.

— Felséged eddig unatkozott a trónon, — szólt.

— Most unatkoznom a trón nélkül, — válaszolá a királyné, erős hangnyomattal.

— S honnan e változás?

— És kegyelmed nem tapasztal magában semmi változást?

Martinuzzi a roppant változást, melyen átment, annyira érzé, hogy e téren nem merte a királynéval tovább folytatni a vitát. Egyszerűen tehát csak azt kérde: — Miután felséged saját belátása szerint mindenről gondoskodott, nem volna-e kegyes nekem fölfedezni azon fontos titkot, hogy melyik várost jelölte ki az udvartartás helyéül?

— Gyulafehérvárt.

György barát belátta, hogy Izabella saját terveihez képest jobb választást nem tehetett volna. — Ez a nő démoni elmével bír! S nekem ma azt kell azt legelőbb észrevenni?

Benső gondolatát a fölindult püspök szemöldei összevonásával és ajkai mozgatásával követte, egészen öntudatlanul.

— Nem hallám, mit hozott föl ellenem kegyelmed, — szólt Izabella.

— Boldog Isten! hát felséged olykor pusztá gondolataimat is meghallhatná? Én csak azt gondoltam, hogy Gyulafehérvár rongált kőfészek, mely némi védelemmel még szolgálhat ugyan, de a kényelmet hírből sem ismeri. Ha felséged Erdélyben lehetett volna, midőn boldogult emlékü férje haldoklott, most nem jutna eszébe Gyulafehérvárt Buda vagy Krakkó kisebb kiadásának képzelni.

— Erdély központjául elég alkalmas és jól megerősíthető.

— Ott lakása sem lesz felségednek.

— A püspöki residentia használható épület.

— Honnan gondolja azt felséged?

— Egyik apródommal, ki elevenen emlékezett rá, lerajzoltattam.

— S talán az tanácsolta is?

— Nem lehetetlen. Mert mióta a bölcsesség csak régi csalódásokat cserél föl újakkal, kezdem tisztelni az együgyűséget. Például fodrásznőm semmit sem ért az országos dolgokhoz, s mégis lehetetlen volt fejéből kiverni, hogy ha a szultán Ó-Budára jött, miért ne menne el Budára is, holott oly közel fekszik? Hiába hozták föl neki belső tanácsom alapos okoskodásait. Mindig csóválta rá a fejét s a mellett maradt, hogy a szultán, ha Stambulból Ó-Budára fáradott, csak megnézi Budát is.

— S az a jósoló sybilla, felséges asszonyom! talán a gyulafehérvári püspöki lakot is czélszerű királyi palotának tartja?

— Nem lehetetlen. Mert úgy vélekedik, hogy kincstárnokunk, kinek, mint halljuk, a számadásai Buda ostroma alatt megégtek, lelkiismeretesen kezeli a közjövedelmeket s kötelességének fogja tartani, eszélyes megtakarítások által elég pénzforrásról gondoskodni, oly építkezések gyors létesítése végett, melyek a szegényes püspöki lakot magas állásunknak megfelelő palotává varázsolták át.

— S nem nevezte meg, felséged fodrásznője a megtakarítások eddig igénybe nem vett valamelyik módját?

— Miért ne tehetne volna? Például mondhatá, hogy azon kétértelmű s álnok politika, mely titkon Ferdinánddal alkudozott, s ugyanakkor legerősebb hűségi esküket küldött Stambulba, igen költséges volt, még pedig nemcsak a hadviselésért, melyekben akármelyik fél győzött, ökvetlenül mi voltunk a vesztesek, hanem főleg azért, mert a basáktól kezdve a szultán kutyapeczérjéig mindenik befolyásos török úr, árulkodó szolga és koldus renegát száját arannyal kellett bedugni. Már ezentúl a botor és veszélyes kiadások el fognak maradni. S csak magok azon drága prémek, biborok s arany himzések, melyekkel Stambulban kétszínűségünket takartuk be, elégségesek lettek volna világi élvezeteink számára egy fényes királyi palota mellé babyloniai függő kerteket építeni, s poraink őrzése végett az Arthemisia művével vetélkedő mausoleumot emelni. S most elbocsátom kegyelmedet, kincstárnok úr, hogy a pénzkimélés általam említett rovata felől gondolkozzék.

Világosabban nem lehetett volna körvonalazni az új politikát, melyet Martinuzzinak, ha vagy visszavonulni vagy Izabella ellen fellépni nem akar, mint látszik, okvetlenül végre kell hajtani.

«Most elbocsátom kegyelmedet», e büszke szó nyomta leginkább az alázatos György fráter szívét.

Hisz alig két hónapja, hogy ő a miniszter, mondá a királynénak: ha felséged titkon Ferdinándal czimborál, kénytelenek leszünk a haza érdekében őrizet alá vettetni. S mit tett akkor Izabella? Könnyezett, bár nem a trón elveszthetése, de a kíméletlen kifejezések miatt.

S most tulajdonkép mi e gögös királyné? fontolgatá Martinuzzi. Lealázó hasonlatosságokat gondolt a bujdosó hölgy állapotának jellemzésére, s ha akkor, midőn ő élt, a sátoros czigányokon kívül még mások is barangolnak az országban, akkor vándor színésztársaság igazgatónőjének mondta volna, ki midőn a szerepet eljátszotta s arczáról a festéket lemosni és válláról a czifra palástot le kelle vetni, hiúságból nem akar újra öltözködni, s a királyné jelmezében vezeti kíséretét egy helységből a másikba.

Valóban Izabella helyzete nyomorúságos volt.

De bármely hasonlításokon törte fejét a püspök, lehetetlen nem éreznie, hogy a nő van fölényben s nem ő, a hatalmas államférfiú.

Mert Martinuzzi Budán népszerű politika és magát életre-halálra védni akaró hadsereg élén állott; ellenben a királyné a váradi béke végre-

hajtását sürgetve, a közérzületet támadta meg, s a fővárost, az ország szemefényét veszélyeztetni látszott.

Most Martinuzzi és az egész belső tanács politikája silányul megbukott, s nemcsak a féltett Budát, hanem az ország legszebb részét juttatta idegen hódító kezébe, még pedig úgy, hogy a korlátolt eszűség vádját veté a fő tekintélyekre, kik álokokkal lelkesíték a népet oly törekvések iránt, melyek józan felfogás szerint mással nem végződhetek, mint kiáltó kudarczozal.

Az eredményből ítélve Izabella szeszélye magasabb bölcsesség volt, mint az őt környezett államférfiak ravasz s minden körülményt hasznosító tervei.

S a főpap, bármint mérgelődött, kénytelen volt elismerni, hogy a külszin a királyné mellett van, s hogy ez, a nőket is odaértve, most csak háromszáz személy felett parancsol, de a parányi tömegből ő — a hatalmas miniszter — egyetlen védelmezőre, sőt, ha lábbal tapostatnék is, egyetlen sajnálkozóra sem talál.

S vajon más hangulatban van-e az ország?

Budának és a Duna mellékének elvesztése, akár szándékból, akár együgyűségből történt, alkalmas arra, hogy a szerepvivőket a nép széttépje; de arra nem, hogy vállra emelje és megkoszorúzza.

Ha tehát őt Izabella nyilvánosan vádolná, megsemmisülése alá van írva. Ellenben, ha ő mondaná a királynét bűnösnek, ert Budát Ferdinánd kezére vala játszandó, legfellebb azt válaszolnák rá: —

Ő felsége a két rossz közül bölcsen választotta a kisebbiket.

— De én, gondolá magában Martinuzzi, Magyarország területi épségét akartam visszaszerezni, még pedig egy magyar uralkodóház alatt. Most, midőn tervem az eddigi úton lehetetlenné vált, s a viszonyok kényszerűsége tőlem áldozatot kíván, inkább dobom el a Zápolya-ház koronáját, hogy kivíthassam az ép és egész Magyarországot. Nem az én politikám-e a valódi hazafias, az igazán magyar? Mi becsesl birhat előttem az a cél, hogy a szét-darabolt és a szomszéd hatalmak közt felosztott országból egy hulladék tizenöt vagy húsz megyéből összeférceltessék magyar születésű hercege számára, s hogy kegyelemből tengjen addig, míg valamelyik szomszéd a kezét rátenni veszélytelennek nem tartja! Hozzám szegődhetik a siker, legalább oly bizonyosan, mint a másik félhez; s ha nem, akkor legalább részemre áll az igazságos utókor... Ellenben, mit akar ez a királyné? Midőn talán a török segély nélkül is védhattuk volna Budát, a szepesi hercegségért, s holmi silány kamara-jövedelmekért le akart a koronáról mondani. S most, midőn ha előbbi terve mellett marad, európai keresztes háborút szervezhetnénk a török ellen, a keserűség minden magyart Ferdinánd zászlóihoz csődíthetne; most, midőn eddigi gyöngesége, a legmagasztosabb önfeláldozás dícsugarában ragyoghatna, ... most hirtelen megváltoztatja politikáját, s többé nem kell neki a szepesi hercegség mint hűbér, nem kell a váradi béke... neki a

török védhatalom kell... a korona kell... s miért? Mert a nőnek oly szükséges a szeszély, mint a tudónak a lélekzés. S miért? Mert Frangepán oda-dobott egy eszmét, melyet ellenem táplált gyűlöletének kielégítésére használhat. És én tűrjem-e ezt?

Martinuzzi gondolatban sem mert ily kérdésre felelni; mert szenvedélyes szíve mellett is elég esze volt, hogy belássa, miként most csak a királynéhez csatlakozás, a királyné kívánságainak betöltése mentheti meg a bukástól.

Bizonyos vala az iránt, hogy ha a királynénál említésbe hozza tervét, ez szédelgésnek fogja nyilatkoztatni, s választát azon mesére hivatkozás fejezné ki, melyben a róka a hollónak tanácsolta, hogy ejtse ki a sajtot a vízből visszatükröző hold karimájáért.

De ha a királyné ellenére kísértené meg tervét?

Martinuzzi belátta, hogy ez a törvényes térről lelépésnek volna mondható.

S nincs-e erős pártra szüksége a lázítónak, hogy a vérpadot kikerülje?

És ő a gyám, a püspök, a mindenható miniszter odajutott-e, hol a vakmerőség e neme és veszélye felmerülhet?

— Heves, követelő s kiállhatatlan gőgű volt Török Bálint, s én nem segítém őt ki a hálóból, melybe könnyelműleg bonyolódott, — mormogá Martinuzzi. — Ez hiba volt tőlem. Ő a csekélységekben hegykén szegült ellenem; de a nagy kérdésekben többnyire pártolt, a királyné szeszélyei

ellenében is. Most Izabella több mint szeszélyes; mert kész tervei vannak, s a magas belátás adományát a legveszélyesebb mértékig megszerezte, s Isten tudná hogyan? Aztán kárhoztassa valaki egyházunkat az ördögűzésért! Nem szállotta-e meg őt a kísértő lélek? Lehet-e ekkora átalakulás a sátánon kívül másnak műve? Némuljanak el a természetbuvárok és lélekismerők! Ők a tévedések hitét terjesztik! A rendkívülit csak rendkívüli hatás magyarázhatja ki.

György fráter olvasójáról fölemelte ujjait és keresztet vetett.

— Ez az asszony félelmes! kiáltá, s aztán körültekinte a magános paraszt gunyhóban, hová egyedül vonult be, az úti készülétek miatt zajgó, sürgő világ elől. — S kinek kerülhet életébe az elkerülhetetlen küzdés? e gondolat, e talány, e bőszejátszás, e nevetséges ötlet — s mit tudná ő, melyik? — villanyként hatott agyidegein át, megrezzentve annak minden szállait... Most hogy állunk? tudakolá magától. A királynén és magamon kívül Petrovics bár befolyással. S kinek részére nyilatkoznék e korlátolt eszű katona? Rokont és a külső törvényességet pártolná. Török Bálintért nagy politikai bűn nyomja lelkiismeretemet. A balépésekből támad a megtorlás. A bűnt az Isten megbocsáthatja a gyónónak és a bánkodónak, de a félreismert politikai érdekek kegyetlenek, s természetökben fekszik a kérlelhetetlen bosszúállás. Mit tegyek? Meg kell nyernem a királyné bizodalját, — míg erőhez jutok.

A kocsik és hátszlovak készen állottak; a karaván útnak indult.

★

Szolimán császár, a királyné elindulásáról értesítve, elég udvarias volt egy török csapatot fedezetül utána küldeni, hallván, hogy az Alföldön erős harambandák fosztogatnak és eléggé merészek mezővárosokat megtámadni, sőt palánkákra is sarcoztot vetni.

Természetes volt azonban, hogy a roppant kincs és pogyász gyulasztó hatást gyakorolt minden útonálló képzelődésére, és a roppant rónaság számos kalandorait és rabló csapatait egyesíté egy nagy merénynek közerővel végrehajtására.

Szalonta körül történt a megtámadás. A küzdés a résztvevők jelentékeny száma miatt valódi harchozá vált, mely hosszú csatázás után a támadók teljes megveretésével végződött, noha, fájdalom! a társzekerek nevezetes része még kezdetben elszakított a kísérettől és veszendőbe ment.

Nem tudjuk, hogy az ifjú vegliai s modrusi gróf mint theatinai szerzetes mily gonddal járt el a betegek ápolásában; de Izabella királyné a sebesültek körül annyi figyelemmel és áldozatkészséggel sürgött, mintha a «szürke nénék» még akkor ismeretlen társaságába tartoznék. Pár veszélyesen megsebesültet kénytelen volt Szalontán hagyni ápolás végett, de annyi pénzzel ellátva, hogy mind gyógyításokról gondoskodhattak, mind pedig későbbi pályájokról.

A többieket saját kezével kötözté, s udvari orvosával együtt folyvást intézkedett minden kényelmőről.

Palotahölgyei látván e kitartást, e nagy szorgalmat, magok is eszményképül tűzték ki a női érények közül főleg a könyörületet; minden koldusnak alamizsnát adtak, a kíséret egészsége után rendszeresen leskelődtek, a kinek csak a foga fájdukt is meg, már tíz orvosra és ápolóra akadt, s még a vén udvarmesternő sem mulasztá el a megbántott hiúság egész szenvedélyével kelni ki az álnok és alattomos renegátné ellen, ki addig ólálkodott egy kamarás körül, mfg az váltólázat kapott, s ekkor megragadva az alkalmat, ápolás alá vevé, s így az egyetlen valódi beteget, ki még rendelkezés alatt állott, monopolizálta a többiek jogának világos sérelmével.

Izabellát a szenvedők feletti órködése a karavánnál oly népszerűvé tevé, hogy ha Erdélyt is, melynek határához már közel voltak, úgy le fogja ígézhetni, akkor a váradi püspök tökéletesen megbukva kolostorba vonulhat.

De az előjelek rosszak voltak, s az utasok, kik Erdélyből jöttek, egyértelműleg ingerültnék festék a hangulatot. Egész vidékek fosztatnak ki, egész falvak égettettek hamuvá. A Zápolya-család hívei is a török gazdálkodás miatt megbosszankodva, Ferdinánd részére kezdettek hajlani, s az elkeseredés és bosszú alig elfojtott lángját könnyen szíthatja nagy gyuladássá azon hír, hogy Budát a török véglegesen megszállotta.

A királyné e híreket hallva, rögtön visszaküldé a török kíséretet, bár a haramják új megtámadásától még tartani lehetett volna.

Kincstárnokát pedig figyelmeztette, hogy sem az ékesszólásban, sem az ígéretekben fősvény ne legyen, miután úgyis nehéz leend az erdélyi közvéleményt rábirni, hogy a haza nagy gyászát ne neki tulajdonítsák.

A végszavakat erős hangnyomattal ejté ki Izabella.

— Látszik, gondolá Martinuzzi magában, hogy ez a démon, ha az erdélyiek vonakodnának őt befogadni, a kiegyezkedésért engem nézett ki áldozatul. Csalhatatlanul ellenem tanuskodik az eredmény, s arra felesleges számítanom, hogy a sátánka elég szépséggel, elég ékesszólással és bátorsággal nem bír az esélyeket sikeresen felhasználni. Részére fogok állani, s talán nézeteimhez, melyek eredetileg az övéi voltak, lassanként visszatéríthetem, s ha csalódní fognék, ha czélt nem érek, ám! akkor küzdjünk meg életre-halálra.

Ily eszmék nem rajzoltak kellemes kinyomatot, a tetteséhez különben értő György fráter vonásaira.

— Mindig szemmel kell tartanom őt! gondolá Izabella a barátára tekintve. Figyelnem kell rá, mert nincs percz, melyben valami gonosztságot nem forralhat ellenem. Ha fiam koronáját el akarná rabolni, akkor küzdjünk meg életre-halálra. Szegény Izabella, mennyiről kellett lemondanod, hogy a koronát egyetlen kincsnek tekinthesd! Régen többet ért volna egy virágfüzér, melyet kedves kezek nyujtanak át. Régen fiamat is inkább szerettem

boldognak, mint hatalmasnak képzelni. Az idők megváltoztak. Szívem eladta jogait a hideg és gyűlölt értelemnek, az önző uzsorásnak, ki oly érzéketlen, mint a tárgyak magok, melyekkel üzletet folytat. Küzdjünk tehát, verjük le az akadályokat.

Erdély határszélén a karaván fegyveres csapatokkal találkozott, melyek a keskeny bejáratot elállották, s kijelenték, hogy a királynét nem engedik az országba lépni.

Izabella az alattvalói hűségről beszélt. Martinuzzi élénk színekkel rajzolta a veszélyeket, melyek e vakmerő lépés miatt Erdélyre háramlanak. Ferdinánd ereje semmivé van téve, és Szolimán megszámlálhatatlan hadait tüstént Erdély ellen fogja zúdítni: ezt állítá György barát, s erősíté, hogy ily eshetőségre már Budán a szükséges szabályok rendezve voltak, s a mongolok berontása IV. Béla alatt gyerekjáték volt ahhoz képest, mi az erdélyiek párthuzása miatt be fog következni.

A szónoklatot magánértekezletek váltották fel egyes főnökökkel, melyek más húrokat pengettek, s a félelemhez a reményt, s a pusztítások rémképeihez az önzésnek kedvező kilátásokat csatoltak.

Rövid idő múlva ki volt egyenlítve az egész kérdés és az ellenséges indulatú csapatok tisztelgő küldöttségekké alakultak, melyek ünnepi pompával s tömeget lelkesítő ovatiók közt vezették a királynét Gyulafehérvárra, hol az üres püspöki residenciát tüstént elfoglalá, s kincstárnokának legsürgőbb foglalatossága volt a pénzt szüntelen ontani,

mígnem a nagy igényű épületet tág s aránylag eléggé kényelmes királyi palotává varázsolhatta.

III.

A Duna felsőbb vidékeire indított «dúlók és perzselők» hatalmasan folytatták a pusztítás művét. Esztergom vidéke lángbaborúlt, Nyitramegye lakosai tömegestől hagyva el falvaikat, a hegyek közt kerestek menedéket. — Szolimán főtáborhelyére, Ó-Budára már érkezett egy falka rab, s midőn a janicsárok Elemért és Barnabos diákot egy fogházzá alakított magtárba zárták, már ott egész társaság volt a polgári helyzet különböző fokaiból összehozva. Nemsokára új szállítmány érkezett, miáltal az árverezésre szánt tárgyak száma úgy megszorodott, hogy új helyiségek jelöltettek ki, és előállott az értékesebb árúk osztályozásának szüksége.

Elemér, ki a török szokásokat jól ismerte, és szerencsés természeténél fogva elszánással tudott ott túrni, hol a bajon nem segíthet, mosolyogva súgta Barnabás diáknak: — Ügylátszik, hamar elvállik, hogy a török ízlése szerint drága vagy olcsó portékák vagyunk-e?

Barnabás diák szemei valamivel kijebb tolódtak üregeikből, mintha eszét akarnák segíteni azon gondolat megragadásában, mely utitársa vőg kedvének magyarázatát adhatná. — Talán, ha a törökök drága portékának fognak minket tartani, akkor

könnyebben emelkedhetünk? — kérdé halk és szaggatott hangon.

— Díjunk csálhatatlanul emelkedni fog, csakhogy akadjon aztán, a ki kifizeti.

— Úgy hát jobb lesz, ha lim-lomnak tartanak.

— Annak szintén megvan a rossz oldala.

— Hogyan?

— Hát csak úgy, mihelyt kevésre becsülnek, vagy a szárazon hegyi ágyú-, vagy a tengeren gályavonásra alkalmaznak.

— De legalább hamar kiválthat Werbőczy.

— Feltéve, hogy a gálya, melyhez minket fűznek, nem küldetik Tunisba, s a hegyes vidék, melyre ágyúkat kell vonni, nincs az Araráthoz közel, — jegyzé meg Elemér.

Barnabás oly csodálatosan vigyorgott, mint a szelindek, midőn fogának mind a két sorát mutatja. — Állapotunkat Deák uraiméknak köszönjük — szolt száját helyre- és homlokát összevonva. — Ha ők lóra nem ültetnek, akkor nem volnánk török rabok. Barátom! a míg mi éhgyomorral a gályát vonjuk, addig a falánk vendégek Dora kisasszony lakodalmán torkig öltöznek.

— Hagyjuk ezt a kérdést érintetlenül, ha együtt akarunk maradni.

— Vajjon Werbőczy tudja-e szerencsétlenségünket? — kérdé Barnabás az intésnek engedve.

— Attól függ, jut-e valakinek eszébe annyi nagy csapás közt a mi csekély szenvedéseinkre emlékezni?

— A borbély szeret beszélni, s ha a fontosabb

hfrekből kifogy, okvetlenül kifecsegi a mi történetünket is.

— De a sor akkor kerülhet ránk, midőn már a szultán fölszedette a sátorfákat. Egyébiránt — folytatá Elemér biztatólag — az embernek minden eshetőségre kell gondolni, s csak azért említém a rosszabb kilátásokat, hogy azok se találjanak készületlenül.

— Csakhogy együtt maradunk, annyi a bizonyos — szólt Barnabás nála szokatlan higgadsággal. — Minden egyéb, mi velünk történhetik vagy mit nekünk meg kell tenni, oly kétséges, mint egy jóslat a jövő heti eső vagy verőfény felől.

— Szeretem az ilyen hangulatot, — mondá Elemér, kezét nyujtva Barnabásnak.

A volt magtár árúi csakugyan gondos kiválasztás alá vétettek s Elemér minden-tétova nélkül soroztatott a gazdagabb vagy külsőleg kitünőbb osztályba, mely vagy a rabbal kereskedők zsebet fogja megtömni, vagy a renegátok számát szaporítani.

Barnabás az ő nagy ingerültségére vita tárgyává lett, de midőn Elemér látta, hogy alkalmasint a magtárban hagyják, török nyelven említé, mikép ha kiváltásról lehet szó, akkor ugyanazon ember fogja mindkettőjüket szabadokká tenni.

E nyilatkozat tüstént eldönté a kérdést, de fájdalom, túlságosan kedvező irányban.

Elemér oly tisztelettel kísértetett egy még üres terembe, mintha zászlós úr vagy legalább valamely végvár elfogott főparancsnoka volna. Érette Barnabás is hasonló figyelem tárgyává lőn.

Egészen megborzadva a kitüntetésen, melynek vége, a roppant díj miatt, hosszabb rabság lehete, Elemér nem mulasztá el megjegyezni: hogy véd-urok, ha sajnálkoznék is szerencsétlenségökön, nem határozhatná el magát szertelen váltságra.

— Annál jobb, — felelte a janicsár aga, ki éppen akkor lépett be.

— De mi hasznunkat veszik nagyságtok, ha minket árvereznek? Ki adna érettünk közönséges díjnál többet?

— Árverezésről szó sem lehet, — szólt az aga — mert a budai főbasaság felállítása óta a zászlós uraknál is keresetebb tárgy az oly ember, ki magyarul és törökül jól beszél.

Barnabás tudakolá Elemért, hogy a török főúr mit mondott.

— Béketűrésre intett, s reméli állapotunk jobbra fordulását.

— Csak ezt mondta?

— Sok szóval csak ezt, — erősíté Elemér, nem mervén oly dolgot közleni, mely a diák gyanakodó jellemére ingerlőleg hatna.

A «dúlók és perzselők» újabb szállftmánya pár főrangú fiatallal szaporítá fogházukat. Ezek nővéreiket siratták, kik szintén rabságba estek, s hihetőleg a háremeket a ritkaságuknál fogva is keresett magyar odaliszkokkal gazdagítják.

Még a kemény szívű Barnabás is komorrá lön. Dora jutott eszébe. Ezt képzelte rabvásáron, a mint szemtelen kezek érintik mellét, derekát, s a mint vén és gazdag törökök vetnek buja vágyaktól

szikrázó tekintetet azon bájos termetre, mely most egész szépségével lebegett a szerencsétlen diák szeme előtt, s azon elleplezett idomokra, melyeknek arányát ő még a zárdában egy térdszalag után tudományos pontossággal határozta meg.

Az erős és kiválóan érzékies képzelődés játéka-nak eredménye volt, hogy Barnabás összeszorftá ujjait, fenyegető állást vett a léggel szemben, s öklelődni kezdett, mintha látatlan egyénekre intézne kemény csapásokat, s közülök némelyik már földre is bukott volna, s heverő helyzetében a lábrúgásokra kedvező pontokat szolgáltatna.

Midőn Barnabás, börtöntársainak nagy meglepetésére, a harozot erélyesen folytatá, s azon vén törököket, kiket Dora felett alkuvásban képzelt, döntögetvén, arczvonásain a düh teljes kinyomata ült, Elemér megragadta karját: — Mit csinálsz? súgá fülébe élesen, s csaknem sivítva.

E figyelmeztetésre Barnabás első mozzanatban metsző tekintetét és öklét ellene fordítá, de a másodikban már szégyenpírral arczán s lesütött szemekkel húzódék hátra, s egy falócza szélére ülván, meghunyászkodva guggolt, mintha oly csfnyen kapták volna, melyet titkolni és szégyelleni kell.

— Nagyon ingerel e fogság, szólt később emeltebb hangon, mintha az idegen lakók előtt akarná magát menteni.

Igen megfogható vala a diák mentsége azok előtt, kik szintén dühben voltak: de Elemér attól tartá, hogy ismét egyike kerül elő ama jelenetek-

nek, melyek Barnabást őrjöngés felé sodorják, s vad képzelődését badar és iszonyú alakokkal terhelik meg.

Beszédbe elegyedett vele, hogy kiragadja bős álmai közül. De Barnabás szégyenkedő zavarral húzódott távolabb tőle, s esetlen, ravasz mozdulatai hasonlítottak azon idomított házi ebéhez, ki csínyen kaptatván, fogait mutatja a nyájasság, harag és átallás sajátságos vegyületével.

E közben a többi fogoly egymásnak beszélé el családja kiraboltatásának történetét, s minthogy a véres küzdelemben, melynek martalékává lettek, egyes mozzanatok Elemért saját szerencsétlenségére emlékeztették, figyelme egészen arra vonult, s észre sem vette, midőn Barnabás ülőhelyét odahagyva, mohó tudvágygyal fogott fel minden szót, s a behatások szerint arczának színe és kinyomata lázas gyorsasággal változott.

— Szegény nővérem! — sóhajtja az egyik fogoly, ki társánál több balesetnek volt kitéve.

— Úgy hallom, a múlt héten váltott jegyet Devecserivel.

— Szüret után lett volna menyegzője, s most a török rabja, s ha rabdija ma vagy holnap nem érkezik meg, el fog adatni.

E megrázó hír befejezte a panaszok sorát.

Kiki hallgatott, tudván, hogy minden vigasztalás csak sérthet.

— Úgy hallom, az erdélyi vajda mint fogoly hurcoztatott a szultán táborába, — mondá utóbb Barnabás Elemérhez fordulva.

— Nekem is beszélték, — válaszolta ez röviden.

— A vajdák hatalmasok, s egész tartomány ereje rendelkezésök alatt van.

— Kétségkívül.

— Tehát a szultán nem küldhetett két vagy három embert ellene, mintha engem vagy téged akarna elfogatni.

— Alkalmasint nem, — jegyzé meg Elemér.

— S mik azok a «perzselők és dúlók»?

— Oly csapatok, melyek, míg a rendes sereg csatázik, égetnek és fosztogatnak.

— Hm! — dörmögé Barnabássötét tekintettel. — S a zsákmányt és foglyokat magok közt osztják-e ki?

— Úgy járnak el, mint most velünk a janicsárok. A díj egy része a pénztárba megy, a más része pedig nekik marad.

— Hát minden hadjárathoz vannak «perzselők és dúlók» csatolva?

— Természetesen.

Barnabás szava megtört és reszketeg volt, midőn tudakolá: — Hiszed-e, hogy a «dúlók és perzselők» nem tévedtek be Dobokamegyébe?

Elemér arca halálsápadt lett.

— Csak a refectoriumban levő ösképekért kérdem, — mentegetőzék Barnabás lesütött szemekkel.

Elemér meg volt semmisülve. Ő, ki a szép Dorát szerette, s mint hive, a viszonzott szerelem édes kínjainak martalékja; ő, ki a vén Dorka ajánlatát a Deák-család iránti tekintetek mellett sem fogadta volna el, ha szívét nem feszíti hősiestettek után törekvésre az a hit, hogy a dicsőség

Néhány tekintélyes török lépett be.

fénye, az emelkedés kilátásai, a nyert babérok hamar áthidalhatják a távolságot, mely közte és a régi, bár vagyonban megfogyatkozott Deák-család közt, a világ fogalma szerint, választófalaként létezik; ő, ki életét, a lemondás külszíne mellett is, a Doráéval oldhatatlan összeköttetésben képzelé, a Majláth fogságáról értesülve, még arra sem gondolt, hogy keblének bálványa veszélynek lehetett kitéve: míg a félőrült, a kitaszított, a Deákék által feláldozott Barnabás oly aggódó, oly eleven képzelődéssel függ Dorán, kitől megvettetik, s oly lázas érzésekkel rajzolja lelke elébe a veszélyeket, melyeknek ki lehet téve az, ki rája vagy sohasem, vagy csak undorral gondol: oh! ez a párhuzam mélyen sértette Elemért, mert megalázá, s mert saját maga előtt a könnyelműségvádjával terhelé.

E kedvetlen benyomás közt még jól esett neki, — mert keserű eszméktől szabadítá föl, — hogy a börtön ajtaja megnyílt, s néhány tekintélyes török lépett be.

— Ezek minket akarnak megvásárolni! — gondolá, s e gondolat most vigasztaló volt, mert legalább a többieket elűzte.

Barnabás a turbán drágaköveire veté szemét, onnan pedig a ozifra hüvelyű kardra vezette le, s midőn a vendégek magas helyzetéről meggyőződött, azon kérdést veté föl: vajjon ezeket a nagy urakat, kik kényők s kedvők szerint emelkedtek, s hatalmasoknak tartatnak, nem volna-e képes tönkre verni? Miután e tételt határozott igennel oldotta meg, mosolyogni akart, s nagy, sárga fogai-

nak egész sorát kitünteté, olyformán, mint a ketreczbe zárt vadállat, ha pénzért mutogatják, és rossz kedvében szeretné a kíváncsi közönséget oly közelben látni, a meddig talpának körmei kiérnek.

A belépett törökök a legjobb szándékkal telve jöttek a börtönbe, s tolmácsaik által biztaták a foglyokat, hogy ne búsuljanak, mert ha hazulról ma vagy holnap a gazdag váltság megérkeznék, akkor okvetlenül szabadon fognak bocsáttatni.

Ez a czélzott jó hatást nem idézte elő, minthogy különös hangsúly volt a gazdag díjra és a rövid időre helyezve.

A jámbor törökök látván, hogy a vigasztalás e neme nem ütött ki egészen kedvezően, kérdezők: Melyik tud a foglyok közül törökül?

Erre senkisémmel válaszolt.

A tolmács megmagyarázta a kérdést.

A foglyok azonban ismét hallgattak.

Most a tolmács Elemérre mutatva, a főurakhoz törökül intézte e szavakat:

— A szőke ifjú amott hallgat, pedig a budai polgárokat fegyverfogásra akarta ellenünk lázítani. Két megtért gyaur volt álöltözetben jelen, s dalait dicséri. Az egyik táborunkban is beszélt vele törökül, s állítja, hogy dalát törökül is elénekelhetné, oly jól beszéli nyelvünket.

— Igaz-e, a mit a tolmács mond, — kérdé a legtekintélyesb főúr.

— Fájdalom, volt alkalmam törökül tanulni.

— A min te búsulsz, szerencsédet állapíthatja meg, — szólt a főúr.

— Szabadon bocsáttatásomon kívül nem ismerek más szerencsét, — válaszolta Elemér.

— Tudod-e, ki vagyok?

— Azt tudom, hogy magasságodra a szultán kegyelme egész teljében kiáradt, mert rangja a nagyvezéréhez hasonlónak látszik.

— Én Szolimán budai főbasa vagyok, s egy kis magyar vár parancsnoka voltam. A mit védenem kellett, szarkafészeknél alig volt nagyobb, s miután vagyonom hihetőleg kevesebb vala, mint a tiéd, és a váltság nem érkezett meg, a szultán palástjához kapaszkodtam, s az a porból fölemelt, még pedig eléggé magasra. Nem mondom, hogy példámat kövesd; de most a törökök tudó magyarnak akkora becse van, hogy annak hosszú erszénnyel kell bírni, ki, ha nyelvünket érti, gyaurl akar maradni.

— Magasságodnak e nyilatkozata száz halállal ölt meg; mert az örökös rabságot mérte rám.

— Az embernek nem az első ötlete szokott mindig a legjobb lenni. Gondolkozásra még van időd. S most a többi raboknak te magyarázd meg azt, mit hallani fogsz, mert az idegen tolmács szava szívdökbe annyi bejáratot nem nyit.

Ekkor Szolimán basa tolmácsát magával vive távozott.

A főméltóságuk közül pedig egy nagyfejű, nagy szemöldű és öntelt férfiú lépett elő, s karján húzogatva kaftánját, mintha tüzközni készülné, és ajkait mozgatva, mintha a bölcsesség igéinek hangoztatására akarná szoktatni, tetőtől talpig megvizsgálta Elemért, s aztán mondá:

— Allah nagy és az ő prófétája Mohamed! S tudod-e te, hogy én ki vagyok?

— Külsődről itélve, uram! te muderri vagy, ki a koránt álmodban is elmondod, s annyi arab verset tudsz, hogy idézéseiddel Stambultól Damaskusig minden szökőkút és fürdő falait be lehetne írni, — a mecseteket nem is említve.

— Az mind nem elég, vagy legalább rád nézve nem fontos — szólt, ismét méregetve Elemért. — Tehát kérдем, hogy ki vagyok én?

— Alkalmasint szent, kinek látásai vannak, s csillagjós, ki oly pontosan megmondja, mikor jön hozzánk a szerencsétlenség és a halálangyal, mintha maga küldené.

— A balgatagság ígéit vetted ajkaidra, gyaurl Halld meg tehát, hogy én Zulkifar, a budai főkadi vagyok. Ne szökjenek ki elmédből szavaim, mert akkor az megbomlik, mint a ház, melyet a patkányok odahagynak. S tudod-e, mi hozzám képest Werbőczy, az a gőgös és üresfejű férfiú, ki Stambulban aranyos hintóban járt, ki ha a tengeren bársonynyal bevont csolnakra ült, a francia követ hajójáról ágyúlövessel üdvözlötetett?

— Uram! oly kérdéseket intépsz szolgálodhoz, melyekre együgyűsége felelni képtelen.

— Tudd meg tehát, hogy Zulkifar, az igazhitűek budai főbirája egy sánczokkal, bástyákkal, kőfalakkal megerősített kulcsos város, melynek minden épülete erős kövekből van rakva, ablakai rostélyosok, s ajtóí vaspántokkal bezárhatók. Ellenben Werbőczy, a gyaurok kis kadija, egy hitvány falu,

melynek palánkkerítése sincs, viskói pedig szalmával vannak fedve, s az egészzet egyetlen szikra hamuvá égetni képes. Fölfogtad-e?

— Tökéletesen, uram! — válaszolá Elemér, derült arccal, mert a muderri beszédéből gyanította, hogy védura már lépéseket tőn megszabadítására.

— Tudod-e, hogy a pékeket mivel szoktam büntetni? — kérdé a budai főbíró még felfűttabb arccal.

— Ha a pékek zizikes kenyeret sütnek, vagy hamis fontot használnak, akkor, uram! a te bölcseséged tüstént az ajtóhoz szegezteti a pékek fülét.

— Most hallgasd meg, a mit mondok és tolmácsolod. A gyaurok, kik magokat keresztyéneknek nevezik, kivétel nélkül büntetni való pékek, mert a lelki kenyeret a búza helyett konkolyból sütik és hamis fonttal árulják. A mennyiben pedig az örök életre szánt táplálék drágább a mulandó világ számára készíttetnél, ennélfogva Allah és az ő prófétája Mohamed a gyaurokat, a hamis kenyérért, nem szegeztetheti csak fülöknél fogva a pokol kapujához, hanem örökké égő kemenczébe vetteti, hogy ott süljenek. Ezenkívül Allah megparancsolta a kalifáknak: minden gyaurt a föld színeről karddal kírtni. S hatalmas szultánunk, mint a kalifák utódja, teljesíti a kötelességét. Én, Zulkifar, a budai kadi, mondom néktek, hogy tíz év alatt egy gyaur sem lesz a föld területén; mert a szultán haragja úgy elfűjja őket, mint én tenyerről e pihét.

Most a kadi elfűtta tenyeréről a pihét, mely egyébiránt nem volt ott, s aztán félig húnyt szemekkel várt, míg Elemér a mondottakat megmagyarázta.

A fogoly úrfiak számba sem vették az egész komédiát. Gondjok, aggodalmaik a nőkre vonatkoznak, kiket egy perczig sem képzeltek a rabság iszonyú esetlegeitől biztosítva.

Ellenben Barnabás diák sötét tekintetet vetve Elemérre, mondá: — Oly török szót hallottam, mely nagyon hasonlít a mi védurunk nevéhez. Mit jelent az a szó?

— A muderri, — válaszolá Elemér, — csakugyan említette a mi védurunkat, s mivel ő is budai főbíró, becsmélle saját tisztársát.

— De vajjon csak azért tevő-e? S vajjon nincs-e okunk félni, hogy védurunk hamar megfélekedzik a szerencsétlenekről?

— Mindig keresed az emberben az árnyoldatokat, — szólt neheztelően Elemér.

— Talán a számból folyó nagy igazságokat meri czáfolni e gyaur? — kérdé Zulkifar, hüvelykével Barnabásra mutatva.

— Ékesszólásodat dicséri, uram! — válaszolta Elemér, ki jól ismerte a társalgási módot a törökökkel.

— Halljátok most, gyaurok! kik a zsidóknál hátrább vagytok sorozva, s kik annyi könyörületet sem érdemeltek, mint a kalifáktól megsemmisített tűzimádók, halljátok, mit kíván a Korán, s mit ígér érte jutalmul!

Ekkor a muderri egy dagályos hitterjesztő szónoklatot tartott, egészen eltérve a török szokástól, mely missionariusok helyett katonákra bízta a megtérítést és az ige helyett a fegyvert használja.

Midőn pedig elvégezte prédikációját, különös súlylyal emelé ki azon főméltóságú urakat, kik renegátokból lettek admirálokká, tábornokokká, sőt nagyvezérré is. Nem feledte el azon rabságnak, melyre az át nem tértek kárhoztatva lesznek, rémítő szenvedéseit élénk színekkel a szem elé tüntetni.

Elemérnek mindezt fzenként kelle tolmácsolni.

A portyázók foglyai, a váltságdíjba bízván, könnyedén vevék az egész dolgot, de nem ily hangulatban vala Barnabás.

Elemér látta, hogy a gondolataival küzdő diák homlokán permetez a veríték; hallá, hogy ajkai egész sorát ismétlik a nagy rangú renegátoknak, s megdöbbsent a szokottnál sápadtabb arczon, s a rászegzett szemek majdnem lángoló világán.

— Elérkeztünk a keresztösvényhez, hol a kétfelé futó nyomok soha összetalálkozni nem fognak. Elemér! én hiszek szavaidnak, megtagadtam a lelkedet, kik téged kárhoztatnak, s maradok ígéretem mellett.

— Ezt vártam tőled — szólt Elemér, s értesíté a muderrit az eredményről.

Zulkifar, a fő-kadi, megvető tekintettel mérte végig a foglyokat, kiket kutyáknak és disznóknak cízmezett, s azután Elemérhez fordulva mondá: — Velem fogsz jönni!

— Hogyan, te távozol? — kiáltá Barnabás.

— Vissza fogok jönni. Ne kételkedjél.

Reggel tíz órakor történt ez, s délután három óra vala, midőn a fogház megint befogadta Elemért, ki nem csekély meglepetéssel látta, hogy Barnabás csak egyedül maradt.

— Sokat szenvedtem azóta, — sohajtá a diák. — Az én képzelődésem igen beteg!

— Hol vannak a többi foglyok?

— Távozásod után félórával szabadokká lettek.

— Mi reánk, — szólt Elemér könnyező szemekkel, — alkalmasint későn fog felvirradni a menekülés örömnapja. Szolimán, budai basa, hitem elhagyására azon ígérettel szólított föl, hogy agai ranggal titkárává nevez ki és a magyar ügyeket általam szándékszik kezelteni. Visszautasítottam ajánlatát, mire ő mosolyogva jegyzé meg, miként ez esetben is nála fogok maradni, mint rabszolga. Mert miután nemcsak a török nyelvet, de a török viszonyokat is ismerem, veszélyes fegyverül szolgálhatnék ellenségei kezében. Tudja ő, mondá, hogy a janicsárok foglya vagyok, kiknek joguk van engemet árverésre bocsátani: de nem hiszi pénztárát oly rossz állapotban, mely neki lehetetlenné tegye többet nem ígérni érettem, mint a mennyire akár a magyarok, akár törökök magokat elszánhatnák.

— S mit fogsz tenni ez esetben?

— Arra gondoltam, hogy a fogoly is fegyverhez juthat.

— És ha fegyvert szerezhetnél?

— Akkor megfontolnám, magam ellen fordít-sam-e azt, vagy ellene?

— S hát velem mi történik?

— Kérni fogom véduramat, hogy helyettem téged váltson ki, s az könnyűvé lesz, miután díjad a számomra szántnak talán feléből is kitelnék.

— Köszönöm, Elemér! nagylelkúségedet, de én veled akarok maradni. Barnabás nem szegi meg ígéretét.

Ekkora átalakulást Elemér nem várt.

— Feloldlak ígéretedtől — szólt, hévvel szorítva meg fogolytársa kezét.

— Ahhoz nincs jogod. Érzem, hogy keblemben bűnös indulatok tombolnak, s hogy ahhoz, a mit Dorka néném s a kolostor, melyben kezdőbetűket rajzoltam, bűnbánatnak nevez, tökéletesen hiányzik bennem a' kedv és erő. De mikor vén néném a vércse-visztásnál élesebb hangon kiáltá is füleimbe bűneim sorát, soha sem hallottam, hogy szószegéssel vádolt volna. Természetesen ígéreteimben a betűhez tartom magamat, s nem az én hibám, ha például Deák uram szerződése nem eléggé világos. Atyám szellemével is volt kötésem; de te kétségbe vontad, hogy az árny, mely kísért, sűrűből jött-e hozzám, vagy képzelődésemben él. Engedtem rábeszélésednek és kételkedni kezdtem hitemben. Az üresnek, a tartalmatlannak, az álomnak miért volna joga adott szavamhoz? Ezért vagyok hozzád kötve ígéretemnél fogva, mely oldhatatlanul érvényes mindaddig, míg nincs okom hinni, hogy a bosszuló árnyak csakugyan nem a hő képzelődésből föl-

emelkedett párák, de valóban léteznek, s kísértő ujjaikkal a végzet útjára mutatnak, melyen nekem járni kell magam és mások romlására.

Elemér a megdöbbenés és elégtelenség sajátyszerű vegyületével kérdé: — Hátha, a mi kétségtelennek látszik, török rab fogok maradni?

— Akkor én is az maradok.

— De ha téged nem vesz magához Szolimán basa?

— Keresek számomra oly törököt, ki Budán fog lakni.

— Rettenetes gondolat, — sóhajtá Elemér.

— Nem annyira, mint véled. Nekem Werbőczy csak annyit ér, mint bárki más. A konty vagy süveg alig jön tekintet alá.

— De hát az emelkedés?

— A bosszúra volt számítva. De azon kívül csak egy esetben volna szükséges.

— S mikor?

— Ha te emelkednél . . . mint magyar.

Elemér elnémult, s csak magában sóhajtá: — Megint Dora! Mily fékezhetetlen, mily korlátlan Barnabás szenvedélye. A tengernek vannak határai, de az ő szívének sötét hullámain nem köti határokhoz sem az értelem, sem az önbecsülés, sem a törvény, sem az erkölcs!

IV.

Néhány percz mulva ismét török társasággal telt meg a börtön.

Egyik szerb nyelven mondá, hogy a királyné holnap korán fogja Budát odahagyni.

A másik kérdé: hogy a budai főbasa a palotába fog-e költözni?

— Rusztán basa ellenzi, — lőn rá a válasz.

— Nagyságos uraim, — szólt most Barnabás diák, nem mondhatnák-e meg, hogy mikor fognak minket árverezni?

— Hitvány gyaur! hogyan merészelsz beszélgetésünkbe vágni — szitkozódott az egyik.

A másik pedig nyájasan mondá: — A portyázókat a hatalmas padisah visszaparancsolta a táborba, s mihelyt azok rabjaikkal megérkeznek, elkezdődik a dobraverés. Örvendek egyébiránt, hogy anyanyelvemet tudó emberre akadtam. Én kaminiczi lakos voltam, s most agává emeltek. S tudsz-e barátom, magyarul?

— Származásomra nézve úgy hiszem magyar vagyok — említé Barnabás.

— S foglalatosságod?

— Diákias. Egy kolostorban ozifra betűket rajzoltam, s most, mint látja nagyságod, vértem és sisakom van.

— Barátom! a te díjad legalább kétszáz tallérral emelkedett.

— Köszönöm szépen a megtiszteltetést — mondá durczásan Barnabás.

— Ez Szolimán főbasa cselédségében használható volna — említé törökül a nyájas aga.

A gorombább aga pedig felelé: — Ha talpára ötvent üttetnének, bizonyosan lemondana gyaur hitéről, s akkor besoroztathatnám «dúló és perzselő» csapatom közé.

E megjegyzést Elemér érté.

Csakhamar a törökök ujságvágya ki volt elégítve, s miután egy aggustyán Elemér megvásárlása iránt hajlamot mutatott, s egyedül azt sajnálta, hogy kevés lévén a foglyok száma, alkalmasint drágán kelnek el, rendre a látogatók eltávoztak. De közülök egy fiatal egyén, ki a csauzok közé látszott tartozni, az ajtónál ürügyet talált a visszatérésre, s Elemérnek kezébe nagy ügyességgel csempészve valamit, pár közönyös szó után gyorsan csatlakozott a többi törökökhöz.

Barnabás épen közleni akarta vele folytatott társalgás tartalmát, midőn látja, hogy Elemér levelet tör fel.

— Tán Werbőczy küldi?

— Ó, — szól Elemér örömtől sugárzó arccal tekintve az aláírásra.

Barnabás nagy lélekzetet vett, hasonlóan ahhoz, ki a víz mélyéből merül föl, és szorult tüdőjét teli akarja tölteni az éltető elemmel.

— Már kiszabadulunk. Csak bár ne drágítottam volna meg magamat kétszáz tallérral! De te, Elemér, nyugtalan vagy?

Elemér olvasott és nem felelt.

— Talán rossz hírt vettél?

— Nem — mondá Elemér bizonyos ingerültséggel.

— Arczod sötétedik.

Elemér hallgat.

— Alkalmasint az öregnek nincs pénze.

Elemér alig nógatta fejét, s e kétséges főmozgás épen semmiről sem világosította fel Barnabást.

— Lélekzeted gyors, arczod kipirult — jegyzé meg Barnabás sápadozva.

Elemér szépen összefogta a levelet és zsebébe dugta, s midőn rövid tétova után szemét Barnabásra veté, megütközéssel látta ennek vonásain a gyanu és neheztelés árnyait.

Werbőczy rövid levele ez volt:

«Kedves öcsém! A mennyire utána járhattam, gondatlanul viseléd magadat a *Hétvezérben*. Ezért ugyan a városnak téged letartóztatni, s a janicsároknak rabbá tenni joguk nem volt; de a visszakövetelés útja hosszas, az idő pedig rövid. Váltásod iránt tehát alkuba ereszkedtem a janicsár agával. Előbb ő kétezer tallért kért, a mi a mai világban temérdek pénz, de utóbb négyezerre emelte követelését, állítván, hogy nyelvöket úgy beszéled, mintha született török volnál. Egy várparancsnok díja sem lehet nagyobb, mondám én; de arra ő azt válaszolta, hogy most rendkívül keresettek épen azon tulajdonok, melyekkel történetesen te bírsz. Mert vannak ugyan magyar renegeteik, de azok vagy már nagy urak, vagy műveletlenek, kiket az új török hódoltságban nem lehet használni. Megdöbbentem e veszélyes czélzat miatt,

s a négyezer tallért kölcsön kért pénzzel is ki-
 egészítvén elküldém hozzá; ő azonban visszautas-
 sított azon válaszszal, hogy már négy annyi ősz-
 szegért sem engedhet át, mert a budai főbasa rád
 tevő kezét. Erre én a szultán ő felsége vejének,
 Rusztán basának írtam, kijelentvén, hogy ha sza-
 badon nem bocsátják védenczemet, kit Dzsemil
 agától nagy áron váltottam meg, kit a janicsárok
 elraboltak, s kiért én négyezer tallért a hadi kincs-
 tár számára ajándékol ezennel az ő kezébe teszek
 le; ha, mondtam, e védenczemet tüstént szabadon
 nem bocsátják, azt a budai basa ellenem intézett
 megtámadásának fognám tekinteni, s a szultán előtt
 leborulva, a hivatalt, melyet elvállaltam, ő felsége
 kegyelmes lábainál hagynám, és holnap elköltöz-
 ném azon helyről, hol megaláztatásnál és üldöz-
 tetésnél egyéb jutalomra kilátásom úgy sem lehetne.
 Rusztán ő magassága kegyelmesen válaszolá, hogy
 még ma vissza foglak kapni. Midőn ezt az öröm-
 hírt veled tudatom, kérlek, szabadságod megnyeré-
 sével még ma haladék és késedelem nélkül jőjj
 vissza. S nemcsak azért, mert kimaradásod eseté-
 ben holnap reggel a szultánhoz kellene mennem,
 mi rám nézve a legkedvetlenebb találkozás volna;
 de azért is, mert minden pillanatban szükségem
 van rád. Itt nálunk török gazdálkodás foly. A ra-
 konczátlanság úgy viseli magát, mintha a rend
 volna, a zsarnokkény uralkodni akar a hódítás
 ürügye alatt. Mindenki el látszik feledni, mikép
 Szolimán császár diplomával biztosítá Izabella király-
 nét, hogy Budát csak hadi czélokért tartja ideig-

lenesen elfoglalva és a teljes kort ért Zsigmond királynak tüstént vissza fogja szolgáltatni. Ha basánk eljárását szemügyre veszem, majdnem azt kell hinnem, hogy a szultán nem is akar Bécs ellen indulni, hanem hadviseletének tárgya és végpontja Buda volt, az ő tulajdon szövetségesének székvárosa. Ily hitetlenségre csábítják tanácsosai ezt a hatalmas, mély belátású és mostanig a bécsületszóra sokat tartó uralkodót. Nem kétlem, Szolimán basa e bűnös politika egyik fő képviselője. Rövidlátó és gyűlöletes törekvései felől kész vagyok szemébe is megmondani véleményemet. Nekem ily viszonyok közt nemcsak a magyar törvényeket kell e szerencsétlen tartományban oltalmazni és föntartani, hanem kötelelességem hazám és a szultán érdekében is a budai basa túlterjeszkedéseit gátolni, s ellenőrizni őt, ki bár magyar földön született, pusztulásunkat inkább óhajtja, mint azon törökök, kiket semmi kapocs nem köt hozzánk. Okvetetlenül szükségem van tehát rád, kit nyelvismereted alkalmassá tesz mind arra, hogy ellenségünk szándékairól pontosabban értesülhess, mind pedig arra, hogy Rusztán basával a szultán színe elébe juttatandó előterjesztéseimet lefordíthasd. Eddig volt Stambulban hű tolmácsunk, kiben bízhatnánk, de most nélkülöd kihez forduljak? Hogy bízzam titkaimat akár Ferdinánd, akár Izabella királyné ügynökeire? Én csak a magyar törvénykezés fentartásáért vagyok itt; de néhány nap óta meggyőződtem, hogy a magyar törvénnyel együtt okvetetlenül meg fogok bukni, mihelyt a budai főbasa politikai befolyását

ellensúlyozni nem tudom, s mihelyt ő elhiszi, hogy képtelen vagyok a szultántól az ő nyaka számára egy selyem zsinór küldését kieszközölni. Láthatod, mennyire fontos az állomásod, de juralmad s lekötelezettségem irántad azzal megfelelő leend. Minden percz drága. S ha a katonát a golyókra kitett pont tüzeli, a helyett, hogy gyáva szökésre bírná: szintűgy vannak a polgári bátorságnak is kötelezettségei, melyek alól menekülni csak az hiszi lehetségesnek, ki keveset tart vagy saját becsületéről, vagy a hazaszeretetről. A mely perczben tehát kinyitják börtönöd ajtaját, rögtön jőjj hozzám. Még a szultán ittléte alatt akarok állapotaink felől előterjesztést benyújtani.

János diák uram mondá, hogy veled együtt fogatott el egy vértés, ki szolgámnak és foglalatosságára nézve diáknak állítja magát. Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén, s leginkább indulatossága miatt kevert téged is bajba. Nekem öklözöre, sőt katonára sincs szükségem; de ismerem az igaz keresztyén köteleességét, s csak az is, hogy veled együtt jött Erdélyből, s hogy bár ismeretlenül bennem bizott, elég ok szabadságának kieszközlésére. Mihelyt tehát egy kevés pénzt megszugorgathatok, tüstént kiváltom őt. Díja, tulajdonaiból ítélve, úgy sem lehet tetemes.

Rokonaimtól, az erdélyi Deákoktól épen most vettem levelet, melyben panaszolják elszökését, s kérnek, járjak utána, hogy hol vagy, s mihelyt kézre kerültél, küldjelek vissza. Nélküled, mint írják, rosszul telik idejük, s leányok Dora is napon-

ként vesztí kedvét a lantpengetéstől, melyben oktatásod mellett szépen előhaladott.

Válaszoltam már, ne számítsanak rád, mert bened jobb kezemet veszteném el, s mert neked itt nagy kötelességed és hivatásod van. Zárjel közt említék katonájokat, kit a sarmasági táborba küldtek, de még nem került vissza. Hosszasan leírják lovát; de róla magáról más ismertetőjelt nem hoznak föl, mint azt, hogy durva nagy termettel bír, indulatos és ozifrán rajzolja a betűket. Kérnek, ha ráakadok, tartsam magamnál, a mlg terhemre nem lesz: akkor ám küldjem vissza, de útra adjak neki annyi jó tanácsot, hogy ha sokat el is ejt belőle, maradjon még valami otthonra is. Szerencsétlen helyzetemben valódi örömemre szolgált e becsületos rokonaimnak eredeti észjárással és tintafohlal teljes levelök, s ha valahogy katonájok a János diák által említett személylyel ugyanaz, akkor e tény új ösztönül szolgál e váltságdíj előteremtésére.

Levelemet semmisítsd meg, és siess őszinte pártfogódhoz, a pártfogásodra szintén számító s elhagyatott, száműzött Werbőczy Istvánhoz.»

— Nos! már gondolkoztál-e eleget arról, hogy mit és hogy közölj titkodból? — kérdé Barnabás diák, gúnyos mosolyra vonva el ajkait.

Elemér belátta, hogy az annyi fáradsággal szerzett bizodalmat kockáztatja, ha nem nyilatkozik.

— Werbőczy, — szólt, — szabadságunkat okvetlenül kieszközli, de pénzviszonyai miatt egy nappal később teheti rád, mint rám nézve.

— S mit fogsz neki válaszolni?

— Helyemben mit válaszolnál te? — kérde Elemér.

— Említném törhetlen fogadásomat, s kinyilatkoztatnám, hogy azt a huszonnégy órát fogolytársammal akarom tölteni.

— De ha ő téged halasztást nem tűrhető okokból kívánna rögtön magához?

— Szavam szent, mondanám neki.

Elemér érzé, mily fonák helyzetbe jutott.

— De mit írnál, tudakolá, ha meggyőződnél, hogy a rövid halasztás is egyfelől a házára hozhat veszélyt: másfelől pedig Werbőczit annyira elkedveltethetné, hogy tán felhagyna magával a kiváltással is?

— Tudatnám vele társam szerencsétlen természetét, mely az emberek iránti hitét akkor vesztette el, midőn a beszédet érteni kezdé, s midőn gyermek képzelődése az iszonyú történetek hallása által a világot ördögökkel népesíté be. Tudatnám vele, hogy e boldogtalan egyénnek férfi korában sem volt oka az emberekről más véleményt alkotni, és hogy csak egyetlen egy ígéret szentsége ébreszteté föl lelkében az első kételyt világutálatának jogtalansága iránt. Ezt értetném meg Werbőczivel, s ha ily tekintetek nem hatnának rá, tudatnám vele, hogy török rab fogok maradni.

— De gondold meg, hogy engem Szolimán budai basa erővel magánál akar tartani, mert a török nyelvben jártasságomat Werbőczy és hazám ellen kívánná fordítani. Aztán vedd a magad sorsát

is szívedre. Én nem értettem meg veled az aga beszédét, de azt állíthatom, hogy a budai basa cselédjei közé akar sorozni, s társa a talpadat ajánlá veretni mindaddig, míg a mohamedán hitre át nem térsz. És akkor ha vallásodat megtagádtad, a rablók és gyujtogatók csapatjába szándékoznak igtatni, hogy a sírokat kikaparó és emberhúst evő hienánál iszonyúabb állattá lealjasítsanak. Ha én rögtön nem távozom, időt nyer Szolimán basa Rusztán basának tervét megsemmisíteni, és én veszve vagyok, s bukásom téged menthetlenül semmivé tesz.

Barnabás meghökkent, s látszott arczán egy árnya a tétovázásnak; de csakhamar oly küzdő érzések kinyomatai válták azt föl, melyek igen bonyolultak s ellentétesek voltak arra, hogy Elemérre határozott benyomást tehessenek.

— Jól van, — szóló végtére, szemeit fürkészőn vetve Elemérre. — Elhiszem a veszélyeket, melyekkel fenyegetsz, de tudnom kell a kilátások alaposságát is, melyekkel biztatsz. Lehet, sőt tán természetes, hogy Werbőczy mellékesnek tartja azt, a mi velem fog történni, csak téged birhasson. Lehet, hogy te jó szándékokkal indulsz el innen, de miután véduradnak, mint mondod, most nincs pénze, vársz, megint vársz, s azalatt halad az idő, s midőn már a török fölkerekedett és magával visz, e kedvetlen történetért még tán azzal is megvigasztalod magad, hogy fontos helyzeted jövődelmező és befolyásos lévén, a rangkülönbséget elenyészteti, s egy ünnepélyes napon, például a menyegzőén,

alkalmat nyújthat neked keresztyénné, nagylelkűvé lenni, s több kiváltott foglyok közt engem is hazahozatni.

— Mikor fogsz már gyanúiddal megszűnni?

— Tehetem rögtön. Add át Werbőczy levelét.

Elemér érzé, hogy Barnabásnak igaza van, de hogyan közölhessen vele oly iratot, mely épen a most említett gyanút erősíthetné meg, mind Werbőczyre, mind saját helyzetére nézve?

— Eladom Pesten lovamat, a te lovadat, s fegyvereimet, s csak akkor megyek Werbőczyhez, és első kérésem lesz: pótolja ki a hiányzó összeget, s tüstént szabadítson ki; mert különben nekem is a rabságba vissza kell térni.

— Visszatéréсед nem vigasztal, miután a török sem nyitja ki számodra a börtönt csak azért, mert ott akarsz ülni.

Elemér érzé, hogy nevetséges ígéretet tett.

— Add ide Werbőczy levelét, s azzal megnyugtattál.

— Nem adhatom.

— S miért? — tudakolá Barnabás éles, a ki-töréshez határos hangon.

— Mert a levél titkos, s közlése tiltva van.

— És te esküdet szeged meg, hogy egy kikötést, mely iránt nem kötelezted magadat, teljesíthess? Engem a legiszonyúbb lelki kínok közé taszítasz, csak azért, mert becsületesebb akarsz lenni egy nagy úr, mint a szegény és elhagyott Barnabás iránt. Ime a ti erényetek! Az álnokság, hazugság és képmutatás valóban igen hasonlított azon

fogásokhoz, melyekkel ti mint fényes tulajdonokkal büszkélkedtek. S ha már egyszer kétkednem kell szavadban, ugyan hol álljak meg, és melyik fokon alul ne szálljak? Csak azt ne higylem, hogy Werbőczy ki akar váltani, vagy tán azt is álmításnak gondoljam, hogy téged Deák uram elhajtott a házából, mint engem, s bújdosol, mint én szétzúzott szívvel és Dorát . . . ej! de minek szólnunk erről. Add ide a levelet.

Elemér sápadt lőn s érzé a határozó perczet, s fájdalom! érzé, helyzete fonákságán kívül, Barnabásnak, e hóbortos embernek felsőségét is.

Gépileg nyult zsebébe, kivonta a levelet és — egy gyors eltökéléssel szétszaggatá.

Barnabás nehéz testével rája akart rohanni, hogy földhöz döntse; de — villámgyorsan megváltoztatva szándékát, a levél darabjai után kapott, s az első papírszeletkéről főnhangon e szavakat olvasá ki: Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén. Lám! lám! ez én vagyok, szolt, s aztán megfordítá a szeletkét, s ott történetesen épen a következő csonka mondatra akadt: Nélküled, mint frjak, rosszul telik idejök, s leányok is Dora naponként . . .

Lám! lám! Deákék rosszul töltik idejököt, az én Elemérem nélkül, s Dora naponként . . . fogy, eped, sír, mit tudom én? . . . Eredj, igazmondó barátom, vigasztald őt, siess, míg más nem akad, kinek még mézesebb szavai és könnyebb lelkiismerete lesz.

— Esküszöm, hogy Budán fogok maradni.

— Hozasd hát oda Dorát, s lakodalmán majd én is jelen leszek.

— Esküszöm, még ma kiváltalak.

— Ha! ha! ha! nevetett Barnabás s úgy, hogy egész megrázkódott és szeméből kicsordultak a könnyek.

Elemér elmondott, a mit lehetett a levélből, s ígéreteit új meg új fogadkozásokkal erősíté; de Barnabás egy falóczára ült, s oly mozdulatlanul, oly mereven, oly élettelenül, mintha szobrát faragták volna kőből oda. Az ékesen szólás, az indokok érve, a rajzolt kilátások, a biztatás, az ígélet, az eskü, mind hasztalanok voltak a jegedt vonásokra csak egy mozzanatot is idézni, s végre Elemér még arról sem lehetett meggyőződve: hallja-e Barnabás az ő szavait, vagy pedig azon magán-kívüli állapotba süllyedt, melyben az érzékfőlötti világgal lép viszonyba, s a sátán hatalmába esik értelme és érzése.

Ő, ki Barnabás léleklátásait eddig csak a féktelen képzelődés játékanak tartá, most szorongani kezdett, mintha a rossz szellemek közelségét sejténé, s mintha láthatatlan alakok alkuján volna jelen, kik martalékjokkal a szövetséget kötik meg ellene.

Oh! az a néhány percz, melyeket így töltött, iszonyú volt!

— Még egyszer találkozunk! — mondá a lócza kőbálványa, Barnabás, halk, elmosódott hangon.

— S kikkel? a lelkekkel-e vagy velem? s miért egyszer? miért csak egyszer? e kérdésen töpren-

kedett az izgatott Elemér, midőn a zárt ajtó megnyílt, s a betódult szabad léggel együtt az a török, ki a Werbőczy levelét becsempészte volt, és az ő bejövénék.

Az első szabadságát hozta, s a másiknak pedig ő mondá törökül, hogy gondja legyen a benn maradt rabra, kiért még ma vagy legfőlebb holnap reggel a díj ki fog fizettetni.

Elemér nagy zavarában állhatatosan hívé, hogy Barnabás, ha csakugyan öntudattal bír, kétségkívül értette a török őrhoz intézett figyelmeztetést, s így távozó barátjától ismét azon biztosítást nyerte, melyet ennek a kitört és sértő viszongás után a becsülettel megegyezőleg már csak közvetve lehetett adnia.

— Még egyszer találkozunk! harsogott ki a börtönből, mint a végítélet trombitahangja.

A táborzaj, a visszanyert szabadság kéjérzete, s a gyors gyaloglás hamar helyreállíták Elemér hangulatának súlyegyenét.

Eszébe jutott, hogy ígérete szerint előbb Pestre kell mennie, s hamar talált átvivő naszádra.

Fölkeresé a városbíró lovai végett, ki igen élelmes lócsiszár is volt. Jutányos áron vette meg tehát Elemér és Barnabás diák lovát, s barátsága jeléül a baromorvos követeléseit a város pénztárára utasíttatá.

Azon tudat, hogy Barnabás díjából egyharmad már keze közt van, csillapította Elemér nyugtalan-ságát.

Szándéka volt kardját s puskáját még estig a

városi hatóságtól visszaszerezni, s a legelső fegyverkovácsnak eladni.

Tehát a fizetendő pénz felét naplemente előtt kezében képzelé. Csak azt átgallá, hogy a többbit védurának kell előteremteni, s csak attól rettegett, miként ez rögtön tán nem történhetnék meg, és Barnabásnak órái, sőt egész napjai maradhatnak a gyűlöletre, kétkedésre.

A komp, mely Buda és Pest közt rendes közlekedést tartott fön, épen indulóban volt, s Werbőczy, ki csaknem atyai szeretettel fogadta Elemért, annyira örvendett megérkezésén, hogy saját szükségeiről feledkezve, utolsó aranyát is föláldozta Barnabás kiszabadítására, s korán reggel megbízott embere már alkudozás végett a török táborba indult.

Azonban, midőn Elemér becsületét koczán kívül állónak hitte, akkor támadának új és nagy aggodalmi. Érezé, hogy barát helyett ellenség fog vele egy fedél alatt lakni, s hogy a Deákék felől nyert tudósítás és Barnabás fölébredt gyanúja után, kötelességében áll nyíltan bevallani, mikép ő jöltevéje várából nem más, mint Dorka ösztönzésére távozott el. És e vallomás nem nyújtana-e szerencsétlen vetélytársa bőszt féltékenységének táplálására sok, igen sok anyagot. Elemér érzé, hogy az Erdélyből vett hír Dora iránti szerelmét új lánghozza szította, s hogy azon fontos állomás, melyre őt a viszonyok által teremtetett szükség emelte, még lehetővé teheti a szeretett lány kezének elnyerhetését. E remény nem foglal-e magában Barna-

bással igen veszélyes összeütközéseket? S hogy lakják ő egy fedél alatt azzal, ki valószínűleg halálos ellenségévé fog válni, s ki, mint Werbőczy szolgálja alatt áll, s az emelkedésre semmi kilátással nem bírhat; míg ellenben ő a török nyelv tudása és a török viszonyok ismerete által mind ama magasabb politikai titkoknak egyedüli avatottja leend, melyektől egy szerencsétlen tartomány állapotjának jobbra fordulása vagy végsülyedése függ?

— Arra kell törekednem, gondolá magában, hogy Barnabást kedvező feltételek közt idegen házba helyezzem el, s ha lehet, Budától távol. De sikerülhet-e, s nincs-e ő a sorstól mintegy a galléromhoz varrva?

E gondolat cseppenként ejté az ürmöt Elemér örömpoharába.

És midőn hivatalának fontosságát belátta, nem kerülheté el figyelmét annak veszélyessége is.

A budai basa az ő személye fölötti vitában szenvedett megaláztatást.

S ha ő nincs Werbőczinél, akkor ez képtelen a közvetlen és árulók által meg nem zavart összeköttetést Stambullal és a hatalmas padisah vejével föntartani. S nem következik-e ebből, hogy Szolimán főbasának érdekében áll ily közeg megsemmisítésével oltalmazni magát egy igen alkalmatlan és veszélyessé válható ellenőrködéstől?

Elemér világos és a viszonyokat mélyen átható elmével bírván, nem kétkedett, hogy a hadviselésekben nehéz volna oly álláspontra mutatni, mely az előírtet bizonyosabb lövésre tehesse ki, mint

a hogy ő van a bukásra, sőt életveszélyre kijelölve azon befolyásos szerep miatt, melylyel Werbőczytől, a békés indulatú vén embertől, megtiszteltetett.

— S az én véduram kétségkívül mindezt nem is sejti, gondolá Elemér, ki éles figyelő tehetséggel bírván, hamar fölfogta a híres államférfiú és jogtudós jellemét.

— Az én véduram török fordításaimat frói műnél egyébnek aligha fogja tekinteni, s legfelebb sajnálja, hogy stilistikai ügyességemet nem bírálhatja meg. És nem kétlem, csodálkozni fog, ha kedvelt fordítója egy szép napon búcsú nélkül utazott el a héttoronyba, vagy tán egyenesen az Orcusba. Úgy látom, nem volt bolondság tőlem, hogy a *Hét vezér*ben saját sírkövemre adakoztam; csak bár az a kópé lantos a kegyes czélra gyűjtött ajándékot ne fordítaná más czélra. Egyébiránt kár az ördögöt falra festeni, s midőn a szép Dorára gondolhatok, az élet rövidségéről elmélkedni.

Reggeli munkáját végezve, víg kedvvel, derülten lépett az utczára, hogy a halott városban, a romok és gyász közt, az ő mosolygó tekintete képviselje a reményt; de alig ért a vizikapuhoz, midőn Werbőczy küldöttjével találkozott, ki Barnabás kiváltását vállalta el.

— Nos! nem történt semmi akadály? — kérdé.

— A szultán minden basáival együtt jön a várba.

— De hát Barnabás diák hol van?

— Azt csak az Isten tudja. Fogháza üres, s díját visszahoztam.

— Az Istenért, hát miért nem tudakozódott felőle? — kiáltá Elemér szfnéből kikelve.

— Tudakozódtam én, uram, de azt mondák, kotródjam, mert különben talpamra verik a kíváncsiságot.

— Adja ide azt a pénzt, — szólt Elemér, nem gondolva semmi akadálylyal, semmi veszélylyel.

A küldött átadá a díjt, s fejét csóválva nézett a török táborba siető ifjú után.

Midőn az előőrsökhöz ért, föltartóztatták, s hasztalan hivatkozott Werbőczire s emlegetett fontos küldetést; mert lelővéssel fenyegették, ha tüstént vissza nem fordul.

A dob pörgött, a réztányérok csattogtak; de Elemér az iszonyú zaj közt hallani vélte e végzetes szavakat: Még egyszer találkozunk!

A török császár roppant pompával érkezett Budavarába.

Werbőczy szerencsétlen helyzeténél fogva az első tisztelgők közé tartozik; de a nagyúr helyett csak Rusztán basa fogadja.

A hatalmas padisahnak sok dolga és kevés ideje volt; mert a hódítások történetében nevezetes ünnepet ült meg.

Kihirdetteté, hogy Buda a török birodalom egyik különösb kegyelemben részesített városa, melynek többé Magyarországhoz semmi köze. Levéteté a toronyról a harangot, s a Boldogságos Szűz német egyházáról a keresztet is. S miután onnan kидobatta az oltárt, az oltárképeket, a szent edényeket, papi öltözékeket, a falakba helyezett síremlé-

keket, a faragványos régi padokat és a szószékeket: leküldé janicsárait a kriptába, hogy rabolják ki a koporsókat és szórják szét a hamvakat. A czinterem sírkövei hasonló eljárásban részesültek.

A nép elrejtezett. Senki sem mert még az ablak felé is közelíteni. S mindamellet a gyász, a megaláztatás, s az Istengúnyolás minden részletei szétterjedtek a városon.

Werbőczy a kétségbeeséssel küzdött, és Elemérnek, ki szintén levertt volt, kelle vigasztalni. S mit mondhasson bátorításul neki, ha az élet rövidségére és a megváltó halálra nem emlékezteti? Végre talált egy reményre, mely az öreg embert tán föl-emelheti.

— Nagyságos uram! — szólt rábeszélő hangon, — még eddig nincs minden elvesztve. A szélbe szórt hamvakat nem lehet ugyan többé összegyűjteni, s a főegyház mecsetté, Buda török várossá vált. De még nem tudjuk, hogy a templom a keresztyénségnek és a székhely a nemzetnek nem adatik-e vissza? A szultán intézkedéseire még nincs rá nyomva a változhatlanság bélyege.

Werbőczy konnyadt fejét egy kevésbé fölebb emelvén, bágyadt hangon kérdé: — S minő bélyeg ez?

— Ha a jelvényeitől és ékességeitől megfosztott keresztyén főegyház kellő közepébe lépcsőzetes trónt emelnek, s arra maga a szultán ül le és saját vezetése alatt hajtja végre a beszentelést; akkor a templomot és a várost a Korán megsértése nélkül soha kezéből ki nem bocsáthatja, s tartozik azt

a próféta zászlójának lobogtatásával és utolsó vércseppig védeni.

— Úgy meg vagyok nyugtatva. A szultán soha sem aljasulhat közönséges hitszegővé. Hisz alig egy hete, hogy saját kéziratával és pecsétjével ellátott oklevél által biztosította Izabellát Buda visszaszolgáltatásáról, Zsigmond teljességére napján.

Elemér föltétlen hitelt még a szentesített okleveleknek sem adott ugyan; de gyöngédtelenség lett volna a régi iskola államférfinak nézetét kétségbe vonni.

Azonban Werbőczy néhány percz mulva pálcáját kezébe vette, s mondá: — Szükségem van szabad légre. Hidd össze kíséretemet és kövessetek sétámon.

— Talán befogatok.

— Nem, öcsém! gyalog akarok menni, s te baloldalom mellett maradj kivont karddal, s miután az órség tudja, hogy a keresztyének közül csak az én udvaromnak van joga fegyverhordozásra, semmi alkalmatlanságnak nem leszek kitéve.

Úgy is történt.

Werbőczy szabadon járt, kelt, s egyszerre a Mária-templom ajtója előtt vannak.

A bejárat természetesen el volt foglalva, de a janicsárok, kiket épen pár órával előbb intett a szultán szelídségre és fegyelemre, addig érkeztek, míg vékony rés nyílt a templom hajójába.

Werbőczy félénk kíváncsisággal tekintett be, s arca vászonfehérré vált.

— A világgyőző padisah a mecsetben van-e? — kérde Elemér suttogva egy janicsár tisztától.

— A trónon ül! — válaszolá ez.

Werbőczy megfordult, s térdei reszkettek. — Elfáradtam, mondá fojtott hangon. Menjünk Turgovicshoz. Ő közel lakik. Ott kipihenek.

Turgovics vendégei rossz perczen érkeztek.

A szerencsétlen ember, fájdalmában magán kívülrágadtatva, nyöszörge: — Ne közelítsetek e hajlékhoz, senki se lépjen a küszöbre, mert tüstént átok fogja meg. Oh nagyságos uram! az Isten nehéz keze van rajtam. Szegény feleségem éppen azon perczen halt meg, midőn a templom tornyáról a keresztet ledöntötték. Ő lesz az első, kit harang és szertartás nélkül temetnek el. Kopercsóját lopva vitetem ki . . . s hová? A zsidó temetőbe.

Werbőczy gerinczvelőig fázott át.

— Hozzátok hamar a kocsimát!

*

A Turgovicsnál töltött óranegyed hallgataggá, búskomorrá tévé Werbőczyt.

Pár nap telt el anélkül, hogy Elemérre szüksége lett volna, s ez szabad idejét Barnabás utáni kutatásokra fordította, de minden eredmény nélkül.

Midőn reményeivel fölhagyva késő este haza tért, védura hívata.

Most már Werbőczy élénk, majdnem vidám volt.

S örömmel említé, hogy Ferdinánd követeit, kik békét kértek, Szolimán visszautasította. Esztergom,

— *A világgyőző padisah a mecselben van-e?* — *kérdé Elemér*
egy janicsár tisztől.

Tata s Visegrád átadását és évi adót kíván, mire Ferdinándnak lehetetlen ráállani. A szultán tehát kénytelen Bécs ellen indulni.

— De mit segítené a Boldogságos Szűz templomán az, ha szent István székesegyházába is bevinnék a trónt és a kereszt helyére a félholdat tűznék! — sóhajtá Elemér.

— Öcsém! más oldala is van a kérdésnek. Hátha megverik Szolimánt, s akkor Buda fölszabadíttatik.

Elemér csodálkozott, hogy Werbőczy politikai nézetei mekkora változáson mentek át.

— Kegyelmes uram! én a török táborban valami olyast hallottam, hogy fegyverszünet forogna kérdésben, de talán mese lesz az egész.

— Én még bízom az isteni gondviselésben, — válaszolá Werbőczy.

— S épen azért hiszem, hogy a fegyverszünetről szállongó hír puszta koholmány — mondá Elemér, védurának kedvét nem akarván elrontani.

— Koholmány! — ismételte Werbőczy.

Szeptember 22-én Szolimán fölszedte táborát, és elindult... Stambulba.

— Most már vége minden reménynek! — sóhajták Werbőczy és Elemér.

V.

Deák uraimék gazdagokká lettek, s bár roppant kincseiket megbecsülni nem tudták, mégis közbecsülésben állottak, és senki szemökre nem veté pazarlásait.

Emelkedésök, s fájdalom! hamar rá következett hanyatlásuk történetét röviden emlíjtük.

Majláth István, a vajda, nagy tervet készíte a török megbuktatására, s Erdélynek Ferdinánd koronája alá vetésére. Összeköttetései Morvaországba, Ausztriába kiterjedtek, s V-ik Károly udvarának belső terméig is behatának. A baj csak az volt, hogy a mit sokan ismertek, többen el is árulhatának.

Így történt aztán, hogy Szolimán császár értesült a pártütési készülletekről. Péter, moldovai hospodárra bízta tehát, hogy Majláthot, ha lehet, kelepozába ejtse, ha pedig a csel nem sikerül, akkor verje meg.

Míg Péter, a ravasz, diplomata, Balibeg a nikápolyi vitéz basa Erdélyben dúlni és prédálni kezd. Harambandái szanaszét pusztítottak, s míg egyik csapatot a felkelők megverték, a másik kényekedve szerint perzselt föl egész vidékeket.

A bajt még az is tetézte, hogy a nemesség fele része Majláthtal, a másik fele Izabellával tartott, s mindenik eljöttnek vélte az időt, hogy ellenségével végkép leszámoljon.

E számolás leginkább gyűjtogatásból, sarcból, csatározásokból és párbajokból állott.

A Deákék kastélya, mint olvasóim emlékezhetnek, egy keskeny erdővölgy bejárásától nem messze feküdt. Az alatta elterjedő rónácskán túl, az első szomszéd volt a minoriták kolostora, melylyel csaknem összefüggésben állott a szalmafedeles falu, a szőkefalvi Deák-család fő birtoka. A minoriták

a kegyes patronustól különváló politikát nem akartak követni, s így ezen oldalon meglehetősen fedve volt a vár pinczéstud, csűröstud s refectoriumostud együtt.

De bezzeg másként állott a kérdés a keskeny erdővölgy oldalánál. Ezen részen tudniillik a vitézlő uraimék szomszédja Óváriak vörös cserépfedelű, s felvonó híddal ellátott várkastélya volt, mely a kapu mellett kerékkel és pallossal, a bírói hatalom jelvényeivel díszelgett.

Óvári hízélgés és uzsora útján fölvergődött új család alapítója volt.

Deák uraimék épen e tulajdonok miatt iránta nagy rokonszenvvel nem viseltettek, s idegenkedéseket növelte az is, hogy, hir szerint, a gazdag szomszéd vendégeket nagy örömezt fogad és sátoros ünnepen is erdei friss vizet iszik, mi romlott természetének kétségtelen bizonyítványa.

Később kisült az is, hogy Óvári ő kegyelme Majláth hirnökeivel beszélgetett és Ferdinánd királylyal czimborál, mi a Werbőczy család ellen szőtt fondorkodásainak nyilvános bizonyítéka volt.

Ily szomszéd gyanú tárgyává, s utóbb veszélyessé is lett, mert az országba betört Balibeg és Péter moldovai hospodár ellen csapatot kezdett gyűjteni, s a kurta nemességet nagy ígéretekkel lázította Izabella királyné ellen.

— Volna csak itt az a szegény Elemér, — mondá Dani bácsi, majd elküldeném, hogy jól mossza meg Óvári ő kegyelme pártütő fejét.

— Meg is mosná az, öcsém uram! még pedig csipős lúggal.

Míg Deákék Óvári ellen így zsémbelnek, addig ez gyakorlatibb térre vitte át a neheztelését. Meg-izené, hogy három nap alatt nyilatkozzanak Deákék határozottan Ferdinánd mellé, mert különben magoknak tulajdonítsák, ha kastélyuk földúlatik.

Ezen izenctre tüstént hadi tanács tartatott, a két Deák, Flórián frater és a vén várnagy vévén benne részt, s három szóval egy ellen — s az egy szó a várnagyé volt — elhatároztatott, hogy Óvári nyilatkozzék három nap alatt Izabella királyné mellé; mert különben meg fog támadtatni, s vára, birtoka és neve veszendőbe megy. Az igazságnak hódolva, meg kell ugyan vallanunk, hogy tisztelendő Flórián uram csak lelki fegyverekkel ígérkezett az új hitre hajló Óvári ellen föllépni s különösen czélszerűnek tartott egy prédikációzt az eretnekek és pártütők visszacöbbentésére, melynek erkölcsi hatását rendkívülinek állítá, de különösen Pista bácsi a fegyvert, bárminő legyen, csak fegyvernek tartván, a minorita véleménye a háború melletti voksnak nyilvánított, s Flórián, mint köpczös erős férfiú, tüstént a mezei had vezérévé neveztetett, mi a guardiánnak azon ígérettel adott tudtul, hogy a Deák-család a kolostor birto-
kainak épségét biztosítja, s minden szenvedett kárt teljes érték szerint fog visszapótolni.

A guardián kénytelen volt beleegyezni Flórián új hivatalába. Csak frásban nem akart nyilatkozni, mi egyébiránt Deákék előtt fontossággal nem bírt,

miután ők minden halandó közt talán legelső embernek tartották ugyan a nagy Werbőczit, de a betűre magára általában keveset adtak.

A várnagy, ki nem féltékenységből, hanem a viszonyok ismeretéből az erélyesebb szabályok ellensége volt, ajánlkozott ugyan némi erődítési művek végrehajtására, de aggkora miatt sürgeté, hogy melléje nálánál fiatalabb karokkal, lábakkal, s ha lehet észszel is bíró segéd adassék.

Hasztalan mondták, hogy hisz erre legjobb Elemér, s megérkezését minden órára várják, mert a várnagy, mint álltá, többre becsül ma egy veréb-, mint holnap egy tűzoktóást.

S ilyen verébtóásnak tartá a nagy bajuszú, vékony és egyenes termetű hírnököt, ki már kétszer volt hivatalos ügyben Deákéknál, s most kenyer és állomás nélkül Gorbón mulat.

Flórián páter, mint jeles szónoki tehetség, hatalmaztatott föl a szerződtetésre, s miután a hírnök Deákék és különösen refectoriumok iránt kiváló előszeretettel viseltetett, az alku minden nehézség nélkül megkötötték.

Míg a vezényletre szükséges intézkedések fogatba vétettek, a közkatonaság is szerveztetett. A jobbagyok tudniillik már mindent betakarítottak, s a szüretelés ideje még távol volt. Könnyű volt tehát a fiatalságot lábon tartani. Kisült ugyan, hogy az erdőkerülőkön kívül a többiek a családi fegyvertárnak kevés hasznát vehetik, de a kaszával bánni és a csépet forgatni mindenik tudta.

A várnagy, ki Hunyadi János hadviseleteinek

roppant bámulója volt, s a fortélyt és stratégiát a győzelem fő tényezőinek tartá, hosszas vitatkozás után rábeszélte Deákékát, hogy ámbár Óvári a küldött válaszból megtámadtatásra számít, e fenyegetést eszélyes cselnél másnak nem szükség tekinteni, s csak a védelmi háborúra kell szorítkozniok.

A terv helyeslést nyervén, a háziurak szerepe is kiosztatott.

Dani bácsi lábai jók, de kezei bogosak lévén, egészségi állapotjánál fogva arra volt alkalmas, hogy az erődítési munkákat végrehajtsa, s megtámadtatás esetében a vezényletet Flóriánra bízva, a rectoriumba vonuljon vissza.

Ellenben Pista bácsi lábai köszvényesek, azonban kezei teljes erejűek lévén, a természettől lett arra hivatva, hogy a háztűzhelyet védelmezze. Az ő szélső posíciója tehát a tornác volt, hová a semmit nem sejtő Dora és Dorka csodálkozására, puskáit, pisztolyait és mordályait rögtön ki is tette.

A hadi terv megállapíttatván, a parasztság a keskeny hegyi völgynek, mely Óváriékhoz vezetett, a torkát úgy elárkolta nagy kődarabokkal, hogy a közlekedés igen nehézzé, sőt koczkáztatóvá lett, kivált miután az uradalom csőszei czélszerűen választott leshelyekből lődöztek volna az ellenségre, míg a többi nép kaszákkal és fűtykösökkel ellátva fogadná és nyomná vissza a rohamot, még azon esetben is, ha a mezei hadak vezére, Flórián páter, s körülé hat vagy hét összeszedett zsoldos nincsenek az új hadtan fegyvereivel — kivéven az ágyúkat — bőven ellátva.

A barátságos refectoriumot a vendégek a ziman-
kós politikai időjárás miatt hetek óta már gyéreb-
ben látogatták; a hírnök tehát, ki a várnagyi köte-
lességet vette át, a hidat többnyire leeresztve tartá,
s csak öreg főnöke, a valódi várnagy ült reggeltől
estig az ablak előtt, hogy Elemér és a többi vélet-
len, de beszámíttott segély megérkezését várja.

Óvári nagyszámú zsoldosaival valódi Xerxes volt
ezen új spártai hősök ellen.

De a csata határideje minden támadás nélkül
folyt le.

Másnap azonban a falut a szomszéd helységek-
kel együtt prédálni kezdték Majláth párthívei, s
vegvest borultak lángba takarmányok s házak. A dú-
lás és égetés hamar fölbontá a katonai fegyelmet,
kivált miután Pista bácsi, kinek főhadiszállása a
refectoriumban volt, elfeledé a hadi törvényszék
szervezéséről a maga idejében gondoskodni. Dani
bácsinak pedig a szívében több viasz- mint vas-
tartalom lévén, a falu égő üszkei miatt annyira
meglágylt, hogy nem tudta büntetni azokat, kik
állomásaikról elszökve, kaszástul, bunkóstul és csé-
pestül saját házaik megvédésére siettek.

Flórián fráternek már csak a torlaszkövekből, s
a fák közé rejtett néhány zsoldosból és csőszből
állott egész ereje; míg Pista bácsi és a hírnök
csak az udvari cselédségnek parancsoltak.

Válságos pillanat volt ez, s tán egyedül a vég-
hagyomány megfrására és lepecsételésére való.

De, ime! a kolostor nem borult lángba, a falu-
ból kivonultak a martalócok, s Óvári nem támadta

meg a völgyszöröst. Pedig a nap már elszunnyadt, sőt a pihenés óráit pontosan megtartva, mosolygó, nevető arccal ismét megjelent a láthatár szegélyén, mintha a Deák-testvéreknek értésül akarná adni, hogy valami titokszerű történt, mely a csapást elfordítá, s a fenyegető veszélynek más irányt adott.

Az áhitatos guardián a minorita-kolostor csodás megszabadulását nem örömet magyarázta volna ki természetes okokból, s valóban az isteni gondviselés rendkívüli kegyelmének lehetett tulajdonítani a végveszély torkából menekülést; de, hogy a kegyelem mily eszközök által munkált, annak szorosan utána járni a hírnök feladata volt, ki néhány órai kémzés és fürkészés után a legérdekesebb adatokkal terheltén érkezett vissza.

Péter, a ravasz moldvai vajda, hazug ígéretekkal és színlett barátsággal kicsalta a fogarasi várból Majláthot, s őrizet alatt Nádorfehérvárra küldte a szultánhoz. E hírről hamar értesült az Izabellához hű alvajda, s hogy lágymeleg eljárását, mely nem árulásból, hanem kényes helyzetének természetéből folyt, jóvá tegye, a főbb czinkosok megfenyítésére csapatokat küldött, még pedig oly gyorsasággal, hogy Óvári, erről semmit sem sejtve, már Deákék ellen útban volt, midőn egy kanyarodó fokához érven, visszatekintett, és leírhatatlan rémülettel látja saját csűrét és asztagait lángba borulni.

Tehát az a lenézett és rokkant két Deák lehetett oly furfangos, hogy a völgy másik nyílásán, a tatárdúlta várrom mellett csúszott volna be, hogy

a hatalmas Óvárit álnok strategemával kijátszhaassa? E gondolat dühbe hozta az új és büszke zászlós urat.

Csapatjával tüstént visszafordult, de mekkora volt ijedelve, észrevevén, hogy vára tetejét egy csoport ember hangyaszorgalommal bontja, a melléképületeket pedig, hogy könnyebben hajtassék végre a dúlás műve, égetni kezdi.

— Hisz ez székely modorú executió, mely a pártütők ellen küldetett, hogy lakásaikat a földdel egyenlővé tegye? kiáltá ő és katonái vele együtt.

Tehát Majláth lépett volna föl ő ellene, ki a megyékben legtekintélyesebb párthíve volt s ki alvajdasággal volt kecsegtetve; valóban oly badar eszme volt, mely képtelenebbnek látszott, mint az, hogy a víz alulról folyjon fölfelé.

S mégis nem kékruhás mezei zsoldosok-e, a kik épen most döntenek le a kereket és pallost, a vérbírói hatalom jelvényeit s nem a vajda vörös pandurái közé tartozik-e az, a ki a kapu homlokáról a családozsmert törli le?

Óvári csapatjával most oly ponthoz ért, mely már a dúlók szemének ki van téve, de kevés erővel is jól védhető; feltéve, hogy hátulról, azaz Deák uraimék felől meg nem támadtatik. De nem lehet-e épen ettől tartani?

Óvári a válságos helyen felállítá csapatait, látván, hogy a dúlók közt nagy mozgás támad.

Épen hírnököket akart küldeni, midőn látja az ellenfél részéről fehér kendővel elindított megyetisztet.

Az Óvárihoz érkező hivatalnok fölvilágosítása igen rövid és szabatos volt.

Eldadá, hogy Majláth elfogatott és a moldovai vajda Fogaras várát őrizettel rakta meg.

Óvári halásápadttá lett, de rögtön összeszedvén magát, dacozzal mondá: — Mi közöm nekem ahhoz? kegyelmetek miért rombolják birtokaimat? És kinek parancsolatából teszik?

A tisztviselő ismét egyszerűen és határozottan felelt: — A mezei katonaságot az alvajda küldötte kegyelmednek, mint pártütőnek, elfogatására, s én a főispán távollétében főbírói tisztemnél fogva vagyok itt.

Óvári tagadta pártütését.

Erre a főbíró értesíté, hogy Majláthnál Óváritól oly levelek találtattak, melyek ennek nemcsak a lázadókkal, hanem a morva és a sziléziai összekülvöklökkel is világos egybeköttetését tüntetik föl.

— Aztán nagyságod a királyné párthíveit fegyverrel támadta meg.

Óvári állítá, hogy a szóban forgó levelek költöttek is lehetnek, s hogy mint nemest és főurat őt csak törvényes úton szabad elítélni, gyanúra pedig még befogatni sem lehet, s annál kevésbbé birtokában feldúlatni.

Mire a tisztviselő megjegyzi, hogy ők csupán csak a személyes letartóztatásért jöttek ide, s ha ez törvénytelen is lett volna, a dolog az által változott meg, mert Óvári, mint pártütő, fegyveres erővel nyomulván Deákék ellen, folytonos üldözés alatt van.

— De én csak legfeljebb nagyobb hatalmaskodást akartam szomszédom ellen elkövetni, hadd pereljen be tehát ő.

— Nagyságod tette azért sem lehet nagyobb hatalmaskodás, mert Deákék ellen a környék pártlító nemességét szintén fegyverre szólította, s azok más oldalról szándékoznak ellenök támadást intézni.

— De ezt is be kell előbb bizonyítani.

— A bizonyítás könnyű lesz, — válaszolta a tisztt, miután Beglerbég egy külön álló csapatja fog a támadók háta mögé kerülni, s épen azt teendi azok lakával is, a mit mi a nagyságod várával.

Óvári látta, hogy nem szabadulhat. Tiltakozva tehát a rajta, mint monda, elkövetett erőszak ellen, letette a fegyvert azon kikötés mellett, hogy nem fog a törököknek átadatni, mit a főbíró meg is ígért.

A vár dűlása félbeszakíttatott, s a büszke lak nem nézett ugyan ki oly siváron, mint az erdő-völgy többi romjai; de soha helyre nem állíttatott, vagy azért, mert Óvári elítéltetett, vagy pedig azért, mert ha megszabadult is, vagyonra és politikai jelentőségre nem emelkedett. Legalább a krónikákban többé nevére nem találunk.

*

Széles vidéken nem volt már több gazdag csűr, csak a Deákoké.

Mert a tatárok a Ferdinánddal tartó szomszédok vagyonát irgalmatlanul pusztítták. S az egész járás-

nak csaknem minden földbirtokosa, mint ellenséghez szító, részint gyanú, részint vád alatt lévén, a marha és termés tönkre tétetett, s nagylítás nélkül el lehet mondani, hogy a megye harmadában az egyetlen éléskamarának kulcsa a Deákék kezében volt.

Most már a régi virágzó állapotba egyszerre vissza lehet térni, gondolá a várnagy, s czélzatokat is ejtett azon értelemben, hogy a cséplésnek emberül utána állani, s az eladott gabna árából adósságokat kell törleszteni és tőkét gyűjteni.

A csépléshez nagy sietséggel hozzá is fogtak ugyan, de Dani bácsi előbb az Óvári czimborái által károsított falu népének, Pista bácsi egyszer-smind a tatároktól kiprédált nemeseknek is akart elég gabnát szolgáltatni, még pedig a szegényeknek ingyen, a jó birtokosoknak a jövő aratásig kölcsön. És e nagy kérdés felett változó szerencsével oly hosszas vita folyt, hogy midőn Dani bácsi nézetei, mint gyakorlatiabbak felülkerekedtek, már akkor a várnagy bizonyos volt az iránt, hogy a véletlen által gazdaggá tett Deákéknak a legpénztelenebb esztendőjük épen a mostani leend, s minden szerzeményök csak a köztiszteltetés növekvésében áll.

Meg kell vallani, e köztiszteltetéssel eléggé el is valának látva.

A Ferdinánd pártjának legszenvedélyesebb hívei bevallák, hogy vétkesebb tény alig lehetett volna, mint Deákék birtokának Óvári által tervelt fel-dúlása.

Kiki dicsérte a nemeslelkűséget, melyet a két öreg saját érdekeinek feláldozásával folyvást gyakorolt.

De mit használt mindez nekik?

Vendégeket szerettek volna maguk körül látni, s épen az vala elérhetetlen.

Épületeknek a völgyre tekintő ablakai késő éjig ki voltak világítva, de a kik az ő bőkezűségéből lettek képesekké pár marhát vásárolni, vagy a vetésre szükséges búzához jutni, nem sok ingert éreztek a tomboló vígalmakra, s a kik vagyonaikat meg is tudták ótalmazni, az ország válságos helyzetében nem könnyen hagyták oda tűzhelyeiket, hogy a martalócok megtámadásaira ki legyenek téve.

Később Balibeg visszavonta ugyan prédáló csapatait, s a moldovai vajdával Erdélyből kiköltözött, de távozásukkal a pártszakadás megint élénkebbé lön, s a Budáról érkezett hírek szerint hullámozott, kiáradt, s ismét visszatért medrébe, hogy a kedvező alkalommal megint özönvízként borítsa el az egész szép, de érdekeiben meghasonlott tartományt.

Mindenik párt ámsítva és ámíttatva, a maga részére zsákmányolta ki a híreket.

S Deákék az egymást czáfoló mendemondák közt tapasztalni voltak kénytelenek, hogy még Dora szépsége sem csábíthatja a vendégeket a barátságos kastélyba, s hogy az órák lomhák, a nap igen hosszúvá nyúlt, a bornak nincs zamatja, az ételeknek kellő íze, s a mi még legboszantóbb, Elemér nem érkezik meg és leányuknak van igaza, ki

mikor a lantost ebédre vagy vacsorára várták, az ételt mindig a maga idejében hozatta föl, nem hajtva azon kecsegtető szavakra, melyek hol Dani atyus, hol pedig Pista bácsi szájából jóslatként hangzának, s többnyire így végződtek: — Meg fogod látni, kis selma, hogy mielőtt a sültet lenyelnek, itt lesz Elemér.

Midőn azonban a sült elfogyott, a két testvér komolyabbá lőn, s hogy a sötét eszmék a refectoriumban tanyát ne verjenek, valamelyikök a serlegből nagyobb kortyot nyelve ismét jósolt, ily formán: — Kegyelmed bátyám (vagy illetőleg öcsém), meg fogja látni, hogy a mi jó szolgánk Elemér holnap reggel egy szép dallal köszönt be.

A «jó szolgánk» törzurásként nyilallott meg Dora szívében, mert sokkal messzebbre helyezé tőle Elemért, mint a mértföldek száma és az ég-aljak távolsága tudta volna.

A másik testvér ily jóslat után többnyire haragra lobbant, s a kiürített serleget asztalhoz ütögetvén, ekként válaszolt: — Tudnám csak meg, hogy ki adott útra való pénzt Elemérnek, s ki kerített számára smaragd és jáspis boglárokkal ékes kardot, hogy háborúba mehessen, ... puhatolhatnám csak ki azt az átkozott teremtet, ki a mi derék lantosunkat elszöktette, majd befizetnék én neki e rosszlelküségéért!

Ily nyilatkozat aztán Dorka egész testét úgy átjárta, mintha szék helyett jégtáblán ülne, s minden ize, tagja csaknem koczogva reszketett, s a nemeslelkű Dora kénytelen volt ismét a sok arany-

ról beszélni, melyekkel annyira tömve vala Elemér erszénye, hogy az egész országot beutazhatja saját pénzével. Ez ártatlan hazugság védpajzsával fedve sikerült neki Dorka nénit, a még mindig remegő nőt, úgy vezetni ki a refectoriumból, hogy atyja és nagybátyja szívében gyanú nem támadhatott.

Midőn pedig a némberek eltávoztak, még jó darabig folyt a testvérpár közt a vita.

Pista bácsi állítá, hogy ha már soká késik Elemér, akkor a németek elfogták.

— Nem engedi az magát elfogatni. Hanem én egyebet hiszek.

— Mit? kedves öcsém? szólt nyájasan az idősebb testvér.

— Bizonyosan a mi nagy rokonunkhoz írt levél tévedt el.

— No, no! s te nem sokat tartasz az én jó barátomról, Domahidi Gergelyről? kérdé egy kissé élesen István úr.

— Csak azt állítom, jobb lett volna a levelet nem küldeni Szinérváraljára.

— Én meg kegyelmednek azt felelem, hogy ha tanácsa szerint Nagy-Kállóra küldtük volna, akkor a levél még a Werbőczy unokájának sem kerülne kezébe.

— Engedje meg urambátyám, de Kállay Laci, az én barátom, nem érdemel ily gyanúsítást. Ő személyesen ment volna Budára.

— Mintha bizony csak úgy lehetne a német ágyúk közt sétálni, mint te szoktál a káposztás kertben. Ha valaki egy ellenséges csapatot átver-

gódhatnak csellel vagy vitézséggel, azt Eleméren kívül csak Domahidi Gergely tehetné.

— Én meg állhatatosan hiszem, hogy csak Elemér és Kállay Laczi volna képes ily hőstetre.

Az egyenes termetű és hosszú vékony bajuszú hírnök, mióta helyettes várnagygyá lőn, nem mulasztá el esténként a refectoriumban principálisainál tisztelegni. A minék aztán következménye az lett, hogy a szolgából, bár mindig csak esetről-esetre, vendéggé léptetett elő, s oly figyelemben részesült, minővel a háziúr azok iránt tartozik viseltetni, kik őt meglátogatják.

Most is a vita tanúja lévén, szükségesnek tartá a közvetítő szerepet eljátszani.

— Nekem, szólt ülőhelyéről fölemelkedve, szerencsém volt a lovagok virágját, Elemér úrfit egyszer Sarmaságon láthatni, s büszke is vagyok rá, s ifjú leventénknek arca, mint a gyémántkőbe metszett korona, oly kitörülhetetlenül fog emlékezetemben megmaradni. S kész vagyok a trombitával kezemben a dézsi vagy kolozsvári piacon három vasárnapon egymásután kihirdetni, hogy földönfutó sehonnai az, a ki kétségbe vonja, hogy Elemér úrfi Budavárba betörni ne tudna, akár erővel, akár csellel.

— Miért ne engednők meg a vélemény szabadságát! szólt közbe Pista bácsi, de látszott, hogy a hírnök lelkesedése inyére van.

— Én azzal tartok, hogy senkit túlságosan bálványozni nem kell, jegyzé meg Dani úr is, azonban derült arcának minden vonásából kitűnt, mennyire kielégíti őt az Elemérré szórt dicséret.

— A vélemény szabadsága sem terjedhet végetlenre, minthogy tudjuk, hogy a tengernek is van partja. A mi pedig a túlságos bálványzást illeti, annak vádja engem kétségkívül akkor terhelhetne, ha azt állítottam volna, hogy Elemér úrfi a német táboron áttörve, beronthatna a szultán táborába is, s megjelenésének emlékeül egy ollóval lenyírhathná a világgyőző Szolimán szakállát. De mondtam-e én azt?

Deákék elismerték, hogy a szónok ilyesmit nem mondott, s hírnökünk, óvatosságának ez ünnepélyes bizonyítéka után, háborítatlanul folytatá beszédét: — Eleméren kívül, én még két egyént ismerek, kik Roggendorf táborán át Budavárba könnyen beférkőzhettek volna, csak hogy a nap más-más részében. Domahidi Gergely éhomra kísérthette volna meg, mert délután már az erélye csökkenőben, ellenben Kállay Laczi ozsonnya után, mert lelény és furfangos elméjének a hamar következő szürkület kedvezne. Így tehát kegyelmetek nemzetes és vitézlő uraimék azon ritka helyzetben vannak, hogy mindketten egyenlő hévvel magasztalhatják egymás barátjait.

A hírnök e nyilatkozatában a Deák testvérek örömmel megnyugodtak, s István bácsi Kállay Lacziért, a Dani barátjáért, Dani bácsi pedig Domahidi Gergelyért, az István barátjáért ürtett poharat, s a refectoriumban a szokottnál is hosszabb ideig folyt a társalgás.

Ah, az alvó-szobában másként volt!

A Dorától kísért Dorka asszony, a Deákék fenyegetése miatt, a folyosón már kifogyott erejéből s összerogyott.

Dora és komornája felemelvén az ájultat, ágyába vivék. Sokáig kellett halántékait, kezeit, homlokát dörzsölni, s orra alá éles szeszt tartani, míg ismét magához jött.

Midőn bágyadt szemeit fölnyitá, a komorna kis-asszonyának intésére eltávozott.

— Dorka néni engedje meg, hogy régi szobájába vitessem vissza.

A vén asszonymak sűrűn omlottak könnyei.

— Néném azért távozott mellőlem, mert mint mondá, éjjeli sikoltásaival álmomból költ fel. Hisz! én nem kívánok sok álmat, s hígyje el, hogy a mióta elköltözött, még többször vagyok ébren.

— Oh Dora, minden percz az áltiad átvirrasztott éjből kényszerűség, égető lélekvád rám nézve. Megszégyenít jószágod, ... s ah! ha szíved kevésbbé volna könyörületes, akkor hidegséged gyötrene. Ohajtanám, hogy sülyedne el a föld, s nyelje be bűnös testemet. Hálát adnék az Istennek, ha valaki, mint egy utálatos férget, lábával eltaposna.

A vén asszony panaszát fuldoklásai szakították félbe.

— Egy ereklyém volt, férjem jegygyűrűje. Szegény és öreg vagyok most, s a sátoros cigányné, ki jóslatból teng, és redős, fonyadt arczával több félelmet okoz, mint a mennyi szerencsét hazug szájával ígér, a vén banya, ki életének felét bör-

tönben, felét féktelenség közt töltötte, nem cserélne velem, annyira megviseltek a szenvedések. De, Dorám, volt idő, midőn hízeltőim nem állítottak rútnak, s férjem, kit a halál hamar ragadott el, oly hön szeretett, mintha jó és szép is lettem volna. Hihető, hogy tovább élve, a szív tőlem elfordult volna, mert szeretetem még mindenkit szerencsétlenné tett. Végzetem az, hogy elhagyjanak s meggyűlöljenek azok, kik közről ismertek. Nem reád czélzok, kedves gyermekem, csak azt akartam mondani, hogy ha nem képelek nagy veszélyt Elemér ittlétében, nem zálogosítottam volna el jegygyűrűmet Óvárínál, hisz az ereklét szívünk alatt hordjuk, s nem vesszük könnyelműen vásárra.

— Miért emlitenők többé e kérdést, Dorka néni? Te meggyőztél arról, hogy Elemér ragaszkodással viseltetik irántam, s megmentettél attól, hogy atyám és nagybátyám által tépessék szét szívem.

— Oh, volna ez bár így, kedves egyetlenem! De lásd, ha a hóbotos vén asszony nem elegyedik oly dologba, mihez semmi köze, akkor minden jól üthetett volna ki. Lehet, hogy Elemér nem mer vágyaival hozzád emelkedni s lehet, hogy tartózkodását te közönynek tekinted, és a mit én zivatarnak tartottam, csak egy csendes nyári permeteggé vált volna.

— Ki vagyok békülve helyzetemmel, — állítja Dora, míg szemében könny csillogott.

Dorka még szilajabban folytató az önvádakat:

— Mily szemtelenség volt egy cselédétől, kinek

az uraságok ügybajaihoz semmi köze, oly kérdésbe ártani magát, a mihez nem ért! Hogy merem én a fejembe venni, hogy nagyuraimék családi büszkeségből ellenezni fognák a házasságot Elemérrel? S micsoda kezességem volt, hogy nem csalódom?

— Légy megnyugodva, Dorka! Édes apám és Pista atyus szeretik Elemért, de csak szolgának tartják, — szólt Dora letörölve könnyét, visszafojtva fájdalmát, sápadt, hideg és kifáradt arccal.

— Nyugodt legyek? — válaszolá a vén asszony zokogva. — Hát nem üldöz, nem büntet-e az Isten, a mióta téged megkeserítettelek?

— Én nem átkozlak, Dorka!

— De az átok rajtam van. A mely reggel Elemér távozott, eltűnt Barnabás is. Nem Isten újja-e ez? nem a büntetés kezdete-e?

— Bizonyosan megunta zárdáját, s másba költözött.

— De volt-e neki pénze, a mivel kimozduljon?

— A szerzet, melynél tartózkodott, megszokta az alamizsnából élést, s egyik megyéből a másikig utazik, mint a madár, nem aggódva a holnapon.

— De ő nem örömet távozott volna innen.

Dora kérdő tekintetet vetett a vén asszonyra, ki szemeit lesütve folytatá:

— Honnan van az, hogy már kilencz hete telt el, s még nyomába nem akadtam?

— Mert mindig csak a szomszéd helységeken kerested.

— S nem átok-e, hogy egy bűvös körben járok,

melynek határait át nem léphetem? Midőn hosszú útra indulok, visszavon a látatlan kéz, s hozzád vezet. Midőn melletted vagyok, a titkos erő megint kiragad, ösztönöz, visszataszít... oh! csak egy... napig. Ha útban elfáradva, lehajtom fejemet, az első álom rémképekkel ijeszt, s parancsolja térjek rögtön vissza, mert veszélyt hoztam fejedre, s örültségem jóltevőimnek házáat gyújtotta meg. Ha fáradva, lihegve haza érkeztem, akkor szívem minden erősebb dobbanásával egy éles hang kiált rám, mondván: nyomozzam Barnabást, mert ha vissza nem hozom, iszonyú történetek fognak vaslábaikkal a reszkető földre taposni, s vér és könny serked nyomdokaikon.

— Forró képzelődésed játéka ez, Dorka. Barnabás különcz, rendetlen természetű ember! de mit tudna ő oly rémítőt tenni, mitől méltó volna rettegned?

— Nem ismered őt, gyöngyöm! Szemem édes világa! a te kebled annyira ártatlan, hogy a bűnnek csak nevét tudja, s műveiről nincs képze.

— De ha te félted Barnabást a világtól, melybe betévedt, miért nem bizod fölkeresését, miután beteges és gyöngé nő vagy, egy férfúra, ki gondosan tud mindennek utána járni, s tartózkodása helyéről hamar hozhatna hírt?

— Ugyan kire bízzam, kedvesem?

— Flórián pater gyakran barangol át három megyét is. Ő legkönnyebben akadhatna Barnabás nyomára.

— Ne szólj Flórián paterről, ő kemény szívé.

Előbb megütközött Barnabás eltűnésén, és segítségemre volt a keresésben, de jámbor heve csak két napig tartott. Akkor mentegetődzött, hogy neki tollkéssel apró szenteket kell faragni, s nincs ideje a kezdő betűk miatt, melyek'aszokásból úgy is ki-mennek, sokat fáradni. Ő Barnabásban csak a kezdőbetű rajzolóját vette tekintetbe, s érzéketlensége annyira ment, hogy engem is mindig ösztönzött kutatásaim felhagyására.

— Bíz d hát a dolgot a hírnökre, úgy is nálunk már bevégezte szolgálatát.

— A hírnök azzal gúnyol, hogy Barnabás katonának állott be.

— De hát az nem lehetne igaz? — kérdé Dora.

— Isten őrizzen attól! Barnabást úgy neveltem, hogy azt sem tudja, jobb-e vagy bal oldalra kell a kardot kötni. Oltalmaztam őt és felebarátait attól, hogy valaha puskát fogjon kezébe. S ki adott volna neki lovat, fegyvert és pénzt?

— De miért fosztottad meg őt, néném, mind azon eszközöktől, melyek által a férfi kitünővé válhatik, szabad és független életet szerezhet magának?

— Ne nyomozd, kedvesem, azon iszonyú titkot, — szólt Dorka a zokogás miatt fuladozva... Eredj lánykám aludni! Késő éj van már. A hold beteg arccal néz reánk, s halvány tekintete mintha új szerencsétlenségekről akarna jelt adni... Csak ne zálogosítottam volna el a mátkagyűrűt! Óvárítól elrabolták a dúló csapatok. Félek, hogy síromból mindig föl fogok járni, míg a jegygyűrűt

poraimhoz nem teszik... Oh Istenem! mily kegyetlenül fenyegetőztek ma is nagyuraimék. Mi lesz belőlem, ha megtudják, hogy én távoztattam el Elemért! Dorám, úgy-e te megbocsátottál nekem? Nem hallod, mintha vércse vijjogott volna?... Közel lehet már az éjféli. Látod-e a falon azt a kezében halálfőt tartó szerzetes képét? Rámája közül néha fenyegetőbb arccal néz rám, mint szokása. Tegnap éjjel ki akarta ejteni kezéből a halálfőt s féltem, hogy a lábam elébe gördül.

— Lázad van, néném! holnap jér vissza régi szállásodra, ápolásom mellett, remélem, hamar helyreáll egészséged.

— Te igen nagylelkű vagy, Dorám!... Szereztőtől fosztottalak meg, pedig hátha beleegyeztek volna szüleid!

— Nem mondják-e, hogy ő csak szolga? — szólt Dora, mélyen sóhajtván.

— De hát mért agyarkodnak egész dühvel az ellen, ki őt távozásra bírta?

— Mert a szolgát is lehet szeretni.

— Dorám, mintha zörögnének ablakom alatt az ágak! Talán halálmadár ült a hársra, s kerek szemével ránk néz. Több mécset gyujtok, hogy a világosság miatt ne láthassam. Eredj, kedvesem, aludni!... Az csak nem történhetett, hogy az örültnek égő kanóczot, a dühösnek fegyvert adjanak kezébe és a bosszúállást konok céljaira gazdag eszközökkel lássák el? Úgy-e, hazudik a hírnök, midőn Barnabásról, mint katonáról, mesél?

— Legalább valószínűtlent mond. De csendesdjél el, kedves néném.

— S vajon nem találkozhatott-e Elemérrel? — kérde az öreg asszony fejét a könyökére támasztva és sárga arczával félelmesen tekintve Dorára.

— Jó éjt néném! Ha sokáig itt maradok, még ingerültebb léssz.

Midőn a távozó Dora betette az ajtót, a vén asszony erős zokogását a folyosón is meghallá.

— Magam mellé költöztetem vissza, ápolni fogom, s Isten legyen tanúm, hogy elfeledem, a mit ellenem vétett.

E szándékkal, az önlegyőzés e fényes jelével a szegény Dora még szerencsétlenebbnek érzé magát, mint akkor volt, midőn hívé, hogy Elemérért joga van Dorkára haragudni.

— Örökre elveszett ő számomra! S mivel is érdemelhettem volna meg oly ragyogó jelenséget, mint Elemér! Ha a születés valódi előny volna, akkor az Isten nem engedte volna őt, ki minden más tökélyt bír, ezen egyetlen tulajdon hiányával a világba lépni. Hisz! szükség van arra, hogy legyen szemünk előtt oly példánykép is, melyet a gáncs le nem vonhat, s a magasztalás fölebb nem emel. Elég boldogság az is, ha remény nélkül szerethetem, s elég vakmerőség, ha hiszem, hogy talán néha rám gondol.

E szerény követeléssel lépett szobájába Dora, s midőn lefekvék, s a mécset eloltá, csak még arra gondolt, mily kegyes volt iránta az ég, midőn megtanítá szeretni, könnyezni, s az örömből és

fájdalomból azon különös vegyületet érezni leginkább, melyet a lemondás nyújt, ha nem eredt csalatkozásból és ennél fogva nem is vezethet új szenvedély és új küzdelem felé.

— Csak egyet óhajtanék, — sóhajtá, — míg szemei félig becsukódtak, csak egyet szeretnék még megálmodni, hogy tudniillik azon három elszáradt ibolya, melyet távozáskor a könyvben, hol emlékül őrzé, nem találtam meg, vajon nála van-e, vagy talán elfeledte magával vinni? És csak azt szeretném tudni, ha a dalokat, melyekre engem tanított, inkább kedveli-e, mint az újakat, melyeket azóta költöztetett. Aztán megvallom, egy kevésbé kíváncsi vagyok arról is hallani, hogy midőn nevezetes és emlékezetre méltó történt vele, eszébe jut-e a szegény falusi leány, ki figyelemmel hallgatta őt, midőn hősokról és félistenekről regélt? Istenem: mily sok és merész óhajlásom volna! S vajon, valamelyiket teljesíti-e az álom? Ha jóslani tud, mint sokan állítják, miért ne tudna elbeszélni is?

Dora úgy hitte, hogy már alszik, s az ablaka előtt az orgonafán egy csalogány dalol; később meg azt gondolta, hogy ébren van s a kertből lantpengést hall. De ez végre is csak álom lehet!... Álom, édes álom, a szívnek mily fájdalmas húrját rezgeted szellemujjaiddal s vajjon nem pattannak el épen azon idegek, melyeken a legbúsabb accordokat pengeted!

«Vándor madár, vándor madár!

Szárnyad mindenüvé eljár,

Szemed mindenfelé tekint.

Nem láttad-e a vőlegényt?»

Dora még ily világosan nem álmodott soha.. Vagy talán nem támasztja könyökére fejét, nem függnek-e szemei az ablakon? nem látja-e a sápadt holdvilágítás mellett is az orgonafa kétes körvonalait? s a lassú, a távoli hang nem olyan-e, melyet bár hallani lehet, de elmosódott részeiben a képzelődésnek után kell pótolni? És csakugyan álom volna-e?

S néhány accord után nem hangzik-e megint, azonban már még halkabban, még kétségesebben?

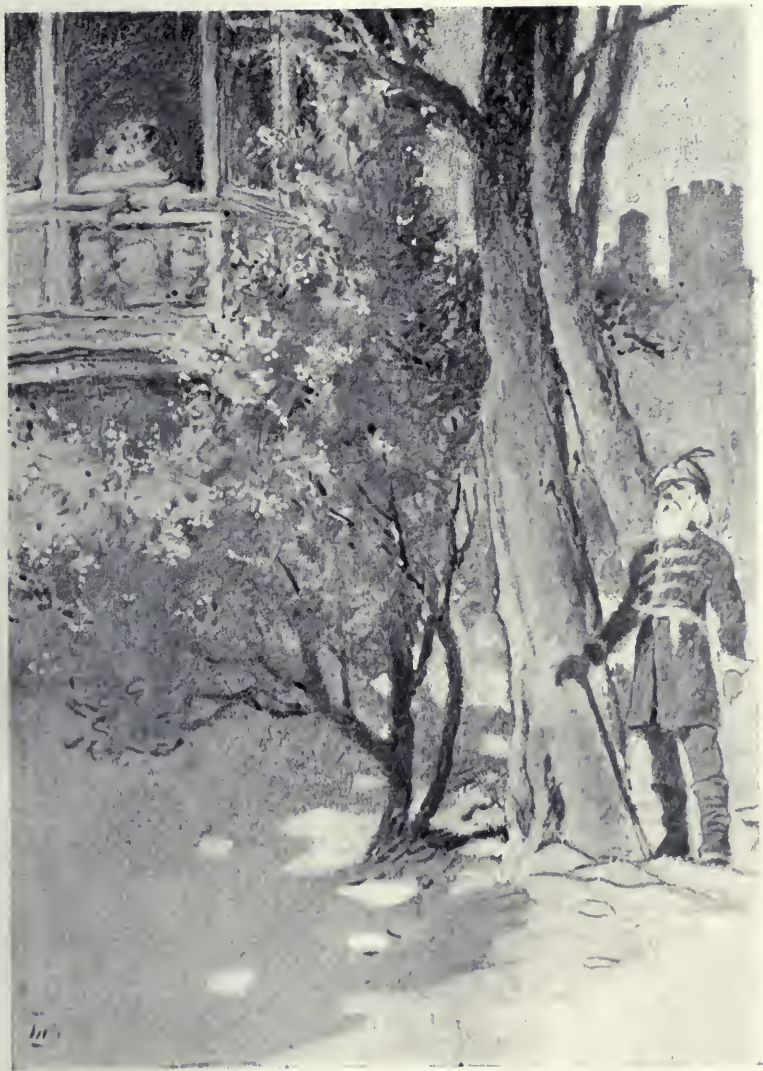
Dora fölemelkedett ágyából, s míg könnyei megereedtek, hallgatott, figyelt, s néha úgy vélé, hogy csakugyan a füleivel hall egész szavakat; míg ismét kételkedni kezdett saját érzékeiben, s idegei izgatottságának tulajdonítá az éj határozatlan zsisvajából szótt dallamot.

Mit jelenthet e csalóka játék, mely a való és álom közt ringatja a képzelődést, s mely a szívet egészen betölti sejtelmekkel és fájdalommal?

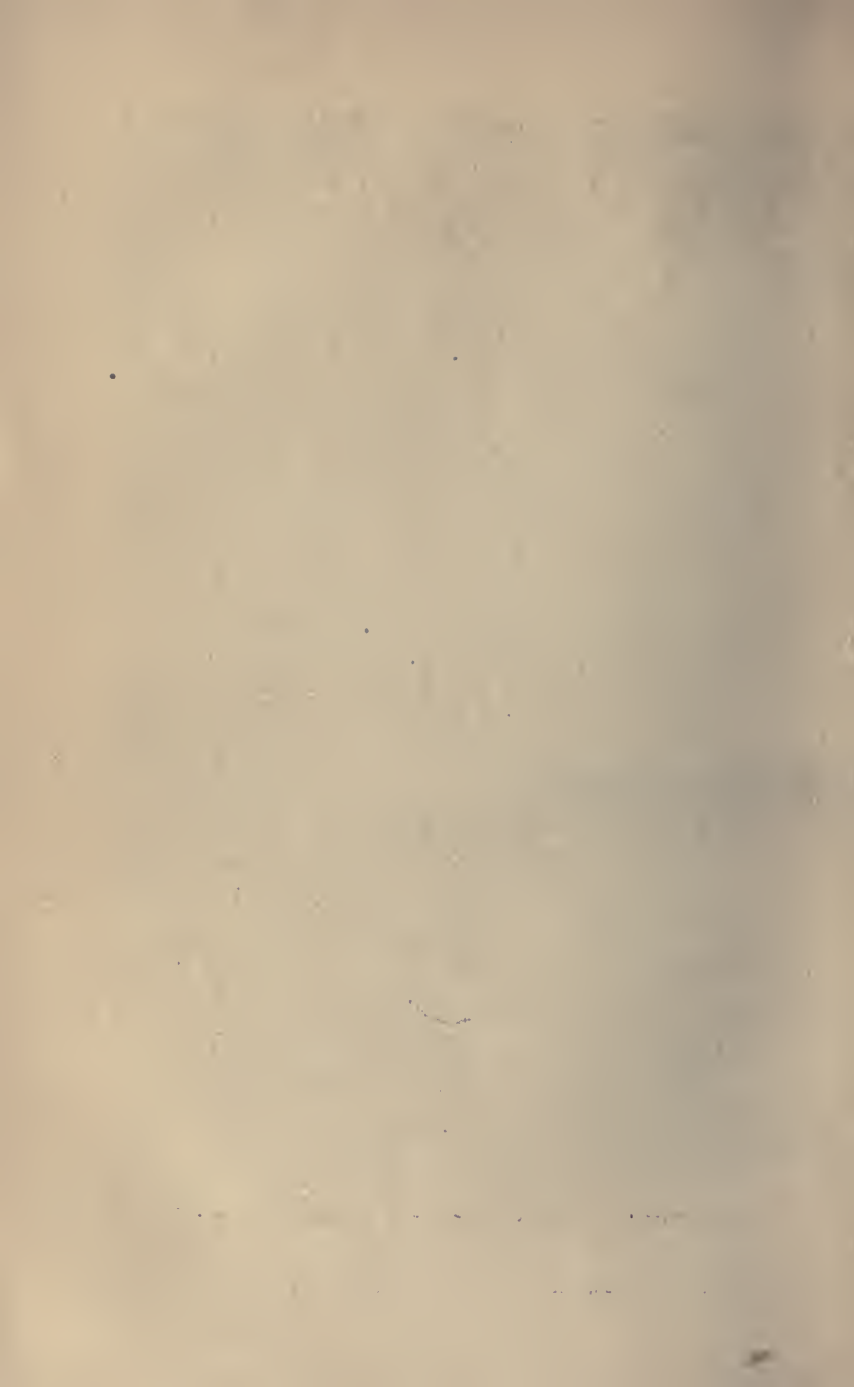
Elemér érkezett volna meg? Oh, ez oly vakmerő gondolat volt, hogy Dora nem is merte folytatni. Vagy ha a kétes hangok nem emberi ajakról támadtak, s csak a lég és képzelődés teremtményei, birhatnak-e azon tartóssággal, hogy nemcsak egyes rímek, hanem egész versek dallamát és szavait láttassanak utánozni?

Dora fölkel, az ablak elébe ment s kinyitotta azt.

S most már csakugyan hallá a lantpengést, mely a bevégzett balladát még kísérte, de mind elhalóbban.

Dora fölkel, az ablak elébe ment s kinyitotta azt.

A kerten kívűl kellett tehát valakinek azon verseket énekelni, melyeknek kezdő sorai alkalmasint észrevétlenül vezették Dorát az álomból ébredésre.

De ki lehet e dalnok?

Dora tudta, hogy a vers szerzője Elemér, s meg volt győződve, miként a környékben épen senki sem énekli.

Ennélfogva idegennek kellett ide vetődni.

S nem valószínű-e, hogy ez idegen ismeri Elemért, és vagy róla mondhat hírt, vagy épen tőle hozhatott izenetet?

És hátha Werbőczitől érkezett Pista atyushoz a küldött levélre válasz, s épen azalatt, míg Dorka panaszkodó el félelmeit és szenvedéseit: ez az eszme is megfordult a még mindig merengő és az ablakon kitekintő leány elméjében.

— Csakugyan valami tudósításnak kellett jönni Elemérről — mondá magában Dora, s egyszerre azon iszonyú sejtelem támadt föl benne, hogy hátha a ballada által, melyben a vándormadarak a kérdező leánynak a vőlegény halálát adják hírül, el volt beszélve a hír, melyet a vendég nem mert világos szavakkal előadni.

Dora egészségesebb természetű, mint szoktak lenni az érzélgés martalékai, s keble mélyebb volt, hogysen minden babona, előjel és sejtelem fenekestől fölforgathatta volna. De nem vala-e megdöbbenő, hogy épen azon verseket hallá, melyeket ő Elemér távozása óta elénekelni nem mert, mert sötét tartalmukkal át- meg átjárják szívét, s

mert a keserv pillanataiban hagytak magok után valami olyan benyomást, mintha egy elérzethez, egy jóslathoz hasonlítanának.

Sokáig volt ébren Dora, s erős lelki küzdelmei úgy visszahatottak testére, hogy midőn szemeit kinyitá, rendkívüli megdöbbenéssel vevé észre, hogy ágy helyett a tárt ablaknál alszik, s hogy a nap már fölemelkedett, számos munkás van a kertben, s atyja az orgonafához közel összefogott kézzel áll és bámulva tekint leányára, ki az ablak közét választá vánkosul, s bár eléggé fődött, de mégis csak hálóruhában, oly csendes lelkiismerettel alszik, mintha ágyban feküdnék.

— Mit álmodtál, kis selma! he? mióta szokásod a szabad légen aludni?

Dora pírulva és halk sikoltással szaladt el az ablaktól, kezét nyakleplén tartva, mely egyébiránt nem volt kibontva, s nem vezethette volna senki-nek kíváncsi szemét oly kellemek ellesésére, melyeket inkább csak sejtetni, mint megmutatni illik.

— Öltözz hamar fel, mert kilovagolunk — mondá az atya.

— Elszoktam attól, kedves atyám!

— Elég szégyen, hogy ábrándozással töltöd idődet. A magyar hölgyek még az én ifjú koromban is csak úgy eregették lóhátról a sólymot, mint mi ifjak, s legfeljebb abban különböztek a vadászatra nézve tőlünk, hogy a bőlényt nem űzték.

— S édes atyám vadászni akar?

— Most csak vendégeket. Megfordult, selmám! a világ. Eddig, ha a háziúr barátságos volt, tódul-

tak hozzá a víg czimborák. Most már hajtóvadászatot kell tartanunk azokra, kik serlegünkből bort, s tálunkról őz- vagy szarvaszcombot akarnak enni. A mióta magyar magyar ellen küzd, tönkre jutott az igazi barátság, s napjainkban csak talpas kupákat kell használnunk, hogy ki-ki külön ihassék, mert a gömbölyü aljúak, melyeknek körbe kell járni, míg kiüríttetnek, azon veszélyre tesznek ki minket, hogy ellenségünkkel egy edényből lelkesítésük föl magunkat egymás ellen, s így ki-ki saját veszét mozdítsa elő.

— De ha kedves atyus vendégeket megy vadászni, mi leszek én e mulatságnál? Hajtó-e, a ki a fát zörgeti, hogy a maczkó a harasztból kizsámogjon? vagy a sólyomeresztő, kinek kötelessége jól betanított madarával a nemes szarvast megfosztani szeme világától, hogy üldözőitől ne menekülhessen? Mert azt mégsem hihetem, hogy atyus engem csak siposnak akarna használni, ki a füttyös madarak hangját utánozván, a kiszemelt áldozatot lépvesszőre kerítse.

Dora vidám, nevető hangon tévé e megjegyzéseket, s az atya, kinek büszkesége nem volt a lélekbuvárok közé számíttatás, nem is sejté, hogy szép magzatának keblében az éj phantastikus benyomásai miatt mily ellentétes érzések küzdenek, s mennyi bánat és félelem vegyül össze határozatlan reményekkel.

— Már tubiczám! — szólt Dani úr, — akár-mint tiltakozol, te a füttyös fogsz lenni, ki a czifra tollú madarakat lépre csalod. Nagy ünnep

lesz nálunk, tánczolni kell, s a tánczért fiatalságra van szükségünk.

Míg az apa ezt mondá, az ágakat elhárítva egészen az ablakhoz jött, hogy szavait a kertben lévők ne érthessék.

— A tánczra érdemes fiatalság, kedves atyus, fegyverben van már, s nincs ideje mlnatni.

— Mesebeszéd kincsem. Igaz, hogy Elemér, a mi derék szolgánk, kinél szebben senki sem tánczol, Buda alá ment harczolni: de maradtak itthon is oly ifjak, kik lábukkal jobban tudnak bánni, mint karukkal, s arra legalább használhatók, hogy holnapután nálunk egy családi ünnepet mulatságossá tegyenek.

— De hát nálunk családi ünnep lesz?

— Félig-meddig családi.

— S én arról semmit sem tudok, atyus!

— Az attól van, mert szemedet darab idő óta nem akarod eléggé használni. A szobában ülsz. Nappal, mint sejtem, álmodozol; éjjel, mint látom, ébren vagy, s ha nem tudnám, hogy vidékünk úrfiai pimaszok, kik Majláthtal czimborálván, a másik párt virágos kertjében a legszebb rózsát is pipacsnak képzelik, még azt hinném, hogy valamelyik ifjú elrabolta szívedet.

Dora arczán oly zavar tünt föl és enyészett el, mely sokkal mulékonyabb és finomabb volt, mintsem Dániel úr észrevehette volna.

— De ha úrfiaink éppen semmi elismeréssel nincsenek atyus virágos kertje iránt, akkor sétalovag-

lásunk, a mennyiben rám is vonatkozik, tökéletesen felesleges.

— Te nem is vagy az én gyermekem. Egészen Pista bátyád vitatkozó természetét örökölted. Örvendsz, ha kiforgathatsz okaimból, melyekkel védekezem magamat. Tudd meg tehát, hogy én ugyan vendégeket keresek; de téged most egyéb czélból viszlek magammal. Tőled, gyermekem, mint okos lánytól, az egész Deák-család sokat vár. S én hozzád nemcsak mint apa szólok, de Pista bátyám fölhatalmazásából, mint követ, mint teljes jogú képviselő is.

— Ha atyus ily fontos és hivatalos küldetésben járó személy, akkor megengedi, hogy először felöltözzem, mert kötelességem szerint illő tisztelettel akarom fogadni.

Dora hangja reszketeg volt, s látszott, hogy a tréfás mosoly mellett is időhaladékat akar kérni, míg lélekerejét minden kérdés és nyilatkozat irányában összeszedhetné. Azonban Dani bácsi nem lévén akkora diplomata, mint nagy rokona Werbőczy, beleegyezett a szőnyegre hozandó tárgy elhalasztásába, s István bácsit arról értesítette, hogy minden rendben van és Dora alkalmasint nyélbe fogja azt ütni, mit ők ketten elrontottak.

*

— Vetted-e észre, leányom, hogy majorunkban egy új ház épült — mert reperaturának nem mondhatom, miután sok adag tiszta buza ára fogyott

el érte — s ezt a csinos kis lakot a kőművesek holnap vagy holnapután meg is koszorúzhatják? S láttad-e, hogy a konyhán s kamarán kívül, három csinos szobája van, nem is említve azt a zúgo a szögletben, mely egy czellához hasonlít és külön bejárattal bír?

E szavakat Dani bácsi akkor intézé Dorához, midőn a falu és a minoriták kolostora felé vezető út emelkedetté lett, s a két lovas lépésben kezd haladni.

— Ah, at us mr belátta, hogy a szüléknek nem szabad titkolózóknak lenni, s hibáját most helyre akarja hozni.

— Hüml hisz a gyerekekről szól ez a szabály, s nem megfordítva. Szintén rólok áll, hogy nem szép, ha kíváncsiak, mint az én rossz leányom, ki már többször incselkedett nekem és nagybátyjának, hogy titkunkat eláruljuk.

— S hát még a várnagynak, kit atyusék százszor jobban betanítottak a titkolózásra, mint én a komornámat.

— Mit, hát a komornád is ért ezen mesterséghez?

— Még csak annyira haladt, kedves atyus! mint a tudományokban az a gyerek, a ki a betűket kezdi ismerni. De talán igen eltérünk a tárgytól, mely mint sejtem, a majorházra vonatkozik. Tehát atyus be akarja vallani, hogy ez a csinos kis épület Dorka számára készült.

Dani bácsi hűledezve tekintett leányára.

— Hát ki sugta meg neked titkunkat? he!

— Bevalljam-e?

— Atyai hatalmamnál fogva parancsolom ezt, Dora. Mi ismerni akarjuk a hebehurgyát, ki ily fontos s ily óvatosan őrzött titkokat elárul.

— Az a vétkes áruló a szívem volt, mely mindig arról fecsegett, hogy az én atyusaim gyöngéd és nemes indulatú férfiak, kik a szerencsétlen vén Dorkát, ki házunkat oly hűn szolgálta, meg szándékoznak lepni azon örömhírrrel, hogy neki is van a széles világban egy kis menhelye, hol az árnyékos fák, az illatos virágok, a veteményes ágyak, a nyári nap jótékony hevétől érlelt nemes gyümölcsök sajátjai, s a hol rá oly hajlék vár, melynek ajtaját előle senki sem csukhatja el, melynek nyoszolyája, hol fáradt teste pihen, az övé, s melynek kis ablakaiból azon nagy almafát láthatja, hol a kereszt alatt egykor háboríthatatlanul fog nyugodni, s a forduló évekkel sirhelyét a tavasz hulló virágai és a késő őszi fonnyadt levelei fogják betakarni. Atyus! ezt a dicséretet mondta rólatok az én sejtő szívem. Oh: csak az a szegény Barnabás ne tűnt volna el! Mint örülne holnapután Dorka!... Ah, de talán neki szemrehányásai is lennének.

Dora megijedt a gondatlanul kiejtett végszavakon, s fürkésző tekintetet vetett atyjára, kinek el-érzékenyülése leírhatatlan zavarral volt vegyülve.

Dani bácsi a hegyre kezdé fölsarkantyúzni lovát, melyet eddig lépésben engedett menni.

— Óh, ő talán sejt valamit! — gondola Dora lehangoltan.

Midőn az oromra értek, s a kolostorhoz le

kellett lejtető, az atya félénk kíváncsisággal kérdé:

— Úgy-e Dorka gyakori távozása alatt tulajdonképp Barnabást keresi?

— Őt, és nyomára nem tud akadni.

— De nem gyanít-e valamit?

— Hogy mit gyanít, nem tudom! De tartok a téltől.

— Miért kedves lányom?

— A bú miatt aligha túl fogja élni a Szilveszter-éjt.

— De hisz! addig rég visszajön Barnabás.

— S gondolja atyus?

Dani bácsi nem látszott e kérdésnek örülni, azonban tartózkodásán erőt véve mondá:

— Ha katonának talált volna menni, akkor hamar megtér, hisz' a háború már véget ért.

— Oh, hogyan mehetett katonának, midőn semmije sem volt hozzá?

— Valaki zsoldosnak szegődtethette be.

— De ki lehetett volna oly szívtelen ember?

— Mit szívtelen? — pattant föl az apa, azonban rögtön megjuhászkodva mondá: — A hazáért harczra küldeni a fegyverfogható férfiakat teljességgel nem szívtelen tett, sőt inkább oly kötelesség, mely dicséretet érdemel.

— Igen, de Barnabás soha lóra nem ült, soha puskát nem sütött el, soha kardot nem fogott a kezébe, s ily fogyatozások mellett a zsoldos inkább mészárszékre, mint csatába küldetnék.

— Hm, hát ő ennyire járatlan volna a hadakozás mesterségében?

Dániel úr a zsebkendőjével törölgeté homlokát, melyről sűrűbben permetezett a veríték.

— Megérkeztünk a zárdához — mondá, kapva azon, hogy más tárgyról is beszélhet. — Pater guardian! — kiáltott be a zárdá tornácán álló tisztas agghoz, — Isten kegyelméből egy hajlékkal szaporodott uradalmunk. A jövő csütörtökön felszenteljük, s miután már sem Óvári uram, sem Balibég nem fenyegetheti tisztelendőségedet sarcozzal és pusztitással, kérjük és reméljük, hogy a kolostor minden tagjával szerencsétlenni fogja a szegény Deák Istvánt és Dánielt azon kitüntetésben, hogy kenyérből egy darabot szelni fognak.

— Domine spectabilis, nagyérdemű pátronusunk! mindig szokásban volt, hogy a leviták nemcsak a kenyérből, de a kövér pecsenyéből is kifogták a magok részét.

— Az sem fog hiányozni, páter! s miután ha jól emlékszem még Bálámnak is, ki pogány pap volt, a szőlőkerítésnél jelent meg az angyal, s ugyanott szólalt meg az ő számara, s még pedig kitűnő bölcsességgel; ebből én azt következtetem, hogy a bornak sem szabad a nevezetesebb alkalmakkor kimaradni: részint azért, mert az ő közelségében angyalokat látunk; részint pedig azért, mert szájunk oly szép gondolatokat fejezhet ki, melyeknek még megértésére sem volnánk természetes állapotunkban képesek. Így lévén a dolog, reméllem, sőt bizton számítok arra, hogy tisztelendőségetek nem vetik meg a mi egyszerű falusi mulatságunkat.

— Miután kegyelmed, tisztelt patronusunk, ha nem adta is elé egész pontossággal a szőlőkerítés mellett történt csodát, de legalább azt bebizonyította, hogy világi létére sem szokott az egyházzól elfeledkezni, mikor örvend; míg mások leginkább csak szorongatott állapotukban folyamodnak hozzánk, ennél fogva nem találom a szerzet kötelességeivel és fogadásaival ellenkezőnek, ha teljes számban megjelenünk kegyelmed refectoriumában, feltéve, hogy ott a hét fő bűn egyikét, a torkosságot ki-kerülnünk sikerülhet.

A guardián, midőn Dani bácsinak ily ügyesen válaszolt, hatalmasan kezdett nevetni, míg nem sötétpirossá lett arca a köhögés miatt, mely jó kedvének kitörésével együtt szokott járni.

— De nem sziveskednék-e domine spectabilis, tisztelt kisasszonyával együtt egy perczre szerény hajlékunkba lépni?

— Nagy örömmel, tisztelendő uram! Azonban még előbb néhány látogatást teszünk a szomszéd falvakba, hogy késedelmezésünk által el ne szalaszszuk leendő vendégeinket... S mit mivel a marchallus campestris Florian pater?

— Kötelessége szerint apró szenteket farag. S épen ez juttatja eszembe, jelenteni kegyelmednek, hogy a szőkevény Barnabás diák helyett akadunk már oly egyéniségre, ki a kezdőbetűket tűrhetőleg bírja rajzolni, sőt mondhatnám, a versenyt elődjével kiállhatná, ha agg kora miatt keze egy kevésbé nem reszketne. Zárdánkba jövele valódi nyereség azért is, mert ámbár hangja a hosszas

használat miatt elgyengült, énektanfőtnak rendkívül alkalmas.

— Hallod-e Dora? — szólt Dániel leányához fordulva, kinek aroczán a meglepetés és nyugtalan-ság jelei az apánál figyelmesebb egyénnek szemébe ötlöttek volna. — Hozza el tisztelendőséged a betűkészítőt is a lakomára: — szövő közbe s aztán megint ezt mondá: — Hallod-e Dora! vajon Elemér visszaérkezéséig nem kérhetnök-e meg a kolostor új vendégét, hogy az énekben és lantban oktasson?

Dora csaknem reszketeg hangon válaszolá:

— Majd, ha előbb vele megismerkedünk, atyám!

Dániel úr a faluban kihirdeté, hogy a házszenteléskor a földesuraság egy ökröt fog nyárson megsüttetni és egy hordót üttet csapra; a kinek tehát pecsenyéhez s borhoz kedve van, jelenjék meg a kitűzött időben jó étvágygyal, szomijjal és füles korsókkal is, melyekbe befér egy pár pint bor.

A szomszéd helység majdnem félórára feküdt, s Dora saját eszméivel lévén elfoglalva, észre sem vette, hogy az a tárgy, melyről atyja vele értekezni akart, minden folytatás nélkül félbe szakadt.

— Mily kár — szólt Dániel úr hosszas hallgatás után — mily nagy szerencsétlenség, hogy már a falu közepén vagyunk, s nincs még hova betérjünk. Mert itt egymással szemben két földesúr kastélyát láthatod ugyan; de e becsületes emberek kölcsönösen tették semmivé derék épületeket. Ilyen leányom, a polgárháború. Ha én a jobboldali rom tulajdonosát hívom meg, a másik rom lakosa érzé-

kenyen sértve érzi magát, ha pedig mind a kettőt rávehetnék a látogatásra, akkor még legjobban úgy éreznék magokat, ha a kupát egymás fejéhez vagdalthatnák.

— Leányaik — szólt Dora — testvérként szeretnék egymást.

— S fiaik, mint hallám, egymás karjától veszélyes sebben feküsznek — jegyzé meg Dániel úr. De néhány percz alatt békésebb faluba érkezünk, hol barátnőd Zsombori Éva, s az én kenyeres pajtásom, az Éva nagybátyja lakik. Ezeket okvetlenül megkaphatjuk.

— Atyus! nem volna-e jobb a bort, s az ökröt a lakoma többi kellékeivel együtt Dorkának ajánlodekózni?

— Flázszentelés dáridóval jár, még a szász atyafiak közt is. A ki a régi magyar szokásokat tiszteletben nem tartja, annak, ha saját leányom volna is, azt tanácsolnám, keressen magának férjet a Ferdinánd pártjából.

— Köszönöm atyus e figyelmeztetést, s hasznomra fogom fordítani — válaszolá Dora kötekedőn.

E közben a Dániel úrtól magasztalt békés faluba érkeztek, melyen a nagy országút vonult át, s ez előnyénél fogva a politikai világgal szorosabb egybeköttetésben állott.

Itt a falu szélén pengett a szorgalmas fegyverkovácsok pörölye, az utcán kardos és puskás emberek sűrögtek.

Az a kenyerespajtás, a kit Dániel úr meg akart látogatni, s kinek ő annyi gabnát szolgáltat, hogy a

török martalóczoktól okozott kárát kinyögheté, most tetőtől talpig harczra készen állott az utozán s féltuczat paraszt fölött tarta mustrát.

— Komám! mit nyomorgatod azokat a parasztokat olyan mesterséges mozdulatokkal.

— Háborúba vezetem, bátyám!

— Hát ismét háború van?

— Úgy vehetjük, mintha az volna.

— Talán megint Ferdinandus mellett ragadtatok fegyvert?

— Azon oldalról már egyszer megégette a kása a számat, mi most csak a békét akarjuk biztosítani. Nem akarjuk Izabella királynét az országba bocsátani. A határszélen már átjött, de mi elébe menvén mondani fogjuk: térjen vissza felséged s tegye bárhová trónját, csak ne a mi földünkre.

— Hisz ez lázadás!

— Csak önvédelem, urambátyám, mert Izabella sarkában lesz a német s ha a német hozzánk érkezik, akkor vele megküzdeni a török is eljön és a nagy verekedés árát mi fizetjük meg; pedig nincs miből. Tanultunk már a Majláth esetéből. Semlegesek akarunk maradni, urambátyám!

— De hát miért jön ide Izabella?

— Mert új fővárosra van szüksége. Budát valami basa foglalta el.

— Szent Istenem! hát így állunk?

— Ezentúl mindig Erdélyben fognak az uralkodásért küzdeni, ha most elejét nem vesszük. Menjen a királynénk Kassára vagy Nagyváradra! — szólt Zsombori.

— Szép hazafiak vagytok, öcsém! Levetkezik a hűséget s nincs könyör szívetekben a szerencsétlenség iránt! Menjünk vissza, leányom! A mit főzetünk, együk meg magunk s borunk hadd heverjen a pinczében, míg e sok szeleverdi kiforr s az idő és keserű tapasztalások által megtisztúl.

Hallgatva, kedvetlenül érkeztek vissza a kolostorhoz. A guardian hasztalan marasztá, mert Dániel úr röviden említvén a szomorú híreket, hazasietett.

Midőn azonban a tornáczlépcsőről épen a kengyelbe illeszté lábát, Flórián pater megjelent egy kisdéd, de fürge vén embert hozván magával.

— Bátor vagyok — szólt alázattal — bátor vagyok a mi nemzetes és vitézlő pártfogónknak bemutatni szerzetünk betűrajzolóját, ki Barnabás diákot váltá föl e szép mesterség gyakorlatában.

— Azonban reménylem, hogy csak ideiglenesen.

— Ha a hír, melyet Zsombori uramtól hallani méltóztatott, valósulna, akkor fájdalom! új művésznünk a királyné ő felsége udvarába fogna vándorolni, hogy mint lantos ott keresse szerencsáját. Megvallom, különösen rám nézve ez elválás igen szomorú, miután gyermekkori mesteremet veszttem el ismét, ki az egri iskolában zsoltárokra és egyházi énekekre tanított.

— De mielőtt elutaznék, úgy hiszem, szíves lesz minket meglátogatni — szólt Dora szemérmes zavarral.

— Egész életemet — mondá az öreg lantos nagy pathoszszal — egyházam és hazám szolgálá-

tán kívül azon czélnak áldoztam föl, hogy egy korán elhunyt költőtársammal dalait a feledéstől megtaltalmazsam s hogy a közrészvét útján módot szerezzek hamvai porait díszes emlékkövel jelölni ki az utókor számára.

— Ily kegyes szándék — válaszolá Dánial úr — megérdemli az elősegítést s a Deákok nem szoktak utolsók lenni ott, hol hazafikötelességet teljesíthetnek.

Korán elhunyt költő, hamvadó por s az éjjeli dal oly csodálatos, oly rémítő összhangzásban állottak egymással, hogy Dora hangja alig volt a belső megindulás miatt hallható, midőn így szólt:

— S régen múlt ki az a költő, a kire kegyelmed czéloz?

— Ha fájdalmamat kérdem, mely semmit sem vesztett ádáz erejéből, akkor a feledhetetlen ifjú csak most halhatott meg; de ha azoktól várok feleletet, kik a napok telését és az év fordulását számlálják, akkor a válasz egészen máskép üt ki.

Dora megkönnyült e nyilatkozattal, de az egész úton azon tűnődék, hogy a vén lantos — ha csakugyan ő volt az éjjeli meglepetés okozója — miért énekelte holt barátjának versei helyett épen azt, melyet Elemér készített.

István bácsi a dobogónál várta öcscsét. Levelek érkeztek, nagyfontosságú levelek, melyeket leányunk, Dora el fog olvasni.

— S honnan érkeztek azok?

— Az egyik megyénk főbfrájától jött, a másik pedig az én kedves barátomtól, Kállay Menyhértől.

— Előbb megengedik atyusék, hogy öltözéke-met változtassam, azután föl fogom olvasni a levelet — szolt Dora és távozott.

István úr most idejét látta, száját öcscsének füléhez közelebb hozva, egész óvatossággal kérdeni: — Elintézte-e kegyelmed, a mit magára vállalt?

Dani bácsi úgy visszahökkent, mintha lábára léptek volna. — S mit kellett volna elintéznem? — kérde savanyú arcczal.

— Lám! lám! már kiejtette eszéből ezt a fontos dolgot. Nem ígérte-e meg, hogy a lovaglás alatt...

— Tyüh! drága barátom! — csodálkozott Dániel úr, bogos ujjával füle tövét vakarva.

— Ej öcsém! hát nem kötelezted-e magadat arra, hogy a házfölszentelés előtt megsúgatód Dora által Dorka asszonynak...

— Hm! hm! — óbégatott Dániel úr.

— Igen, megsúgatód — erősíté István — hogy tulajdonkép... és voltaképen... mi voltunk — no nem emlékszel rá?

— Mi voltunk azok — folytatá Dani bácsi — kik véletlenül és minden rossz szándék nélkül...

— Úgy van! — nógatott fejével István.

— Eltaláltuk küldeni Barnabás diákot, de lóval és fegyverrel ellátva...

— S az ő megegyezésével — egészíté ki az idősb testvér.

— Az ő írásban foglalt megegyezésével a táborba katonáskodni — végzé be, arczáról a verítéket letörölve Dani bácsi.

— Egészen ekként van, öcsém! De hát elbeszélte-e ezt Dorának s mit válaszolt rá?

— Körülmények jöttek közbe, urambátyám! melyek akadályoztak. Nem jó, ha az apa felett leánya pálczát tör s te szintén atya vagy Dorának s nem szeretnéd, ha szívtelennek, vagy lelkiismeretnélkülinek mondana.

— Nem is tanácslom azt neki, koma.

— De ő, mielőtt tudta volna, hogy rólunk van szó, már ilyforma kifejezéseket használt az ellen, ki egy sem lóra ülni, sem fegyverrel bánni nem tudó embert harczba küld, hogy mészárszékre küldje.

— Ilyesmit beszélt az a háládatlan leány?

— Csak azért mondta, mert nem tudá, hogy minket sérthet vele.

— Ha így van a dolog, csak jobb lesz, ha Dorkát behivatjuk és te magad beszéled el a történeteket.

— Neked kell fölvilágosítani őt, mert idősebb lévén, a szó téged illet.

— Kövesse meg magát, öcsém uram! Kegyelmed a ház tulajdonosa s azért az első szó jogával bír.

— Tagadom ezt, mert kegyelmed midőn a házról számomra lemondott, nem kötötte ki, hogy a korossági jogról is lemond.

— De hát ki tudna minden csekélyiségről contractust készíteni?

— Nem csekélység az, hogy kit átkoz meg Dorka.

— S ha átkoz is, nem a kegyelmed leánya-e, a kibe belebolondult Barnabás és ezzel az eltávolításra okot adott?

— De mióta csak az én leányom Dora? Ha ő most itt volna és meghallaná e kegyetlen szavakat!

— Talán csak nem hallja meg — szólt István úr, félénken tekintve az ajtóra.

— A falnak is füle van, bátyám!

— Azután én nem mondtam, hogy megtagadom segítségemet tőled, ha Dorkával beszélsz.

— Én sem állítottam, hogy az első szót nem én indítom meg, ha te szorgalmasan gyámolítasz.

— Hivassuk tehát Dorkát — mondá István úr.

— Hallgasd meg előbb híreimet, mert azok nagyon könnyítik helyzetünket.

Ekkor Dániel úr értesíté bátyját, hogy Izabella Erdélybe jön s már az ország határait átlépte, miből czáfolhatatlan okoskodással következteté, miként a nagy Werbőczy is vele van s ebből önként érthetőleg vonta ki azon végeredményt, hogy Werbőczyvel kell lenni Elemérnek, sőt Barnabás diáknak is, miután levelökben rá is czélzottak s tisztelt rokonuk nemeslelkűségétől mást várni sem lehet, minthogy őt is szolgálatjába fogadá.

— Hollah! tehát visszakerült Barnabás. Nagy kő esett le a szívemről! Már most könnyen beszélünk Dorka asszonynyal.

István úrral örömében nyulat lehetett volna fogatni.

— De mossuk meg jól a betűrajzoló fejét, ha többé leányunkra mer kacsintani, — tanácsolta Dániel.

— Okvetlenül, öcsém! Hanem az a Dora nem jön. Tudod mit, öcsém? Baktassunk mi saját szemünkkel végig a leveleken, hátha azokban is van valami nagy rokonunkról s azután Elemérről és Barnabásról.

Közerővel fogtak az olvasáshoz.

A főbíró csak az Izabella bejövetele ellen intézett mozgalmakról értesíté őket s fölszólítá, hogy szedjék össze erejüket az ily lázadók fékezésére.

— Megint ide hozatjuk Flórián patert.

— S fölfegyverezzük jobbágyainkat.

— De már lássuk a másik levelet — mondá Dániel úr.

Pista bácsi feltette a szemüveget s öcscsének közremunkálásával elolvasták Kállay Menyhért következő sorait:

«Nagy tiszteletre méltó jó uram!

Drága barátom!

Tetszett az isteni gondviselésnek . . .

— Jaj, bátyám! ilyen kezdete csak a halotti czéduláknak van; rosszat sejtek — szólt Dániel úr.

— Ne háborgass ily komoly foglalkozásban — rivallgott István bácsi, szorosabban nyomván orrához szemüvegét s aztán ekként olvasá: — Tetszett az isteni gondviselésnek annyi esztendőök óta kegyelmednek, jó uram! a figyelmét ismét reám, régi barátjára visszatéríteni s annak tulajdoníthatom azt a szerencsét, hogy alkalmam nyílt kegyelmed becses levelét egy expressus által Kállóból Böször-

ménybe szállíttatni, honnan szerencsésen megérkezett Hevesig s onnan minden baj és periclitatio nélkül elvitték Nagykátára.»

— Szent Isten! mennyit utazott a mi leve-lünk! — közbeszólt Dániel.

— Uramöcsém! ne turbáljon az olvasásba. Hi-szen, ha galambpostán nem küldhettük, így kellett történnie s a míg a világ világ lesz, nem fog más-ként lenni.

Dániel belátta, hogy a levél máskép soha sem is haladhat rendeltetése felé s ennélfogva megfogta száját s fülelt, míg István úr így folytatá az olva-sást: «Nagykátán akadt egy jámbor felperes, ki Irsán lakó alperesével bizonyos követeléseket ba-rátságosan óhajtott complanálni s épen lovát nyer-gelte föl, hogy Irsára utazzék, midőn kegyelmed levele hozzá érkezett. Tüstént magával vitte azt s átada a pörös félnek, ki volt nádorunknak, Wer-bőczy Istvánnak, obligatusa volt, juramentum mel-jett obstringálá magát arra, hogy azt, ha életébe is kerül, a nagy hazafi kezébe fogja szolgáltatni.»

— Ritka példája a becsületes embernek! — jegyzé meg Dániel.

István úr pedig az ily nyomatéktalan észrevételt válaszra sem méltatván, folytatá: «Az irsai atyafi sokáig kerülgette Buda tájékát s midőn végre föl-tárt kapukat szemlélt, fiastul, kit magával tapasztalás-szerzés végett vitt, be is mene a városba s ime! épen akkor egy aranyos kocsi mellett gyalogolt ki Werbőczy István, a volt nádor, a szultán táborába.»

— No! ezt még sem tettem volna, ha akkora úr vágyok, mint ő — mondá Dani bácsi.

— Valami czeremonialis szokás lehet — válaszolta István úr s folytatá az olvasást: «Az irsai atyafi várt, várt s hát a ki nem jött vissza, az Werbőczy István volt, meg a többi nagy urak. A szultán fogságba ejté őket.»

— Ez rettenetes! — kiáltott föl István bácsi.

— Ily rossz májúnak még sem hihetem a szultánt.

— Nézd meg, hátha hibásan olvastam. Ekkor a levelet átadta Dánielnek.

— No! hát közel van az antikrisztus uralkodása! — mondá az öcs.

Ez oly megjegyzés volt, melyet István úr megátámadni nem mert.

«Később — így hangzott a tudósítás — Budavárából kiűzetett minden vitézlő rend. Az én szomszédom, ki zsoldos kapitány volt, hogy a portyázó törököktől kardra ne hányassék, Palotára menekült, több napi mulatás után végre hazaérkezett s azt a hírt beszéli nekünk, hogy a szultán a királynét kikergette a tanácsosokkal együtt a várból, Budát török fővárossá és a mi volt nádorunkat — horrendum dictum! — zsidóbíróvá tette. Lehet-e ekkora változandósága a szerencsének? Reszket a kezem, midőn leírom, hogy a temérdek Werbőczy István most már csak zsidóbíró. Áron óta nem volt ugyan nekik ilyen híres bírájok; de nekünk az mégis nagy opprobriumunkra szolgál. Íme! hogy' lesz minden emberi dicsőségnek és hatalomnak vége! stb.»

A két testvér alig tudott hinni szemeinek s alig tudott erőt venni fájdalmán.

Deákék a politikai cselszövényekhez nem értvén, honnan gyaníthatták volna, hogy Werbőczit a Ferdinánddal tartók gúnyból nevezik zsidóbrónak s az öreg Kállay Menyhértet e párt értesíté a történetekről.

— Úgy látszik öcsém! — szólt Pista bácsi szomorúan, bizony úgy látszik, hogy hadi készületekre és a kipusztított nép fölsegélyezésére botorul elvesztegettük azt a szép pénzt, melyet ha nagy rokonunknak fölküldöttünk volna, az a zsidóbróság alól talán kiválthatná magát.

— Hát a refectorium mennyit nem emésztett meg!

— Úgy van, öcsém! mi vén. gyerekek vagyunk.

— Igaz bátyám! nekünk lábunkba szállt az eszünk.

— A tied talán nem egészen.

— Ellenkezőleg, bátyám! a te eszedből maradt még meg valami.

— Tagadom, öcsém! nálad az észből szép capitalis van még együtt.

— Tévedsz, kedves bátyám! te csak az apró pénzt költötted el eszedből, a nagy nehéz aranyrudak még megvannak ott.

— Ne tréfálj, öcsém! én tudom, hogy ha még koldusok nem vagyunk, azt egyedül a te mérséklő tanácsaidnak lehet köszönni.

— Ellenkezőleg áll. De miért könnyezel?

— Ne fogd reám, öcsém azt, hisz a te szemedben van a könny.

— No, no! ha az én szemembe látod, miért fut le az a könny a te bajuszodra?

— S hát csakugyan oda futott volna! Nem képzehetem, öcsém!

Deákék addig vitatkoztak arról, hogy melyik érzékenyült el, míg egymás karjába borúlva hangosan zokogának.

Midőn pedig fölindulásukon erőt vettek, a teendőről kezdtek tanácskozni.

Belátták, mily szép és illendő volna nagy rokunkat ekkora szerencsétlenségében meglátogatni és vigasztalni; de a drága gabona és bor egy kevés tivornya s végetlen jószívűségök miatt elfogyott. Honnan szerezhetnének pénzt?

— Csak úgy vagyunk öcsém, mint a tört szárnyú gólya, mely érzi, hogy okvetetlenül más vidékre kell repülnie, de mit használ heves ösztöne, ha szárnyát egy araszra sem emelheti föl a földről!

— Takarítsuk meg — mondá Dániel — Dorka háza fölszentelésének költségét, hisz abból is telik ki valami.

Ez István bácsit visszavezette a Barnabás diák miatt támadt lélekvádakra.

— Öcsém! a szomorú hírek, melyeket Kállay Menyhért barátom leveléből olvastunk, fölnyitották a mi szívünket s megoldák nyelvünket. Használjuk föl a kínálkozó alkalmat és valljuk be Dorkának a titkot, hogy azzal egy kő a lelkünkről lehulljon.

— Nem bánom, bátyám! de oly feltétel mellett, hogy Dora meg ne tudja; mert rossz, ha a leány az atyjáról s különösen a nagybátyjáról kár-

hoztató ítéletet mond, vagy pedig hallgatva keblébe zár.

— Úgy van s különösen téged kimélnünk kell s miután leányunk eddig átöltözködhetett és minden perczben meglephet, vonuljunk csendesen a fegyvertárba s hívassuk oda Dorkát.

— Tanácsodat helyeslem.

VI.

Dorka a tegnapi esti találkozás óta rettegett Dora szemébe nézni.

— Mily nagylelkű volt irántam ő, kit kötelességből és családja iránti tiszteletből talán örökre szerencsétlenné tettem; mint szánakozott boldogtalanságomon, holott szívébe az apai házhoz tartozó tisztelet miatt tört döftem! Oh Istenem! mily kínokat kell kiállanom! Meg vagyok győződve, hogy Dora éjei álmatlanok s hogy szétdúlt szerelmének emlékei az átvirrasztott órákat a gyötrelmek vad tombolásaival töltik be. S mégis ez az angyali teremtés, midőn engem szenvedni látott, maga mellé akart visszavinni, hogy ápoljon, hogy vigasztaljon s hogy kórágym mellett őrködhessék. Gyűlölnie kellene engemet, s ime! megbocsát és szeret. Nemes lény, választottja a szeretetnek s áldozati készségnek, nem fogok visszaélni jószágoddal! Dorka, az elátkozott vén asszony, keblébe zárja, mint szent ereklyét, nevedet s midőn az Istenre gondol, egyszersmind rólad fog emlékezni, hogy az emberi nem gonoszságaiért az éggel

szembe ne szálljon s vándorbotot veend kezébe, házról-házra jár koldulva s keresve Barnabást, a nyomorult és gyámoltalan rokont s fölhalálja őt, vagy a mit szintúgy óhajt, a halált . . . Isten ved, ég angyala, kedves és megbántott Dorám! ne lássuk többé egymást!

Ily kínzó, ily önvádló benyomások közt szedte össze holmiját a vén asszony s várta az alkonyt, hogy a várból kisuhanjon.

Hogy pedig Dorát elámíthassa, épen hozzája készült elbeszélni, mily örömmel költözik át régi szállására; de roncsolt testű lévén, miután tudja, mennyire nem képes a szállás megváltoztatásakor az első éjen aludni, kéri őt, hogy csak holnap reggel történjék az átköltözés, mert a mult éjt álmatlanul töltvén, szeretne előbb kipihenni.

Mikor Dorka a kendőt ősz hajára tette, hogy Dorát meglátogassa, a legény akkor lépett be hozzá Deák uraimék azon rendeletével, hogy tüstént siesen hozzájuk.

— Tudom, nagy lakomára készülnek és ezért hívatnak — szólt.

— Dániel uram ő kegyelme nem rég jött vissza a vendégkeresésből — válaszolta a legény.

Dorka sóhajtott, elgondolván, mennyi zavar fog eredni az ő távozása miatt, de szándéka szilárd volt.

Midőn a refectorium helyett a fegyvertárba utasztatott, hová hetekig sem szokott senki tévedni, a félnék nőt már az is meglepte.

Mihelyt pedig belépett, István bácsi a szem-

üveget, melyet orrán felede, lekapta, hosszú gyér haját hátra sim'tá s hogy a bátorság s lélekjelenlét tökéletes kifejezését megadja, görbedt derekát kiegyenesíté s oly mereven állt, mintha épen most soroztatott volna be ujoncznak.

Ellenben Dani bácsi fürgén került a vénasszony háta megé s a csikorgó reteszt előtolá.

— Menybeli atyám! hisz ezek már tudják, hogy szökní akarok, — gondolá Dorka elképedve.

— Asszonyom! — szólt István úr köhögvé és szemével öcsce felé vágott.

Az öcs azonban nem látszott észrevenni a jelt, hanem a helyett megvizsgálta, hogy csakugyan elő van-e tolva a retesz?

Dorka tűhegyen állott.

— Asszonyom, — folytatá István keményebben hunyorítva Dani felé — kegyelmed vén s valamint az életben sok jót, szintűgy sok rosszat tapasztalt, s talán tett is. Miért ne mondanám, hogy tett, holott emberi természetünkben fekszik, hogy cselekednünk kell jobbra, balra.

— Most már véged neked Dorka — gondolá a vénasszony.

— A religio, — elmélkedett István úr, haragosan tekintve a még mindig pizsmogó öcsre, — azt tanítja, hogy a bűn kétféle, eredendő és cselekedeti, és a bűn első neme miatt kikerülhetetlen a második is. Ennélfogva megbántás nélkül állíthatom, hogy valamint nekem és a most szólani akaró Dániel öcsémnek vannak cselekedeti bűnei, szintűgy kegyelmed is, asszonyom, el van látva efféle cse-

Dani bácsi a csillogó rezeszt előretolá.

lekedeti bűnökkel. Vallja meg csak, hogy igazam van, s aztán következtessünk belőle.

— Könyörüljenek rajtam, nagy uraim! — rebegé Dorka.

Dániel egy széket tolt a vénasszony alá, látván, hogy erejében fogyatkozik s erre nekibátorodva bátyjától átvette a szólást és szaporább nyelvvvel s hangnyomatok nélkül kezdett beszélni.

— A hazaszeretet az emberi s különösen a magyar természetben fekszik. Azt hiszem, nálunk a ló is inkább ragaszkodik a jászolhoz, az ökör is a járomhoz, mint másutt. Csak a bivaly nincs eléggé megbarátkozva hazánk földjével, de ezt neki meg lehet bocsátani, miután indigna és nem rég vándorolt be.

— Igen soká laterizálsz öcsém! — közbeszólt István úr, — én jobb előszóval nyitottam meg a tárgyalást.

Dorka csak azt látta, hogy megtámadtatik, de már többé nem tudá, hogy mily oldalról.

Dániel úr visszautasító tekintetet vetve Pista bácsira, folytatá: A hazaszeretetről foly, asszonyom! a haza oltalmazása. De minden időben vannak öregek, kik haladott éveik miatt személyesen nem alkalmasak a megtámadók ellen szülőföldjüket védeni. Valljuk meg nénémasszony, hogy mi hárman, fájdalom, ily állapothoz nagyon közel állunk. Hármat mondtam, mert miért ne képzelhetném, ha korára nem gondolok, asszonyomat is katonának, holott Semiramis országokat hódított meg s Rozgonyi Czeczilja férjével minden táborozásban részt vett.

Dorka félni kezdett a Dániel által kivonandó következtetésektől s hogy katonának nem igen alkalmas, azzal bizonyította be, mert állá már reszket és fogai összekocognak, még mielőtt a csata megnyílt.

A kérlelhetlen logikájú Dani bácsi pedig folytatá beszédét, mondván:

— A ki rokkant és bármi okból harczolni képtelen, nem jöhet-e arra a gondolatra, hogy zsoldost küldjön a táborba? S ha kegyelmed asszonyom! a kellő pénzzel el volna látva s ha oly fizkóra akadna, kire a háznál nem sok szükség van, már akkor nem nagyon ütközném meg azon, ha Budavárra zsoldost fogadott volna. Vallja be, hogy az ily tett kegyelmedtől is kitelnék?

— Siess, öcsém! siess a tárgyra, mert ily hoszszas függőben tartás egy külön neme a torturának.

Dorka szepegeve mondá:

— Kigyelmetek mindent tudnak s nincs miért titkolnom, a történtekeket. Bevallom tehát.

— S még ő akarja bevallani! — szólt bámulva Dániel.

— Még ő nem titkolja tőlünk! — mond ugyanakkor István.

— Tapossanak szét, nem titkolom, bevallom — zokogá Dorka, hogy én küldtem Elemért a táborba.

— Mit mond ez a vén bolond?

— Talán csak félrebeszél, bátyám! hisz láthatja, hogy megzavarodott — csillapítá Dániel Pista bácsit . . . Dorka! szólt most az asszonyhoz fordulva,

ugy-e csak azért említé kegyelmed Elemért, mert értésünkre akarja adni, mennyire fájhat valakinek, ha kedvelt emberét, kihez rendkívül ragaszkodik, egy idegen elszökteti és katonának állítja be? Elemér tud a maga lábán járni, tud saját eszével okoskodni. Ő hálátlanul idehagyott ugyan s meg is fogjuk érte jól mosni a fejét, csak térjen vissza; de, ha kegyelmed minket akar megszégyeníteni ballépésünkért: akkor elismerjük, hogy jussa van rá; azonban, higgye el, magunk is eléggé bánkódunk rajta.

— Én nem említettem volna Elemért, ha nagyuraimék nem hozzák föl: — szólt könyekbe lábadt szemekkel a vénasszony.

— Öcsém! ez az asszony mégis ellenünk működött... Dorka itt e fegyvertárban, hol a halál annyi eszköze néz fenyegetve rád, kérlek és kényszerítlek: — valld be, hogy tudtad Elemér elszökési szándékát s még sem jelentetted be nekünk.

— Én küldtem el őt, nagyuram!

— Ne higgy neki. Hadd, hogy én beszéljek vele... Dorka asszony mondja hát meg: mivel küldte el? honnan volt rá pénze?

— Volt néhány régi arany és ezüst darabom s mátkagyűrűmet vetettem zálogba Óváriéknál — szólt sűrva-zokogva Dorka.

— Hallatlan! iszonyú, rettenetes! — kiálták Deákék. Mit vétett Elemér, hogy ily bűnre szántad el magadat s épen a sár szélén? — mondá Dániel. S mit vétettünk mi ellened, hogy nekünk ekkora bosszúságot okoztál — kérdé István úr...

No! bátyám! talán ezt az oldalát a kérdésnek ne bizgassuk — súgta Dániel, ki miután az ügy bonyolódni kezdett, nagyobb diplomatának látszott, mint idősb testvére.

Dorkát a heves támadások nyilatkozatra kényyszerítették.

— Koldus és földönfutó voltam, midőn kegyelmetek, nagyuraimék, hajlékukat számomra megnyitották s az erőtlen vén asszonynak, bár hasznát alig vehették, ételt, nyoszolyát, ruhát és barátságos szavakat nyújtottak: nem tartozom-e én ezért hálával? Elemér, kit kegyelmetek érdemén felül becsülnek, kit most is a vakságig szeretnek, semmi más, mint vakmerész kalandor s háládatlan szívet azon fekete bűnnel hemocskolni nem iszonyodott, hogy feledve származását és helyzetét, ő a szolga, ki kegyelemkenyeren élt, a mi Doránkra merte vetni szemét. Ezért küldtem el. Tartsanak hát felettem ítéletet, ha tetszik, de hogy jeggyűrűmet feláldoztam, azért férjem árnyéka meg fog bocsátani.

Dorka, midőn titkától menekült, hideg nyugalommal várta a történendőket.

— Hallod-e, Elemér szemet vetett unokahúgodra?

— Igen, ő szemet vetett a te leányodra.

— Az csakugyan merészség volt.

— Nem álltom az ellenkezőjét — jegyzé meg Pista bácsi.

— Nekünk várunk van.

— Van kettőnknek egy.

- Családunk régi.
- Régi s meg is apadtunk a miatt.
- Rokonunk a nagy Werbőczy.
- Még pedig jó rokonunk.
- Nádor is volt.
- De hát most mi?
- Igaz bátyám, a szerencse kereke forog.
- A föld golyóbisa is forog, öcsém.
- Hol a lábunk van fenn, hol a fejünk.
- Nem öcsém, a fejünk mindig fenn van és ez nagy hasznunkra szolgál.

Úgy látszott, most erősebb diplomata István lön s ezen előnyt felhasználva, kérdé Dorkától:

— Hát a mi Doránk milyen indulatot mutatott Elemér iránt?

— A gyermekleányoknál egy csinos és mézes beszédű fiatalember szerelme könnyen találhat viszonzásra, — mondá Dorka kikerülőleg.

— S Elemér csakugyan mézes beszédű — erősíté Dániel.

— És Dora tizenhét éves sincs, — jegyzé meg István úr, még pedig Dorka iszonyú csodálkozására, oly nyugodt hangon, mintha közönyös tárgyról beszélnének.

— Ha boldog emlékezetű kedves feleségem élne, talán idősb lantossal taníttatta volna Doránkat énekre.

— Egy szóval sem állítom, öcsém, az ellenkezőjét.

— Az apák nehezen pótolják ki, főleg a leánygyerekeknél, az anya helyét.

- A nagybátyák sem sokkal többek e részben.
- Azonban Elemérről vakság volna állítani, hogy magában véve nem eléggé tisztességes ifjú.
- Sőt nagyreményű is.
- Szent Istenem! hisz én, a mint látom, rendkívüli vétket követtem el.

— Mit lát maga, vénasszony! tud is maga látni! Elemér szolgánk, s hibázott, hogy a házikisasszonyra merete vetni a szemét. Egyébiránt ha a háború ily hamar be nem végződik, még híres vezérré vált volna, mint Magyar Balázs, ki parasztból emeltetett mágnássá. S béke alatt is, midőn észre és okos tanácsra van szükség, miért ne nevezhetnék ki belső tanácsossá, mint Athinai Simont, ki jobbágytól származott?

— De miért özélzasz öcsém mindig parasztokra, midőn Elemérről beszélsz. Igaz, hogy ő szegény; de a Komjáthy-család a jobb nemesek közül való — jegyzé meg István bácsi rendreutasítólag.

— Ne vitassuk ezt bátyám, mert a vénasszony még azt képzelhetné, hogy a mi kedves és szép leányunk azon eladó szűzek közé tartozik, kiket a szüléknek kell árulgatni, mert a magok erején konty alá sem jutnának. Köszönje meg Erdély legkitünőbb leventéje is, ha oly takaros menyecskét vihet haza, mint a minő a mi Doránk. De, hogy szavunkat ne feledjük, tudja-e Dorka néne, hogy még más is meret szemét vetni a mi leányunkra?

— Tudja-e — közbeszólt István bácsi — hogy mi ezért azt tettük vele, mit az asszony tett Elemérről?

Dorka sikoltva esett vissza székére.

Dániel és István úr aggódva tipegtek körülé, dörzsölék homlokát, mondák: hisz! visszaérkezik Barnabás is, beszéltek a házról, melyet Dorka számára építtettek, de a vénasszony, mihelyt eszméletét visszanyerte, jajgatva kiáltá:

— Oh, hogy tört volna el lábam, midőn e küszöböt átlépte! oh, hogy fuladtam volna meg az első falat kenyértől, melyet tőletek elfogadtam, s oh, hogy folyt volna ki szemem, midőn körültekintett és megnyugvék azon, mit rajtatok és házatokon látott.

— Öcsém, ő minket tegez.

— Erős indulatokba jött, ne vegyük számba.

— Kegyetlenek, miért nem ütöttétek főbe Barnabást! miért nem döftetek tört szívébe, miért nem löttétek le egy golyóval, mint a veszett ebet, a helyett, hogy gyilkoló fegyverekkel ellátva kiküldöttétek a széles világba, hogy őrijöngését, bosszúállását s az emberi fogalmakat felülhaladó bűneit az élőkor rettegve beszélje el az utódoknak. Oh! uraim! ti könnyelműségekkel többet ártottatok, mintha a sátánnak tudva adjátok el magatokat s a pokol bélyegét, letörölhetlen jegyül, homlokotokra süttetitek.

— Lassabban, asszonyom, mi a nyelveskedést túrni nem szoktuk — szólt Dániel.

— Aztán a kutya is úr a házában, — jegyezte meg István bácsi fenyegető és méltóságteljes állást foglalva.

— És mi menten azt mondjuk neked, Dorka, künn tágas, benn szoros.

— Igen, a várnagy szüredet tüstént kiteszi a kapun.

— A nélkül is elmegyek, csak előbb beszéljem ki magamat, — szólta Dorka sűrűn omló könnyekkel.

— Nem épen azt mondtuk, hogy menj el; de rágd meg jól, a mit mondasz, — említé Dániel úr engedékenyebb hangulattal.

— Aztán te elküldötted Elemért, mi elküldöttük Barnabást, s ugyanazon okból. Kinek s mit lehet tehát egymás szemére hányni? — szólta Pista bácsi.

— Nagyuram! nem úgy áll a dolog. Én vétkeztem, midőn a Deák-család iránti tiszteletből, idegen ügybe avatkozni elég balga valék. De Elemér a nagy világ által csak nyerhet. Vitézségét, elméjét kitüntetheti. Tetteit talán versekben fogják megénekelni, vagy pecsétes oklevelekkel, czímekkel, uradalmakkal jutalmazták. Azonban tudják-e kegyelmeitek, hogy ki Barnabás, s mire fogja használni azt a fegyvert, melyet kezébe adtak, és azt a szabadságot, melytől annyi gonddal, annyi aggodalommal oltalmaztam? Tigris volt ő, kalitkába zárva, elfárasztva, kiéheztetve, megtörve, kegyelmeitek titkon fölnyiták a reteszt, s mondák: eredj a szabadba, s keresd a martalékot, melyet széttéphess. Örült volt ő, ki a kór rohamai közt mindig az égő parázst kereste, hogy a kazalba vesse be, s a terjedő lángokban gyönyörködhessék; s ke-

gyelmetek a lobogó kanóczot kezébe adták, mondván: siess a nagy világba s gyűjtsd föl a kunyhót, de a büszke épületeket is. Oh, hogy ezt nekem kell mondani, ki rokona vagyok, oh, hogy ezért magam fejére kell átkot szórni, mert a végzetem kívül én voltam az, ki őt a boszúra nevelte! Mit használ a bűnbánat, ha jóvá nem teheti az elkövetett gonoszságot! De ki gondolkozott, ki érzett volna helyzetemben másként, s ki keresett volna az égben Istent akkor, midőn a földön mindenütt csak a sátán kezét látja? S nem igyekeztem-e később jóvá tenni vétkeimet? Ime! midőn a czelhoz már közel valék, kegyelmetek megsemmisítik a hosszú évek fáradságos művét... És tudjátok-e, ki vagyok én, s ki Barnabás?

— Az asszony a mi kulcsárnénk, ki rossz humorban van, s míg haragja tart, mindent sötét színben lát, — szólt Dani bácsi.

— Barnabás pedig, — egészíti ki István úr — nem dicséretre méltó magaviseletű férfiú ugyan, de azért a világot aligha fölforgatja, mert vannak törvényeink és bíránk, s a bűn hamar meggleli illő bérét.

Dorka éles s őrjöngő nevetésben tört ki.

— Törvény és bíró! ha! ha! ha!... Hadd beszéljek tehát nektek a törvényről; hadd szóljak a bírák felől! Én Devecsery Dorothea vagyok, s anyám a híres Mihál bég családjából származott, ki Szerb- és Bosnyákország leghatalmasabb hercege vala, férjem Csapi András a Miczbának utódja volt. Atyám vára, hol férjem is, míg élt,

lakozott, a Duna balpartján feküdt, Péterváradhoz közel, s testvérem férjének a vára, Szendrővel, hol Mihál bég unokája, a mahomed hitre tért Ali parancsolt, egészen átellenben. Kinizsi Pál, ki évek óta esküdt ellenségünk volt, a mély béke idején a fekete seregből háromezer emberrel átkelt a befagyott Dunán, s tudván, hogy a dúsgazdag Ali Szendrőből eltávozott, véletlenül meglepte a híres várat, s mielőtt a török őrség fegyvert ragadhatott volna, elfoglalta. A fekete sereg minden férfit legyilkolt, a roppant kincset és drágaságokat elharcsolá. Kinizsi csak azon bosszankodott, hogy Ali bég nőit, kik egy titkos ajtón menekültek, nem ejtheté rabul. Másnap Ali visszaérkezvén, nyolcezer katonával Kinizsi után indult; de midőn a Dunához ért, látta, hogy már megengedt az idő, s a jég zajlani, szakadozni kezd. Kinizsi üldöztetés nélkül vonult Pancsovába, melynek parancsnoka az én nővérem férje s Barnabás atya volt. Ott a város lakói, kik várnagyukra a szigorú fegyelem miatt nehezteltek, tudja Isten mit súgtak a fülébe, s rég takart gyűlöletét a nyomorult árulkodás fől-szította.

— Isten legyen irgalmas az ő lelkének! — kiáltá nagy felindulással István úr. Most már emlékszem a rémítő történetre. Apród koromban hallottam elbeszélteni. A kegyetlen férfiú azzal vádolá nénem asszony sógorát, hogy rokonával Ali béggel titkon czimborál, s kezére akarja játszani Pancsovát, s hogy ő azért volt kénytelen Szendrőt, a béke idején, megtámadni.

— Ne legyen poraim számára az anyaföldben egy arasznyi hely is; beszentelés nélkül, temetetlen heverjen testem a vad állatok hullájaként, s lelkem ne találja meg a pokol és ég közt az utat, sőt a vihar közé vegyülve nyögjön, verje fel az alvókat édes álmaikból, jelenjen meg kísértetként ott, hol a halálmadár az ablakon besivst, s a megijedt beteg a rossz jóslatra veszíteni kezdi reményét, és essék vissza minden átok, mit életemben Kinizsire szórtam, az én ősz fejemre, ha csak egy szó is igaz volt a sógorom ellen szórt vádból! — szólt Dorka a fájdalom és düh túlragadtatásával.

Dani bácsi félénken tudakolá: — S mit követett el Kinizsi a Barnabás diák atyján?

— Kiszemelt csapattal vendéggént szált hozzá, s midőn előintézkedéseit megtevé, levetette az álarczot, a várurat elfogatá, megsütteté, mint a kost. Azokat pedig, kiket a honárulási bűnben részeseknek tartott, kényszeríté, hogy husából egyenek — mondá István úr.

— Talán ez csak mese.

— Öcsém, oly igaz, hogy a krónikába is feljegyezik.

— Zuzmarás Szilveszter-alkony volt, — szólt Dorka, mintha most is a hideg miatt dideregne. — A kandalló mellett ültünk, én és atyám — áldás legyen hamvain! — Vidor, majdnem dőrén vfg voltam. Bosszantám őt, hogy előérzetekről beszél, s hogy csodálkozik, mily kevésbé nyomja szívmemet Ali bég szerencsétlen sorsa. Kötekedőleg említém,

hogy Ali bég török hitre tért, s ez által elszakított minden családi köteléket; rokonomnak tehát nem ismerhetem el... S ha testvéred férje a mahomed hitet ölténé fel, nem sajnálnád-e, midőn hasonló sorsban részesülne? — kérdé boldogult atyám oly tekintetet vetve rám, mintha nagy kék szemeivel lelkembe akart volna nézni. — Istenem! hisz csak hat hét óta házas, s hogy tagadhatná meg ily hamar azt a vallást, melynek oltára előtt nejének hűségét és örök szerelmet esküdött — válaszoltam kikerülőleg, s kezemet atyám vállára tevén, szemébe nevettem a furcsa kérdés miatt. — Igen, nagyuraim! minden ígére, minden részletre emlékszem e szerencsétlen estéből. Avagy nem kezdik-e eszembe juttatni a távozó fecskék és darvak; nem figyelmeztet-e rá a fák fonnyadó levele; nem süvölti-e az őszi szél, midőn nedves szárnyain hozza az első dért, s nem harsogják-e a folyamon összeütköző jégphasábok, hogy közeledik azon évfordulat, midőn atyámmal csendéletünk végperczében a kandalló előtt beszélgettünk: ő sejtelmes rettegéssel, én badar elfogulatlansággal? Még le sem vevém válláról kezemet, még meg sem szüntettem szemébe nevetni, midőn . . . midőn . . . oh! mentsenek meg kegyelmetek a részletektől! . . . Anna sápadtan, mint a halál, átázva mintlia a kútból vették volna ki, fáradságtól lihegve, mintha a rablók vagy az üldöző démonok sarkában lennének, zilált hajjal és torzvonalakokkal, mintha eszméletét, mint terüt, mely a szaladásban akadályoztatja, ledobta volna, — Anna, szerencsétlen és

kétségbeesett Anna, szobánkba tört, s lábunk előtt összerogyott.

Dorka a megindulástól legyőzötve elnémult és keresni látszott a lélekzetet.

— Kedves nénémasszony, ki volt Anna? — kérde Dániel.

— Térjen magához néném, előbb pihenjen ki, s csak azután szóljon, — szólt István bácsi, részvétellel szorítván meg a vén nő kezét.

— Ki volt Anna? A szeretetnek vértanúja, az Istent és műveit káromló gonoszság martaléka. Ő a Barnabás anyja volt, ki midőn férjét az emberi alakba bújt ördögök megsütötték, esztét veszté, s hóban, esőben, egyedül és gyalog bolyongott, míg egy hű szolgálja várunkhoz közel rátalált, s hozzánk kísérte. S nekünk tőle kellett a történekről az első hírt hallanunk! . . . Hetekig virrasztottam ágyánál, de bár ápolásom testi egészségét helyre álltá, rémülve vettük észre, hogy lelkileg beteg marad és hogy viselős. Atyám — folytatá Dorka töredezett hangon — atyám szelid volt házánál, de büszke és daczos ellenségeivel szemben. Mihelyt hallá, hogy sógorom bátyja, ki a Kinizsi jobb keze és ozinkosa volt, a meggyilkolt testvér várát és uradalmát elfoglalta, tüstént fegyvereseket gyűjtött, rárontott a várra, s abból kivervén a bitorlót, az egész uradalmat az özvegy és leendő utódja nevében birtokba vevé.

— Úgy kellett tennie, néném asszony! iszólt Dániel úr.

— Másként nem is történhetett volna. A m

nagy rokonunk Werbőczy a *Hármas törvénykönyv*-ben szintén ezt rendeli, — tévé hozzá István úr.

— De, folytatá Dorka siránczó hangon, épen e miatt jutottunk tönkre. Mert a zsvány nagybátyának, több szomszéd várúrral kölcsönös örökösödési és védelmi szövetsége volt s azok összetartván, valóságos sereggel fogták körül a gonoszúl kivégzett testvér várát, s atyám a védelem minden reményével felhagyva, csak rendkívüli vitézségének köszönhette, hogy néhányad magával kimenekült.

— Most már pörbe kellett volna fogni a rablókat — kiáltá hévvel István bácsi.

— És még azon kívül megnótáztatni — toldá hozzá teljes erélylyel Dániel.

— Minden máskép történt, nagyuraim! — sóhajta Dorka száraz kezével könnyeit törölgetve. — Budán az ország rendjei a Boldogasszony német egyházában összegyűltek. A gonosz nagybátya s a vele szövetkezett várurak, midőn Kinizsi a másik párt által kegyetlenségért vádoltatott, nagy lármával keresztül vivék, hogy a Barnabás atyja hazáárulónak nyilváníttassék. E mocskos győzelem szarvat adott ellenségeinknek, s tanácslá, hogy a rablott uradalmat a véráruló bátya királyi adományozás czíme alatt biztosítsa magának. Atyámat a kétségbeesés új vállalatra nógatta, hogy birtokon belül védhesse a születendő gyermek jogát, s egy szerencsés — de iszonyú következményű — perczben ismét hatalmába ejté a várát és uradalmat.

— Temérdek militáris virtussal birt a néném-

asszony tisztelt atyjaura — mondá a daliás jellemű István bácsi.

— De talán mégis a más végén kellett volna megragadni a dolgot. Én inkább pört javasoltam volna, ámbár tagadhatlanul nagy volt a kísértés — jegyzé meg Dániel úr.

— A bátya és czinkosai most már szabadon hagyták őt a birtokban; s erőszak helyett nagyobb hatalmassági pört indítottak. A megye karhatalmat küldött ránk, s atyám tiltakozott és ellenszegült. Ekkor országos erő fogta körül a mi saját várunkat, s atyám a közbéke megzavarójának, lázítónak, földönfutónak nyilvánított!

— Erről bizonyosan semmit sem tudott a mi nagy rokonunk — erősíté Dániel.

— Sőt akkor még talán el sem készítette törvénykönyvét — mentegőzék István, nehogy a bekövetkezett eseményekben a Deák-család is közvetőleg bűnrészesnek tartassék.

— Régi dolgokról beszélek, nagyuraim! a midőn még Barnabást a bölcsőben sem ringattuk. Várunk ostromoltatott, mintha törökök bírnák. Pedig az nem volt hadviseletre építve, bár kőfala tömör, kapuja erős vala, s két gömbölyű és kinyúló szögletszobáját bástyának neveztük. Atyám belátta, hogy legfeljebb két hétig tarthatjuk, a szerint tette intézkedéseit. Előbb saját kezével ásta el kincseinket és a könnyen elvihető ékszereken kívül a többi drágaságokat, azután leöleté lovait s a behajtott barmokat. Kivette a hordók dongáit s a szerémi legfinomabb bor tócsáját állatok hullájá-

val, lisztel, beleöntött zsiradékkal elundokítá. Butorainkat sem kimélte, mert hasznát vehették volna ellenségei. Midőn már nem volt mit megsemmisítnie, gyöngyeimet s a könnyebben rejthető ékszereket magamhoz véteté, s éjfélkor egy titkos kijáraton, melyet én sem ismertem volt, s melyet biztos cselédeivel kitisztíttatott, távozánk. «Még hajnal szürkület előtt világítsd ki az épületet, s aztán ha melegek lesz, tűzzétek ki a zászlót»: adá a várnagynak utasításul. Nem fogtam jól fel szavainak értelmét, s aztán a szerencsétlen Anna, kit magunkkal vittünk, elég gondot adott arra, hogy egyébről sokat ne gondolkozhassam. Gyalog mentünk a zord időben, míg a fenyegetetett pontokon túl valánk, s akkor atyám kis ezüst sábjába fűtt, melyre éles fűtty adott választ. Csakhamar szekérsörgést hallék. Egyik haszonbérlőnk fogata volt. Épen a legsürgetőbb perczben jött; mert már a gyöngye és beteges Anna nem bírt többé menni. Atyám egy vezeték lóra ült; mi a paraszt kocsiba. Messze, igen messze haladtunk a réngeteg rónán, midőn hátunk mögött nagy távolban egyszerre verhenyes színt öltött a még nem is szürkülő láthatár. — A várnagy sietett a szurokba mártott anyagok meggyújtásával — szólt atyám haragosan. Az Istenért! mi ég ott — sikolt Anna még inkább reszketve a félelem, mint az átfázás miatt. — Semmi más, csak a vár, mondá atyám szilaj nyugalommal. Azért gyujtattam meg, hogy ellenségeink ne tévesszék el a bejárást, a pusztá romokhoz. De te Anna beteg vagy! —

A szegény nő görcsös nevetéssel válaszolt, mely perczenként növekedett és az őrjöngés erősebb jeleivel vegyült. — Ez a nő nem állja ki a hosszú utat, sűgá apám. Neked ápolni kell őt, míg nekem nem lehet magamat jól ki is pihenni, ha nem akarom ellenségemet azon diadalra segíteni, hogy lánczra verve hurczoljanak zshiványlataikért oly törvénszék elébe, hol a bírák vagy czimboráik megvesztegethetők.

— Akkor a mi nagy rokonunk bizonyosan még nem volt a királyi udvar bírāja — szólt Dani bácsi.

— Ha az lett volna is, öcsém! egy fa nem erdő, s egy tántoríthatlan bíró még nem az igazságszolgáltatás.

— Réges-régi időről beszélek, nagyuraim! — szólt Dorka megnyugtatólag, s elbeszélését így folytatá tovább: — Kedves atyám! rimáncodtam összefogott kezekkel, ne taszítson el magától. Osztozni akarok veszélyeiben. — Azt, egyetlenem! ha velem maradnál sem tehetnéd, mert engem börtönbe hurcolnának; téged pedig még a Kinizsi által kinevezett törvénszék sem tudna vád alá vetni. Aztán magára hagynád-e boldogtalan nővéredet, az ügyefogyott özvegyet, ki még most sem bírt magához térni, s inkább halott mint élő? . . . Ekkor halkan sugta fülembe a helyet, hol találkozni fogunk, mihelyt Anna annyira rendbe jön, hogy hosszabb útra képes leend.

Zokogás szakítá félbe a vén asszony beszédét s csak perczek múlva bírt ismét szóhoz jutni: —

Menhelyemből, mely a legközelebb fekvő helység volt, végre atyám fölkeresésére indultam, de már csak egy árva csecsemővel; mert Annát a könyörülő Isten magához szólította. S képzelhetik kegyelmerek, mekkora volt kétségbeesésem, midőn a találkozásra kijelölt helyen atyámra nem akadtam s midőn nyomozásaim után hinnem kelle, hogy ott meg sem fordult.

— Talán csak nem hagyta el nénémasszonyt szándékosan? — kérde Dániel úr.

— Fájdalom, úgy látszik. Szegény atyám, bőszen ellenségeit ismerve, alkalmasint nem tartá biztosnak még a mi életünket sem, ha vele együtt esünk kézbe. Lehet, hogy főleg a viselős Annát félté, kit, ha a megtámadás közben, egy golyó vagy tör találna, akkor örökösödésileg is a rabló testvérré szállna a jogtalan adományozás mellett birt uradalom. Havak teltek, míg meggyőződtem, hogy atyám csakugyan kézre került, s hetek folytak, míg azon hírt vevém, hogy a budai börtönben szenved, s bilincs közt várja ítéletét. Nem kell mondanom, mert nagyuraimék a nélkül is képzelik, hogy arra vettem utamat. Csikorgó, szikrázó havon vitt a szán a Dunán át, s Barnabást kezembe fogva, egyenesen a börtönhöz indultam. Midőn a Boldogasszony német egyháza előtt voltam, fölemeltem a csecsemőt s rámutattam a toronyra, mondván: — Nézz arra az épületre, árva fiú! mert a hazugok és rágalmazók ott nyilváníták atyádat hazaárulónak! A csecsemő sírt, szemét a keresztnek fordítva; pedig tán nem értheté szavamat,

hiszen alig volt fél éves... A börtönben már nem volt atyám! Szegényt a temetőbe kísérték. S kik? A porkoláb, egy pap, három ministrans s a város legvénebb koldusnője. S mikor halálozott meg, kérdém a börtönőrtől? Épen Szilveszter estéjén, kilencz óra körül, s így épen akkor, midőn egy évvel előbb az örült Anna szobánkba rohant s mi a kandalló előtt ültünk.

— Csodálatosak a gondviselés útjai! — sohajtá a két Deák egyszerre.

— Kivált ha megbódíttatnunk vagy bűnbe kell sodortatnunk, mert akkor ezer véletlen és meglepő szövekezik buktatásunkra — jegyzé meg Dorka keserű mosolylyal. — Elpusztított váram átvétele semmi akadályba nem ütközött, az okozott károk, fáradság és költségek megtérítése mellett. Ékszeremet pénzzé tettem, s ha az elásott drágaságokat felfedezem, akkor talán birtokom nem lesz adósságok által eltemetve: ezt gondolám, s egyezkedtem ellenségeimmel, vétkesen megfélelkezve Anna koporsójánál tett azon eskümlre, hogy éltem egyedüli özérja családóm becsületének visszaállítása s Barnabás elrablott birtokainak kézrekerítése leend. Tettem ugyan ez iránt is lépéseket; de midőn a bírák és zászlós urak nevetve kérdezék: hogy én győnge nő akarom-e Kinizsit legyőzni, s a Barnabás atyja emlékére nyomott bélyeglet egy országgyűlés homlokára sütni? akkor, nagyuraimék! magam is meghökkenstem vakmerőségemen, mintha érezném, hogy veszélyes rajongás vett erőt rajtam. Midőn haza indultam elpusztult birtokaim

átvételére, akkor már rekkentő nyár volt, s a Boldogasszony egyházának keresztje sugárzott és vakított, mintha lángba öltözött volna, és íme! Barnabás, kit épen ölemben tartottam, szemeit a keresztre függeszté, míg sírásra fakadt s oly erősen csimpolykozott nyakamhoz, mintha rettegne, félelmében menedéket és védelmet keresne.

— Bizonyosan, nénémasszony! a fény sértette szemét, — szólt Dániel úr.

Dorka kétkedőleg csóválta fejét, s aztán folytatá; — Csak a midőn váram kapuján bementem, akkor vettem észre a roppant pusztítást, melyet részint atyám sivár gyűlölete, részint ellenségei rosszakarata idézett elő. Nemcsak az egész fedél leégett, de a hulló gerendák néhol betörték a bolthajtást is. Ajtók, ablakok s minden butor össze volt rombolva. A nedv áthatolt a falakon, s zöld penészszel hálózta be a repedt és porló vakolatokat. Fönn egész növényzet támadt mohákból s burjánokból és az esőtől rohadt padlazon patkányok nyargaltak s rejtekéből fölijedt a denevér; míg a bástyáromok közt fészkelő vércsék szintén boszankodni kezdettek a megzavart csend miatt, s vijjongva röpkedtek a légben. Senki sem tartá méltónak az elhagyott épületben lakni, egy rablóbandán kívül, mely az üldözés elől a dögvészes gőzű pinczeboltokban rejtezkedett, s csak néhány hete került a hajduk kezébe. A kandalló, hol husz évvel előbb nyugalmas életünk történetét bevégeztük, s honnan az ádáz sors új pályára ragadott ..... a kandalló oly ép volt, mint midőn elhagytuk.

Egyedül ez nem szenvedett a közrombolás alatt. S engem annyi fájdalmas emlék vont hozzá, hogy a várt düledezni hagytam, s csak a kandalló termét egy kis mellékszobával tekintetem lakásomnak. És nagyuraim! ebből eredt minden későbbi szerencsétlenségem.

— Tán a kandalló alá volt aknázva, mint a fortificatióknál gyakran megtörténik? — tudakolá István úr.

— Bár úgy lett volna! — sohajta Dorka. Bár az a tűz, melyet esténként fölszítottam, a légbe röptett volna! De a száraz fahasábok kedélyesen pattogtak, s oly vonzó és melegítő világítást terjesztettek körülöm, hogy lehetetlen volt tőlük megválni, s már régtől kezdve folyvást vágytam azon pillanatra, ha beéjjeledik, s Anna csecsemőjét elaltatva, a gyertyákat kiolthatom, és a kandalló mellé ülven, hajnalszürkületig merenghetek, szememet a lángokra függesztve, a hamuvá égetett mul-ton, a vesztett boldogságon. Ime, nagyuraim! végre a pattogó hasábok beszédbe eredtek velem és én megértettem meséiket s tanácsaikat. Elmondák az ifjú házaspár boldogságát, midőn a vadászat, a lovaglás, a táncz és más zajos mulatságok után, csak magokra ültek a kandalló mellett, és a szív a szívhez, ajk az ajkhoz oly közel jutva, esküvének, hogy nincs az életnek valódi öröme a viszonzott szerelmen kívül. Oh! és e szerelemnek nem volt záloga, s a menyasszonyi ágy mellett nem ringott a bölcső! A férj fiatal korában halt meg, s az özvegy — mint a lobogó bükkhasábok sze-

mére vetették — most oly ridegnek, oly barátságatlanak tartotta a kandallót, hogy ritkán közelik hozzá. S csoda-e, ha ekkor a mellőzött pest tüze sustorékol, mintha nyers fából gerjedne, s oly csípős füstöt támaszta, hogy a férjetlen nő szeme könnyezett, mintha csakugyan sírt volna. Négy év kelle ahhoz, míg a kandalló régi becsét újra visszanyerte, s vidám lángokkal világított a nevető arczokra. S ez éppen Szilveszter-éjen volt, midőn Anna magával hozta a szerencsétlenséget, s a gyalázat hírért. — Nagyuraimék! ezeket mondá nekem s napról-napra a kandalló és a tűz suttogó nyelve a késő éj óráiban tudakozni látszott tőlem: mit tettem azóta? S én elbeszéltem az éjnek, míg künn a szél süvöltött s verdeste a hópillékkal ablakaimat, és elbeszéltem a bátorító melegnek, mely a kandallóból sütött rám: hogy azóta Anna koporsójánál esküvel fogadtam föl, hogy minden vagyonomat családunk becsületének helyreállítására fogom áldozni, hogy azóta atyámat vesztettem el éppen Szilveszter-estéjén . . . Talán nem teljesítéd esküdet? kérdezek erre a lármás hasábok, s megint lódíták a füstöt szemem felé. Fölkeltem, de valami titkos erő, egy sajátyszerű neme a bűvöletnek vont hozzájuk, felelnem, válaszolnom, sírnom kellett egész virradatig. Másnap a kis szobába zárkóztam, hogy ellentálljak a kísértetnek, de nem tudtam aludni, s minden idegemben tombolni éreztem a lázat. Mért dacoljak a végzetes erővel, gondolám, s a következő alkonyon a szokottnál korábban fektetve le Barnabást, ismét üldözőmnek, a

kandallónak elébe ültem. Hosszas és rettenetes lehetett társalgásunk, de én arra már nem emlékszem, s csak azt tudom, hogy reggel cselédek a földről emeltek föl és ágyba vittek. — Micsoda nap van ma? kérdezém. Új év, nagyságos asszonyom! tegnap volt Szilveszter éje, válaszolták. Sokáig sírtam, zokogtam, de íme! aztán egyszerre megkönnyültem, mintha láthatlan kéz vette volna le rólam a kór súlyát. Igaz, hogy újra szentül felfogadám: utolsó filléremmel visszaszerezni családom becsületét és ellenségeink gyűlöletére oktatni Barnabást. Emlékeztetésül Szilveszter-éj előtt mindig meglátogat betegségem, s az új évvel búcsút vesztőlem, hogy midőn órája üt, visszatérjen.

— Talán az orvosok, ha nénémasszony rosszülétének okát megtudnák, segíthetnének rajta — szólt Dániel úr.

— Én mint régi ember, ki őseim hitéhez és szokásaihoz ragaszkodom, azt sem tartanám megvetendőnek, ha kegyelmed valamely csodatevő kép búcsúhelyére vándorolna, s a szükséges imát és penitentiát pontosan és töredékeny szívvel leróná — mondá István bácsi mélyen elmerült arccal.

— Magam is sokat remélek a búcsújárástól; de előbb Barnabást kell megtalálnom — sóhajtá Dorka s azzal folytatá elbeszélését. — Képzeltetik, nagyuraimék! hogy a legnagyobb szigorral teljesítém eskümet. Minden jövedelmemet az ügyvédeknek adtam, elzálogosított ékszereim árát a hatalmas birákhoz hordottam; s minthogy atyám elfeledé a rejtett kincs helyét nekem megmondani, az egész

várt és kertjét fölástam; de hasztalanul. Lakásom csupa kútakból, kőfejtésekből és földhányásokból látszott állani. Mind hiában! Csak azt értem el vele, hogy a gazdaság folytatására nem maradt napszám és pénz. Ekkor mondák, hogy sok oklevelet és vallomást szerezzek össze s nemcsak Kinizsi Pál különféle kegyetlenségeiről és a vagyonbitorlónak, ki adományozást nyert, számos bűneiről; hanem Anna férjének teljes ártatlanságáról is. Tanácsolák, bizonyítsam be, hogy Barnabás a nyársra húzott embernek valóságos fia; nem pedig felvett gyerek, a mint nagybátyja állítja. Én részint egyenként adtam el földeimet; részint birtokomat adósságokkal terhelém. De az óriás pör nem akart helyéből kimozdulni, vagy oly fordulatokat vett, hogy megint oda kanyarodott vissza, hol eredetileg volt. Az urak pedig, ha az utcán láttak engemet, nevetve mutattak rám s mondák: Ime! ez a kicsiny asszony akarja a nagy Kinizsit megbuktatni! Voltak olyanok is, kik mosolyogva súgták egymásnak: — Ez a szerencsétlen Csapi Andrásné maholnap tönkre jut egy rögeszme miatt; pedig szép vagyona volt, s arca is még elég csinos arra, hogy közülünk egy férjre tegyen szert, és azon töltse ki pörlekedési vágyát, mi ily módon kevesebbe kerülne; mert csak szóbeli eljárás volna, s ügyvédek nélkül találna remediumokra, sőt ha szükség, akárhányszor novizáltathatnék . . . Nagyuraim! lassanként méreggel telt el szívem a világ iránt, mely az igazságtalanságot nem orvoslá, s a panaszt, hogy elnémsíthassa, kigúnyolta. Én midőn

szegénynyé lettem, azt vevém észre, miként ellenségeim helyett általában az embereket kezdem gyűlölni. Csak az volt egyedüli vigasztalásom, hogy a boszuló Isten egy szörnyű betegség által akkor tette Kinizsit némává, midőn a pénz hiánya miatt őt többé nem vádolhattam, s akkor került váram romja idegen kézbe, midőn Barnabás nagybátyjának várait a törökök úgy földúlták, hogy kő kövön nem maradt. Ez a kettős istenítélet megrendíté keblemet, s megint fogékonyrá tette a szelidebb benyomásokra; de már ekkor, fájdalom, a Barnabás jellemén nehéz volt változtatni. Fájdalom! ő tőlem dajkamesék helyett csak atyja meggyilkoltatásának és anyja szenvedéseinek történetét hallotta, elbeszélve, eldalolva. Ha nem tudott aludni, rémek helyett, kik a rossz gyermekeket elviszik, Kinizsivel, a nagybátyjával, a rabló főurakkal s az igazságtalan birákkal ijesztgettem. Ha neve- és születésnapjára ajándékot vettem neki, azok a meggyaláztatást és ármányt iszonyú kegyetlenséggel visszatörő képek voltak. Ha oktatni akartam, a bosszúállást, ha az emberekkel bánásra szoktatni igyekeztem, a megvetést és lenézést oltottam szívébe.

— Ez iszonyú túlzás volt nénémasszony! — szólt Dániel.

— S merem állítani roppant bűn — toldá hozzá István.

— Meg is lakoltam érette, nagyuraim! mert a mihez nyúltam, semmi sem sikerült, kivéven Barnabás elrontását; s mert végtére is az embereknek, kiket gyűöltem, alamizsnájára szorultam.

De Isten bizonyágom! hogy undok vétkeim a szeretetből eredtek, s hogy Barnabásért, midőn lelkét veszítém el, meghalni, darabokra szakíttatni és széttapostatni kész lettem volna. Hogy ő észbeteg anyjától a születéssel együtt az őrjöngésből is részt kapott, s hogy hóhortos képzelődése különben is a féktelenség és sivár tervek felé ragadta: ezt én csak később vettem észre; de ha előbb tudom is meg, érzem, hogy még sem változtattam volna nevelésén. Midőn mint gyerek a gyerekekkel játszott, és a sertés-tort adták elő, kis szolgáját szalmával betakarta s valósággal rágyujtá azt; midőn háborút indítottak két kis csapatra oszolva, az ellentábor minden tagját azután is ellenségének tekinté, s nyíltan és alattomban üldözte. Azonban a mit ő vétett, azt tanulótársai busásan visszatorolták. Midőn tudniillik vagyonom nagy része már föl volt áldozva s egyik kis városból a másikba vonultam, hogy a költséget kimélve takaríthassak meg valami táplálékot óriás és kielégíthetlen gyomrú perem számára: családom történetének híre mindig velem együtt vonult be a jámbor polgárok közé, s néhány napig részvétet gerjesztett irántunk. Csak a gyerekek voltak állandó ellentégeink, s a mely iskolában Barnabás megjelent, a legszeledebb tanuló is megannyi kis ördöggé változott át. — Ennek az apját sütötték meg nyárson! kiabálták, nevetve, kötekedve az utcán, az ablakokból ki, sőt az iskolamester előtt is. S mentül szigorúabban valának büntetve, annál inkább összetartottak Barnabás ellen, s ha meg nem verhették,

kövekkel dobálták, ruháját besározták, és kénytelen voltam az iskolából kivenni őt, s hogy neveltethessem, más városba vonulni. Pöröm felhagyásával megszűnt árnyékként követni családunk szerencsétlenségének története. De mit használt ez? Barnabás már elég erős, elég izmos volt arra, hogy számos magánál gyöngébbre találjon, s azokon töltse mindenre kiterjedő bosszúját. Midőn, fegyverrel bánni nem tudván, nyers ereje czélhoz nem vezetett volna, cselt gondolt ki, alattomosággal pótola fogyatkozásait, s a számtól és ruházatomtól is el kelle mindent vonnom, hogy az általa okozott kárt és szenvedéseket megtéríthessem, vagy őt a fogságból kiszabadíthassam. Mily boldog valék, midőn egészen koldussá lettem; mert védetlen helyzetben, s az elhagyatásban szövetségesekre találtam, hogy a mit Barnabás jellemében évek óta rontottam, legalább egy részben helyrehozhasam! Lassú, nehéz, sok visszaesésekkel járó és soha be nem fejezhető munka volt ez, melyben a legnagyobb hálával nagyuraimékon kívül a minoritáknak tartozom, kik, a mit oktatással nem érhettek el, elősegéllék fegyelemmel, foglalkoztatással, kevés eledellel, sok imádkoztatással és főként azzal, hogy a világgal majd minden érintkezéstől elszigetelték. Oh! bár ne kívántam volna, hogy néha meglátogasson! Oh! bár teljesíthettem vala azt, mit fölfogadtam, hogy tudniillik halottnak tekintem őt, s könnyezek, imádkozom érte, a nélkül, hogy vele beszéljenék.

— Arra, nénémasszony, ércz szív kellett volna — mond Dániel.

— Azt kigondolni rajongás, végrehajtani kegyetlenség lett volna, — toldá meg öcsce szavait Pista bácsi.

— De legalább kikerültem volna, hogy Dorát lássa, és Elemért gyűlölje.

— S mit? Ő csakugyan gyűlölte Elemért? — kérde István úr.

— Gyűlölte, midőn először látta, s minden találkozással sokat süllyedt vissza a régi természetébe — válaszoló Dorka, csüggedten eresztve fejét melléig,

— Már pedig ez nagy baj, nagy kellemetlenség.

— Több mint kellemetlenség, öcsém! valódi veszély.

— Az igaz, bátyám, ők egybekocczanhatnak.

— De öcsém! még kardot is vonhatnak egymásra.

— Talán csak Elemérnek lesz esze.

— S ha elkapatná is magát a haragtól, Barnabás meg fogja gondolni, hogy Elemér híres vívó, míg ő a fegyverforgatáshoz nem ért.

— A szent Isten szerelméért! — kiáltá Dorka, talán csak mégsem történhetik meg, hogy unoka-öcsém Elemérrel találkozzék. Hisz oly széles a világ, annyi út visz Budára, annyi ezer ember él a táborban, annyi zászló alá vannak osztva, annyi különböző ponton küzdenek, hogy a sátán különös cselszövénye nélkül Barnabás és Elemér egymás mellé nem kerülhetnek. Oh, e találkozás borzasztó volna.

— Ne féljen, nénémasszony! Elemér nagy-lelkű, — csitítá Dániel a rívó Dorkát.

— Ő nem fogja kardját Barnabás mellébe szúrni — erősítette István.

— De Barnabás engesztelhetetlen. Megölheti Elemért, midőn imádkozik, midőn alszik, midőn beteg, vagy, midőn őt védelmezve, siklott el. Ha oly helyen találkozónék vele, hol az élet olcsó, s az egyes sorsa a közveszély miatt majd senkit sem érdekel: oh, akkor a nap mindent látó szeme, vagy a hold sápadt és reszkető arcza rémítő bűn titkába avattatnék be. Térdeim reszketnek, nagyuraimékl fejem szédül... De úgy-e, kegyelmetek csak tréfát úznek a szegény vén asszonynyal, midőn nem hazudtolják meg azon lehetőséget, hogy Elemér Barnabással együtt van?

István és Dániel, míg Dorka beszélt, nyugtalanul topogtak a szobában, s képök változásából belküzdelmeik egész története olvasható volt. Azonban Dorka nem akart hinni az arczvonások néma nyilatkozatának, s választ sürgetett, elkékvült ajakkal és lázas mohósággal.

— Mi tagadás, a hírnök alkalmasint őt látta Elemérrel a szilágycsehi vendéglőben — szólt Dániel magán erőt véve.

— Alkalmasint Barnabás volt, kit a hírnök jelenlétében Elemér tollal kínált, hogy levelet írjon, de nem akart, — mondá ugyanekkor István úr, kibontakozva elfogultságából.

— Mennybeli szent atyám, könyörülj rajtunk! — imádkozott most Dorka összekulcsolt kezekkel.

Valaki zörgetett az ajtón.

A vén asszony hangja elakadt, csak nyelve és ajkai mozogtak.

— Atyusék itt vannak?

Mély csend.

— Nyissák ki az ajtót, kérem! valami fontosat akarok mondani.

— Várj, leányom, egy kevéssé! — szólt az apa.

— Szedje össze magát nénémasszony, — nőgatta Dorkát István úr.

— Nagy szerencsétlenség történt, bocsássanak be — sürgeté Dora.

— Nyitom kedvesem! Mit nem kell még halanunk? Nyitom! — mondá az apa a reteszt hátra huzogatva.

— Mutasson, nénémasszony, férfias jellemet, s ne áruljon el minket — sugdosott Dorka fülébe Pista bácsi.

Ekkor sebtén belép Dora, de midőn Dorkát meglátja, visszahökken, s márványszoborként áll mozdulatlanul, némán.

— Mi történt gyermekem?

— Szólj angyalom!

A leány némi küzdelem után eltökélve lön s nyugodtan, majdnem hidegen mondá: — A vén lantos, kivel Flórián atyánál találkoztunk, meglátogatott, és ezért késtem, nem pedig az átköltözökös miatt. Ő a királyné udvarába akar utazni.

— És segílyezésre van szüksége, úgy-e? Adunk szívesen, a mennyire csak szegénységünkötől kitelik — szólt az atya könnyebbülten.

— Nem szükség. Adtam én már neki. De ő épen akkor szökött meg Budáról, midőn a várost a janicsárok elfoglalták és látta, hogy török fog-ságba vittek két katonát s a mint termetőket s arcokat nekem leírta, úgy hiszem az egyik . . . Elemér volt, és a másik . . . Barnabás.

Akkora lélekerejével bírta Dora, hogy csak a Barnabás nevének említésekor tört ki zokogásba.

— Bravo!

— Ezt már szeretjük.

Ily kiáltások közt tomboltak az öreg urak előre hátra, s aztán az egyik Dorkát, a másik Dorát csókolta meg, és akkor megfordították a sort, s kiki azt csókolá meg, a kinek a szilaj öröm közt nem ad vala elsőséget.

A leány borzadozni kezdett, félvén, nehogy az atyusék elméjében valami bomlás történt legyen.

— A derék janicsárok! a vitéz janicsárok! De jól tették, hogy elfogták őket. Legalább gondosan őrzendik martalékukat s mi készpénzen kiválthatjuk! Holla! ma e botor szökevényeknek egészségeért iszunk, s azután kiváltjuk, ha várunk oda-vesz is. Nénémasszony más kolostorba viszi Barnabást, s minden jól üt ki. A nagy Werbőczy iránt szintén lefizethetjük tiszteletbeli tartozásunkat. Csak képzeld, Dorám! a roppant férfit, a mi rokonunk, zsidóbiróvá lett. Lába helyett feje lágyán jár ezen-túl a világ, de ne említsünk kellemetlen dolgokat. Éljenek a becsületes janicsárok, kik helyreütik hibáinkat, mert a kiket kábán a világba szétszórtunk,

azokat letartóztatták, hogy nekünk pontosan vissza-szolgáltathassák.

Dora sajátságosnak találta az atyusék beszédét, de szíve mégis könnyebbülni kezdett.

Remélt, azonban öröm nélkül, s kedélye oly ellentétes volt, mint a láthatár, midőn sugárzik a nap és permetez az eső.

E jelenet után Dora megfejthetetlen dolgokat szemlél, s ponként kirívóbb alakban.

Dorka nénét, minden tiltakozásai mellet az asztal fejére ültették, egy hatalmas karszékbé.

A várnagy, mint kivételes esetekben szokás volt, szintén részt vesz az úri edéteken, s az asztal végén állandó helyet nyer.

A házszenelés ünnepe pohárürítések nélkül, s falusi egyszerűséggel folyt le.

Aztán hosszas és titkos tanácskozások tartattak a refectoriumban a várnagy, Dorka és Flórián atya jelenlétében.

Csakhamar a fegyvertár szekerekre rakatott s Deésre és Kolozsvárra vándorolt. Az ökrök, tehenek és lovak fölött szigorú mustra tartatott, s a Dani bácsi díszparipáján kezdve a ozsmeres ökörig majd minden barom fogyasztással teljesnek találtatván, arra ítéltetett, hogy más gazda jászlánál egye a drága kosztot. Némely rokonnal és szomszéddal, a ki nem eresztett zálog és határosztály miatt régi pör folyt. Ez urak rendre megjelentek

Deákéknál, s kívánságuk szerint sikerült egyezkedést kötni. Az uradalomhoz tartozó erdőségekből nagy darab kebeleztetett ki, hogy ne kelljen többé egy kézűgyben nem eső birtokkal kinlódni.

Dani és István bácsi elővették a nyugalmazott és megvedlett régi børszekrényeket, s jól kitömve záros helyekre rakosgatták.

Ennyi fáradság után beállott a szombatnap, melyben Isten jóvoltából megpihenhettek, még pedig a refectoriumban és telt kancsóknál.

De az asztalra hordott száraz sütemények nem voltak igazi korcsolyái a bornak. A kupák lassan ürültek, s előbb István bácsi szeméből gördült le egy nagy könnycsepp, azután Dani bácsi kezdi törölgetni szemét, s Dorka szégyelvén gyengeségét, fölkel és kibicegett a refectoriumból.

— Nem állom ki, öcsémuram! nem állom ki! — sóhajtá István, de, hogy mit nem áll ki, arról mélyen hallgatott.

— Nyugodjék meg, urambátyám! az Isten akaratján és saját választásán — szólt Dániel, szaporán hullatva könnyeit.

— Könnyű neked, öcsém!

— Csak oly könnyű urambátyám, mint a kinek hátára malomkövet raktak — ümmegetett Dániel.

— Miért mondod Dorát malomkőnek? — patant fel Pista bácsi.

— Nem ő a malomkő . . . hisz I kegyelmed tudja, mit értek én.

Rejtelmes hallgatás következett.

A várnagy idején látta csillapító szavakkal lépni föl. Ő nagysága, ki nádorispán is volt, zsidóbirává neveztetett ki s még sem halt bele. Ime, egy nagy példa. Szőkefalvi Deák Boldizsár uramat, ezelőtt két századdal Miklós szentszéki követ átok alá fogta a Venczeslaushoz szíftásért s még sem halt meg e miatt. Ime, a másik nagy példa. Szőkefalvi Deák László, a jeruzsálemi András korában, földönfutóvá lévén, vezeklés végett gyalog ment Jeruzsálembe, s még sem halt meg. Ime, a harmadik példa. S hogy magamra térjek, kegyelmed István nagyuram, tőlem a hetvenkét éves aggastyántól elveszi a vár kulcsát, hogy a kaput maga nyitogassa. De én azért még sem fogok meghalni. Ime, a negyedik, bár nem nagy példa. Merítsen tehát kegyelmed is erőt, s ha már fogadása tartja, álljuk ki a sarat.

Ez ékes beszédre nem István, hanem Dániel úr kezdett zokogni. — Cseréljük meg bátyám! a helyzetet — szólt áldozatkészséggel. — Legyen az enyim a kulcs; tied az út.

— Megbántasz ily ajánlgatásokkal. Bizony lelkemet sérted vele — válaszolta István szigorú hangon. Ekkor Dorához fordulva mondá: — Eredj leányom! még ma rakd össze ruháidat, a többi szükségeseikkel együtt, hogy minden percz az útra készen találjon.

— S hová kell mennem? — kérdé.

— Az nem a te dolgod, kis selma! de ne félj a töröktől. A maga helyén és idejében atyád majd hozat a nagy Werbőczitől *salvus conductust*. Igaz,

Dániel nagy erőlködéssel fölemelkedett a kocsiból és visszatekintett.

hogy ő most csak zsidóbiró; de ennyit mégis ki-
eszközölhet.

★

Másod napon Dániel úr, Dora, Dorka és főfő
cselédi minőségben a hírnök, utra indultak; míg
ellenben Flórián atya előljárójától engedélyt nyert
a várba költözésre.

A búcsú fájdalmas perczeit nem írjuk le.

Midőn a kis karaván azon ponthoz érkezett, hol
az út balra fordul és a vár a szem elől eltűnik,
Dániel nagy erőlködéssel felemelkedett a kocsiból
és visszatekintett.

Dora, ki elől ült, látta, hogy a dobogót fölvon-
ják és a kapu becsukatik.

— Vége István bátyámnak, — zokogá Dániel,
leereszkedve az ülésbe. Szegény, fogadást tett, hogy
még vissza nem térünk, egyetlen vendégnek sem
nyit kaput.

— S miért nem akadályoztatta meg, atyus? —
tudakolá Dora ijedten.

— Lehetetlen volt kedvesem! de ez még nem
is a fő baj. Csak az ő részére eső bort is ne ígérte
volna Flórián paternek!

VII.

Turgovics sötét nézeteit, melyekkel Werbőczit
folyvást kedvetleníté, vas következetességgel iga-
zolták a tények. Minden nap új bizonyítékokkal
czáfolta meg azon reményt, hogy a török hódolt-

ságban a magyar magánjog, a magyar büntetőtörvény és pörfolyam föntartható lehessen.

A szultán rendeleténél fogva Werbőczy az egész tartomány főbirája volt, és Zulkifar, a tudós mudderi, csak a budai mohamedán órség közt támadt pörpatvart intézte volna el.

De a gyakorlati élet megfordítá a helyzetet, s tetteg Zulkifar lett a tartomány főbirájává és Werbőczynek oly szerep jutott, melyet a falujegyző és a járásbíró is elvihetett volna.

Buda városában az igen egyszerű örökösödési ügyek, a boltnyitási szabadalom, a korcsmák és mézsárszékek miatt támadt viták valának azon tárgyak, melyeket a nagy magyar jogtudós körülbelül szabadon intézhetett el.

Már a többiekben éles összeütközései voltak Zulkifarral, ki, mint Werbőczy, szintén a királyi udvarban szolgáltatott igazságot. Ha egy török a keresztyén ellen csínt követett el, vagy ha a keresztyén bántotta meg a törököt: menten előlépett Zulkifar, s hivatkozván a kánunokból (török törvényekből) vagy a divánira (a hatósági rendeletekre), vagy a serire (a Korán parancsaira), körmei közé ragadta a bűnöst, s onnan, bármint is tiltakozott Werbőczy, soha ki nem bocsátotta. Ha a pék rossz kenyeret sütött, vagy a szatócs és hentes hamis mértéket használt, akkor Zulkifar magához hurczoltatá a vádolt egyént, s akár keresztyén volt, akár nem, a *Hármas könyv*vel össze nem hangzó módon a talpára verette az ütleget, azt állítván, hogy az ily fajtájú kihágások az őrizet és a városi

hatóság közös kérdései, miután a gyaurlu polgár s az igazhítlu katonaság egyformán szenved általok. Ha a keresztyén férj többé a nejével ki nem jöhetett, jelenté Werbőczinél, hogy válópört akat indítani; ekkor a lelkiismeretes magyar jogtudós a kanonokból magyarázta meg, hogy a papiszéken és mily módon indítsa meg keresetét; vagy ha az eset nem volt válópör tárgya, akkor béketűrésre és a nővel kiegyezkedésre inté őt. A férj azonban pörölni a papi törvényszékhez nem mehetett, mert az más tartományban itélt, és az út a sok költségen kívül, még több életveszélylyel volt összekötve; a feleségét azonban nem akarta a házánál tartani, tudván, hogy ezért feleletre nem vonathatik, mint-hogy a városban a nagy zavar miatt még a plébánus sem vala található. Zulkifar értesülvén a dologról, a kanonok helyett a kanonokból megmagyarázta, hogy bocsássa szárnyára feleségét, s vásároljon helyette jobbat. Werbőczy az új nőt gyalázatos személynek tartotta, ki tilos viszonyt folytat; de Zulkifar a seriből ellenkezőt bizonyított be és a magyar jogtudósna hátrálni kellett azon politikai tekintetből, ne hogy szigora által a bűnöst a keresztyén hitről áttérésre kényszerítse.

Zulkifar gögös és a török természet ellenére vitatkozó egyén volt; Werbőczy pedig önértő és heves vérmérsékű, s a két főbíró egymást kiválólal tudatlannak és nyeglének hitte. Meg kellett vallani, hogy saját szempontuk szerint volt is némileg igazok. Mert Werbőczy szintoly keveset értett Zulkifar jogrendszeréhez, mint Zulkifar a Pandectához,

a Nagy Károly capitulárejához, a magyar királyok decretumaihoz, a *Hármas törvénykönyv*höz, s mind azon forrásokhoz, melyekből Werbőczy gazdag ismereteit meríté. Ingerültségekkel növelé az a körülmény, hogy hosszasan szerettek nyilatkozni, s egyik a másik nyelvét nem tudván, várazkodniok kellett, míg a budai főbasa csauza Werbőczinek a Zulkifar, és Elemér Zulkifarnak a Werbőczy érveit megmagyarázza. Mind a két főbíró pedig részint a lenéző modor, részint pedig az egymásra szórt mérges tekintetek miatt, többnyire sokkal sértőbbnek képzelte versenytársa ellenvetéseit, mint a hogy az a tolmácsolás után ütött ki. A budai főbasa, ki mint renegát Werbőczivel szemben némi átállást érte, örvendett e czivódásokon; mert félszegnek tekinté Szolimán császár intézkedéseit, s tényekkel akará bebizonyítani, mennyire tarthatatlan Werbőczy helyzete, s mennyire gátolja az új tartomány czélszerű átalakítását. A főbasa éles elméje azon gondolattal is sokat foglalkozott, hogy Lufti és Rustan basa tulajdonkép az ő buktatására tervezték a hires államférfiu Budán marasztalását, s hogy a szultán előtt még mindig nagy tekintélyben álló Werbőczy, a törökül tökéletesen értő Elemér segítségével igen veszélyes ellenséggé válhatik, ki ha hamar nem viseltetik el, még rajtok mindnyájokon felül fog kerekedni. A mily buzgón csökkentette tehát Budán Zulkifar Werbőczy bíráskodási jogkörét, szintoly mértékben hatott a főbasa politikai intézkedések által arra, hogy a vidékből mentül kevesebb pör kerülhessen a magyar főbíró törvény-

széke elébe. Az új török tartományban maradt csekély számú nagy földbirtokosokat üldözé és kiköltözködésre kényszeríté. Védelmi czélokból és azon elvből, hogy a hódított tartomány a hódítóé, a földesurak jobbágyát s megürült vagy elfoglalt majorság-birtokait kilidzsekké, azaz kardhűbérekké alakította át, melyekért a török tulajdonosok határozott számú lovas katonák kiállítására voltak kötelezve. Ezek ősi szokás szerint magok hajtották fel saját magok számára az adót, abból fizették a kiállítandó katonákat, a földműveléssel nem törődtek, a jobbágyok panaszait belátásuk szerint intézték el, s a főbb bűnösöket összefogdosván, falánként küldözték Werbőczy helyett Zulkifarhoz, a ki a sok munka miatt birái számát folyvást szaporította; míg Werbőczy Turgovicsnak s János diáknak sem tudott volna elég dolgot adni. Ehhez járult még, hogy a budai főbasa a városokat és nagyobb helységeket rendre császári birtokká emelte, hogy teljes önállósággal intézzék belügyeiket; kivévn azon eseteket, midőn a kerületi parancsnok — a szandzsákbég — a közügyre vagy saját zsebére nézve hasznosnak tartotta a közbevegyülést. Werbőczy hathatósan tiltakozott jogkörének ily megnyirbálásai ellen; de a síma modorú főbasa azzal mentegetődzött, hogy ez az új szervezésből foly s tőle, ki a szultán kegyelméből egy hódított tartomány igazgatójává neveztetett, nem lehet követelni, hogy más formák szerint rendezze a kormányzatot, mint a minő a többi hódított tartományoké.

— Nagyságod túlmegy jogkörén, s azon nemzet iránti gyűlöletből, melynek egykor tagja volt, a szultán intézkedéseit kijátszsa vagy fölforgatja — szólt indulatosan Werbőczy.

— Jól tudom, hogy nagyságod e szempontból készít ellenem fölterjesztést — válaszolá a főbasa gúnyosan mosolyogva.

Werbőczy megdöbbsent, hallván, hogy ellensége ügyes kémjei által erről is értesítve van; de polgári bátorsága, mely a katonai vitézséggel tökéletesen egyenlő volt erélyben és határozottságban, hamar győzedelmeskedett elfogultságán.

— Igaz, nagyságos uram! én egy fölterjesztésen dolgozom. Azonban az nincs egyének ellen intézve; mert még mostani helyzetemben is nem könnyen szállhatnék le odáig, hol a dolog helyett személyeket kellene följelentennem. Az ily foglalatosságot csekélyebb rangúak szokták űzni, még nagyságod udvarában is.

— Megvallom, nálam oly tekintélyes urak űzik ezt, mint a minő nagysádnál például Komjáthi Elemér, a még fiatal, de nagy befolyású titkár — jegyzé meg a főbasa.

— Reméllem, nagysád nem fogja túrni, hogy stambuli levelezői hazafiságotat kétségbe vonják, s a török főméltóságokat úgy értesítsék, mintha én is a mostani jogtalan és tarthatatlan helyzetet pártolni tudnám.

— Alig hihetem, szólt a főbasa, hogy udvaromban oly tapasztalatlan egyének létezhessenek, kik nagyságod eljárásait e szempontból foghatnák föl.

Ellenben attól tartok, nehogy közülök többen úgy vélekedjenek, mintha a helyzet nehézségeinek egyedüli oka Werbőczy István volna.

— Kegyelemsséged, kormányzó úr! csakugyan tartana ettől? — kérde Werbőczy különös hangnyomatot ejtve a végszavakra.

— Szándékosan használtam épen e kifejezést; mert ha csakugyan nagyságod volna céljaink egyedüli gátja, akkor féltennem kellene a felelősség ropant súlyától. De az igazságnak tartozom annak bevallásával, hogy intézkedéseinknek valódi nehézsége épen az, a melyet még az aldunai és görög tartományokban sem küzdhattünk le egészen. Bár mily erőtlén tudniillik egy nemzet önállósága föntartására, még sem szeret meghódítottak tekintetni, s bizonyos szívósággal bír az ellenszegülésben.

— Kivált midőn meg sem hódították — mondá Werbőczy.

— Azonban, — folytatá a basa, mellőzve a közbeszótt észrevételt, — a kormányzásomra bízott tartományban kevesebb makaçsságot tapasztalok, mint eleve képzeltem.

— Kíváncsian hallgatom az adatokat. Kegyeskedjék nagyságod néhányat azokból említeni.

— Miért ne? ha nagyságodnak vele kellemetlenséget nem okozok. A városok és nagyobb községek meg vannak elégedve, mert császári birtokká emeltem, s ennél fogva oly széles önkormányzással ruháztattak föl, mintha megannyi kis államok volnának. Még a pallosjogot is gyakorolhatják, néhány eset kivételével.

— Vagy a föntartott esetek számosabbak, mint nagyságod be akarja vallani, vagy kormányzása alatt a bűnök mennyisége szaporodott; mert fal-kánként látom a Zulkifar uram törvénytelen ítélő-széke elébe tereltetni még a tisztos polgárokat is.

— Ezek többnyire magok főlebbezik a hozott ítéletet, s mi csak könyörgéseiket teljesítjük.

— Ne gyanúsítsa nagyságod oly kiméletlenül azt a nemzetet, melyhez egykor tartozott.

A főbasa arca idegesb kifejezést nyert, de az eddigi gúnyoros nyájassággal folytatá beszédét: — Hallotta-e kegyelmességed Hamzsa bégnek hírért?

— A ki nőket és hajadon leányokat rabol?

— Kérem, alku szerint viszi el az apáktól, a mostohaanyáktól, a közelébbi rokonoktól, vagy magától a férjétől. A mi hitünk nem tiltja a soknejűséget — válaszolá a basa.

— A ki házakat borít lángba, csordákat és méneseiket hajtja el.

— Csak a pártütőktől; mert nem tagadom, hogy az általam kormányzott hódoltságban helyenként békétlenkedők is laknak, kik az új viszonyokhoz még nem akarnak simulni.

— A ki hazánk egyik főnemesének uradalmát elfoglalta — folytatá Werbőczy Hamzsa bég elleni kikeléseit.

— Ellenkezőleg, Hamzsa bég az uradalmat a győzhetetlen padisahtól katonai hűbérként nyerte, s így annak élte fogytáig egyedül ő a jogos ura. Halála után más érdemes mozlím fog e sokat adózó

birtokkal megjutalmaztatni. Mert nálunk a hűbér nem száll maradékra, mint nagyságotoknál. Mi nem a családot, de az érdemet jutalmazzuk. Tehát ez a Hamzsa bég — folytatá a basa — magyarból lett renegát.

— Átok legyen új és régi nevén! — kiáltá Werbőczy.

— Az átkot nálunk Allah osztja, s nem hiszem, hogy e fontos ügyben különös figyelemmel lenne a keresztyének óhajításaira. Egyébiránt ne vitatkozzunk hitesszemei ügyekről. Én csak azért említém Hamzsa béget, hogy az ő legközelebbi hivatalos jelentéséből arról győzzem meg nagyságodat, hogy a meghódított tartományban nemcsak a közösségek, hanem a kisnemesség egy része is alkalmazkodni kezd az új rendszerhez. Hamzsa bég az ő kerületéből már ötven egytelkes nemest jelentett be, kik előjogos helyzetökről lemondva, hogy nyugalmasan élhessenek közöttünk, a parasztadó fizetésére, s a kadi hatósága alá tartozásra önként és minden erőltetés nélkül kötelezték magokat.

— Az lehetetlen — erősíté Werbőczy.

A főbasa kikereste a magyarul írt levelet, s megmutatá neki.

— Ha ez a neme az aljaskodásnak nem volna csak kivételes eset, akkor kérném az Istent, szólítson el még ma e nyomorult világból — sóhajta Werbőczy elérzékenyülve.

— Nem óhajtanék nagyságodtól ily rögtön megválni — mondá Szoliman kétes mosolylyal. Noha, tévé hozzá, mint hallom, már messze haladt azon

érdekes emlékiratban, melyet nem tudom, mily uton a hatalmas padisah lába elébe szándékozik letétetni, s mely által az új állapot jogtalanságát és tarthatatlanságát akarja bebizonyítani.

— Át vagyok hatva ily meggyőződéstől, jó uram! és csak ez tartja még fönn bennem az életem.

— E szerint tehát én minden törekvésemmel a nagyságod drága életét fenyegetem, — mondá a basa hangosan nevetve.

Midőn pedig a távozó Werbőczy a lépcsőkön lehaladva, díszhintójához közeledett, melyet nyolcz világosszürke és ezüstös szerszámú paripa vont, a basa az ablakon kitekintett, s aztán visszafordulva, egyik biztos emberének mondá: — A magyar főbíró úgy-e most megint szaporította kíséretét?

— A mult héten még csak titkárja, a törvényszéki ülnökök, Turgovics az alelnök, a városi hatóság némely tagjai és tizenkét fiatalember járdaltak a hintó előtt; utána pedig négy fegyveres hajdú lovagolt. Most már a henyébb polgárok és a pörlekedő felek is a menethez sorakoznak.

— Azt akarja észrevétni, hogy Budán csak két úr van: én és ő. Izend meg Hamzsa bégnek, hogy kétszáz szpáhit küldjön hozzám kíséretül, egy alaj-bég (alkapitány) vezérlete alatt. Ha jobbnak látja, maga is eljöhet. Szemre kell venni a titkárt, Komjáthi Elemért.

— Minden lépését lesik kémjeim, s közülök többen vele barátságot kötöttek, mintha nem volna gyaur — szólta a basa hű embere.

— Ha irományokat akar küldeni Izabellához, Ferdinándhoz vagy Stambulba, szép móddal kerfsétek kézbe.

— Azon leszünk, nagyságos uram! De a titkár szemes és fortélyos fiatalember. A szíve tüzes, az esze hideg, nyelve kétélű, mint a kígyó és jobbra-balra jár.

— Azt érted, hogy több esze van mint nektek?

— Allah adománya az elme is, s úgy gondolom, hogy a titkár, ámbár hitére nézve kutya, többet talált az adományból kapni, mint egyenként a nagyságod hű rabjai.

— Ha tehát szép módon nem tudjátok, akkor vegyétek el tőle erővel az irományokat.

— S megölhetjük-e, mihelyt védelmezi magát?

— Annyit fecsegsz, mintha nem moslim, hanem gyaurl volnál. Izend meg Hamza bégnek, hogy okvetlenül személyesen jöjjön el.

*

Turgovics, mint szokása volt, a palotából haza kísérvén Werbőczit, bement hozzá, a teendőkről beszélni.

— Istennek hála, — szólt sötét arczczal és vontatott hangon — ma két óráig elhúzhatjuk az ülést, de a jövő hét igen meddő fog lenni.

— Fog akadni addig tárgy, melyről ítélhessünk — biztatá Werbőczy.

— Nem reméllem, ha a zsidók ki nem segítenek; azonban ezek is félvén a törökök nehezitelésétől, a rabbi közbenjárásával egyezkednek ki.

— Kegyelmed, Turgovics uram! roppant pessimista; mindent sötét szemüveggel néz. Van még a hódoltsági megyékben elég bátor szívű nemes, ki a magyar törvényt védelmezi, s daczára a fenyegetéseknek, igazságszolgáltatás végett hozzánk fog folyamodni.

— De, nagyságos uram! Hamzsa bég útjokat állja, s vagy lovas katonáival haza terelteti őket, vagy még ki is fosztja.

— Megkötöm én a koszorúját annak a pórláztó Sertoriusnak — fenyegetődzék Werbőczy.

— Ha nagyságod Hamzsa béget megbuktatja is, a mi elhagyatott állapotunk magából az új rendszerből foly, s lényegesen nem javulhat. Fiatal koromból emlékszem, hogy egy híres tudós, vagy mint sokan hívék, egy híres varázsló, azt állította, hogy a levegőt ki tudja húzni és a zárt edényben csak az üres tér marad. Állítása bizonyításául nagy üvegpalczkokba madarakat tett be, s azok előbb vígan röpdestek, de rendre fogyni kezdé lélekzetők, fuladoztak s eszmélet nélkül buktak el. Most nekem mindig eszembe jut e varázslat, s úgy képezelem, hogy mi Budavarában ily palaczkba fojtott madarak vagyunk, kik már is nehezen tudunk lélegzeni, s néhány hét alatt aligha ki nem fogyunk minden levegőből.

— Kegyelmed elvesztette a hitét a gondviselésben, — szólt Werbőczy benső sajnálkozással. — Én nem azzal fárasztom eszemet, hogy mentől több okot találjon a kétségbeesésre. Szívem remélni akar, s könnyekbe lábadt szemeim a bánat

sűrű fátyolán át is a távolból mindig csillámlanj vélik elszórt sugarait a szebb jövődönék. Hinni szeretem, hogy Emlékiratom magát a szultánt is meg fogja győzni helyzetünknek jogtalanságáról és veszélyei felől.

— S kész-e már a nagyságod emlékirata?

— A jövő hét végével befejezem.

— És hosszú-e?

— Középvastagságú könyvet tenne.

— Hiszi-e nagyságod, hogy a szultán, ki örökké háborúzik, nyugodtan végigolvassa azt?

— Hogyne, midőn egyike kelet legtudósabb férfiainak.

— S ha el fogja olvasni, vajjon lemond-e a hódítás jogáról? Megtagadja-e Budán azt, a mit három földrészzen vaskövetkezetességgel űz?

— Hát kegyelmed, Turgovics uram! hódítási jogról beszél? — szólt neheztetőleg Werbőczy.

— Nem én, nagyságos úr! de a budai basa.

— Épen abban áll ez a hazaáruló Catilinának, e rabló Clodiusnak, e közpénzeket sikkasztó Verresnek a legnagyobb bűne. A hódításra legyőzött ellenség kell. Mi a szultán szövetségesei voltunk s vele együtt küzdöttünk a közös ellenséggel. Hogy lehet itt csak gondolni hódításra? Ezt belátta maga a szultán s ünnepélyesen aláírt diploma által biztosította Izabella királynét, hogy Budát és országunk egy részét csak azért szállatja meg katonasággal, mert így könnyebben tudja oltalmazni Ferdinánd ellen. Vagy talán nem ekként hangzott a pecsétes oklevél? s nem kötötte-e le általa a szul-

tán magát, hogy az ideiglenesen megszállott részeket csorbíthatatlanul vissza fogja bocsátani, mihelyt Zsigmond ő felsége a teljes kort eléri?

— Tagadhatatlanul ez áll, nagyságos uram, a diplomában; de a budai basa az ünnepélyes tényre hivatkozik, midőn a szultán a Boldogasszony német templomának közepére trónt építtet, s arra leülvén, e templomot az izlam babonájára felszentelé.

— Mi közünk a templomszenteléshez, vagy igazán szólva a megszenteltségtelenítéshez, a visszakövetelésen kívül?

— De a basa azt mondja, hogyha egy tartomány fővárosában a székesegyház közepére a szultán trónt építtet s arra leül, ez ünnepélyes ténnyel a fővárost és egész tartományt nemcsak hódítottnak nyilatkoztatja ki: hanem egyszersmind azt át is engedi Ozman utódjainak, mint kalifáknak és az izlam hitnek, még pedig oly esküvel és kikötéssel, hogy ezen átengedést soha meg nem másíthatja, sőt a próféta zászlájának hordozásával, s az utolsó vércseppig védelmezni és föntartani köteles. A basa szerint a templomszenteléssel kihirdetett hódítás ellen még elévülési jog sincs.

— Kegyelmed, mint tudós, talán csak feléri eszével, hogy a mi nem a szultáné, azt a szultán el nem ajándékozhatja.

— Jól értem én azt, nagyságos uram! de, fájdalom! soha egy török basa sem fogja érteni, s mindenik jogozímként hivatkozni fog szeptember hónap azon ránc nézve örökre gyászos emlékü

napjára, melyben a szultán a Boldogasszony templomának közepén a trónra leült.

— Ne higye. Csak buktathassam meg a mi Catilinánkat, utódja nem fog többé oly veszélyes utra lépni, melyen egyik már a nyakát törte.

— S talán nagyságod emlékiratának egy része a főbasát vádolja?

— Két harmada tisztán gravaminalis természetű, s csak az eleje tárgyalja magát a hódítás kérdését.

— S nagyságod, mint nyílt szívű magyar főúr, úgy-e meg is mondta a basának, hogy a szultánnál be fogja vádolni? — kérdé Turgovics.

Werbőczy méltóságteljes hangon válaszolt: — Midőn a nemzetnek a rossz rendszer és a hatalommal visszaélő hivatalnokok által okozott sérelmeit terjesztem elő, akkor szigorúan csak kötelességemet teljesítem.

— Kétségtől. De vajjon a főbasa nem fogja-e útját állani ily fölterjesztéseknek?

— Nem meri elfogni a szultánhoz indítandó futárjaimat. Én vele egyenlő rangú vagyok.

— A főbasa e részben is ellenkező nézetben van. És innen magyarázható az a hír, hogy neheztel nagyságod számos kísérete miatt.

— Még többel fogom magam körülvenni. Megváltik, melyikünk lesz kénytelen engedni.

— Nagyságodnak csak egy embere van, ki törökül tud, s ki által a szultánnal megértetheti a nemzet sérelmeit.

— Igaz, de az egész irodánál többet ér, — válaszolá Werbőczy.

— De hát ha e kitűnő ifjú véletlenül meghalna.

— Hisz, talán csak nem hiszi, hogy a basa titkáromat orozva gyilkoltassa meg?

— Nagyságos uram! én még azt sem tartom lehetetlennek, hogy mindnyájunkat kardra hányjanak.

— Hagyjon föl már valahára kegyelmed e sötét világnézettel, mely minden erélyt elől s végre még bennem is megtántorítaná a hitet.

— Oltalmazza az Isten nagyságot optimismusát, — szólt Turgovics — hogy legyen ki a levett harangok, a széttört keresztek, a feldult koporsók és összerombolt síremlékek városában oly ígéket hirdessen, melyektől fülünk rég elszokott.

— Ha a szultán emlékiratomra kedvező választ nem ad, a rám ruházott méltóságot tüstént le fogom tenni, s hazámból kibujdosom.

Volt valami szokatlan és bánatos a Werbőczy hangjában, mely ha nem is csüggedést, legalább kételyt és aggodalmakat árult el, de Turgovics keserű mosolyából kitűnt, hogy még ezt is optimismusnak tartja.

Azonban szó nélkül távozott.

Werbőczy pedig kiizent Elemérnek, hogy ma már szabad ideje van, mert csak holnap fogják az emlékiratot folytatni.

Kedvesebb meglepetés alig érhetne volna Elemért.

Tüstént nyergeltetett, és a csinos és keleti eredetű paripán, melyet védnökétől nyert ajándékba, kardosan és forgós süveggel kilovagolt.

Szerette bizonyos negéddel viselni magát a tö-

rökök ellenében, kik minden magyar fegyverét elkobozták; azonban Werbőczy magas helyzete miatt Elemér daczát tűrni voltak kénytelenek.

A holt városban egyedül ő képviselte a pezsgő, a hivatását érző és jogait követelő életet.

A mint keselyszürkéjét a bécsi kapu alatt tomboltatta, török ismerőseivel találkozott, kik a barátság örve alatt leskelődtek utána.

Tudta, hányadán van velők, s bizonyos pajkos kéjt érzett, ha tévútra vezette őket, vagy tréfáival bosszantá.

A belvárosban kellemesb arcok vártak rá. A visszavonultság divattá vált szabályait megtörve, igen csinos szőke és fekete fürtű alakok jelentek meg az ablakok előtt. Egyik történetesen a virágait öntöze, a másik a függönyökön talált igazítani valót, a harmadik, homályosnak vélvén a szobát, hímező keretét épen oda helyezé, honnan lehetetlen volt a deli lovagot észre nem venni, s bókját egy bátorító vagy szemérmes mosolylyal nem viszonzani.

Elemér a gyászoló városban egyetlen lovag, s ha daliás idők volnának is, még a legkitűnőbb körben sem lévén könnyen legyőzhető, akár férfiaságban, akár szépségben; természetes volt, hogy a fiatal budai nők és leánykák nevezetes részének valódi eszményképévé dicsőült át, s megjelenése mindig nagy hatást gerjesztett.

Tagadhatatlanul hízelgett hiúságának e kitüntetés, s bár Dora még gyakran jutott eszébe, nem vala érzéketlen a budai szépségek hódító kecssei iránt.

S most is lehangolt volt, ha a szokott ablakoknál nem látta a szokott kedves arczokat, s mosolya egy pár alkalmi bókkal el nem maradt azon deli alakok üdvözlésekor, kik az őszi virágokat pontosan ápolták, s bár az ebéd ideje közelgett, még néhány perczet az ablak előtt himzésnek, hurkolásnak s más női munkáknak szenteltek.

Midőn a Szent-György-téren áthaladva a Turgovics házához ért, szemét az ablakra veté, bár bizonyos volt, hogy ott senkit sem üdvözölhet, s aztán lovát gyorsabb ügetésre buzdítván, így okoskodott: — Mily kár, hogy e szerencsétlen városban annyi szép szem és arcz fog a soha el nem ért, vagy hamar elvesztett boldogság után epedni! A török hárem, vagy az észre nem vétetés: ez a két sark, mely körül forog sorsuk. Csak a homályos helyzet vagy a szégyen közt választhatnak. Pedig mennyi deli, mennyi igézetes lény lakik e komor és zárt épületekben. Közöttök végre is legszebb a Turgovics leánya. De az nem megy az ablakhoz semmi női munkával. Mit is tudna a kis tündér ott dolgozni, ha drága könnyeit nem fűzheti gyöngysorokba, hogy a legfényesebb királyi ékességgé varázsolja át. Ha Buda ronda török fészek helyett még most is magyar főváros volna, akkor a béke idején, mint Mátyás király alatt, vitézi gyakorlatok és harczjátékok tartatnának. Én is részt vennék bennök lándzsával vagy magánviadalban karddal. De előbb óvatosan bevárnám, hogy valamely lovag a Turgovics leányának színét tüzze mellére; akkor kihirdettetném, hogy azzal

én lándsát fogok törni, ki nem Deák Dorát tartja az ország legszebb hajadonának. Nem kétlem, a Turgovics kisasszony választotta fogná a keztyűt ellenem fölvenni, s minek tagadnám, e kis tündér a maga nemében talán egy kevésbé szebb is Doránál; de nekem végtére is Dora tetszik leginkább. Hasztalan ábránd! sóhajtja Elemér, mintegy saját magát akarva rendre utasítani. Balga fiatal ember, hogy tudnál te a török városban akkora hírré-névre szert tenni, mely a Deákék család büszkeségét kielégítse? Dora férjhez megy valamelyik szomszéd úrfihoz, s a Turgovics leánya, miután Budára egy-egy lovag csak rabul hurczoltatik be, jobb kérők nem léteben singes kereskedőnek, fegyverkovácsnak, vagy városi őröknek adja kezét, ki a török kíváncsiság elől udvarszobába zárja, és szeretet helyett kulcscsal és lakattal őrzi. Jámbor barátom! ne álmodozzál tehát tornákról, dicsőségről és a delnök szalagjainak melledre tűzéséről! Irkálj, mulass és feledj.

Elemér ily épen nem lélekemelő elmélkedések közt haladt el János diák laka előtt. Betérnék hozzá, gondálá, de ismét azt fogja tudakolni, hogy a szultánhoz küldendő sérelmek közé beigtattuk-e azt a lábrugást, mely mellett a janicsárok a börtönből szabadon bocsátották. A mióta törvényszéki ülnök lett, ismét sajgani kezd hátulja a nemesi oklevelen ejtett sértés miatt. Jobb lesz tehát a tárgyalást kikerülni.

Ezzel Elemér a Dunaparton lefelé kezdett lo-

vagolni, s kedélye, a mint a végső ház is hátra maradt, visszanyerte egész derűtségét.

A bő esőzések miatt megáradt Dunán csolnakok és nehéz kompok eveztek. A hullámok fölött halászmadarak keringtek, s közéjük néhány kócsag tévedt, a Csepel-sziget felé huzódva. Elemér a Gellért ormairól az átelleni partokra vivén tekintetét, az ama félhomályba burkolt fokon pihent meg, hol Podmaniczky naszádját elfoglalva, Barnabással együtt eveztek a még akkor szabad Buda városába.

Mily idő, s mennyi keserű és kiábrándító tapasztalással megterhelve.

— Sehogy sem tudok Barnabás nyomára akadni, pedig már elég váltságdíj van kezemben — sóhajtá Elemér. Nem kellett volna őt a börtönben s bőszen álmai közt hagynom. Ragaszkodott hozzám, s úgy fordultak a dolgok, hogy kevesebb embergyűlölet mellett is csalónak s álbarátnak kénytelen tartani. S ment vagyok-e az önvádtól? Nem fátyoloztam be elmémet a Dora neve, és nem tett-e igazságtalanná az a félelem, hogy ha Barnabás Deákékhoz visszaküldetik, nevetséges szenvedélyével Dorának sok keserűséget okozhat. Nem kellett volna nélküle és adott szavam ellenére a börtönt elhagynom; úgy is hamar kiváltott volna mindkettőnket Werbőczy, annyira rám volt szorulva. Isten látja, hogy magammal is kicserélném a töröktől Barnabást, csakhogy ne hígyen csalónak. Életem legsötétebb oldala a könnyelműség, melyre a rosszul palástolt szerelem csábított.

Midőn Elemér e kedvetlen behatásoknak alá volt vetve, egy csolnakot vett észre, mely megfordítva irányát, hirtelen lefelé kezdett evezni.

Ezt kendőlobogtatás követé.

Elemér a hat evezős járműben egy urat látott ülni, ki feléje integetett, s kiben végtére a pesti városbíróra ismert.

— Épen az ifjú urat akartam meglátogatni.

— S minek köszönhessem e szerencsét?

— A szerencsétlenségnek, melyet egyébiránt még más névvel is lehetne nevezni. Tetszik emlékezni, hogy aklomban tartattam két lovat, egyik csak tizenöt markos almásszürke volt, de jóvérű tüzes állat; a másik a tizenhat markot is meghaladta, de megvagdalt hátulsó lábait sok költséggel kellett gyógyíttatni.

— S a költség nem térült meg?

— Nem arról van szó, uram! Hanem a két ló kegyelmed által árúba bocsáttatott.

— S talán igen drágán vásároltatott meg?

— Nem arról van szó, uram!

— Miről tehát?

— Csak arról, hogy a nagyobbik lovat tulajdonkép az üllői kapu mellett egy kovács vette meg, s most tőlem követeli árát, noha az a kegyelmed zsebébe ment.

— Természetesen, miután a bíró úrnál csak gyógyítás végett volt.

— De, kérem alássan, épen az a kérdés, hogy ki fizeti már vissza a ló árát?

— Hát miért kell visszafizetni?

— S ha csak visszafizetni kellene? De hát még a többi bajt és veszedelmet ki fogja magára venni?

— Beszéljen az úr világosabban.

— Semmi sem könnyebb, mint világosan beszélnem, ha azzal minden el van intézve. A kovács nemcsak lovakat patkolt, de mint ügyes kezű és értelmes mesterember fegyvereket is készített, melyek a lovagok számára elég csinosak nem voltak ugyan, de a közkatonák bizvást használhatták. Most török világ lévén, a spáhik számára kellett eladni minden készletét; pénzt azonban nem kapott, csak ígéretet. Végre megúnta a várakozást, s fölszerelve a tizenhat markost, Hamzsa bég ő nagyságához utazott a pénz fölajtása végett. Ő nagysága gorombán fogadá s mondá, hogy a talpát megvereti a drága és rossz kardok miatt. Mi jámbor polgárok nem szoktunk a bothoz, s testünknek egy pontját se tartjuk oly csekély fontosságúnak, hogy az ütlegekre minden aggodalom nélkül átengedhessük. Ennélfogva a szegény kovács készítményeiért feleárral megelégtült, s nyakra-főre sietett, hogy a tizenhat markosra ülhessen. De midőn már a kenyelben volt a lába, a poroszlók üstökön ragadták, s bevonszolák Hamzsa bég ő nagyságához, ki mérgesen kérdé: — Honnan loptad ezt a lovat? A boldogtalan kovács végre neki bátorodva válaszolá: — Én nem vagyok tolvaj, nagyságos uram! s engem ily undok bűnnel még senki sem vádolt. A lovat a városbíró aklából vásároltam kész pénzen. Ekkor Hamzsa bég ő nagysága így szólt: — Tehát városbírátok tolvaj, s mihelyt Pestre rándu-

lok, okvetlenül föl fogom akasztani. — A szegény kovács menteni kezdett engem, a minek következése az volt, hogy a pandurok a nyerget minden szerszámostul hátára kötötték, a lovat pedig Hamzsa bég aklába hajtották, s még azonkívül egy spahi utána kiáltá, hogy ha a lóhoz tartozó igazi nyerget vissza nem küldi, akkor egész műhelyét harács alá vetik. Már most ifjú úr! — folytatá a városbíró, — ki fizeti meg a ló árát? ki vállalja el az ellenem intézett fenyegetést, nem is szólva a nyeregről, mely történetesen még a kovácsnál van, s csak az ára nincs?

— A ló egy ismerősömé volt, ki török fogságba esett — válaszolá Elemér. Saját lovamat is az övével együtt eladtam, hogy váltságdíját előállíthassam. Pártfogóm, Werbőczy István ő kegyelmessége saját pénzével toldá meg a hihetőleg még hiányzó öszletet, s az egész pénz készen áll, csak a fogolynak nem akadtunk még nyomába. Én ezennel visszafizetem a bíró uramnak a ló és nyereg árát, s reméllem, hogy a hópénzemből kipótolhatom az ez által okozott hiányt; csak azt sajnálnám, ha az egyén, kiért véduram és én tetemes áldozatot hozunk, az a spahi volna, ki a nyerget a kovács hátára kötötte. A mi Hamzsa béget illeti, tessék őt csak egyenesen hozzám utasítani, megmondván, hogy ha nem közönséges zsvány és gyáva ember, akkor oly helyen, hol magánosan leszünk, megpróbálhatjuk akár kardunkat, akár lánzsánkat.

A városbíró megköszönte a kezébe számlált pénzt, de nem ígéré, hogy a rettenetes Hamzsa

bégnek szó szerént el tudja mondani az ifjú úr izenetét.

— Majd találok én hát kegyelmednél jobb emlékezetű férfiúra — szólta Elemér megsarkantyúzva lovát.

S vajjon az ügető, a száguldó ló, míg patkója szikrákat csalt a kövekből, a míg zablájáról foszlott a tajték, gyorsasága által megmenthette-e a rajta ülőt csak egytől is azon gondok és vádak közül, melyek körül fogták és üldözik!

— Szenny, szenny esett nevemre, vád, keserű vád égeti, szorítja össze belsőmet! — gondolta Elemér saját magától megborzadva. Könnyelmű lépésem, mely szószegéssel párosult, bős embergyűlöletébe viaszasülyeszté Barnabást, s ő boszútól elragadtatva levetkezé hitét, mint közönséges spahi gyujtogat, foszt, őrjöngéseire tárgyakat keres, melyeket lerombolhasson. És még mi által nem nyerhet ösztönt, hogy az aljasságra törjön? Ha a beteg vagy haldokló nő feje alól kiragadja a vánkost, ha az arának lemetszi ujját, hogy a jegygyűrűt könnyebben vonhassa le, s ha templomaink szent képeit izzó tűzre dobja, hogy egy szemernyi aranyat vagy ezüstöt olvaszthasson ki belőlök: nem fogja-e kéjittasan kiabálni: miért cselekedném másképl hisz a ki az erkölcsi szempontokat akarta velem megértetni, azzal magyarázta meg a becsületességet, hogy ellopta lovamat. S hiába válaszolnám, hogy váltságdíjának kiegészítésére adtam el, mert nem tiltakozott-e börtönében épen az ellen? S mit használ neki minden váltság, ha Mahomed

Elemér megsarkantyúzta lovát.

hitére térvén, többé ki nem váltható, s mint lovas közkatona addig fog gyujtogatni és gyilkolni, míg meg nem öletik? Ez a sorsa; ez a mit nagy részben az én megfontolatlan eljárásomnak köszönhet.

Valóban bős és csüggesztő eszmékkal volt terhelve a lég, melyet Elemér beszívott, s minden tárgy, melyre szemét veté.

E ködön végre átsillant egy sugára a reménynek.

De hátha a spahi utoljára sem Barnabás; ily kecsegtető ötlet lobbant át Elemér agyán, de hamar eloltá azt a szigorú logika.

A lóra nem ismerhetett rá más, csak Barnabás: ez tény. Következőleg vagy a spahinak kell Barnabásnak lenni, vagy magának Hamzsa bégnek. Ámde még csak alajbég — százados — sem lehet az, ki a háborúban levágott több ellenség fejét vagy nyelvét nem mutathatja föl vitézségének bizonyítványául. Egy kerület kormányzójának, s pedig Hamzsa ily ranggal bíró bég, még a személyes vitézség próbáin kívül vezéri tehetséggel is kell bírnia vagy rendkívüli érdem által fedni he katonai érdemeinek hiányát. Ámde Barnabás egy ellenséget sem vághatott le, minthogy fogsága után nem volt háború. Tehát okvetlenül ő a spahi.

Elemér soha szerencsétlenebbül nem érzé magát, mint azon perczben, midőn ily megállapodáshoz jutott, s midőn száguldó lova Werbőczy épületéhez kanyarult he.

Még holnap Hamzsa béghez megyek, ha soha onnan élve visszatérni sem fognék is. Eléhivatom a spahit, átadom neki a váltságára szánt pénzt,

elbeszélem mentségemet és azután . . . ah! azután, hadd történjék bármil!

Ily kalandori, ily veszélyes, de nemes szándékkal pattant le lováról, s midőn a lépcsőhöz ért, Werbőczivel találkozott, ki a főterem ajtóját épen akkor nyitá föl, és szokatlanul élénken szólt vissza:

— Tálaljatok hamar! Öcsém Elemér — mond most Werbőczy a titkárja felé fordulva, — mihelyt étvágyad kielégíted, nem is várva be az asztal végét, készül hosszabb útra. Mezőtúrra kell indulnod, még pedig . . .

Elemér, ki épen Barnabás ügyében merész tervektől volt áthatva, szokása ellenére félbeszakítván védurának beszédét, a külső alázat, de egyszerűsmind az eltökélt szándék vegyületével szólt:

— Én nagyságodtól szintén egy rövid kirándulásra lettem volna bátor engedélyért esdekleni.

— Majd ha visszatérsz, öcsém! s ha az *Emlékiratot* bevégeztük — válaszolá Werbőczy. Mezőtúrra kell sietned, hogy Deák Dániel rokonomat családotul és a vele utazó Csapi Andrásné nagy asszonyomat biztos őrizet mellett hozzám kísérd.

Elemérre nézve e hír oly véletlen volt, mintha egy meteorkő hullott volna lába elébe, s oly büvölésig kedves volt, mintha a hetedik égbe emelve az égi testek zenéjét hallaná, s el nem palástolható zavar közt mondá, hogy készen áll a parancsot teljesíteni.

Werbőczy e zavart balra magyarázta, s rendeletének indoklásához kezdett: — Hiszem, öcsém, hogy te fontos magánügyben akartál távozási en-

gedélyt kérni, de az, hogy rokonaim általad kísértessenek Budavárra, a közdolgokkal áll szoros összeköttetésben. Tudod, a mióta a törökök, minket rászedve, a Tiszáig országunk szerencsétlen részének tettelegesen uraivá lettek, e helyeken a közlekedés teljességgel nem biztos. Portyázók s harambasák fosztogatnak szanaszét, s ennélfogva tisztelt rokonomnak, Deák Dániel uramnak bölcs belátását tanusítja az, hogy Mezőtúrról levelet küldött, melyben odaérkezését jelentve, megkért, hogy miután látogatásomra jött, eszközölnék a főbasától számára pecsétes útlevelet és illő kísértet. De zászlósúri hivatalom nem engedi annak elismerését, hogy udvaromban fegyveres népet ne tartassak és azt fedezetül ne küldözhessem akárhová. Aztán, miután a főbasával személyes viszonyom épen nem kielégítő, alkalmatlan és lealázó volna rám nézve, bármi szívességet kérni tőle. Ennélfogva fiam, vedd magadhoz fegyveres népemet, kikhez a várostól is néhány hajdu csatlakozik, a díszhintőmban hozd hozzám nagyra becsült rokonaimat. Kellemes késő őszi van, s ha ma korán indulsz és a szép éj egy részét nem hagyod használatlanul, harmad napon Budán lehettek. Áldásom kísérjen, s ha a szükség úgy hozza, forgasd vitézül kardodat. Most pedig ülünk asztalhoz.

Elemér kétségbe volt esve a hosszú ebéd miatt, de egyszersmind elragadtatott azon fényes és szemkápráztató reménytől, hogy talán még életét is kockáztathatja Doráért.

Ki álmodhatott volna ekkora szerencséről!

Mihelyt az első étel-fogáson túlestek, fölkeltek s gyorsan végzé az úti készületeket. Még csak a városhajduk késtek, de már azok is eljöttek. Még csak a lomha díszkocsin van rendezni való, de már a kocsis és fulejtár a nyeregben ülnek; még csak az ebédjét végzett Werbőczy ad némi utasításokat, de már az is kezével búcsút int; még csak János diák kíván a kapunál szerencsés utat, s még csak a történetesen az utczára tévedt borbély forgatja a levegőben kalapját; még csak az előre megrendelt hajó úszik lassú méltósággal és henye időpazarlással a Dunán, de már az is kiveti kötelét a partra, s végre valahára szabadon és kellő gyorsasággal lehet haladni Mezőtúr, azon nevezetes helység felé, mely már Izabella királyné birtokához tartozik, a szabad Magyarország meg nem hódított része, s azzal alapította meg hírét, ha nem is a krónikákban, de Elemér képzelődésében, hogy utczaporait a Turgovics lányánál is most százszor szebb Dora picziny papucsá tapodja.

A papucs hasonlíthatatlan, s hordozója isteni lény; ámde, milyen lesz az óhajtott rettegett találkozás! oly mélységes talány ez, mely Elemér figyelmét a kültárgyaktól elvonja, s ő köszön, szóval, kézzintéssel, s csinos hajlongással azon utasoknak, kik kalapot emeltek; de arról már nem mindig tudna számot adni, hogy ismerősei-e, vagy csak udvarias egyének? Láthatott kontyos komoly törököket, s fűrge spahikat is; de mi köze hozzájuk, míg ellenséges szándékot nem mutatnak? Gondolatai csak akkor szakadnák félbe, midőn szükséges

intézkedéseket kell tenni. A miről ő álmodott, a mit éles elmével taglalt, a mibe merész képzelődéssel, mint sodró örvénybe belé merült, azok ránk nézve igen útszéli, de reá nézve ritka és fontos kérdések voltak, melyeket a szerelem kételkedő és hívő dialectikája, jobbra döntött el. A féltékenység, mely a szerelemnek mindig hű árnyéka, s még a délponton sem enyészik el egy perczig is, megbotránkozott Csapi Andrásné nagyaszonnyom nevén. Ki lehet ez az úrnő, s vajjon nem csímezi-e Deák Dániel napam asszonynak? Közeli viszonyban kell a családdal lennie, hogy együtt utazik. Kétségkívül Dora nem maradhat örökre hajadon s a leányok érzése, mint a hold változó, és nem indul-e már ötödikszor fogyásnak a hold azon éj óta, midőn Dorka néne távozásra buzdító szavaiból az tűnt ki, hogy Dora szíve nem idegen érzelmeim viszonzásától? S vajjon ily hosszúságú idő óta, nem változott-e meg a szép tündér hajlama, melyet addig sem árult el semmi biztató jel, s annál kevésbbé bármi kitörő érzés? Ily okoskodásokkal gyötré Elemért a féltékenység, s utoljára is kétségtelen tényként tűnt föl, hogy Csapi Andrásné idegen neve nem jó előjel, sőt a legkomolyabb aggodalmakra nyit széles tért... Ah! mit is töröm fejemet is találgatásokkal: nem voltam-e török fogoly, ki a váltságdíjban szolgáltam Deákékat is, és nem büszkék ők családjokra? Mit használ nekem, hogy Werbőczy most Turgovicsnál, sőt az egész törvényszéknél fontosabb egyénnek tart; ha végtére is fródiák vagyok s

hírem egy kivételes, de magában nem fontos tulajdonon épül, hogy törökre fordítani jól tudok, s egy barbar nyelvet sajátommá tettem? Ezért bizony nincs miért a családgógból lealkudni! Dora várkisasszony; én lantos és fródiák. Minek úzni tovább e kérdést!

E tanácsokat adta Elemérnek a józan okosság. Ellenben szíve, mely kalandokra vágyott, nem zárta ki még azt a reményt, hogy Mezőtúrtól Budáig sok alkalom nyilhatik vagy bámulatra ragadó vitézséggel megmenteni Dorát, vagy sebekkel halmozva érette és lába előtt halni meg.

Mint hogy pedig a veszély és dicsőség még csak az álmok országában él; a találkozás ellenben kétségtelen és közeli: ennél fogva Elemér pontosan kiszámította, mily tisztelettel és mily visszatartózkodással fogja magát viselni egyfelől Deák uram és Csapi Andrásné nagyasszonyom, másfelől Dora kisasszony irányában.

E fontos tárgy két egész napját foglalta el, s midőn Mezőtúrra ért, látta, hogy kútba esett egész terve. Mert Dani bácsi, ki Elemért a török fogaságból megmenteni jött, most midőn véletlenül meglátta, könnyek közt nyakába borult, föllármázta az egész házat, hogy csődüljenek össze, mert itt van a lantos; Dora, az érzéseinek uralkodni szokott leány, pirossá lőn s szemérmes szemeit a földre süté, s midőn kezét Elemérnek nyújtá, a túlboldog ifú még azt is észrevenni vélte, hogy a kedves kis kéz talán reszket. Végre előtipegett az úttól megroncsolt Csapi Andrásné, s abban a lantos

Dorka nénire ismert, csak hogy a mi érzéseit illeti, kicserélt és megjavított alakban. Dorka sírt és megölelé azon ifjút, kit a háztól az idegenbe, a széles világba küldött.

Elemér már nem is hitte, hogy a földön van. Azonban kevés idő múlva alkalma volt a derült ég magasságából valamivel ködösebb helyre szállani le; mert Dorka félrevonta őt, Barnabásról kezdett tudakozni. Elemér, hogy a vén asszonyt szerencsétlenné ne tegye, elbeszélé, miként Barnabással együtt jött Budára és szerencsés volt ennek, sok viszontagság után. a ragaszkodását is megnyerni. Dorka csóválta fejét, s nem bírta a csodát elhinni. Midőn hallá, hogy együtt jutottak fogságba, de nem együtt tértek haza: aggodalma iszonyú arányban növekedett, s csak akkor csillapult, midőn Elemér szavát köté le, hogy mihelyt a tisztelt családot Werbőczyékhez vezeti, tüstént Hamza béghez megy a váltságdíjjal és haza hozza Barnabást.

— Miért mondom neki, hogy oroszán barlangjába megyek, honnan kevés nyom vezet vissza, s hogy unokaöccse spahivá lett, kit ha a zászló alól el is szöktethetek, duggatni és biztos helyre vinni a legkockázatosabb feladat lenne! Meg fogom kísérteni, ha ezer halált kellene is szenvednem.

Ez eltökélés fölmagasztalá, s a kedélyhangulatok természetes ellentétéinél fogva oly szilajjá, víggá és mulattatóvá tévé, hogy Deák Dániel uram sem akart még éjfélkor is aludni menni s hajnalig elhallgatta volna Elemér utikalandjait, a miken át-

esett és azon szomorú vagy nevetséges viszonyok rajzát, melyek közt Budára érkezésével be fog vezettetni. Midőn a királyné és a haza sorsán könnyei ősz bajuszára csordultak, midőn a legfeszültebb részvétellel kísérte Elemért a török fogóságba, midőn Zulkifar modorának humoristikus előadása által a nevetéstől alig menekült, midőn Turgovics sorsa a velőig megrázta: végre is azon vigasztalással ment aludni, hogy nagy rokona még sem zsidóbiró, mint a rágalmazó nyelv terjesztgeti.

Dora határtalanul boldog volt s egy egész élet szenvedéséért sem hitte volna drága áron vásároltnak azon néhány órát, melynek kibeszélhetlen édje keblét feszítette, s nem szűnt meg a késő éji szenderbe is a tündérvilág legbűvösebb képeit szóni.

Midőn reggel útra keltek, velők együtt indult a Tisza felé néhány spahi. Elemér egészen el lévén magával foglalva, csak a hidasnál jutott eszébe, hogy mit kereshet a török lovasság Izabella királyné országában?

Kérdést intéze tehát hozzájuk, s nagy csodálkozására arról értesült, mikép a budai főbasától küldött kíséretet alkotják, s bár tiszteletteljes távolságban, folyvást követték a magyar főkadi díszhintáját, s az illető hatóságtól is engedélyt nyertek arra, hogy Izabella királyné birtokaiba beléphessenek. Mert, mint mondák, haramiákkal tömve a vidék s nekik szigoruan meg volt paran-

csolva a főkadi rokonait szemök fényeként oltalmazni.

Nagy előzékenység lehetett a basa részéről, de megdöbbenő mindentudóságot árult el. Elemér ezt mélyen érzi, s hogy a lehangoló eszméktől meneküljön, Dorához tért vissza. Néhány szó a kedves ajakról szellemét a ködös, nyomasztó légkörből s a kék és ábránd verőfényes égálgába ragadta.

Utazás közben, kivált ha az napokig tart, a fiatal szívek hamar jöhetnek tisztába magokkal és egymás iránt. S nem vagyunk túlmerészek, ha fölteszszük, hogy mielőtt karavánunk Buda hegyormait megpillantotta, Elemér és Dora titkaikat idegen kíváncsiságtól védhették; de magok közt már kevés új vallomásokkal szaporíthatták: ámbár az ismételések is csak oly kimondhatlan varázsszal bírtak előttök, mint maga az első közlés, mely meglepő volt, s mégis rég bevallott érzelmekről látszott a leplet levonni.

Budára, a királyné távozása óta, úri vendég csak békótól terhelve jött; nem csoda tehát, hogy a díszhintóban és nagy kísérettel megjelenőket minden ablakból és kapuból nézték, s a hímszóra, a virágcserepek és függönyök mögül mindazon kecses nők és leányok kitekintettek, kik lopvást szokták Elemér bókját elfogadni vagy megelőzni. De a szép ifjú most a házak helyett a kocsival volt elfoglalva, s még Turgovics ablaka felé sem fordította szemét.

Werbőczy Elemér távozása óta folyvást íróasztala mellett ült, s emlékiratában a főbasa törvénytelen

lépéseit oly éles kritikával taglalá, s az egész rendszer tarthatatlanságát oly elragadó ékesszólással bizonyította be, hogy maga is csodálkozott az erélyen és átlátszóságon, mely munkáját eddigi legsikerültebb dolgozatai fölébe emelé.

Mint rendszeres és tudós férfiú a befejezésben az egész mű tartalmát rövid tételekben akarta ismételni, hogy a szultán, ha valahol ellankadt volna figyelme, a sérelmek és jogbitorlás egész gazdag terét még egyszer áttekinthesse.

A befejezéshez már hozzá is fogott Werbőczy, midőn jelentették, hogy rokonai érkeznek.

Sietett tehát a tornácra.

Dani bácsi a nagy emberek fajából általán keveset ismert, s azok közül a legóriásabbat, a világhírű nagy rokont soha sem látta; tehát tömérdek tisztelet szállotta meg, midőn a hintó a kapun befordult, s kettőzve lőn és nem csekély zavarral vegyült e kegyeletes érzése, midőn őt a czifra cselédek a hintóból lábra állították, s csak akkor kezdett üdvözlő szavakról gondolkozni, midőn egy szikár, redős arcú, alig középtermetű, de rendkívül nyájas férfiú megölelé, jobb és bal pofáját megcsókolá, s «drága öcsém uramnak» nevezvén, karon fogta és a lépcsőkön kezdé vezetni. A hideg Turgovicsnak, ki szerencsétlensége óta inkább látzott a Werbőczy-családhoz, mint saját magához tartozni, a szomorú Dorka jutott, s együtt elég hú másolatját adták azon mostoha viszonyoknak, melyeket a sérelmi okiratban oly hűn rajzolt le Werbőczy.

Dora a reménnyel fölcserélt lemondás még halvány, de sugárzó szépségével egyedül lebbent föl a lépcsőkön; s midőn a főterembe lépve, régi szokás szerint öreg és híres rokonának kezét akarta megcsókolni, oly kedvező hatást gyakorolt Werbőczire, hogy ez hosszasan tartá átölelve, mig-nem egy könny szivárgott ősz pilláira s legördült a leány meleg és a fölindulástól lángoló arczára.

— Hogy tévedtél te mosolygó éveiddel, e komor városba! — szólt az agg rokon. Honnan vetted szépségedet, mely nálunk az Isten szerencsétlen ajándéka! Tudod-e, hogy itt hamar szokott vénülni az ember, s mi már több virító arcot láttunk egyszerre elhervadni. No! de ne ijedj meg, kedves hugom, öreg bátyád tréfáin! A gondviselés különös kegyelmének tekintem, hogy meglátogatatok. Az időt jól töltjük el együtt, e kis baráti körben. S ha zenét nem is fogsz hallani, s ha fürge udvarlók nem is hívnak tánczra, legalább a harang sem figyelmeztet a mulandóságra és halálra. Nincs toronyóránk, nincs lélekcsengetyünk, nincs oltárunk, nincs papunk, nincs keresztünk, nincs temetők; de egyébiránt mindennek bőségében vagyunk, s leginkább a gondoknak. Légy üdvözölve házamban szép leány, ki úgy megbüvöltél, hogy mindent össze-vissza beszélek s a szavak, melyekbe örömet öltöztetem, hasonlítanak a fájdalom mezéhez.

Werbőczy fölindulása csodás volt. S ki tudná megfejteti, sejtelemből fakadt-e, vagy csak a virító egészségnek, a mosolygó bűbájnak, a reményekben

gazdaggá lett szívnek, szóval Dora tulajdonainak, a létező viszonyokkal össze nem hangzásából.

Buda városa végre is tiltakozás volt az elégtétel ellen s a boldog Dora úgy kirsított azon körből, melybe lépett, mint a pacsirta, midőn a tengervihar közeleg, és őt, a hajnalt s a verőfényt üdvözlőt, egy légroham a vést érző, a nyugtalan sirálzók társaságába sodorja.

Werbőczy már az első nap annyira megbarátkozott rokonaival, hogy érettök még a vén és mogorva Dorka kedvét is kereste, sőt csaknem ostrommal vívta ki.

— Örömmel hallom, ángyomasszony! — szolt a régi magyar szokás szerint rokonnak tekintve mindent, ki iránt becsülést akar mutatni — nagy örömmel hallom Elemértől, hogy Barnabás öcsém hollétének nyomába akadt. Ne féljen, visszakerítjük őt, épen, friss egészségben és akár nálam maradhat, akár pedig hazaviheti ángyomasszony!

Dorka köszönte e szivességet, de arczán kevés hit, kevés bizalom látszott.

Dani bácsi, ki a nagy tisztelet miatt egészen másnak képzelte egy nádorságot is viselt férfiú háztartását, mint azt, a mi a refectoriumban divatozott, rendkívül meg volt lepelve, midőn az étteremben oly nagy serlegeket látott az asztalra föl rakva, minők az otthoniak, s a czifra legények nagy ezüst tálakban majdnem oly egyszerű — de izletes — ételeket hordoztak, mint a minőt Dorka asszony felügyelete alatt szokás készíteni.

Az egyszerű öreg nem lévén ismeretes a diplo-

maták ravaszságával, képzelni sem tudta, hogy nagy rokona éppen azon cselszövényekkel, melyekkel konstantinápolyi követsége alatt a török basák titkait kicsalta, Dorka néni árulása által pontos adatokat szerzett magának vendégei ízléséről, s a refectorium legbensőbb rejtelseiről is, s az emlékirat bevégzését is halogatván, azon törte fejét, hogy rokonainak, kik a gyászos időben róla, a megbukotról, nem feledkeztek el, mindenben kedvét tölthesse.

De nincs oly test, melynek árnyéka ne volna. Miért tagadnók tehát, hogy Werbőczy, midőn drága idejét pazarolni látszott, saját érdekeiről sem feledkezett meg. Mihelyt tudniillik a vékony termetű és nagy bajuszú hírnököt, ki most komornyiki szerepet vitt, szemügyre vette, s vele bővebb beszélgetésbe elegyedett, tüstént azon eszme villant föl agyában, hogy ezen sokat forgott és vetődött férfiú a gondviseléstől volt Buda várába küldve, hogy az emlékiratot Erdélybe, s onnan Áron vajdához csempészsze, ki Lufti és Rustan basával, a budai főkormányzó halálos ellenségeivel lévén összekötésben, igen könnyen juttathatná azt Szolimán császár kezébe. E gondolattal megbarátkozva, nem késett a foganatosításhoz kezdeni.

— Uramöcsém, mint hallom, a társzekeret a komornyikkal még holnap akarja visszaküldeni — szólt külön fogva Dániel urat.

— Miután nagyságos urambátyám kegyes volt minket bizonytalan időre letartóztatni, Flórián patert szeretném gazdasági utasításokkal ellátni.

— Az szenvedhet halasztást, úgyis már késő ősze fordult az idő.

— De van ezen kívül még egy sürgetősebb ok. Pista bátyám, nagyságod állapotjáról szállongó hamis híreken kívül, még Elemér és Barnabás diák sorsa miatt is elszomorodván, azt a fogadást tette, hogy visszaérkezésünkig a várba vendégeket nem bocsát, és a serleget még ajkához közel sem viszi. Ez szerencsétlen ötlet volt, kivált, ha megfontoljuk, hogy szegény bátyám társaság és poharazás nélkül egy napig sem tudott ellenni. Ez megvallom, nekem is gyöngye oldalam volt, de Pistának még inkább, ki egyébiránt talpra esett, tökéletes ember, s ritkítom a párját, akár a szív nemességét, akár a katonai virtusokat tekintve. Igen tartok tőle, hogy hebehurgya fogadását drága egészségével fizeti meg. Tudósítani kívánnám tehát, hogy semmi oka nincs aggodalmakra, és minden a legjobban ütött ki.

— Helyesen teszi öcsémuram, s még holnap korán indítsa el a társzekeret, ne is vesződjék gazdasági utasításokkal. Azokat később el fogja vinni a komornyikja. Én a társzekér mellé biztos embereket rendelek, hogy a levél hamar érkezzék meg, s ne tévedjen ide s tova, mint közelebbi levelemmel történt.

Dániel úr meg volt elégedve a tervvel. De midőn magára maradt, bogos ujjaira tekinté és számíttgatván, mekkora fáradságba kerül egy hosszú levél, szeretne volna Dorát segítségül híni; de midőn látta, hogy leánya Elemérrel a csarnok előtt beszél, visszavonta az ablakból fejét és azt gondolá

magában: — Lesz levelemben egy oly sor, mely miatt, az én kis selmám fülig pirulna. Saját kezemmel fogok tehát a makacs betűkkel küzdeni, megtöröm daczoskodó természetöket, és szép sorba állítom fel őket, mint a káplár a katonákat. Jól van; még ma etig bevégzem a levelet, hogy a társzeker hajnalra útnak indulhasson. De az utolsó passzusa ez lesz: Emlékszel-e bátya arról, hogy midőn Dora született, egy átalag tokajit helyeztünk a pincze fülkéjébe azon szándékkal, hogy lakodalmán fogjuk meginni. Tizenhetedik éve ül a jámbor edény por és pókháló közt. Nyittasd ki és kóstold meg, mert attól tartok, nehogy idegen izet vett volna föl; ez nagy baj volna, miután Budáról alkalmasint vőlegényt hozunk, hol hol vőlegényt, még pedig remélem kedvünk szerint valót. Tudósíts tehát, a mi nagy rokonunk cselédje által, ki a társzekerrel megy, a tokaji zamatjáról.

Dani bácsi háromszor is elszavalta s mindig hangosabban nevetve levelének leendő végsorait, s midőn már könnye a nagy öröm miatt kicsordult, így kiáltott föl: — Ha Pista bátya ily hírré fogadását meg nem szegi s menten le nem iszsza magát: akkor a szíve kőből van és nem ismerem el testvéremnek!

Míg az atya csögös kezeivel a szögletes betűkből nagy fáradsággal könnyű légvárat építgetett, addig a csarnokban leánya és Elemér közt a következő társalgás fejlett ki:

— Hiszed-e Dórá, hogy atyád házasságunkra egyezését adja?

— Lehetséges, ámbár előítéleteket kell leküzdenie.

— Én is nemes vagyok, mint ő, s ha vagyontalan is, érzek magamban erőt és tehetségeket jövőnk biztosítására. De ha mégis megtagadná tőlem kezedet?

— Elemér! én az ő leánya vagyok.

— S tehát engedelmeskedni fogsz?

— Kötelességem.

— Ah! mily hideg szavak, Dora!

— Igen, én neki és Pista atyusnak engedelmeskedni fogok, Elemér! de irántad is van szent és meg nem sérthető kötelességem. Esküszöm, oltárhoz kívüled más nem fogna soha vezetni, és esküszöm, hogy szerelmemet hűn fogom síromba vinni... S mikor akarsz atyámnak nyilatkozni? Házunktól eltávozásod óta hozzá szoktam érzéseim fölött, a mennyire csak tőlem telik, uralkodni. A szerencsétlenségnek is nyugodt arccal akarok szemébe nézni, ha szívem miatta megszakadna is.

— Láttam, Dora! hogy erős lelkű vagy. Bár oltalmazott volna meg az ég e szomorú tanulmánytól!

— S mikor beszélsz atyámmal?

— Holnap törvényszékbe megyünk nagy pompával, s a főbasát, mint mindig, ingerelve. Fegyvert nem szabad magunkkal vinni, mert urunk csak a békés küzdelmeket szereti. Ha ellenségünk is, mint eddig téve, hasonló nézet mellett marad: akkor ebédre baj nélkül térünk vissza. De aztán Hamza bég táborába kell utaznom. Te már hallottad és

helyesléd okaimat. Ha, Dorám, a törvénykezés nálunk annyi kockázttal jár, mint a hajdani lovagjátékok: Hamza béghez utazásom oly hadviselethez hasonlítható, melyben csak a fortélynak és ügyességnek lehet a túlsúlyú erő fölött, mely különben összetiporná, győzedelmeskedni. Bízom szerencsecsillagomban s ha Barnabással visszajöttem, akkor csak az ő bűsz féltékenysége ellen kell küzdenem; akkor ideje, hogy nyilatkozzam atyádnak.

Dora arca halálsápadt volt, de nyugodt hangon mondá: — Hallottad eskümet, Elemér! szívünk válhatlanul össze van kötve, akár atyám akarhatja, akár egy nagy szerencsétlenség szakítsa el egymástól.

— Öcsém, — szólt Werbőczy, a főajtón kilépve, — a holnap ülésig okvetlenül be kell fejeznem emlékiratomat; vállald el helyettem ma estére a háziúr szerepét, s ügyelj, hogy kedves rokonaim meg legyenek elégedve figyelmeddel és szolgálati készségeddel . . . S hát te is itt vagy, mosolygó arcú szép gyermekem, te egyetlen csillaga a sötét éjtszakának, mely városunk fölött oly régóta borong, — mond Werbőczy Dorához közelítve. Holnap reggel biztos emberem indul István öcsémhez Erdélybe. Atyád, midőn szobájába léptem, épen a tollat rágtá, s mint látszik, hosszú levél írásához akarna kezdeni. A te könnyű kis kezéd, mint picziny lábad a táncztermen, oly gyorsan repülne végig a sorokon, míg atyád gondolatjainak rest szolgálja a toll. Nem segítenél-e neki?

Dora a szobába sietett, hol atyja neki türközve,

és szemüvegét orrához hol szorosabbra, hol tágabbra illesztve, már a babszem nagyságú betűk megteremtéséhez kezdett.

— Mi dolgod itt? — kérdé szokatlan komolysággal Dániel úr.

— Azt hittem, hogy atyus, mint eddig, most is engem tekint fródeákjának.

— Vége annak már, kis kópé. A mi nagy és bölcs rokonunk házánál mindnyájunknak a tudományokkal kell foglalkozni. Eredj, te is írd egy rövid, de szép levelet Pista atyusnak, s azt majd az enyimhez fogom mellékelni. Dorkát te emlétsd meg s mondd, hogy minden órán várjuk Barnabás megérkezését.

Dora szobájába vonult és írt, de midőn a végsorban mondá: «mindnyájan boldogok vagyunk», egy nehéz könnycsepp hullott a papírra, s félig elmosta e szót «boldogok». Talán kiolvashatja Pista bácsi, s talán nem veszi észre, hogy könnycsepp volt rajta — sóhajtá Dora, keblében homályos előérzettel és éles fájdalommal.

VIII.

Másnap reggeli kilencz óra előtt már megtelt Werbőczy udvara polgárokkal, mesterlegényekkel, sőt pórnéppel is.

Ezek mind a nagy férfiú kíséretéhez akartak csatlakozni, s látszott, hogy a példa hat s mind erősebb tüntetést takar el az a tisztelet, melylyel a tartomány magyar főbirája iránt viseltetik a város

azon osztálya, melyet Zulkifar jogbitorlásai és csodálatos ítéletei megsértettek.

Később megérkezett a budai hatóság majdnem teljes számban.

Már az aranyos hintóba a nyolcz világos szürkét kezdték fogni, s már Elemér kilesett még egy tekintetet Dora ígésző szemeiből, kicsalt egy édteljes vallomást kedves ajkairól, midőn Turgovics is megjelent a magyar főtörvényszék bírától kísérvé.

— Szaporodnak a spahik városunkban — szólt Turgovics, Elemérhez fordulva.

— Rossz vége lesz mindennek — válaszolá Elemér, ha ő nagysága nem egyezik belé, hogy fegyveresen kísérhessük a törvényszékre.

— Jó vége épen semmi dolognak sincs a mai időben — jegyzé meg Turgovics.

— A jövő alkalommal előterjesztést fogok ő nagyságához benyújtani a fegyverhordatás végett — említé János diák.

— A jövő alkalomig sok víz foly le a Dunán — mormogá Turgovics bágyadt, merengő arczkifejezéssel.

— Még nem jött ki ő nagysága, pedig az indulás ideje eltelt — töprenkedék egy városi tanácsos.

— S a spahik és a főbasa ő magasságának testőrei már bizonyosan a tisztelgési helyen vannak és nagy urunkat várják, hogy a megállapított ünnepélyességgel a palota udvarába vezethessék.

Míg e társalgás folyt, Werbőczy a tornáczlépcsőn

gyorsan lehaladt, s a kocsi előtt magához inté Elemért: — Már kész, — szólt ragyogó arczczal, az emlékirat befejezése, és reményem fölött jól ütött ki. Megsemmisítettem, szilokra törtem a rene-gátot, ki a haza szívében, veséjében dül. Tedd el öcsém! Ebéd végétől éjfélig lefordíthatod s aztán pihenünk. Intézkedtem, hogy a szultán kezébe ha-mar és biztosan mehessen.

Elemér zsebébe rejté az iratot és fölsegíté Wer-bőczit a kocsiba.

Csakhamar szabály szerint sorakozott a kíséret.

Hátul néhány fegyveres hajdú, a kocsi jobb oldalán Turgovics a birói testülettel, baloldalán a városi hatóság, a fogat előtt néhány lépés távol-ságra az irnokok, Elemértől, az iroda-igazgatótól vezetve, foglaltak helyet.

Az önkéntes kísérők oldalvást vagy hátul ballag-tak, tetszésök szerint.

A menet valamivel lassúbb volt, mint a halottas kocsiké.

Ez különös méltóságot vetett arra, ki a dísz-hintó biborpárnáin egyedül ül, s a szertelen ki-tüntetés tárgya.

A fogat áthaladt a bécsi kapun s már épen a Szent-György-térre akart kanyarodni, midőn a nyolcz szürke megállott, aztán jobbra balra fordítá fejét, s évei daczára ágaskodott és ki akart törni.

Werbőczy épen az emlékirat erősebb helyeiről, s azok által Stambulban előidézendő hatásról gon-dolkozott, midőn zaj, kiabálás támadt, minden jelei-vel a közbejött nagy rendetlenségnek.

A főbiró lassanként kimeredt merengéseiből, s a hintó ablaka felé fordulván kérdezé: — Mi történt itt?

Senki sem felelt, s csak hullámozó tömeget látott mindig eléfelé tolongani.

Egyszerre észrevevé, hogy az utoza ablakai tömve vannak alakokkal, s hangosabbá, fülsértőbbé válik a zaj. A lovak pedig a kocsis és a fulejtár minden erélyét igénybe veszik. Megszeppenve nyitá ki a hintó ajtaját, s jobb lábát a felső lépcsőre eresztvén, tudakolá: — Mi történt itt?

Ekkor vette észre, hogy még csak Turgovics van a hintó oldalánál.

— Mint előre látható volt, rossz történt, — mondá ez. Egyébiránt, ha nagyságod parancsolja, részletesen utána járok és jelentést teszek.

Werbőczy nagy rémülettel hallá a kiabálások közt e szavakat: gyilkosság, rablás, fosztogatás, mészárlás, háború!

A hánykódó lovak ellenére is, sértés nélkül lépett le a kocsiból, megállott az utozán.

Most visszatért Turgovics, s a szokottnál valamivel sápadtabb arcczal, de kimért hangon mondá: — Jelentem alásan, bogy a spahik számosabban jöttek tisztelgésre, mint eddig, s nem látván hintónkat, a találkozási helynél tovább jöttek, és épen, midőn kíséretünk eleje a Szent-György-térnek kanyarodott, előrobbanván, tőlünk elvágták Komjáthi Elemért és körülfogták. Ekkor a spahik vezére lepattant lováról, s példáját mások is követték.

A lóháton maradt spahik pedig kört alkottak. A vezér most üstökön ragadta Komjáthi Elemért, mfg kettő lábát fogta, s őt közérővel a levegőbe emelvén, egy lapos kőhöz vitték, s ott letépvén nyakkendőjét, s fejét arcczal a kő közepére illesztvén, előállott egy nagy szerecsen, mint bakó, és éles bárdjával menten kettészelte a nyakát, úgy hogy az üstökön tartott fő a vezér kezében maradt. Ez magasra emelte a véres holttestemet s mint látszik épen szónokolni akart, midőn a meglazult körbe befurta magát egy vén asszony s égre emelt kezekkel átkozódni kezdett.

Mihelyt a vezér meglátta a banyát és hallá az átkot, kezében a fővel bódultan kezdett nyargalni, lovát is ott hagyva. A spahikat erre babonás iszony ragadta meg s vezérok után iramodtak, széttaposván siettőkben a vén asszonyt. Ez történt, nagyságos uram!

Werbőczy a rémülettől szóhoz sem juthatott, midőn Zulkifar — ki gőgjét fényelgés helyett cynismusba szerette önteni — egy vén öszvéren lovagolt a palota felé, csak tolmácsától kísérve. Ez igen deli és tüzes arabon ült, mely a nép csoportosodása miatt tüszkölni és ágaskodni kezdett. A török főkadi vagy tudta már, vagy hamar észrevette a zavar és nyugtalanság okát, s midőn Turgovics a hűledező Werbőczy előtt, kit már az utczai közönség rajként kezdett körülzsibongni, a jelentését bevégezte, ime, az öszvér tudós gazdájával épen Turgovics háta mögé huzódik.

— Gazság, alávaló gazság — kiálta most Wer-

bőczi fölajdulva, mellét kezével csapván, s küzdve a szavakkal, és lélekzéssel.

— Ne aggódjál, gyaur kadim! — mondá Zulkifar, s rögtön utána a tolmács, csaknem úgy, mint a sugó után a színész. — Hamzsa bég kémedet csak nyelvétől és ujjaitól, melyekkel fürgén írt, akarta megfosztani, s hogy többre terjeszkedett, az ellene fordul; ámbár kémed nyelv és ujjak hiányában neked nem sok hasznót hajtott volna. A pör, mely ebből támad, az én biráskodásom alá tartozik, s noszal jámbor kadi, terjeszd színem elébe panaszodat. Allah nagy és az ő prófétája Mahomed; de Zulkifar is mindig az igazság árnyékában élt, mint a hűvös kút, mely a Korán verseivel ékesített bolthajtás alá van véve. Zulkifar bölcsességének vize nem lanyha, nem büzhödt. Friss ital marad az, még a te hitetlen szájpadrólásod számára is. Az igazi muderri mondja neked, ál-muderrinek, hogy gyors elméje már kifürkészte azon kanunt, melyet Hamzsa bég ellen fog alkalmazni. Keletkezett e kanun a Hegira 645-ik évében a Bajram nagy ünnepe után 12 nappal. Örvendezzen a szíved ál-kadi, mert tizezer oszporát fogsz kapni bitang tolmácsod nyakáért.

— Ezt az őrült vén gonosztevőt lökjétek innen el, mert különben hajdúimmal darabokra vagdalatom — kiáltá dühtől vörös arcczal Werbőczy.

A népnek csakugyan volt annyi erélye, hogy közbe tódult, s Zulkifart öszvérestől és tolmácsostól elszakítá azon tértől, melyben most Werbőczy szónokolni kezdett, mondván: — Gonoszságok go-

noszságra halmoztatnak; az erőszak törvényt és rendet bont; a basa és hivatalnokai semmirekellő rossz emberek. S Isten legyen bizonyágom, hogy fő helyett főt fogok áldozatul kívánni, és míg azon szörnyeteg fenevadnak, ki Fehér- és Pestmegye ostora, míg Hamzsa bégnek nyaka azon a kövön nem metszetik el, melyen a leglánglebb szívű és legnemesebb jellemű ifjúnak életét kiontotta: addig e tartományban többé általam igazság senkinek nem fog szolgáltatni. Hadd lássuk, meddig fogja a basa velem a törést vinni. Ti pedig barátaim, keressétek fel Komjáthi Elemér holttestét, s vigyétek házamhoz, hogy ünnepélyes szertartással temettesem el . . .

Werbőczy, midőn e rendeletet tevő, lehetetlen volt szívének roppant fájdalmára észre nem venni, hogy erélyes kifejezései a tömeget meggyérítették, s többnyire már csak hivatalos kísérettől van környezve.

Parancsot adott a hintójának a visszatérésre. S midőn Turgovics mérséklésre inté őt, a basa hirnőke érkezett meg, kérvén ura nevében, ne gondoljon a történetekkel, jelenjék meg törvénykezésre s fel se vegye gonosz szolgája halálát, ki azt megérdemelte, mint a basa bővebben ki fogja fejteni.

— Én meg a császárnak, az igazságos fejedelemnek fogom kifejteni, hogy tudtu nélkül és nevében miként sáfárkodnak tisztartói szabadságunkkal, vagyonunkkal, vérünkkel — válaszolá Werbőczy.

— Ennek csak felét mondom el, gondolá a

hírnök, ki Elemérnek török rabsága alatt a vált-ságdíj ügyében járt el, s bár a budai basa szolgálatában élt, a magyar államférfiú iránt hálával volt kötelezve.

— Nagyságos uram — jelenté a hírnök távozásával János diák, mi, kik Komjáthi Elemér holtteste elhozására bocsáttatánk ki, csak Csapi Andrásné összetiprott tetemeire találtunk.

— Hát Dorka asszony is megöletett? — tudakolá Werbőczy képéből egészen kikelve.

— Ugy látszik ő volt az átkozódó nő — jegyezte meg Turgovics. S e nap kezd már ahhoz hasonlítani, melyen a janicsárokat Buda várába vezettem. Elemér testét sem fogjuk megkapni; mert az bizonyossága volna, hogy a főbasa rendelte el meggyilkoltatását, némely adatok kézbekeríthetéseire törekedve.

Werbőczy Turgovics bölcs figyelmeztetéseiből is látta, mikép őt már csak szilárd és merész politika mentheti meg, s veszve van, mihelyt habozni, a kockáztatástól vissza fog döbbsenni és félszabályokkal megelégszik.

★

Szolimán basa nagy fontosságúnak hitte Elemér kivégeztetését, mi abból is látszott, hogy folyvást oldala mellett tartá a rendőrfőnököket és a janicsár csapatok vezérét, ki tetteleg Buda várának katonai parancsnoka volt. Ezenkívül kémjei minden pontra a legnagyobb tapintattal voltak elhelyezve, s hírnökei szüntelen futkostak Werbőczyhez, klivel, mi-

után a főczélt elérte, s már a szultánnal való levelezésektől nem tarthatott, ki akart békülni.

— S nem jön el a törvényszékre? — kérde a visszatért hirnöktől.

— Haza ment, s mondá, hogy addig a közügyektől távol tartja magát, míg vagy nagyságod vagy a szultán teljes elégtételt nem ad.

— Hamzsa bég — szólt a basa a hirnök távozásával, igen hamar nyúlt a szélső fölhatalmazáshoz. Elég lett volna Komjáthit elfogni.

— De akkor a nála talált iratot is vissza kellett volna szolgáltatnunk — említé a rendőrség főnöke.

Az iratot, mely a memorandum befejezése volt, figyelemmel olvasta végig a basa.

— S mi történt a holttesttel? — kérde most.

— Mint hallom, a spahik a Dunába vetették.

Alig mondá ki a janicsár vezér e szót, midőn Werbőczy követe János diák vezettetett be, s visszakövetelte Komjáthi holttestét, hogy keresztyén szertartások szerint eltemettethessék.

— Arról vagyok értesítve, hogy a spahik a Dunába dobták. Nincs ellenemre, ha az ország magyar főbirája embereivel azt kihalásztatja. Ha a megholtak értékesebb tárgyai voltak, melyek törvény szerint a spahik martalékaúl estek, azokat kész vagyok magam pénztárából visszatéríteni. De kérem és felszólítom az országbiró uramat, hogy a szultántól elvállalt kötelességét teljesítse s jöjjön el a birákkal együtt igazságot szolgáltatni a pörös feleknek. Csalhatatlan oklevelekkel fogom bebizo-

nyítani, hogy titkárja mint kém és föladó száz halálra volt érdemes.

— Megvallom, méltóságos uram — szólt János diák távozásával a főrendőr, megvallom, hogy ámbár Allah a szívek minden redőit ismeri, én a hályogos szemű rab, még nem tudtam semmi oly adat nyomába akadni, melyből a magyar főkaditkárjára bármi bűn világosult volna ki, azon kívül, hogy gyaur, hogy urának megvesztegethetetlen szolgája, s nagy esze és a török nyelvben jártassága miatt ránk nézve veszedelmes egyén volt. Ez okok az ő kivégeztetésének jogosságáról meggyőzhetik ugyan a mi főkadinkat, de a magyarok főkadiját nem fogják.

— S hát a kezemben levő föladások? — kérde a basa.

— Azok reszkető kéz betűi, s vén emberre mutatnak.

— De tartozom-e tudni, hogy Werbőczy műve van nálam, s honnan szerezte e részletes adatokat, melyeknek egy részét csak udvarom ismerhette? S meri-e bevallani, hogy sajátja, s hogy Stambulból zsineget akart volna számomra szerezni? És akár bevallja, akár nem, nem vettem-e teljes elégtételt rajta, midőn érezni kénytelen, hogy kegyenczét, kit gyermekeként szeretett, s kihez, mint Hamzsa bég állítja, rokonát szándékozott nőül adni, saját cselszövényei és könnyelműsége taszította a halál torkába? . . . De mi történt Hamzsa béggel? Még nem jelentette magát nálam, még nem adott számot eljárásáról?

— Uram — szól most a janicsárok vezetője. Hamzsa béget egy vén asszony átka üldözi. Gyalog szaladt haza, turbánja lefoszlott agyáról, csak az idegen főt hozta el, a magáét ott hagyta. S most szobájába zárkózva esztelenül beszélget a halottal. Úgy képzei, hogy a véres fő felesel neki, s e miatt indulatba jön s rázza annak hosszú üstökét.

— Haza kell őt küldenem — mondá a basa.

Most mint hirnök megint megjelent János diák, s kijelenté megbízója, a magyar főbíró nevében, hogy ez addig nem megy törvényszékbe, míg Komjáthi Elemér gyilkosa szintén azon módon nem végeztetik ki, s feje hozzá el nem küldetik.

— Ő lássa makacssága következményeit, én mindent megtettem, mi kötelességemben állott — szól a basa hidegen és méltósággal.

Midőn a hirnök kivezettetett, egyszerre tudakolták a janicsár vezér és a rendőrfőnök, hogy nincs-e a főbasának semmi új parancsolni valója, melyet teljesítsenek.

— Werbőczy minden lépésére ügyeltessetek, adá a basa válaszul, s aztán hozzá tevő: — Nekem nincs ellenemre, ha a mi kadink tetteleg az egész törvénykezést át is veendi. Ha a büszke magyar a küszöbön kívül reked, majd fog panaszkodni, sürögni, s megelégszik felével annak, a mit most bír. Úgy sem állja ki sokáig, hogy számos kíséretét ne fitogtassa, s hogy a bamba polgárokat azzal ne hitegesse, mikép ő a szultán szándéka szerint, velem egy polczon áll. Várjuk be tehát, a duzzogás kinek fog több vizet hajtani a malmára?

Másnap jelenté a basának egy spahi, hogy Hamzsa bég tegnap alkonyatban az ő lovának talpát patkóستul lemetszé, mert vér volt rajta. A másik spahi pedig panaszkolta, hogy az ő öltö-zékének hasonfelét széttépte, vérfoltosnak állítván.

Erre a basa parancsot adott Hamzsa bég tüstént hazatávozására.

Félóra múlva a spahik alajbége, ki katonai rangra Hamzsa bég után következett, kihallgatást kérván, elbeszélé, hogy vezérok lóra ültette őket, sietve haza menni parancsolá, de előbb a magyar kadi lakásának kikutatását tette kötelességökké, egy vén asszony holttestének visszafoglalása végett.

— Hamzsa bég beteg — mondá a főbasa, s ideiglenesen az alajbéget bizván meg a spahik vezényletével, rendeletet tőn, hogy Hamzsa tisztességes őrizet és ápolás alá vétessék.

Most a Werbőczyi háza körül kémkedők is, mint a virágos kertből zsákmánynyal megrakodott méhek, haza felé kezdettek zsibongani.

— A magyar kadi útra készül, mondák. Már a drágább szöveteket, az arany és ezüst edényeket, gyertyatartókat, kereszteteket és képeket a termekből eltávolították. Most a bútorokat kezdik mozgatni.

— S hova utazik a magyar kadi? — kérdé a basa e hír által kellemetlenül meglepetve.

— Némelyek azt hiszik, hogy fiához, a volt főispánhoz Tolnára; mások, hogy Erdélybe kíséri rokonait s ott fog maradni.

— Hadd tegye — szolt kárörömmel a főbasa,

ki belátta, mikép az Izabellához áttérés a szultán-nál Werbőczy tekintélyét és befolyását, mint hűg eszű és változékony emberét teljesen megsemmisítené.

— Bizodalmas emberei egymás közt arról suttognak — jelenté egy újabban érkezett kém, — hogy Werbőczy ő nagysága, miután emlékiratát már nem küldheti Stambulba, személyesen akar a császár színe előtt megjelenni, és élőszóval adandja elő az ország sérelmeit.

— Ily késő ősszel nem oly öreg és köszvényes embernek való a hosszú út — jegyzé meg a basa látszólag gúnynyal és nyugalommal, de szívében erős aggodalmakkal. Mint eszes s belátó férfiú nem lehetett kétségben az iránt, hogy Lufti és Rustan basa pártja a nagy hírű magyar főúr jelenlétét egész erélylyel föl fogja használni, s a diadalmát igen megkönnyíti az is, mert Buda elfoglalása a magyar nemzetet a török szövetségtől elidegenítvén, szemlátomást téríti Ferdinánd részére s mert a szelidebb politikát javasló párt, a szultán zsidó neje és rendkívül kedvelt nővére által a háremi cselszövények minden szálait kezében tartja.

— Egy óra alatt pontosan kell tudnom, hogy a magyar kadi hová utazik.

A mint mondá, úgy történt. Rendőrsége kétségtelen adatokkal bizonyítja be, miként a magyar kadi Erdélybe kíséri rokonait s onnan Stambulba siet.

Erre titkos tanács tartatott.

A diván egy része tanácsolá Werbőczy letartóztatását, mint kötelességében el nem járó szolgálát; más része, mint árulkodó és hamis vádakkal föllépni akaró férfiú ellen, rövid eljárást tanácsolt, mely igen hasonlított volna a Komjáthi Elemér ügyéhez. Voltak azonban oly mélyebb fölfogásúak is, kik a megbukott magyar államférfiút végső lealáztatásában is sokkal jelentékenyebbnek tartották, mint sem ily módon ledöntése sokat közölök magával ne sodorhasson s még a budai basát is. Ezek mosolyogva említették, hogy a harámbasák és rablócsapatok most igen veszélyessé teszik az utazást, s mentül több podgyászszal indul el Werbőczy, annál bizonyosabb, hogy a Duna-Tisza közén áthaladni nem tud, kivált miután az állomásáról megszökő főméltóságot a basa ő nagysága éppen semmi kísérettel sem tartozik ellátni.

E nézet beleplezve javasolni látszott, hogy Szoliman basa a rablókkal fedheti még azt is, ha Werbőczyt török katonák fosztanak ki s tennék el láb alól.

— Mihelyt a magyar főkadi útra kel, mint szemem világát úgy fogom őriztetni őt, a meddig csak hatóságom kiterjed; mert meg vagyok győződve, hogy ellenségeim általam bérelt zsiványoknak tulajdonítanak kifosztását és halálát.

A főbasa e nyilatkozattal oszlatá el a titkos gyűlést.

Sötét és magával küzdő percei voltak; homlokát kezevel szorítá, mintha küllerővel is akarná eszméit összébb tolni, hogy ruganyosabbakká legyenek.

— Most már mit tegyek? e kérdést ismétlé, de még mindig szétszórt gondolatai nem hozták meg a kellő választ.

Ekkor lépett be hfres házi orvosa, a nagy örmeny tudós, ki a szabad és tilos ismeretek egész tárházához kulcsokkal birt s csak még a halottakat nem tudta föltámasztani, de egyébiránt oly italok készítéséhez is értett, melyek a fiataikor tartóssá teszik, s az aggkor terhének egy részét a roskadó vállakról le birják szedni.

— Uram — szólt ez — a te rabod megjósolta, hogy mekkora veszély fenyeget minket a halottak rossz eltemetése miatt. A rothadt gőzölgések, imel már is egy új betegséget támasztottak, mely gőgösen vonult be a katonai laktanyákba, s azt mondja nekünk orvosoknak, kik az egészség ügyének vagyunk vitéz spahii és janicsárai: nézzetek, ha meretek, szemem közé, nevezzetek meg engemet, és keressétek elé ha tudjátok, gyógyszerházaiból azt a fegyvert, mely engem legyőz. Mi e betolakodót szemlélgetjük, de csak félig ismerjük; félig nem.

S minő jelei vannak az új nyavalyának? — kérde a basa, s mert figyelme s tevékenysége mindenre ki szokott terjeszkedni, egyszersmind parancsolta, hogy lovát hozzák elé, minthogy a katonai laktanyákat akarja megvizsgálni.

— Uram, rabod előbb azt gondolta, — válaszolá az orvos — hogy a betegek meg vannak mérgezve s csak később von észre apró sajátságokat, melyek a mérgezés kórjelenségeitől elütnek. A szenvedő,

ha reggel beleiben fájdalmat érez, már délben szavának hangja eláll, s teste annyira földagad, hogy mind feje, mind nyaka, mind kezei és lábai s ezeken névszerint az ujjak kikelnek formájokból. Tömlőnek vagy idomtalan hústömegnek mondhatnád a testet, melyhez száj és körmök amúgy kívülről odabiggyesztvék.

A főbasa szemei most föllángoltak, s ideges arcvonásait mintha küzdő érzések hevítnék, élénken mozgottak.

— Úgy van. E betegség hasonlít egy ásvány által okozott mérgezéshez. Husszein, a kapudan basa öcsce úgy nézett ki, midőn genuai eredetű odaliszkja féltékenységből bájitallal ölte meg. A ki az új ragályt elkapja, mérgezettnek fog tekintetni, s a ki megmérgeztetik, arról a világ azt fogja hinni, hogy ragályban szenved. Csodálatosak Allah útjai! Induljunk a laktanyákra.

Ezzel a basa lóra pattant, s az orvoson kívül minden kíséret nélkül ment a halál tanyájára.

Jelenléte, életkockáztatása bátorságot öntött a csüggedőkbe. Ő Mohamed hitével együtt nem vette át a végzetben feltétlen belenyugvást, mely a tevékenységet kizárja s intézkedései szabatosak, czél-szerűek voltak.

— S a városban jelentkezik-e e ragály?

— Még egy eset sem fordult elő — válaszoló orvosa.

Mihelyt Szolimán a palotájába visszatért, rögtön magához hivatá Zulkifart.

— Az effendi — szólt haragosan — tengelyét

mindig összetűzi a magyar főkadi tengelyével. Ez helytelen! Ezt én többé nem tűrhetem.

— Ne féltsen nagyságos uram engemet — válaszolá kevélyen a török főbíró. — Werbőczyi törvénytudományának járműve csak egy targoncza, mely könnyű polyvával van tele rakva; míg az enyém nehéz vasas szekér a kanun drága eledeleivel, tudniillik a seri lelki rizsével és a divani szemelt buzájával terhelve. Természetes tehát, hogy akárhányszor ütközik össze tudományom szekérének tengelye az ő polyvás targonczájával, az eredmény csak abból álland, hogy a gyaur földre bukik s hiábavaló tudományát a szél szanaszét szórja.

— De én nem tűröm többé a czivakodásti. Vissza akarom állítani a magyar főbíró egész hatáskörét.

— Akkor a nagyságod rabja Stambulba fog költözni, mert a legbutább softa is elintézheti az itteni törvénykezést.

— A mit parancsoltam, végre is fog hajtani — válaszolá szigorúan a basa. És Zulkifar nagysága tetőpontjáról lebukva, alig talált az ajtóra, melyen mély bókók közt, de szívében gyűlölettel távozhassék.

— Helyre állott-e Hamza bég egészsége? — tudakolta Szolimán, mihelyt a török főbírótól menekült. — Járlanak utána: mit beszél, mit tesz?

E parancsra a fölvilágosítások egymást érték s mind határozatlan alakúak voltak.

— A hatalmas bég — szólt az egyik hír-

mondó — megtanult minden török káromkodást, s azt nekünk kezdettől végig el is mondja; de azonkívül mindig magyarul beszélt, csakhogy nem velünk.

— Hát kivel?

— Saját magával.

A másik hírmondó közbeszólt, megjegyezvén, hogy a mint ő gyanítja, Hamzsa bég nem saját magával, de földfeletti lényekkel társalog s úgy látszik, híres szentté emelkedett, kinek jóslatait minden nagyobb vállalkozásnál illő lesz meghallgatni.

— Költözzék az ő szobájába egy magyarul jól értő szolga — rendelé a basa. S menjen el csauzágánk díszöltözetben méltóságos Werbőczy uramhoz s fejezze ki sajnálkozásunkat távozási szándéka iránt, melyet mi pártolni nem akarunk, de megváltoztatni szívünkben őhajtanánk. Titkára kivégeztetése őhajtasunk ellen történt, bár magaviselete iránt csoportos kifogásaink voltak; de ha szintén Hamzsa bég megbízatásán túlment, jobb az egészet a feledés fátyolával borítani s a kibékülés útjára visszariasztásul nem idézni föl a halottak árnyait. A bosszú és visszatorlás a végtelenbe nyúlik, ha a szenvedélyeket jogosnak látszó követeléseiktől is hamar el nem tiltja a bölcs megfontolás, mely még az igazságban is mértéket tart.

A főbasa tehát igéri méltóságos Werbőczinek, hogy ha utazási tervével fölragy, ha Hamzsa bég megbüntetését nem kívánja és holnap törvényszolgáztatás végett a palotában megjelen: akkor Zul-

kifar főkadi illetékessége keskeny korlátok közé fog szoríttatni, Hamzsa bégnek új szervezései, a szultán véghatározatának elérkeztéig fölfüggesztetnek és a magyar törvény, mely méltóságos Werbőczy halhatatlan érdemeinek köszön legtöbbit, az egész tartományban megint kizöldül és virágzásnak fog indulni. Ezt mondja meg csauzagánk a mi barátunknak, a köztiszteletben álló magyar országbírónak.

A főbasa a rendeletet oly fitogató nyilvánossággal osztá, mintha érdekében volna Werbőczy iránti jóindulata felől mentől több tanút szerezni.

Czéljánál többet is ért el; mert egyszerre elterjedt az a hír, hogy eddigi nézeteit megváltoztatva, a gyaurok részére állott s túlságos engedékenysége miatt veszélyezteti a kezére bízott tartományt. Zulkifartól izgatva a vén törökök már morogni kezdettek.

Werbőczytól a válasz csak alkonyatra érkezett meg. A basától nyert engedélyeket elfogadja, mindenek előtt Hamzsa bég fejét kívánja s mikor az neki átszolgáltattott, akkor lehet szó arról, hogy útjával fölhagyván, törvénykezés végett a királyi lakban megjelenjen.

A basa fanyar mosolylyal mondá: — Ez nagy kérdés, melyre aludnunk kell.

A janicsárscapat vezére, ki a szigorúbb török párthoz tartozott, kedvetlenül szólt: — Tied, nagyságos uram! a parancsolás joga; enyim az engedelmesség kötelessége. De úgy tetszik nekem, mintha a magyar kadi nyakunkra akarna lépni s

ha a nagy tisztelet miatt arcunkat igen alant hordozzuk, még turbánunkra is köphet.

— Minél nagyobb alázatot mutatunk iránta — válaszolá a basa — annál közelebb esik árnyékunk a hatalmas padisah kegyelmének széléhez. Rustan és Lufti ő magasságokon kívül, kiket Allah sokáig éltesse! nincs halandó, ki a győzhetetlen császár dicsőségének uraihoz közelebb férhetett volna, mint méltóságos Werbőczy István. Illő tehát, hogy kedvét keressük, mert úgy lelhetjük meg a padisah kegyelmét.

*

Másnap reggel a Hamza bég mellé rendelt és magyarul értő szolga a basa színe elébe idéztetett, a rendőrfőnök és a janicsársapat vezérének jelenlétében.

— Mit csinál a bég? — kérdé a kormányzó.

— Dühöng, nagyságos uram s mindnyájunkat, kik szolgáljuk, több versen megvert s igéré, hogy még ma ki is fog végezni. Ezenkívül veszekszik a szellemekkel, s azt állítja, hogy hazugok és atyja alakjába öltözve megcsalták őt. Követeli tőlök, vegyék le fejéről a vénasszony átkát! Esküszik, vissza fogja tenni régi helyére, a honnan levette, a keresztet, ha a lelkek nem oldják föl az átok terhe alól.

— Minő keresztől beszél? — tudakolá a rendőrfő.

— Nem tudom bizonyosan, de többször említi a Boldogasszony egyházát — mondá a szolga.

— A mi mecsetünket? — kérde most szertelen fölindulást színlelve a basa. Ez lehetetlen: hisz ő dönté le arról a keresztet s ez érdemeért jutalmaztatott szandsák-bégséggel. Tehát már ismét visszahelyezné? Ritka esetek közé tartozik s alig tudunk rá példát, hogy a ki egyszer Allah követőjévé vált, megint visszaessék régi tévedéseibe. Hamzsa bég örültsége tehát nem a szenté volna, ki az éggel kötött szövetséget, hanem a gonosztevőé, ki a bős szellemeket nyerte meg segítségül? Hivatalát, míg kitűnő bajnokaink közül valaki átveendi, folytassa ideiglenesen az alajbég, ki tegnap a spáhikát hazavezette. Most pedig csauzagánk menjen méltóságos Werbőczyhez, jelentse ki neki, hogy föltételeit elfogadtuk, azon kikötés mellett, mely szerint előbb ő lépjen a palota udvarába s azután rögtön küldessék el hozzá a megbüntetett Hamzsa bég feje.

— Allah könyörüljön a mi szerencsétlen szandsák bégünkön — mondák áhitattal a basa udvaronczai.

Werbőczy nem is álmódhatott ekkora diadalról. Konstantinápolyba utazás ily késő ősszel, a hanyatló kora miatt s ha ez tekintetbe nem jönne, a basa bosszúálló hajlamánál fogva s a zshiványoktól fenyegetett közbátorság hiányában, igen kétséges kimenetelű lett volna.

Fia halálát alig sajnálná inkább, mint Elemérét; azonban mekkora elégtétel volt a magyar törvénykezés megmentése és a gögös Zulkifar lealáztatása.

Beült tehát a díszhintóba, kísérve Turgovicstól, János diáktól és a többi hivatalnokoktól. De az önkéntesek sehol sem jelentkeztek, s Buda városa a mult alkalomkor úgy megelégette a kíváncsiságot, hogy fejét az ablakon senki sem dugta ki.

Ez Werbőczit lehangolá s nem volt csoda figyelmetlensége, mely miatt csak álmokképként vonult el szemei előtt egy csoport bókoló török, kik oly meghajlásokkal, mintha földre dobott oszporokat emelnének föl, közelítettek a hintóhoz s egy nagy ezüst tálat fölmutatva, a bécsi kapun Werbőczy házához kanyarodtak le.

Turgovics összevonta szemöldeit és sötét tekintettel kísérte a tálozát.

— Különös nap, — mondá János diákhoz fordulva.

— Dicsőségünk napja, — válaszola ez, elragadtatva a vívmányok miatt.

A Szent-György-téren maga a janicsárcsapat vezére fogadta Werbőczit.

— Előre megmondtam, hogy a törökkel gorombán kell bánni, ha tiszteletet kívánunk és sokat kell tőle követelni, ha nincs kedvünk visszautasztatni. A lefolyt két nap fontos eseményeinek történetfrója, remélem, rólam sem fog megfeledkezni, mert diplomatai győzedelmünk egy részét az én határozott hangú nyilatkozataim és stoikus jellemem eszközölte.

Ezt János diák az önértés teljes kifejezésével említé.

Turgovics mosolygott, úgy a mint ő tudott, fulánkosan és mogorván.

A várpalota lépcsőin a basa minden magas hivatalnokaival együtt várta Werbőczit s megölelé, karonfogva vezette a nagy terembe.

Zulkifar reszketett dühében s tolmácsával egy szögletbe vonult, mintha tudni akarná adni az egész világnak, hogy ő csak saját árnyékát tartja magánál csekélyebbnek.

A basa katonásan végzett Zulkifarral s megmondá neki, mikép ha méltóságos Werbőczy vetésébe vágja be sarlóját s ez által a győzhetetlen padisah czélzatait támadja meg: akkor őszvérének farához fordított arccal fog Budavárából kivettetni.

A fölfuvalkodott török kadi oly nagyokat lélekzett, hogy az erőlködés miatt arca kárminvörössé lön; de nem mert feleselgetni.

— Méltóságos barátom arról otthon meg fog győződni, hogy titkárának gyilkosa méltó büntetését elnyerte. Most menjünk törvényszékezésre s aztán lakomázunk.

Werbőczy hozta az ítéleteket; a basa bámult és figyelmezett.

Turgovics egy formasági kérdésben az elnöktől eltérő nézetben volt s megmondá véleményét, nem azért, mert használni akart vele, hanem mert ha bíró, tartozik a tárgyhoz szólni.

A basa, mintha valami kabalai számot említene, magában mormogott s Werbőczy, ki hozzá közel ülven, meghallá a bűvös számot, csodálkozására azt

vevé észre, hogy saját törvénykönyvének egyik czímére is vonatkozhatik, melyből Turgovics érvei ellen csakugyan erős jogi okokat lehet meríteni.

Szemei ámulattal fordultak a basa szeszélyes mosolygó arca felé.

— Mekkora elmét vesztettünk el e renegátban! — gondolá s Turgovicsot nagy tűzzel kezdé ostromolni.

A kérdés mindenestre jobbra-balra vala rángatható s Turgovics csak a hivatalos kötelesség mértékeig rángatta s azután elejté.

Midőn e vitának vége volt, jelentették, hogy az orvos a főbasával okvetetlenül akar beszélni.

— Allah nagy! bizonyosan a ragály új kiterjedést nyert — sóhajtá a basa.

A bírák még semmit sem tudtak a ragályról s oly iszonyúan megdöbbentek, hogy azon néhány percz alatt, míg az orvos a teremajtó előtt beszélt, minden fonákul folyt.

Most a basa belépett, két tenyerét fejéhez szorítván, mintha félne, hogy meghasad. — Tegnap óta megint négy eset fordult elő — sóhajtá, nem tekintve, mikép a törvényszéken van, hová e tárgy nem tartozik. A ragály egészen a mérgezéshez hasonlónak látszik. Előbb a beteg beleit fájlalja, azután hangja hal el, teste földagad, mint a tömlő. Allah legyen kegyelmes! A ragályos végre idomtalan hústömeggé válik, melyhez a száj, szem és körmök kívülről látszanak odabiggyeszítve. Miért engedi meg a próféta, hogy bajnokai a harczmező helyett a szalmazsúpon így haljanak meg!

A basa fölindulása a formaság emberét, Werbőczit is kivette a sodrából s az ülést félbeszakítva tudakozódní kezdett s erre Szolimán elbeszélé, hogy tegnap meglátogatta a laktanyákat s még ma erélyesen akar az iránt intézkedni, minő elővigyázattal kell a városba terjedését meggátolni. A többek közt, ha hitünk nem ellenezné, a koporsóba oltott meszet tétetnék; de legalább a keresztyéneknél ez nem okoz botránkozást. Ebéd után tüstént parancsot küldök eziránt a városi hatósághoz.

— Szolimán basa végtére sem rossz indulatú ember s meg kell vallani, hogy nagy mértékben erélyes — gondolá Werbőczy és ez eszméjét közlé is a hallgatag Turgoviccsal.

Csak imígy-amígy folyt a bíraskodás s mindenik örvendett, hogy a királyi táblát a basa asztalával cserélhette föl, hová a Werbőczivel kibékülés ünnepejére minden magyar bíró meg volt hívva.

Ha Verancsics Antal püspök nem írta volna meg, alig hinnók, hogy a Korán rendelete ellenére Szolimán basa fényes terftékű és ízletes étkekkel ellátott lakomáján sok pohár bort ürítettett a török császár jólétéért és különösen a magyar nép boldogságáért. A basa köszöntött Werbőczire, Werbőczy a basára, s csak a janicsárcsapat vezére, mint ó-divatú török, forgatta csodálkozással szemeit a víg czimborákon s míg a hevítő bor helyett sorbottet szörpölgetett, a világ végét legalább ezer évvel hitte közelebbnek, mint tegnap, az atyja sírjára mert volna esküt letenni, hogy az ítélet napján Szolimán basa, a beretvavékony hídon, mely

a pokol fölött függ, az első lépéssel le fog siklani.

Szerencsére Zulkifár nem volt a lakomán, így mérgében meg sem pukkanhatott.

A míg a várban salamoni bölcseséggel hoztak ítéleteket s azután igazi magyar kedvvel és szónoklatok közt vígadtak; addig Werbőczy lakásán nagy rendnek és zavarnak voltak okozói a jámbor törökök.

Ugyanazok tudniillik, kiknek földig érő hajlongásait a díszhintóban ülő Werbőczy észre sem vette volt, szorgalmas hangyákként zsibongták körül a magyar főúrnak udvarra és utczára kihordott s részint már szekerekre rakott podgyászait s elúszván onnan a szolgagyerekeket, a házba magok hátán kezdik azokat visszaczipelni.

Dani bácsi, kit Elemér halálának hírére szélhűdés talált, s azóta külső egészségileg rendbe jött, de fájdalom! elméjében eltompult s már csak inkább állati életet élt, a szegény jámbor Dani bácsi a török gazdálkodást meglátván, előbb félénken tekintgetett az udvarra s azután tudná Isten miért, megbátorodván, a tornácra huzódott ki, vizsgálódva tekintett körül s végre méltóságos lépésekkel kezdett a lépcsőkön leszállani. Hihetőleg volt közleni való gondolatja is, de a melyet útban elfeledett.

Midőn már a gyepen vala, az ezüst tálczát tartó egyén, kinek utasítása volt hozományával a magyar főkadit bevárni, meglátván a nagytekintélyű urat, kérdezé a tolmácstól: ki legyen az?

— A főkadi rokona — nyeré válaszul.

Erre intve a tolmácsnak, hogy kísérje őt Deák Dániel nagyuramhoz, kezdett ünnepélyes bókokkal közeledni, mit a tisztelgés tárgya észrevevén, háttal a lepcső felé vonult, nem tudván, vajjon szükséges-e ily véletlen és előre nem látott eset alkalmával helyt állani, vagy pedig tanácsos valahol menedéket keresni.

Ily kétes indulattól mozgatva, háttal kezdett a lépcsőkön fölhaladni, mindig megtartva méltóságos és komoly arczkifejezését.

A tálozát hozó török ezt ünnepélyes szertartásnak képzelte s a kellő közöt mindig megtartván, csaknem földig érő bókok közt ment a nagytekintélyű uraság elébe. Háta megett pedig a tolmács majomhússággal utánozta a tálozást.

Deák Dániel a tárt főajtóhoz hátrált, midőn a bókvető török a felső lépcsőn volt. A küszöbön a szegény öreg bátorsága ingadozni kezdett; de győzött homályos aggodalmain a szégyen, az átallás.

Szóval, nem akart félénk lenni.

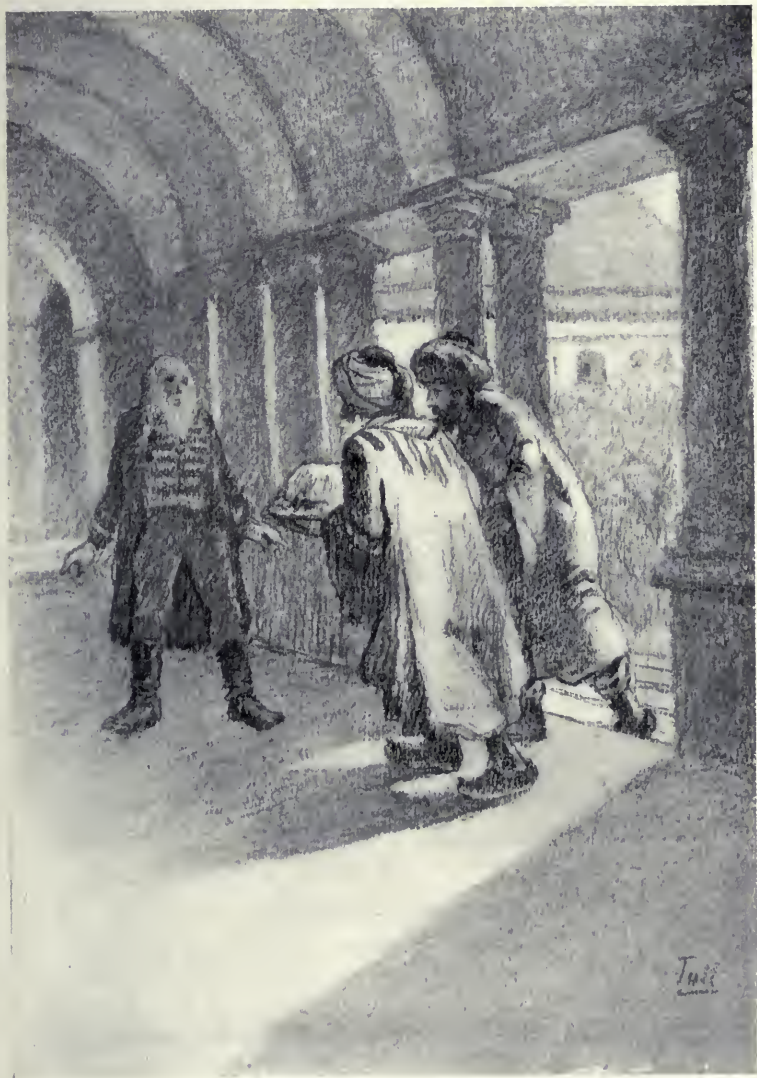
S tehát a régi tempót megtartva, háttal huzódott tovább.

Hasonló lelkiismeretességgel őrizvén a távolságot, hajlongott feléje a török.

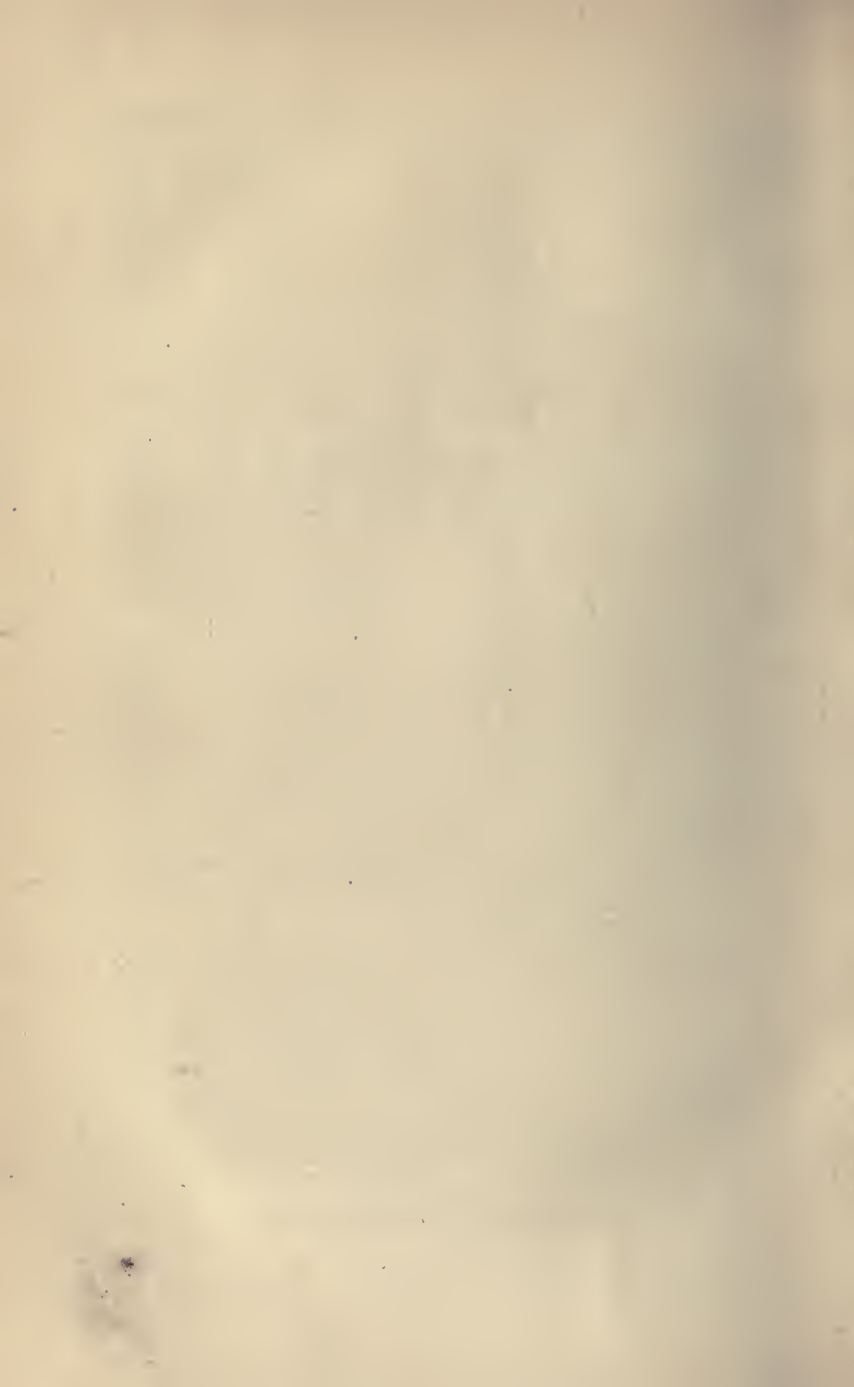
Igy utaztak át vagy négy szobát, a közzavar és fejetlenség miatt észrevétlenül.

Végre a nagy rokon frótermébe hátrált Dani bácsi, honnan már nem volt kijárat.

Itt észrevehető zavar ült ki arczára, de kedélyháborgásain ismét győzött a férfiasági ösztön

A régi tempót megtartva háttal húzódtott tovább.

Hátrált tehát és hátrált szabály szerint, míg az íróasztal föltartóztatá.

A török pedig a kimért távolságot nem veszítvén el szeme elől, szintén megállott, várván, hogy még minő ünnepélyesség van hátra.

Dani bácsi ekkor föltalálva magát, megkerülte az asztalt, s leült a bőrkerevetre, hol Werbőczy szokott ülni, midőn fr.

Itt összekulcsolt karral várta be a veszélyt, mint karszékén a római senator a gallusokat.

Most a török az asztalhoz lépett s rátévén a nagy ezüst tálczáat, szólott: — Allah nagy és az ő prófétája Mahomed. A hatalmas Szolimán basa üdvözli a szintén hatalmas magyar kadi s fogadását teljesítvén, imel küldi ajándékba az ezüst tálczával együtt a vitéz Hamza bég fejét.

Erre a tolmács magyarul mondá: — A nagyságos basa a magyar kadi titkárja gyilkosának fejét tisztelettel küldi.

S most föllepelte a tálczáat.

— Úr Isten! Hisz ez Barnabás diák! — nyöszörgé Dani bácsi, merev szemekkel tekintvén a lemetszett fő merev szemei közé. És azalatt, míg a török követ tolmácsostul szabályos bókok közt hátrált ki a szobából, még mormogott valamit, de már érthetetlen, s aztán a kerevet hátához szegezte fejét s mozdulatlanul nézett a halott szeme közé.

Ily helyzetben találta őt Dora; de már mint többé nem élőt.

Werbőczy győzelmi mámorral és bár nem víg kedélylyel, mert Elemér elvesztése után a jámbor öregnek örvendenie nehéz lett volna, de legalább a közügyek iránt megnyugtatta távozott a basától. Azonban már a királyi palota lépcsői előtt értesült szeretett rokonának, Dániel úrnak véletlen haláláról.

— Ki akar-e tengelyéből billenni a föld, vagy csak családomat és azokat, kiket szívem kedvel, akarja hátáról lerázni? e nagy kérdés, a gondviselésnek ez új talánya, foglalkoztatá őt a díszhintó bársony vánkosain.

Midőn szolgálai a tornáczlépcsőre leemelték, nehezebbnek gondolták, mint eddig volt s kettő vezette közülök a főterembe, hol, mint a mankóit eldobó sánta, kinek a megváltó mondá: járj, kibontakozva szolgálainak kezéből, ideges fölhangoltsággal rohant írószobájába, honnan éppen akkor vitték ki Dánielt, hogy felöltöztetve a nyújtóztatóra tegyék.

— Csakugyan meghalt! — kiáltá Werbőczy, éppen midőn belépett az alabástrom fehér Dora s összeroskadva az élet terhe alatt, tántorogni kezdett, de hirtelen egybeszedvén magát, távozott intézkedéseket tenni s Werbőczy csak e halk szavakat hallá suttogó ajkairól:

— Van-e Isten?

— Fellegek közé takarta arcát, leányom, de talán képe kiderül srjaink felett s mások fogják létét érezni csodáiban és vigasztalásaiban, zokogá a vén ember, de könnye egyszerre megfagyott,

mert mellette emelték tovább Deák testét és szemét ösztönszerűleg kelle a torz vonásokra vetnie.

Nemsokára gerinczében is kezdé a hideget érezni, mi természetes volt ez újabb csapás után. Halántékai élénken dobogtak, szeme sugárzóbb és homloka forró lett. Bizonyos nyugtalanság hajtotta ideoda. Sürgős parancsokat osztott ki, de elfeledé, mit akar s a cselédekét czéltalanul zaklatá. Most eszébe jutott, hogy senki sem imádkozott Elemérért, Deák Dánielért s mert ellenségeinknek is meg kell bocsátani, a boldogtalan Hamza bég lelkéért. Hűvös est volt. Felölté mentéjét s a folyosón, mely lakását a mezítlábos barátok zárdájával egybeköté, végig suhanva, koczogott, csengetett a zárdaajtón. E szerzetesek is elköltöztek volt a sfrok földülása, a harangok levétele s a templomok megszentés-telenítése alkalmával. De hátha valaki visszakerült s őrizi az elrejtett monstranst, az üldözött papi ruhákat és a vértelen áldozat oltárkövét. Sokáig koczogtatta az ajtót Werbőczy s végre úgy rémlett, mintha neszt hallana. Most bekiáltott: az ügyefogyott Werbőczy akar imádkozni és gyónni! A kulcs nyikorgott a zárban s az épület egyetlen élő lénye, egy deficientián tengő öreg pap, ki tévedései lerovásáért vezeklési czélból az elhagyott zárdába visszatért, «amen»-nel fogadá a magas vendéget, kit csekélységének érzete levert.

Templomgyertya helyett mécseket gyújtottak a kápolnában. A pap Werbőczytól segítve, egy követ, mely titkos lépcsőt fedett, félretolt s csontok és hamvak közé menve le, az áhitatra szükséges köny-

vet, ruhát, feszületet és szent edényeket hozott elő. Hosszas volt az isteni tisztelet, hideg a lég s midőn Werbőczy ágyába lefeküldhetett, valóságos láza volt.

Másnap, bár semmi határozott kórjelenség nélkül, bágyadt és gyöngé. Turgovics tanácsolta, hogy ne keljen föl. Meg is tevé.

A budai basa pedig értesülvén, hogy méltóságos barátjának mily derék rokona halálozott meg, sajnálkozó bizottságot küldött hozzá és Dora kisasszonyhoz is. Megigérte, a mi pedig törvénysértés volt, hogy a vidékről hozat papot, ki rendes beszentelés és házi istentisztelet mellett temesse el a nagy férfiú öccseúrát. Ennek az ígéretnek nesze az igazhitű törökök közé is elterjedt, tömérdek visszatetszést gerjesztve. Csakugyan a gyaurokkal özimborál a kormányzó, mondá Zulkifar. Ennek még rossz vége lesz; sajádtotta legalább tiszta softa s ime! tüstént akadt egy török szent, ki a Szent-György-térnek egyik hegyes kövére ülve, megszakgatta ruháit, habot túrt ajkán s földingást, dögvészt, csillaghullást, véres háborút, éhséget és napfogyatkozást kezdett jósolni. Erre a török őrség a pékeket fenyegeté a drága kenyér miatt s a keresztyének titkos összejöveleteiről beszélgetett. De a basa hidegvérűségét a nyugtalanság e jelei nem ingatták meg s hagyá a szentet a hegyes kövön ülni, gondolván, hogy ez úgysem tarthat sokáig. Minden válság nélkül szállott le a nap s a dervisek a mecsetről szép ének mellett kiabálták az alvó városnak az éj óráit. Már a menny boltjáról sok

csillag tűnt le, midőn Turgovics előbb lassú, aztán növekedő és zajos koczogást hallott háza kapuján.

— Vajon mit akarnak elrabolni? — gondoló s várta az alabárdok ütéseit; de csak dörömbölésnél maradt a dolog.

— Talán nem is törökök, hányá-veté magában, de mégis jó lesz leányomet elrejteni. Ezzel gyertyát gyújtott, felkölté nagyobbik magzatát, monda, öltön magára ruhát s midőn ez megtörtént, a remegő tündért, vaspántos és nehéz lakatú boltba zárta. Ekkor a félelemtől szintén átjárt cselédnek parancsolá, hogy menjen le s tudakolja meg, kik vannak a kapunál. Maga pedig hidegvérűségét megtartva, két pisztolyt tett az asztalra.

A cseléd csakhamar többedmagával nyargalt a lépcsőn föl. — Werbőczy ő nagysága veszélyesen beteg, kiálták. Kérjük kegyelmedet, szólj most a szobába rohanó komornyik, keresse föl az orvost s hozza hozzánk, mi elkísérjük.

— Fogjanak be gyorsan, parancsolá cselédjének Turgovics, sietvén a közben leányát a zár alól fölmenteni.

Szürkült már az ég, sőt a ködön át is kezdett a szegélye vörösödni, midőn Turgovics a hévizi zsidóorvossal, ki boldogult nejét siker nélkül gyógyította, megérkezett.

A szerencsétlen beteg feje, nyaka, teste dagadni kezdett és kékült. De gyomorfájdalmai már szüntek.

Az orvos megnézte a szenvedőt s arcza nem csak komor, de ijedt is lett.

Kiosont a szobából s utána Turgovics.

— Uram, szólt ekkor suttogva, mint hallám, a török laktanyákon csodálatos betegség ütött ki, melynek kórjelei csalódásig hasonlítanak a mérgezéshez; de én, mint orvos, mégis oly tökéletes mérgezést látok itt, melyet ekkora szolgálai hűséggel semmi ragály nem utánozhatna. Istenem! én ellenmérget nem hoztam magammal és már késő is volna.

— Csütörtökön a basánál ebédeltünk, jó lesz az ellenmérget elhozni.

Midőn az orvos a basa nevét hallá említeni, arczáról sűrűn kezdett a veríték permetezni s így gondolkozott magában: Werbőczy arczán a halál pecsétje van s vére már üszögösödik. Ha én az ellenmérget vele bevétetem s véletlenül kisül, hogy ragályban szenved, akkor a basa leütteti a fejemet, mert gyanúsítottam őt. Ha pedig az ellenkező eset kerülne elé s a mérgezés megállapíttatik, akkor a basa szintén leütteti fejemet, mert rémítő bűnét föllepleztem.

Míg az orvos ez iszonyú alternatívát forgatá elméjében, Turgovics őt sietségre nógatta.

— Uram, szólt a szorongatott orvos, Werbőczy ő nagyságát semmi tudomány nem mentheti meg. Nekem ez esetben csak orvosi tekintélyemet kell fentartani. Ismét megvizsgálom tehát a beteget; mert ha az új ragályban szenvedne s én a mérgezésre adnék ellenszert, ez siettetné a feloszlását s ellenségeim rám kenék, hogy ő nagysága a kór-állapot fonák felfogása miatt lett a halál áldozata.

Oly igaznak látszott az orvos aggodalma, hogy Turgovics semmi kifogást nem tehetett.

Aeskulap tanítványa pedig feszült figyelemmel vizsgálta a beteget s ismét félreintvén Turgovicsot, mondá: Csakugyan több finom jel kezd arra mutatni, hogy ő nagysága az új ragályt kapta meg. Különben a felbontás alkalmával kiderülhet: tévedtem-e vagy nem? (Hadd bontsa más föl, gondolá az orvos, én akkor nem leszek itt.)

Szoliman basa hamar értesült, hogy méltóságos barátja beteg. Tüstént szigorúan megparancsolá házi orvosának, szedje össze minden tudományát, mentse meg a legyőzhetetlen padisahnak és a dicső magyar népnek a nagyhírű hazafi életét.

Gyorsan el is indult a tudós örmény, hogy a halált növényecseppekkel vagy bűvös szavakkal visszautasítsa.

Midőn tisztesség tekintetéből a beteghez bocsátatott, elbeszélte a zsidó hivataltársának, hogy az ő keze alatt már kilencz ragályos volt s hat közülök el is ment a paradicsomba; de meg kell vallania, hogy az új nyavalya oly tökéletes alakban egyiknél sem fejlődött, mint méltóságos Werbőczinél.

Ekkor a szomszéd szobába magokhoz vonták Turgovicsot, mintha orvos volna, és tanácskoztak vele.

Ennek már testén-lelkén átjárt a sors nehéz keze. Szívesen fekünnék Werbőczy mellett a terfőn. De életúnt közönye mellett is terhére volt a sok alkalmatlankodás és egész alázatossággal kérte

az orvosokat, pihenjenek, ne törjék a fejöket többé s hagyják Werbőczit csendesen meghalni.

Természetesen, az ily kívánság túlságos és nem teljesíthető volt. Az orvosok sűrögtek továbbra is.

A budai nép pedig értesülvén a nagy csapásról, tódulni kezdett az udvarba. Ekkor a basa rendeletéből török strázsák vették át a ház kapujának őrzését s viaszszorították az összesereglett tömeget.

Most a beteg Turgovicsot kérte magához s midőn ez megjelent, esdőleg intett kezével a mellette virrasztott Dorának, hogy távozzék.

— Az Isten még ma magához veszi bűnös lelkemet, . . . tévedéseimnél is nagyobb kínokat szenvedek, . . . ha halálom erőszakos volt, tanulságul szolgálhat azoknak, kik természetelleni szövetségekben bíznak . . . Átkos hivatalom alkalmasint barátom uramra fog szállni.

— Kétségkívül, nagyságos úr! mert engem minden bajnak föl kell keresni. De kiviszem, hogy utódom ne legyen.

Werbőczy, ki jóformán már csak kezét mozgathatta, helyesleni látszott utolsó csalódásának szétszlatását.

— Van egy emlékiratom . . . azt . . .

— Igenis, azt én tűzbe dobom, nagyságos uram.

— Tedd meg barátom! . . . Köztünk és köztök csak a fegyver határozhat. Ha temetése a szükséges szertartások nélkül történnék, . . . mondassárva lelkemért miséket mind Ferdinánd, mind Izabella országaiban.

— Nem mulasztom el . . . Egyébiránt a basa nagy pompával fogja nagyságodnak megadni a végtisztességet; mert azt fitogtatja, hogy tisztelője és jó barátja volt.

— Most figyelj szavaimra, mert hangom kezd elhagyni . . . Dorát saját gyermekemként szeretem, . . . ő nagy lélek . . . csodálatos jellem, kit minden csapás, mely mást lesújtana, fölemel . . . Atyját tegnap temeté el, harmadnapon engem fog . . . nagybátyja erőtlen vén ember, ki a gyászshfeket sem fogja túlélni . . . Ő egyedül marad . . . De engem távozásakor kért Izabella királyné, hogy szükség esetében folyamodjam kegyelméhez . . . Fogalmazz egy levelet, . . . rövidet, hogy legyen még időm aláírni.

— A levél rögtön kész lesz s benne esdekelní fogok a királynénak, hogy Dora kisasszonyt vegye udvarába. Minthogy pedig a tél maholnap nyakunkon, a közlekedés bizonytalan, sőt rablóbandák által veszélyeztetve van: rá fogom bírni a basát, ki gonoszságát a szolgálati készség mázával fedi el, hogy nagyságod temetése után rögtön erős kíséretet rendeljen mellém, ki előbb Erdélyország széleig akarom a kisasszonyt kísérni s csak azután veszem át megátkozott hivatalomat.

Werbőczy gyuladt szeméből egy könny csordult ki.

Turgovics gyorsan megírta a levelet; de a szózatós ajak, mely hajdan egész országot bírt lelkesedésbe hozni, a kór szigorú fejlődési folyama szerint, már akkor elvesztette a hangot s Werbőczy,

midőn dagadt kezével az aláírást nagynehezen bevégezte, nyöszörögni sem tudott, noha látszott, hogy van még kívánni valója.

Turgovics az élőhalottnak torz és alaktalan arczára szegzett szemekkel gondolkozott egy hosszú perczig. Azután kiment a szobából s az íróasztal fiókjait föl kutatván, lepecsételt irattal jött be.

— Im ez a nagyságod vég hagyománya, melyben több jótékony legatumokon kívül, a mezítlábos barátok zárdájáról is megemlékezik. Az okiratot, hogy el ne tévedjen, zsebembe rejtem és pontosan végre fogom hajtani. Most már az óra mögül a kis érczfeszületet elhozom és nagyságod kezébe teszem. Mi megtörténvén, bevezetem Dora kisasszonyt s leültetem a nagyságod ágya melletti karszékre, magam pedig eltávozom: ezzel rendben van minden.

IX.

Izabella királyné uralkodása a két Deák tekintélyének növelésére szolgált.

Mihelyt a rend helyreállott, kiki megemlékezett, hogy mekkora hűséggel viseltettek a trón iránt s mindig kivételes következetességgel léptek föl minden fondorlat és lázítás ellen.

Nem lett volna tehát hiánya a látogatóknak, ha Pista bácsi leereszti a dobogót, de ő hű maradt fogadásához s figyelembe sem vette a jeladó sípot és kürtöt.

Hosszú volt a nap, rémséges hosszú, s ámbár

Flórián pater betanulta Dániel úr vitatkozási modorát, Pista bácsi finom műérzéke észrevette a szolgai utánczást, mely az eredetinek csak külsőjét tudja visszaadni, s méla mosolylyal mondá: — Másolat biz ez, pater, másolat!

Aztán ha Flórián helyettesíthette volna is legalább a refectoriumban az eltávozott testvért; ugyan ki feledtetheti el csak egy perczig is Dorát, s ki keltheti föl azt a csalálmot, hogy az ételek nem izetlenek, a vidék szépsége nem halványabb, a ház bútorai nem kényelmetlenebbek, a falképek szemlátomást nem kormosodnak, a por kiméletlenül nem lep el mindent, s maga az öreg épület roskadozni nem akar azóta, hogy Dora odahagyta az atyust s nem kíván neki sem «jó reggelt» sem «jó estét?»

Pista bácsi még Dorka zsémbjeit, hóbortjait sem becsülte érdemén alul. Tudta, hogy ez a képzelt dissonantia is azon összhangzáshoz tartozik, melyet a Deákék boldogságának neveztek, s mely nemcsak fényből, de árnyakból is állott, nemcsak örömmel, hanem apró kedvetlenségekkel is fűszerezte az órákat.

Midőn az új gazdasszony a kamarából a konyhába, s onnan a cselédszobákba ment, Pista bácsi a karszékbe ülve figyelt és szomorúan mondá: — Bliktri az egész! nem úgy zörgeti a kulcsokat, nem úgy hesseget a csibéknek, nem úgy csapdossa az ajtókat, mint Dorka!

Aztán a borról, mely a szentkönyv szerint is megvidámítja a szívet, egészen lemondani, Pál apostol Thimotheusnak adott tanácsát, egy fogadás miatt

szemügyre nem venni; valóban ez oly szomorú állapot volt, melynek hatása alól Pista fiatalabb erővel sem tudta volna magát kiszabadítani.

Köszvénye az új életrend miatt bujdosni kezdett, s néha a test nemesebb részeit is fenyegette.

A Márton lúdja, mely az előbbi években a refectoriumot vigadó vendégekkel töltötte meg, most minden ünnepély nélkül került a nagy fatálczán az asztalra, s most először nem bírta Pista bácsi, régi kötelessége szerint fölmetélni.

Másnap nyávalyája zordabbá vált. Flórián orvoságul dicső-szentmártoni ó bort tanácsolt, de javaslata, mint papi álláshoz nem illő, visszautasított.

Erdélyben egykor a Katalin napja nevezetes volt, mert ekkor érkezett meg Orsováról nagy öszletben a viza és kaviár. Portus, Alvincz, Gyulafehérvár, s a Maroshoz közel eső vásáros helyek oszták szét az egész országba, a karánsebesi csigákkal együtt.

Midőn e kedvelt eledelek a refectoriumban átvették a főszerepet, a tapasztalt Flórián pater erősebb borokkal töltetné meg a serlegeket, s midőn Pista bácsi, kit karszékestül együtt hoztak az asztalhoz, enni kezdett, a pater elébe tolt egy serleget, s midőn a háziúr kedvetlenül vonta össze homlokát, zsebéből pecsétes levelet szedve ki, mondá: — Nagyuram! itt nincs helye több tergi-versationnak; mert íme, elhoztam a püspöki vicarius ó főtisztelendőségének dispensatióját, mely kegyelmedet betegségének tartása alatt feloldozza szent fogadása alól. Nosza! tehát cseréljük ki ez ó bor-

ral a vizet, melynek egyébiránt az érdemeit én kellőleg tudom méltányolni, különösen a mosogatásnál.

— Tisztelendő atyám! szólt Pista bácsi, látható megindulással, nagy köszönettel tartozom a feloldásért; de lelkiismeretemben nem hiszem jogosítva magamat a szívét vidámsító ital használatára, valameddig Dani öcsém s Dora felől az első jó hírt nem veendem Budáról.

— Boldog Isten! mi lesz ebből a világból, sóhajta Flórián pater, ha kegyed is megtagadja az engedelmességet egyházunktól, melynek mostanság annyi ellenségei vannak.

— Tagadom a pater vádjának igazságát. A vicarius csak megengedte, de nem parancsolta a bort.

Ezzel Pista bácsi egy egész pohár vizet lenyelt.

— Per amorem Dei! sóhajta Flórián pater, ujjait tiltólag emelve föl, hát nem hallotta kegyelmed, hogy maledictus piscis, tudniillik a második vízben?

Síp, kürt s hatalmas zivaj szakította félbe a vitát.

— Nem segíthetek, nem fogjuk leereszteni a dobogót, igen sajnálom, de az ember nem játszhatik a szavával.

Pista bácsi saját szívének megerősítésére mondá e szavakat; mert azt csak nem hihette, hogy a várkapun kívül állók meghallhatják.

— Hát ha nők, a kik bebocsáttatást sürgetnek? — mondá Flórián, véduránál a lovagias érzésekre kívánván hatni.

— Mit sem tesz, pater. Mi laikusok a nőkért

sem szoktuk fogadásunkat megszegni, kivéven ha az a húségre vonatkozik és még fiatalok vagyunk.

Most belépett a várnagy. — A kulcsért jöttem — szólt lihegőn, Budáról megérkezett a társzekér!

Pista bácsi bár köszvénye a pohár víz óta igen kezdett alkalmatlankodni, majdnem kirugta a széket maga alól s kézmankó nélkül emelkedett föl. Azonban érzé, mily nehéz volna a várkapuig vándorolni.

— Nyissa ki kegyelmed helyettem a kaput — szólt, a kulcsokat a várnagynak átadva.

Nem sokára megérkezett a nagy rokon biztos embere, s névszerint elmondá, hogy Werbőczy ő nagysága, Deák Dániel nagyuram, Turgovics Miklós ő kegyelme, Deák Dóra kisasszony és Csapi Andrásné asszonyom külön-külön és együtt egészségben vannak, s köszöntik, üdvözlík és tisztelik nemzetes és vitézlő Deák István uramat.

— Éljenek! — kiáltá stentori hangon Pista bácsi, s kezével intett a jó hirt hozó szolgának, hogy már hallgasson.

Ekkor megtölté az ebéd elején Flórián pater által elébe tolt, de akkor visszautasított serleget s parancsolván, hogy a legnagyobb talpast a nagy Werbőczy biztosának nyújtsák át, mondá: — Most már mindnyájunknak körömhegyig ki kell üríteni az áldomást!

Meg is történt, s Pista bácsi legelőbb fordítá fel az üres serleget s körméhez tartva mutatá, hogy arra alig szívárgott le egy csepp.

Ekkor kérdezni akarta: ki legyen Turgovics Miklós, de kíváncsiságát fékezte az a gondolat, hogy hátha nagy tudatlanságot árul el. — Különösen örvendék, szólta, Turgovics Miklós uram szíves megemlékezéseért is. De hát kegyelmed, mi jót hozott Elemérről?

— Komjáthi Elemér úrfi frissen van, ő nagysága jobb keze és szabad királyi Buda városának minden szép leánya, hogy a nőket ne is említsem, fülig szerelmes bele.

— Ej a nagy kópél! No már ezt még sem hittem volna. És Barnabás diák mit csinál?

— Talán János diákot érti a nemzetes és vitézlő uram! Ő is jól van, tudós ember, de bizony mi nem nagyon szeretjük. Lenéző, akadémikus, s azt hiszi, hogy csak neki töltötték kanállal a fejébe a tudományt.

— Lám, lám, pater! Barnabás megváltoztatta a nevét.

— Bár csak a természetével is azt tette volna — jegyzé meg Flórián pater.

— Leveleket is hoztam — szólta a küldött, tárczából kikeresvén s átadta.

Most az asztal föloszlott, s István urat a legnehezebb, de roppant fáradalmai daczára is örömmel elvállalt kötelesség vezette szobájába, tudniillik a levelek olvasása.

S melyiken kezdje meg?

Dániel úr szögletes írása az articsókához hasonlított, a mennyiben csak apró izenként vala kifejthető: ellenben Dora finom kézvonásai még

Pista bácsi rossz szemének is könnyű táplálékot ígértek.

— Essünk át előbb a nehezen — mondá hősies lélekkel.

Werbőczy nem zsidóbíró: előbb ezt olvasá ki. — Már így meghalni is könnyű! — sóhajtotta, mint-hogy épen hasgató csúzfájdalmakat érzett lábától oldaláig mindenütt.

Azután azon szakhoz ért, melyben öcscse rendeli, hogy tüstént nyitassa ki a várkaput és csődítse össze a vendégeket.

— Teljesíteni fogom ő kegyelme kívánságát, — mondá és a tornác közepébe állva, stentori hangon kihirdeté, hogy a várkapu éjjel-nappal tárva nyitva álljon. Egy lovas vágtasson a guardiánhoz, a másik Zsombori uramhoz; a harmadik a járás szolgabírójához s ejtse útjába Dorgó és Kamuthi uraimékat, s üdvözületem mellett hívja meg holnapra ebédre, mert nagy öröm, mert ünnep van a háznál.

E rendelet után visszatért a szobába, hogy tovább olvassa a levelet.

Midőn pedig a levél végéhez ért, mely rejtelmesen czélt a vőlegényre, kit Budáról le fognak hozni, s a tizenhét éves tokajira, melyet neki meg kell kóstolni, számba sem véve a híves időt, személyesen a pinczébe ment s a fülkéből kivétetvén az átalagot, abból egy kerek, talpatlan nagy serleget megtöltetett, s más tokajiból a hiányt kiegészítvén, a drága tartalmú edényt lepecsételé a közelgő menyegző számára.

— Most jöjjön hozzám fel a pater, a várnagy

és minden régi hű cselédem! — rendelé, s azon rövid időt, mfg parancsa végrehajtatik, Dora kedves sorainak szentelé.

Midőn e befejezéshez ért «mindnyájan boldogok vagyunk», dehogy vette észre rajta Dora könnyét! Sőt úgy eláztatá ama szót: «boldogok» szemének a szertelen öröm miatt sűrűn omló nedvével, hogy soha többé senkinek sem lehetett volna azt elolvasni.

Zokogás közt lepték meg cselédei.

— Mily rendkívül jól érzem magamat! Nem hittem volna, hogy így lehessen örvendeni. A boldogság köröskörül fogott, körmöm hegyében is több van belőle, mint a mennyit a fényes királyi palotákban találni lehet. Hogyan érdemeltem meg ezt?

Ezzel átölelé Flórián patert s a vén várnagyot.

Megszorítá a legalsóbbig mindenik régi hű cselédje kezét, — e serleg bujdosni fog közöttünk, mondá, nagyot ürfítve belőle, s Flóriánnak hasonló czélból adva át, ki a jelenlévők nagy csodálkozására tovább szolgáltatta azt, mfg eldönthették, a nélkül, hogy valami belőle kicsordulhasson.

— Már csak azt akarom néktek barátaim, híveim, titokban megsúgni, hogy Budáról vőlegény jön házunkba, s hét megyére szóló lakadalmunk lesz.

Az örvendve távozó cselédség s még Flórián pater is késő estig törték fejöket a vőlegény kis miléte felől. De hogyan találhatták volna ki, midőn Magyarországon annyi fényes nagyr van?

Az ebédre megjelentek másod napon a vendégek; de fájdalom! Pista bácsin a felindulás és a rögtön megváltoztatott életmód, meg az áthülés következtetésében, erőt vett a nyavalya.

Karszéken vontatta magát a refectoriumban, s a régi falképek oly részvétellel néztek rá, hogy a szegény öregnek könny csordult ki szeméből. — Maga rendjén van, — gondolá, ha Isten az árnyékvilágból kiszólt. Megelégedéssel éltem vén napjaimig, s midőn szemeimet be kell hunynom, a gondviselés kegyelme a legnagyobb örömből bőven részesített. Dani öcsém! üríts poharat a menyegzőkor emlékemre, s feledd el, hogy igen sokszor vitatkoztam veled, pedig mindig neked volt igazad. Áldásom legyen rajtad fiam Elemér és leányom Dora!

Ily elmélkedéseket szőtt és font gondolatai közé Pista bácsi, míg az ebéd nélküle költ el.

Aztán lefeküdt, ágyvánkosa alá helyezvén a két levelet.

Betegsége naponként súlyosabbá lett; de a mosoly soha egészen nem költözött el ajkáról, mindig mondani látszott, hogy, ha a temetés ki nem marad, azért a menyegző is bizonyos.

Végre más levél is jött Budáról.

Az öreg homályosodó szemei még észrevették, hogy az idegen kéz frása (a Turgovicsé volt), de az öreg elhaló hangja még nyilatkozhatott felőle, még pedig ily formán: — A levelet nem kell feltörni. Mert ha jó van benne, nem lehet több, mint a mennyi a más kettőben volt; ha pedig rossz, arról én nem akarok semmit tudni.

Flórián pater az asztalra helyezé a levelet, Pista bácsi pedig nagy lélekzést vőn, s azzal meg is halt.

A guardian egy előbbeni szóbeli meghagyásnál fogva átvette a Deák testvér uradalmának igazgatását, melyek csaknem fele a leányágot is illette; a másik fele pedig a fiscusra szállt volna, föltéve, hogy Deák András, ki szintén a Szőkefalviak közé tartozott, de a Majláth lázításába volt keveredve, Áron vajda által török kézbe nem szolgáltatik.

Az uradalom buzájából és mustjából a levitarészt pontosan kifogták ugyan a minoriták, de aztán oly szorgalmasan gazdálkodtak, hogy még a szomszéd megyében is alig volt birtok, melynek csúre és pinczéje legyőzhette volna a refectoriumos várkastélyét.

X.

Tíz évnél több telt el.

— Csak négy hű alattvalóm személyének biztositását kívánom még; mert nem akarom, hogy a törvényes trón iránti ragaszkodásukért vértanúkká legyenek, — szólt Izabella királyné.

Castaldo, Nádasdy, Báthori és Herberstein, Ferdinánd teljhatalmú biztosai, elfogadták e föltételt is.

Izabella megnevezé híveit, mondván, írják kegyetek alá a menevédet Balassa Menyhért, Kendy Antal, Kis Péter és Csáky Mihály számára.

Ez teljesítetvén, 1551-ben július 21-kén Kolozsváron a Szent-Mihály főegyházban megjelentek az ország összehívott rendjei, s a nagymise bevégezése után a következő jelenetnek voltak tanúi.

Az oltárnál a szerződésre, mely Izabella országait Ferdinándnak adja, előbb esküt tettek Ferdinánd és leánya Johanna nevében — ki Zápolya Zsigmond arájául jelöltetett — Castaldo, Nádasdy és Báthori; azután megesküvék Izabella saját maga és fia nevében. Ekkor az oltárhoz lépett György frater s ő is a szerződés megtartását hittel kötelezé.

Most Izabella hívei az állványra letették a szekrényt, melyben a következő tárgyak voltak: a szent korona, a királyi páloza, az országalma, szent István palástja, a papucsok, a stola, az öv, egy megrepedt kristály, egy aranyba foglalt hiaczint, egy drágakövekkel rakott nyak- és mell-ék s egy arany ékszerekkel hímzett selyemkelme.

Míg a Ferdinánd biztosai e kincseket átvevék, a királyné így szólott: — Ime átadom nektek magyar emberek a magyar birodalom koronáját és jelvényeit, királyotok Ferdinánd számára. Engedje az ég, hogy nektek, hazátoknak és az összes kereszttyénségnek üdvére szolgáljon. De én úgy sejttem, s adná Isten, hogy csalódjaml miként ti ezentúl soha többé e drágaságokkal a ti népetekből, a ti véretekéből származott király homlokát nem ékesítitek föl. Nem tudom titkolni azon érzést, hogy rajtam és fiamon igazságtalanság követtetett el; de végrehajtom, mit idegen akarat rám erőszakolt; azonban a megtörhetlen remény vigasztal, hogy fiam, az uralkodásra született és növelt árva, mostani kibújdósásom daczára majd egykor Isten segédelmével és a ti közreműködéseikkel, jogaiba vissza fog helyeztetni.

Izabella több mint királyi büszkeséggel ejtő a végszavakat, s tekintete villámos és kihívó volt. Az ország rendei pedig lesütött fővel hallgattak, magok sem tudván: a bezárt mult jobb-e, vagy a megnyílt jövő?

S Izabella most második királyi lakából vándorolt el. És hová? Valami sziléziai kis hercezségbe. Százezer arany, s Johannának Zsigmond számára eljegyzett keze volt a pótlék, mely egy nagy ország és egy a megaláztatások közt is még mindig fényes korona elvesztését ellensúlyozta.

Hölgyek, fiatal leventék és éltés államférfiak kísérték, részint hajlamból, részint kötelességérzetből, vagy határozott parancs következtében, — egészen Erdély határszéleig; mert azontúl csak a melléje rendelt csekély őrizet volt menendő.

Izabella, a mióta uralkodni és szigorúan kormányozni szokott, a férfiak szilajabb tulajdonaiból is sokat sajátított el.

Szeretett vadászni, s midőn az üldözött szarvast már kifárasztották és a menekvéstől elzárták, föltűrte ingujját is, hogy szabad és erős kézzel adhassa meg a halálos lándzsadöfést.

Cziblesen egy ellene rohant medvét ejtett el s a bölény-vadászaton csak Balassa ügyességének köszönhetette a felbőszített fenevadtól, melylyel szembeszállt, szerencsés menekvését.

Ily kockázttató multságok csak a gyakorlott lovagnak valók voltak, s Izabella, ki Mátyás király palotájában az olasz költők rimein ábrándozott, s a szemkápráztató fény mellett a csendélet homálya

után epedt: a gyulafehérvári küzdelmes évek alatt büszke lenézéssel tekintett vissza azon urakra, kik a veszélyes merevényeken, hol egy botlás a halál volt, kikelt arccal száguldottak utána.

A lóról egy ügyetlen lebukás a kegyelemből is kiejtette udvaronczeit.

Palotahölgyei is, kivéven a renegát nejét, ki iránt határtalan gyöngédséggel viseltetett, kénytelenek voltak amazonokká alakulni, ha az elüzetést nem szégyellék, s gyakran megtörtént, hogy a gyöngébb természetűek egészségökkel fizették meg tanulmányaikat.

A sok törődés, a sok gond, a fáradhatlan tevékenység, a rögeszméig vitt uralkodási szomj, az éhes nagyravágyás és a Martinuzzi ellen mindig növekedő és soha pihenni nem tudó ingerültség, a bosszútervek, s az azokat meghiusító államférfiúi bölcsesség vagy a föllobbant nagylelkűség, melyet Izabella soha egészen nem vetkezhett le, — mindezek együtt oly erős és a létrendszert megrendítő indulatok, szenvedélyek, küzdelmek voltak, melyek a női szépségnek nem kedvezhettek és az egészséget is, a fiatal kor daczára, alá kellett ásniok.

A királyné most is lóháton utazott, s hintójában a vén udvarmesterné és ha elfáradt, a renegát neje ült.

Zsigmond a király, kit anyja a szív sajátságos ellentmondásánál fogva kényeztetett, s még a szellőtől is oltalmaz, tanítóival egy külön kocsiban ült, s nem törődve a Kolozsvárott hagyott koronán, a szabálytalan latin igék hajlításain és a hiteshméken

vitatkozott. A vén bölcs és beteges testalkotású gyerek gondolkodó arczát, csodálatos ötleteit és mélabús kedélyét még a tiszta ég, a gazdag növényzet, a ragyogó nap és a tarka úti jelenetek sem birták változtatni. Izabella, ki nyugtalan természeténél fogva többnyire elől lovagolt, s követőit néha messze hátrahagyta, midőn gyereke eszébe jutott, száguldva tért a kocsihoz vissza, s még a kis Zsigmonddal beszélt, tekintete nyájas, részvételtjes és valóban megnyerő volt.

Ilyenkor fiatalnak is látszott, s a régi ígézet és bűbáj a szigorú és dúlt vonásokon föléledt.

Termete bár szikár, sőt majdnem sovány, minden mozdulataiban kellemes, de büszke tartású és az előkelőség követeléseit élesen kifejező. Arcza ideges, élénk, azonban a kora hervadás nyomaival, s azon egészségtelen pírral, mely a mellkór előjelének sejtethetik.

Izabella vállán egy dömöszi igen ékes, azonban nem könnyű puskát hordott, oldalán drágaköves hüvelyű hosszú tör volt, mellén pedig kis fekete csontkereszt függött.

S minthogy nem szereté szabad mozdulatait korlátozni, s többször szökölt le lováról és árnyas hegyi ösvényeken ment; nem öltött magára uszályos ruhát s öltözéke majdnem egészen a török nőkéhez hasonlított, csakhogy fátyolát soha arczára le nem ereszté s picziny lábán magas sarkú kordován topánt és rendkívül vékony kezén selyemmel hímzett zergebőr keztyűt viselt.

Midőn állomásról állomáshoz érve, s mindig

apadó kísérettel Erdély határszéleihez közelítének, a magas hölgy zártabb, sötétebb kedélyűvé lőn, s az egyenként bucsúzó országnagyok és úrinők általa hideg, rövid szavakkal bocsáttattak el.

— Frankensteini udvarunkban, szólt a renegátnéhoz, — kevés kényelmes szoba lehet, s ennél-fogva a hízogók és élődik látogatásától föl leszünk mentve. A sagani, friebusi és naumburgi herczegségek, melyekből fiam új birodalma alakult, párt-hiveim zsebét még lengyel forintokkal sem tölt-hetnék meg, pedig mint tudod, azok csekély értékűek. Palotahölgyeimnek sem tudnék herczegségünk lovagai közül gazdag férjeket választani. Ennél-fogva még az sem fog meglepni, ha csak fiammal és veled érkezem híres várunkba, Frankensteinba.

— Én az ellenkezőjét hiszem, — válaszolá a renegátné. Talán sokan is fogjuk felséged nemes-lelkűségét igénybe venni. A közszeretet, mely király-nénkat környezte, félek, igen költségessé teendi az udvartartást.

— A közszeretetről beszélsz? De melyik évre gondoltál? 1540-re, vagy 1551-re? — szólt Izabella ajkszéglestén finom gúnynyal. Budán nő voltam, Gyulafehérvárott uralkodtam. Ez a multból és a jelenből sokat fejt meg.

A királyné ostorával lova nyakát megcsapva, elvágatott, hogy könnyének senki tanúja ne legyen.

Közel voltak már Erdély határszéleihez.

A renegátné, kit Izabella magára hagyott és a lovászmester, ki hivatalos kötelességének tartotta minden veszélytől oltalmazni uralkodónőjét, midőn

látták, hogy az a kísérettől messze távozott, s egyedül maradván, talán még megtámadásnak is mehet elébe, szintén gyorsan vágattak utána. De a királyné már eltűnt a szem elől, s lova a legnemesebb vérű lévén, a versenyben, ha a többivel egyszerre indult volna is el, csak győztes lehetne.

— Isten őrizzen a nőtől, ha férfi akar lenni — zsémbelődék a vén lovászmester, paripáját sarkantyújával ösztönözvén.

— Mekkora gondatlanság! Hisz e vidék zsványoktól hemzseg! — sóhajtotta a renegátné, míg ostorával folyvást csapkodá almásszürkéjét.

Midőn egy hegynyereghez értek, mely két egyenlő magasság közé zárta a keskeny völgyet, meglátták, a királyné arab lovát, mely az útszélen lépdelve a zablát szájából ki akarta tolni, hogy a zöld fűből kedve szerint legelhessen.

Szerencsétlenségnek kelle történni, gondolá a palotahölgy és a lovászmester, s mindent kockáztatva nyargaltak le a meredeken.

Ezalatt Izabella királyné, azon ponton, mely Erdélyt Magyarországtól elválasztja, egy terebélyes, egy testvértelen hárshoz lépett.

Itt, mint a druidák papnője térdre borult és imádkozott.

Áhítatosságát befejezve, kivonta tokjából törét, s a hársba, mely hűvös árnyával körül fogá, bevészte nevét, e szavakkal együtt: Sic fata volunt. (Így akarja a végzet.)

Ekkor ismét lóra ült és szótlanul, mozdulatlanul bevárta, míg az egész kíséret megérkezik.

— Urak és nemes hölgyek, szólott, itt válik el útunk azokétól, kik tőlünk elváltak. Kiséretem menjen előre; a haza távozóktól búcsút veszek.

A még eddig vele levő főrendűek, nem kívánván birtokaikról és politikai befolyásukról lemondani, rendre megcsókolák a királyné kezét s a szokásos mentegetőzések közt indultak Kolozsvár felé, magokkal vivén leányaikat, vagy nőiket, kik eddig palotahölgyek voltak.

Utoljára maradt Petrovics a rokon, a fővezér és hatalmas temesi bán.

Izabella jól tudta, hogy a nagy befolyású gróf hivatalát nem teszi le, hogy ábrándokat kergetve, a száműzetés száraz kenyerét ehesse; de hűségéről nem kétkedve, még örvendett otthon maradásán; mert bizonyos eshetőségekkor ügye erős támaszt fog benne nyerni.

— Jól tudom, — szólott e nézettől áthatva, hogy hű alattvalóm és rokonom azon érzéssel távozik tőlem, melyért én még soha eléggé háladatos nem voltam. Most sűrű köd fedi szerencsecsillagomat; de azért remélem, nem tűnt el, csak láthatatlanná lőn. Ki merné állítani, hogy a trónok nincsenek a gondviselés különös oltalma alatt, s hogy azon lépcső, melyről a bitorlók lelökik a törvényes uralkodót, oda többé vissza nem vezethet? Míg te, kedves bátyám, a kardot hüvelyéből ki tudod vonni, s karod a zászlót fölemelheti: addig nekem nincs okom a Zápolya-család jövődjére iránt kéttségbe esni.

— Felséges asszonyom, — válaszolá Petrovics

elkomorodva, — hűségemen semmi szenny nem volt. De oltalmazzon meg minket az ég új polgárháborúktól. Elég volt már a testvérgyilkolásból és saját magunk ellen emelt fegyvereken kívül is, elég vért ontott közöttünk a török és német, mint barátunk és mint ellenségünk. Katona vagyok, s más semmi; de mégis meguntam szanaszét holttesteket látni és attól rettegni, hogy a kimúltak nagy száma végkép elfeledtetni velünk az élők iránti szeretetet és gondoskodást. Legyen már egyszer béke, ha szinte a gyűlölt Martinuzzi srná is előnkbe annak feltételeit.

— Békétek nem lesz, csak megaláztatástok — szólt Izabella hidegen, büszkén, s legcsekélyebb jele nélkül a kiábrándulás miatti fájdalomnak.

Petrovics után a vén udvarmesternő tipegett elé. — Úgy hallom, felséges asszonyom, hogy Frankensteinnek éles levegője van, s az gyöngé mellemnek ártana. Méltóztatik kegyelmesen látni, hogy folyvást köhögök.

Az udvarmesternő állítása bebizonyítására csakugyan megkísértette a köhögést.

— Csupa színlés! — szólt Izabella gúnymosollyal. — Mintha nem tudnám, hogy kegyelmedet II. Fülöp spanyol király hívta udvarába s e miatt nagybátyját Ferdinánd római császár ő felségét, ki szintén ajánlatokat tőn, halálosan megsejtette.

— Én ugyan mind Madridban, mind Bécsben tudnék helyet kapni, — válaszolta fullánkosan az udvarmesternő; azonban felséged szolgálatjában nem csak megvénültem, hanem el is fáradtam. Ennél-

fogva nyugalomra lévén szükségem, nem utasíthatam vissza a csekély évdíjat, melyet a váradi és csanádi püspök kegyes volt, Kolozsvárott maradásom esetére, megajánlani.

Izabella lovászmesterének intett, s egy arannyal tömött erszényt tőle átvéve, odanyújtá a bámuló udvarmesternőnek. — El lévén fogúlva a búcsú e megható percze miatt — szólt mosolyogva, — ime! e tolmácsra bízom érzéseim kifejezéseit.

Azzal a vén asszonyt ott hagyván, előre indult kísérete után ügetett. A renegátné, ki nyomban követte, még ezt hallá tőle: — Valóban igen nehéz volna aranyainkat elkölteni, ha csak a becsületeknek adhatnók.

Magyarország határszélén nagy próbáltatás várt a királynéra.

Ő, ki első száműzetésekor személye iránt annyi ragaszkodást tapasztalt; ámbár új helyzetének természetét tökéletesen fölfogta, még is mélyen volt sértve, midőn látta, hogy csak a Martinuzzi által melléje rendelt fegyveresek nem távoztak el.

— Mennyien nem hízelgettek nekem? Hányat nem emeltem a porból magas polczra? Hányan nem fogadták esküvel, hogy minden sorsot velem osztanak meg, s hogy legfőbb büszkeségök volna, ha érettem üldöztetést szenvednének és nyomort! S hol vannak e hős, e lovagias jelleműek? Ellen-ségem zászlójához szegődtek. De legalább a nők, kik büszkék voltak, hogy udvaromba fogadtam?... Ah, azt hívék, nem lesz, kikkel kiházásítsam. A nők csak a férfiak árnyékai, s hol lennének másutt, mint

a hol azon alakok, kik által léteznek? Miért neheztelnék rájuk! De mégis egy leányt látok kíséretemben: — ugyanazt, ki unta az udvaromban lakást, s kit én eltávolítottam volna magamtól, ha ígéretem nem kötötte volna meg akaratomat.

Ezzel Izabella egy karcsú, halvány és egyszerűen öltözött néemberhez közelített.

— Tíz év óta vagy nálam. Sem mosolyodat, sem könnyedet nem láttam. Arczod nem volt tükre szívednek. A jégtáblán is virágok támadnak, s ha a nap süt, azok olvadnak fel előbb; de a te tekintetdre soha sem hatott azon meleg, melytől a fagy is kénytelen átváltozni. A mennyire örvendek, Dora, hogy most is velem vagy, annyira meg vagyok lepve. Ha vagyonos nem volnál, s ha igényeid és vágyaid clyanok lennének, melyek nem az elvonultságot s a magányt áhítják, akkor nem szégyenstene meg ragaszkodásod. De gondold meg, kedves Dorám, hogy ellenségeim hasztalan képzelnek engem gyászuhanában. Frankenstein, ha most bagolyfészek volna is, tág és zajos udvarrá fog átváltozni. Vadászni fogunk, vitézi játékokat hirdetünk, bibormennyezetű erkélyről nézzük és jutalmazzuk meg a színlünkért küzdőket. S ne véld, hogy Frankensteinban ki foghatod kerülni az éretted epedők gyűlölt társaságát. Kénytelen leszesz ott is kosarakat adni, mint Erdélyben, mert arczod még szép és mindig sápadt, mindig hideg vonásaid a férfiakra megfejtetlen varázsszal hatnak. Gyermekem! inkább ajánlanám neked a kolostort, mert természeteden úgy sincs semmi földi.

— A mfg felséged kegyes lesz maga mellett túrni, mindenüvé követni fogom, — szólt Dora.

— Mert ez Werbőczy végakarataja volt.

— És saját választásom is, — jegyzé meg a leány.

— Köszönöm, Dora. A te ajkadon a kitüntetésnek teljes értéke van, miután nem vegyül hozzá színlés és bók. De csak egy jelét láttam nálad a világ iránti részvétnek. Jövedelmedet titkon azok közt osztattad ki, kik az ellenem folytatott küzdelemben megbuktak. Miért történt ez?

— Mert szerencsétlenek voltak.

Izabella lassú lépésben menő paripáját más irányba ösztönte, s Dora látván, hogy a királyné a társalgást vele rögtön megszakította, a lovászmesterhez és renegátnéhoz akart csatlakozni, kik mindig egyenlő távolságban követték uralkodónőjüket, míg az őrizetből néhány lovas az út szélein előre haladt.

Azonban a királyné, mintha ötletét vagy indulatját, mely a palotahölgytől eltávolította, megbánta volna, hirtelen megállította lovát s ostorával Dora felé intett.

— Utolsó szavaidból azt gyanítom — szólt a hozzá érkezőhöz élénk és szenvedélyes hangon — azt gyanítom, hogy szerencsétlennel tartasz, s ezen okból vagy most az én pártomon. Tudd meg, hogy egy csatát vesztettem el, s a másikat megnyerhetem. A pártütők, kik fegyverrel és árulással győzedelmeskedtek, ne higgyék, hogy akár öltözetemen, akár szívemben a száműzetés alatt gyászt fogok hordani. A szerencse kereke forog, s vigyázzanak, nehogy

küllői közé bukva, ők töressenek össze. A korona kezökben van. De ha én az aranyos nyelű vörös zászlót lobogtatnám: akkor keblemben titkon dúlhatna ugyan a fájdalom a török császárral kötött hűbéri viszony e jelvénye miatt; azonban a felelősséget érte mind az Isten, mind a világtörténet ítélőszéke előtt György fráternek kellene elvállalni. Az én szerepem nincs még bevégezve, csak később fogjuk megtudni, hogy ki a szerencsétlen.

— Felséged, — válaszolt Dora nyugodtan, — oly véleményt tulajdonít nekem, melyet soha sem nyilvánítottam.

— De látszik, hogy szerencsétlennek tartasz. Valld meg őszintén.

— Ha felségedet szerencsétlennek hinném, e meggyőződéselem nem ma kezdődött volna.

— És mikor tehát?

— Tíz évvel ezelőtt, az első napon, midőn felséged udvarába léptem.

A királyné megütköző tekintete tündércsapással változott mélakomolylyá és haragtól szikrázó szemei könnyekbe lábadtak.

— Mindenesetre — szólt, csodálatos játékot űzött velem a sors. S megvallom, ha jámbor szüleim a járással együtt nem tanítottak volna az igaz hitre, még most is arra az ötletre jöhetnék, hogy a sátán nagyobb részt nyert a világ ügyeinek vezetésében, mint a szentkönyv állítja.

Erre keresztet vetett: — Uram! szabadíts meg a kétkedestől, mely az eretnekség kezdete! Ne hagyj sötétebb ösvényre tévedni, mint a hol sze-

mem a köd és homály mellett is észreveheti a bal-
lépésekre tátongó mélységeket, melyeknél halál és
kárhozat vár ránk! Midőn meleg szívemmel ez
országba s a vén férj mellé hoztak, hogy egy
koronával fiztessék le az életnek a boldogságról
szóló minden kötelezvénye: egész lényem tiltako-
zott e hamis csere ellen, mely arany ábrándaimat
arany lemezekkel, elragadtatásom könnyeit a csiga
kagylójáról letört gyöngyökkel s arcomnak a kéj-
érzésektől támadt pírját a vállamra vetett biborral
akarta kárpótolni. Gyűlöltem tehát a trónt, s fényes
czafrangjai között még a nélkülözés viseltes és olcsó
mezét is irigyeltem. Idegenkedtem a hatalomtól, s
komoly jelvényeit egy mirtuságért örömmel dobtam
volna el. A zajban csendéltre gondoltam és szívem
a tiszteltetés helyett szerettetni vágyott. Atyám egy
zavargó nemzet bölcs és erős kezű királya; de
anyám, a szépízlés, a művészet, a gyöngéd érzések,
a könnyű tévedések, a gondolat és ábránd gyer-
meke vala, a hit és kétely azon vegyületével, mely
az olasz hercegnőknél gyakran fordul elő. Melyik-
től mit örököltam? késő már vizsgálni, s nem is
igen vágyom tudni. Jellememet tán az tüntette
volna ki valódi minőségben, ha férjemet igazán
szerethetém. Most életem talány fog maradni a
történelem előtt is. S csak azt kívántam neked,
Dora! mondani, hogy midőn özvegygé lettem,
országnagyaim haragudtak rám, mert nem akartam
uralkodni. Ők vitték helyettem a kormányt, s a
török császárt, ki Ferdinánddal harczolt és véd-
urunk volt, még férjem idejében megcsalván, köve-

telték tőlem azon szerződést, mely a Zápolya-családot a tróntól megfosztja, érvénytelennek tekinteni és az egész keresztyén Európa elébe keztyűt dobva, védelmezni trónomat az általok aláírt békekötés pontja ellen. Én abban a véleményben voltam, hogy a szerződést végre kell hajtani, s nem vágyván a hatalomra, örömmel mondok le a trónról, csakhogy a nemzet Ferdinánd alatt egyesülve a török jármot lerázhassa. György frater és tanácsosaim azért, mert a török ellen szoltam, s mert a keresztyének győzedelmét lehetségesnek hittem, dőre ábrándozónak tartottak, s mert uralkodni nem volt kedvem, bezárással fenyegettek.

Úgy történt tehát minden, a hogy ők akarták. A törököt, mint védurunkat, Ferdinánd jogai ellen segédül hívtuk, kivégeztettük azokat, kik az egyesülés mellett működtek, fölszabadítottuk Ferdinánd ostroma alól Budát, s az eredmény az lőn, hogy Szolimán a közös ellenség birtokait nem bántva, a helyett az én országomnak legszebb részét elfoglalta és legott fővárosomból kiűzött, hogy keressek magamnak új királyi lakot.

Kerestem tehát új királyi lakot. Ekkor monda György barát, hogy már ne uralkodjam, ne szeressem a trónt, ne védjem családom érdekét, s tegyek úgy mint Budán volt szándékom és egyesülve Ferdinánddal, forduljak a török ellen. Én pedig válaszolám: már most uralkodni kívánok, szeretem a trónt, védem családom érdekét és a törököt nem támadom meg, mert gyöngévé lettünk és ő közbefogott minket, Budáról s Stambulból egyszerre zúz

össze s könnyen megtörténhetnék, hogy harmadik residentiám számára az egész országban nem fognék többé helyet kapni. S mi történt? Királyi eréllyel védelmeztem jogaimat és eszméimet. A gyöngénőből ádáz férfiú vált, hogy uralkodhassék. S ime? György barát, Ferdinánddal czimborálva, kiűzött országomból. Ebből láthatod, leányom, hogy ha szerencsétlennek neveztél, oly szót alkalmaztál rám, mely büszkeségemet sérti, de helyzetemet csakugyan kifejezte.

— Oh, felséges asszonyom! — szólt Dora, — a történet mindezen szerencsétlenségeket gondosan ki fogja kutatni, s lapjaiba bejegyezi, mint egy uralkodónő korát meghaladó bölcseségének tanújeleit. Adjon hálát felséged az Istennek, hogy csak a nyilvánosság elébe tartozó szenvedései voltak, s hogy azok is abból származtak, mert a közügyek vezetése által saját hajlamaival és érzéseivel ellenkező szerepre kényszerítettetett. Most már e közügyek más kézbe mentek át, s miután a trón és korona elveszett, felséged nemesebb vágyait és hajlamait szabadon követheti.

— Balga leány, — mondá Izabella keserűen nevetve, — te azt sem tudod, hogy a ki üdült fájdalmainak elaltatása végett évek óta iszsza a mákony levét, nem tud attól többé megválni, s az izgató hatások nélkül élete elviselhetlenné lesz. Hozzá szoktam az uralkodáshoz és küzdelemhez, s miután szívemet el kellett hallgattatni és egész ábrándvilágom párává oszlott, második természetemmé vált az a mámor, mely a veszély és diadal

kéjérezete közt sodort bűnökbe, s emelt magasabb erényekig. Izabellának oly szüksége van a hatalomra, mint szárnyaira a sasnak, mint vitorláira és evezőire a hajónak. Szánod őt, leányom, mert végetlenül szerencsétlen. S aztán, ha még csak ez volna szenvedésének az oka!... De Dora! hogyan van az, hogy én csak most érzek irántad valódi rokonszenvet? Tíz évig voltál udvaromban, s hidd el, egyedül Werbőczinek tett ígéretem oltalmazott kíméletlenebb szeszélyeim ellen. Érzéketlen, hideg és szív nélkül született lénynek tartottalak. Tiszta, nyugodt, egyformán komoly tekinteted, s fehér, vérnélküli arczod mindig a habléányokat juttatta eszembe, kik a hideg vízben hideg kebellet nézik, mint csábul a sodró örvények közé az, ki a szépség által elbódítva, habok helyett az élő alakot, melynek varázsa hatott rá, akarná megragadni. Kaczéznak tartottalak; bár soha mosolyodat és könnyedet nem láttam, s bár soha sem tapasztalám, hogy udvarlóidnak a legkisebb reményre is bátortást adtál volna. És miként történhetett Dora, hogy én, a színlés mesterétől, Martinuzzitól kezdve palotahölgyeimig, minden velem szorosabb viszonyban élőknek még rejtettebb gondolatait is kitaláltam, míg rajtad csak most veszem észre, hogy... szerencsétlen vagy.

Dorán minden ideg megreszketett, de alig észrevehető gyorsasággal, s arczán csak oly vékony lehellete terjedt el a pírnak, melyet az éles szem is alig fedezhetett föl.

— Ne tagadd, Dorám, te rendkívül szerencsétlen

vagy, mert vonásaidon csodálatosan bírsz uralkodni. A valódi szerencsétleneket én oly titkos társaság tagjainak tekintem, kik mentül magasabb avatottságban részesültek, annál kevesebbek által ismert jelekkel adják tudtul helyzetöket. Én rajtad most először vettem észre társaságunk legfelsőbb rangjának jelét. Izabella alantabb áll mint te: mert még ragaszkodik az élethez. Nem kérdem titkaidat.

— Egyszerűek azok, felséges asszonyom. Szerettem és szerettetve valék. Ez érzés áldozatja lett szívem választottja... és még hozzá egész családom. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkot elbeszélhetné.

A királyné, midőn ezt hallá, omló könnyek közt mondá: — Én is szerettem Dora! A szerelem parancsolta, hogy uralkodjam s védjem az országot, fiam jogát oltalmazva. Vakon engedelmeskedtem a felső akaratnak és egyedül azért vagyok szerencsétlen, mert félek, hogy rosszul teljesítettem kötelességemet. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkot elbeszélhetné.

A királyné és útitársa a Meszes lejtőjén most a végponthoz értek, mely egy sűrű fákkal fedett kanyarulattal a nagy rónára vezetett.

Akkor lantpengés hangzott az út bozótjai mögöl, egy lassú dal végrítmével:

«Mit félsz, ha szinet veszt és sápadt az élet?

Az első reményre búbája feléled,

Bútól az örömhez kis hid vezet át:

El van hagyva, a ki elhagyja magát.

Az apró, sovány és görbedt alak, lanttal kezében s könnyű pogyászszal vállán, kiugrott a bokrok közül, s az útszéltre letérdepelt, s könyörgő kezeivel és egész magatartásával hasonlított az eltévedt uszkárhoz, ki meglelve gazdáját, örvend a viszontlátáson, de fél a büntetéstől.

— Ah! itt van a mi száműzött lantosunk, s rímeivel az első reményt hozta kegyelmünkért szószólónak. Igazad van, vén gyerek.

Bútól az örömhez kis hid vezet át;

El van hagyva, a ki elhagyja magát.

— Szentül ígérem, felséges asszonyom! hogy soha többé dalt nem éneklek a törökök ellen. A multkor is csak egy fogságban meghalt barátom emlékeért tettem. De ha újra visszaesném régi hibámba; akkor felséged ne száműzzön ismét, hanem kegyelmesen vágassa le a nyakamat.

— Úgy cselekszünk, mint mondtad — szólt Izabella, szerencsétlensége mellett is mosolyogva. Most pedig, tevé hozzá, mondd meg lovászmesterünknek, hogy egyik társzekérre ültessen föl.

A királyné, míg a lantossal beszélt, nem vette észre, hogy Dora, ki Elemér dalának végrimét hallá, tíz év óta először tört ki könnyekbe. De e gyöngesége rövid ideig tartott, s midőn magas úti-társa barátságos tekintetét feléje fordítá, az már a megszokott hideg és sápadt arccal találkozott.

A hogy a karaván Magyarországon az első állomáshoz közeledett, hol a fuvar számára lovakat volt váltandó, Ferdinánd király egy huszárezrede,

mely Erdélybe vonult, a királyné közelgése hírére díszruhában és tábori zenével ment a magas hölgy üdvözlétére, s megfordítva sorait visszakíséré az azon helységbe, a hol az uradalom gazdasági felügyelője a kibujdosó vendégeket kész ebéddel várta.

Izabella a folyosón magához inté az ezredest, hogy szíves köszönetét fejezze ki a nem várt és meglepő tisztelgésért, s az olaszt arczán fölismervén, e nyelven szólítá meg őt.

Néhány közönyös szó után az ezredes, indulatjától elragadtatva, mély sajnálkozását fejezé ki a királyné szerencsétlen sorsa iránt. — A mi családunk — mondá — fő erényének tartja az uralkodója iránti hűséget, s atyám és nagyatyám a trón védelmében vérzett el. Én is egész szívemből osztozom őseim meggyőződésében s elképzelheti felséged, mily megszágyenítő rám nézve, hogy a hadi fegyelemnek engedelmeskedve egy áruló mellett, sőt talán annak parancsa alatt kell küzdenem. A mi egész armádiánk e nézetben van, s nem szükség felségednek esküvel erősítenem, hogy a különben bölcs és vitéz váradi püspök, Erdély új kormányzója, bár mennyi hasznót okozott árulásával a mi uralkodónknak, mi hű katonák csak lenézésben részesíthetjük. Nekem nem mesterségem a politika. Én csak a kardot tudom forgatni. De egyszerű eszemmel úgy gondolkozom, hogy a ki egyik uralkodójához hűtelen volt, adandó alkalommal a másik iránt is az lehet és ha becsvágya van, még az is föltehető róla, hogy eljárása csak tetetés és felvett szerep, melynek leple alatt saját

maga számára akarja a főhatalmat megszerezni. Nem hihetem, hogy a váradi püspök és kormányzó ő magassága, kinek hatalma a királyokéval vetélkedik, már is udvarunk gyanúját, nagy mértékben fel ne ébresztette volna. A kevélységet hamar követi a bukás és semmi sem természetesebb, mint hogy a kétszínűség arczáról az álcát végre is le fogják vonni. Aztán én nem tartozom ugyan az okos emberek közé, kik lámpánál virrasztanak és a pergamentnél sárgábbá lesznek az elmélkedés miatt, de bátyám, a theatinai szerzetes, a híres Orbán priornak kegyence, a hányszor vele Rómában találkoztam, mindig azt mondá nekem, hogy mostanság a keresztyénségnek senki több kárt nem tett, mint a váradi püspök túlságos és a békét könnyelműen felzavaró török gyűlöletével. S én inkább hiszek öcsémnek, mint tíz bibornoknak, noha ő csak egyszerű barát, s minden büszkesége csak az, hogy priorjának szeretetét bírja.

— Oh! ő mellettem küzd! — rebegé lassú hangon és szorult kebelével Izabella.

Az ezredes csak félig hallá, s nem is érté a czélzatot.

Izabella pedig összeszedve magát és szégyelve, gondatlan, bár homályos nyilatkozatát, köszönetét ismétlé az ezredes iránta tanúsított részvéteért, s annak nevét tudakolá.

— Felséges asszonyom! Nevem Pallavicini Sforza, s Castaldo gróf, a fővezérünk, rendelt magához.

Izabella szemei idegenszerű tűzben csillogtak, ajkán vészes mosoly, s arczán a szokottnál erősebb pír ült, midőn szobájába lépett, hol Dora az átöltözködésben segítség végett várt reá.

A királyné alakja most azon benyomást tévé a fehér és nyugodt palotahölgyre, mit a vadászaton akkor érzett; midőn Izabella a lihegő és sebzett szarvast vadászkésével átdöfte, hogy saját keze adja neki meg a halálcsapást.

— Dora! csodálatosak az isteni gondviselés titkai! Keblemben elolthatatlan remény él. Nézz vissza az útra, melyen száműzetésünkben áthaladtunk! Nemde zöldjének, virágainak és verőfényének daczára, mily kopár és hallgatag az, mintha sorsunkat gyászolná. Pedig én már hallani vélem a győzelmi zenét, a lelkesült nép éljenzéseit és a szabad ég alatt fentartott kezekkel s áradozó elragadtatással lábaim előtt letett új hódolati esküt. Látom a felékesített diadalkapukat, melyeken útunk Kolozsvárra visszavezet. A szent Mihály-templom kapuja előtt áll a püspök teljes ornatusban, hogy a királyi székhez vezessen: de e tisztos főpapot nem hívják Martinuzzinak. Martinuzzi meghalt, s jóslom neked, erőszakos halállal. Dora, légy készen az ünnepélyes szertartásra!

— Felséges asszonyom! szívemből örvidenék szerencséjén, kivált ha sok vérbe nem fogna kezülni. De térdre borulva kérem azon kegyelmet, hogy könyörülve rajtam, visszatérő útjában a legelső kolostorba tegyen le, hogy ott idővel a fátyolt fölvehessem.

Izabella neheztelő tekintetet vetett a palotahölgyre; de az csak egy perczig tartott.

— Jer, leányom, keblemre — szólt anyai szeretettel ölelve meg Dorát. Igazad van. Mindketőnk vezércsillaga a szerencsétlen szerelem: de különböző útakra int. Nekem uralkodni és küzdeni kell; neked némán szenvedni és lemondani. Sorsunknak engedelmeskedni vagyunk teremtvé. Kövesse kiki vezércsillagát!

KÉPJEGYZÉK.

	Lap
1. Talán alkalmatlan időben jöttem, szólt Werbőczy ~ ~ ~	27
2. Néhány tekintélyes török lépett be ~ ~ ~ ~ ~	85
3. A világgyőző padisah a mecsetben van-e? — kérdé	
Elemér egy janicsár tisztól ~ ~ ~ ~ ~	114
4. Dora felkelt, az ablak mellé ment s kinyitotta azt ~	140
5. Dani bácsi a csikorgó reteszt előretolá ~ ~ ~ ~ ~	166
6. Dániel nagy erőlködéssel felemelkedett a kocsiból és	
visszatekintett ~ ~ ~ ~ ~	201
7. Elemér megsarkantyúzta lovát ~ ~ ~ ~ ~	224
8. A régi tempót megtartva háttal húzódott tovább ~ ~ ~	268

PH
3176
M3
köt.20

Magyar regényírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
